

ΤΑ ΘΕΑΤΡΑ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΚΑΙ Ο ΚΩΦΟΣ ΛΙΜΗΝ*

Παράδοξον ἴσως εὐθὺς ἐν ἀρχῇ θὰ παρουσιασθῆ ὁ συνδυασμὸς τῶν θεάτρων τῶν ἐν Πειραιεῖ μεθ' ἑνὸς τῶν λιμένων αὐτοῦ, διὰ τὴν διάφορον τῶν πραγμάτων φύσιν, περίεργος ὁ συσχετισμὸς ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ μελέτῃ δύο ἰδιαιτέρας χρηζόντων ἐρεύνης σημείων τῆς τοπογραφίας τοῦ ἀρχαίου τῶν Ἀθηνῶν ἐπιπέδου, ἀφ' οὗ μάλιστα πολλὰ μέχρι τοῦδε παρὰ πολλῶν ἐλέχθησαν ἐφ' ἑκατέρου τούτων. Ἐκ τῆς προόδου ὅμως τοῦ λόγου θὰ δειχθῆ σαφέστατα πόσον στενῶς συνδέονται ἀμφότερα ταῦτα, πῶς διὰ τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον τοποθετεῖται καὶ πῶς κατ' ἀκολουθίαν ἀναγκαιότατος ὁ σύνδεσμος οὗτος, ἀφ' οὗ οὕτω μάλιστα ἐτέθη ὑπὸ τοῦ εἰς μέσον ῥίψαντος τὸ ζήτημα Ξενοφῶντος τοῦ Γρύλλου, ἐπειδὴ μᾶλλον περὶ τῆς λύσεως καὶ ἐρμηνείας τῆς πειστικωτέρας χωρίου τινὸς αὐτοῦ πρόκειται (Ἑλληνικῆς ἱστορίας II, 4, 32).

Μεταξὺ τῶν ζητημάτων τῶν ἀναφανέτων ἐν τῇ τοποθετήσει τῶν τοῦ Πειραιῶς οἰκοδομημάτων, ἐν τῶν ζωτικωτέρων, ἐν τῶν πολλὰς λόγων ἀφορμὰς παρὰσχόν ἄχρι τοῦδε, οὐχὶ ὅμως ἐπαρκοῦς τυχὸν λύσεως, ὡς δειχθήσεται, εἶνε καὶ τὸ ζήτημα, οὗ ἀπτόμεθα σήμερον, τὸ τῶν θεάτρων τοῦ Πειραιῶς, ζήτημα ὅπερ ποικίλας κατὰ καιροὺς ἔλαβε τὰς ἐρμηνείας καὶ ἀναπαυθὲν ἐπὶ σμικρὸν καὶ ἡσυχάσαν, ἐξηγέρθη καὶ πάλιν ἐσχάτως διὰ τοῦ καθαρισμοῦ τοῦ κατὰ τὴν Ζέαν ἐπὶ τοῦ λαίμου τῆς χερσονήσου τοῦ Πειραιῶς πρὸ ἐτῶν ἔχγη δεικνύοντος, οὐχὶ ὅμως καὶ μετὰ βεβαιότητος τοποθετουμένου, ὑπὸ τινων δὲ καὶ ὅλως αἰρομένου ἐκεῖθεν. Ἐκ τῆς πορείας τῆς ὅλης ἀνευρέσεως καὶ τοῦ καθαρισμοῦ τούτου, ἐκ τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἐξενεχθειῶν γνωμῶν, ἐκ τῆς θέσεως ἐν ἣ κεῖται, μάλιστα δὲ πάντων ἐκ τῆς παραδόσεως, οὕτω σαφῶς τυγχανούσης, ὁρμώμενος ἐκινήθη εἰς ζήτησιν ἀσφαλεστέραν, εἰς μελέτην τελειοτέραν τοῦ εὐρήματος ἐν σχέσει πρὸς τε τὸ προὔπαρχον θέατρον, τὸ ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Μουνηχίας καὶ πρὸς τὰ παρὰ τοῖς συγγραφεῦσιν ἀναφερόμενα, ἧς ζητήσεως πόρισμα ἔσχον τὴν ἀνέκαθεν ἐν Πειραιεῖ δύο θεάτρων ὑπαρξίν, ἀμα δὲ καὶ τὴν διάφορον τοποθετήσιν ἑνὸς τῶν λιμένων τοῦ Πειραιῶς, τὴν οὕτω δ' ἀλλόθιαν λύσιν τοῦ μνησθέντος παρὰ Ξενοφῶντι χωρίου ἢ ὅτι μέχρι τούτου φέρεται. Πρὸς

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 29 Ἰανουαρίου 1882.

τοὺς ἄνω ὅμως ἐλαττηριοὺς δὲν κρίνω ἀπὸ σκοποῦ νὰ προσθέσω ὅτι τὸ μᾶλλον ὠθῆσάν με εἰς πληρεστέραν ἔρευναν εἶνε τὸ δυσκατάληπτον τῆς ἐννοίας τοῦ χωρίου ἐκεῖνου, ὅπως αὕτη φέρεται κοινῶς, ὅπερ καὶ ἄλλοις ἀνακοινωσάμενος εὔρον καὶ τούτους ἐρμηνεύοντας μὲν ὡς συνήθως, διαστάζοντας δ' ὅμως ὡς πρὸς τὴν ἐκδοχὴν αὐτοῦ, εὔρον οὐχὶ ἐπαρκῶς δυναμένους νὰ ἱκανοποιήσωσι τὰς ἐγειρομένας κατὰ τόπον δυσχερείας, ἐν ᾧ καθ' ὅ νῦν ὑποβληθήσεται σχῆμα ἐρμηνεύεται πειστικώτερον τὸ ὅλον, αἴρονται αἱ προϋπάρχουσαι δυσχερείαι, ὡς ἐλπίζω ὅτι εὐθὺς ἐν τοῖς ἐξῆς καὶ διὰ τούτων δειχθήσεται. Ἄλλ' ἀρξώμεθα ἐν τάξει τινὶ ἀπὸ τῶν ἐν ἀρχῇ προερχομένων.

Α'.

Πρῶτον προσπίπτον ζήτημα ἐν τοῖς θεατρολογικοῖς τοῦ Πειραιῶς, ὅπερ καὶ εἰς τὴν μετὰ ταῦτα μελέτην, λυόμενον ἤδη, οὐ μικρὰν παρέξει τὴν ἀρωγὴν, διὸ καὶ ἐν ἀρχῇ ζητητέον ἐνταῦθα, εἶνε τὸ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς θέσεως τῶν ἐν Πειραιεῖ θεάτρων. Πόσα τὰ ἐν Πειραιεῖ θεάτρα; Διότι καὶ μὲν ἀνευρέθησαν δύο καὶ τοσαῦτα νῦν φαίνονται, ἀλλὰ ὑπὸ τῶν ἐρευνησάντων τὰ τοῦ Πειραιῶς, τὸ ἕτερον τούτων ἢ ὅλως ἀίρεται ἢ ὡς νεώτερον μᾶλλον κατασκευάσμα τὸ πολὺ τῶν χρόνων τῶν Μακεδονικῶν, καὶ δὴ τῶν νεωτέρων τίθεται.

Πόσα λοιπὸν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐν Πειραιεῖ τὰ θεάτρα; Ἴδου ἡ πρώτη τοῦ ζητήματος θέσις, ἐπὶ τῆς λύσεως τῆς ὁποίας ὡς ἐπὶ κρηπίδος τὰ ἐξῆς ἴδρυται. Ἦτο μόνον ἐν καὶ μετὰ ταῦτα, εἰς πολλῷ ὕστερον χρόνους κατασκευάσθη τὸ ἕτερον, ἢ ἀμφοτέρω ὑπεδέχοντο τοὺς φιλομούσους Πειραιεῖς, δι' ἀμφοτέρων ὡς διὰ δύο στομάτων ὁ ἄλλως ἐμπορικῶς καὶ πολεμικῶς κατηρτισμένος Πειραιεὺς προσεμεῖδία καὶ ταῖς Μούσαις, ὁσάκις τὰ ἐδώλια αὐτῶν κατέλιπον οἱ στρατιῶται, ἢ δι' ὑποθέσεις σοβαροτέρας πολιτικακῆς, ἀθροιζόμενοι πολῖται;

Ἡ ἔκτασις εἶτε ἡ περιοχὴ τῆς παλαιᾶς πόλεως, ἢ θέσις καὶ ὀνομασία τῶν δύο νῦν φαινομένων ἐν Πειραιεῖ θεάτρων, μάλιστα δὲ πάντων οἱ ὀνομάζοντες θεάτρον ἐν Πειραιεῖ συγγραφεῖς, πάντα ταῦτα εἰσιν ὑπὲρ τῆς δευτέρας γνώμης, πάντα συμφωνοῦσιν ὑπὲρ τῆς τηλικαύτης φιλομουσίας, τῆς τηλικαύτης φιλοθεαμοσύνης τῶν παλαιῶν Πειραιεῶν, ὥστε νὰ πειθῆται τις ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ οἰκονομηθῶσιν ἀληθῶς διὰ τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου θεάτρου.

Ἡ ἔκτασις τῆς παλαιᾶς τοῦ Πειραιῶς πόλεως δὲν ἦτο μικρὰ, ἐὰν φαντασθῆ τις τὴν χερσόνησον ὅλην σχεδὸν κατοικοῦμένην, ὡς ἀπεδείχθη πλέον, τὸν λαίμην κατειλημμένον ὑπὸ οἰκοδομῶν, τὰ περὶ τοὺς λιμένας, τὰ κατὰ τὸ Ἀλίπεδον, τὰ πέραν τοῦ λαίμου μέχρι τοῦ Ἀλίπεδου, ὁλό-

κληρον ἐπὶ τούτοις τὸν λόφον τῆς Μουνιχίας μετὰ τῶν κρασπέδων αὐτοῦ, τῶν τε πρὸς τὴν Ζέαν καὶ τῶν πρὸς τὸν δμῶνυμον ὄρμον. Πόλις τοιαύτης ἐκτάσεως βεβαίως ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν εἶχε καὶ τὰ μέσα τῆς πληρώσεως ἀνάλογα πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τὰς τοῦ βίου, καὶ μάλιστα πόλις ἐμπορικῆ, πόλις δηλ. ἐν ἣ ἐκτὸς τῶν ἄλλων τῶν μονίμων κατοίκων, πολλοὶ ἐπὶ μακρὸν διαμένοντες ἀπὸ διαφόρων μερῶν ἐμπορεύμενοι ἢ περὶ ἄλλα διατρίβοντες, ἀνετον θὰ ἐπεθύμουν καὶ τὸν βίον, σύμφωνον δὲ πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς εὐπρεπείας. Εὐλογώτατον λοιπὸν ἐντεῦθεν προκύπτει πόρισμα ὅτι κάλλιστα ἠδύναντο οὐχὶ ἐν καὶ μόνον νὰ ἔχη ἐν τῶν κυριωτέρων μέσων τῆς ἀναπαύσεως τῆς τέρψεως ἅμα δὲ καὶ διδασχῆς κατὰ τοὺς παλαιούς χρόνους τὸ θεάτρον. Ἡ πληθὺς τῶν κατοίκων καὶ τῶν ἐπιδημούντων ξένων, ἢ ἐπιθυμία ποικιλίας θεάματος, αἱ ἀποστάσεις τῆς ἱκανῶς ἐκτεταμένης πόλεως ἀναγκαίαν καθίσταν τὴν ὑπαρξίν δύο θεάτρων. Ἐκτὸς ἐὰν κρίνων τις ἐκ τῆς σημερινῆς οὐχὶ κολακευτικῆς θέσεως τῆς πόλεως ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο, ζητήσῃ νὰ ρίψῃ εἰς βάρος καὶ τῶν προγόνων Πειραιεῶν τὴν ἀκηδῖαν ταύτην· ἀλλὰ τότε πρέπει ν' ἀπαλείψῃ ἀπὸ τῆς τοπογραφίας τῆς πόλεως καὶ τὸ ἕτερον θεάτρον ἢ νὰ θεωρήσῃ ὡς μὴ ἀρχαῖον.

Ἐπὶ τούτοις ἴνα κρίνῃ τις ἀκριβῶς ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, νομίζω ὅτι, ἐκτὸς τῆς ἐρεῦνης τῶν παλαιῶν σχέσεων, καλὸν εἶνε νὰ ρίπτῃ βλέμμα καὶ ἐπὶ τῆς μετὰ ταῦτα καταστάσεως, καὶ ἐπὶ τῆς σημερινῆς· καλὸν θεωρῶ νὰ προστρέχῃ ἐπὶ ζητημάτων τὴν αὐτὴν ἀείποτε διεύθυνσιν λαμβανόντων καὶ εἰς τὰ συμβαίνοντα σήμερον ἐν ἀπάσαις ταῖς κοινωνίαις. Καὶ εἰς τὰς μικροτέρας πόλεις, ὅπου ὑπάρχει ἢ τοῦ καλοῦ αἰσθητικῆς ἀνεπτυγμένη καὶ σήμερον ἔτι ὁ λαὸς δὲν ἀγαπᾷ νὰ συνωστίζηται εἰς ἐν καὶ μόνον σημεῖον, δὲν συνειθίζει ν' ἀρέσκηται εἰς ἐν εἶδος θεάματος· ὅσον τέρπεται ὑπὸ τῆς ποικιλίας τοσοῦτον πλήσσει ἐν τῇ εἰς ταῦτά ἐμμονῇ διὸ καὶ εὐκίνητος ὢν ζητεῖ ποικίλας τὰς τέρψεις, πολλὰς τὰς διευθύνσεις. Τοῦτ' αὐτὸ συνέβηκε καὶ τὸ πάλαι, οὐδὲ πρέπει νὰ φανῇ καὶ διὰ τοῦτο παράδοξος ἢ ὑπερξὺς δύο θεάτρων ἐν μιᾷ μεγαλοπόλει, κατὰ τοσοῦτο μᾶλλον, καθ' ὅσον αὐτοὶ οἱ παραδεχόμενοι τὴν μὴ ὑπαρξίν τοῦ ἐτέρου τῶν θεάτρων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς πόλεως τοῦ Πειραιῶς, ἀνιδρῶσαι τοῦτο πότε, καὶ παραδέχονται πότε τὴν φιλομουσίαν ἐξυψωθεῖσαν τῶν Πειραιεῶν; Εἰς χρόνους καθ' οὓς ἐξηγητημένοι περὶ παντὸς ἄλλου ἢ περὶ ἀνιδρῶσεως θεάτρου θὰ ἐσκέπτοντο. Τί ἐκίνησεν αὐτοὺς ν' ἀνεγείρωσι θεάτρον νέον, καθ' οὓς χρόνους ἔβαινον πρὸς τὴν ἀπώλειαν καὶ αὐτῆς τῆς αὐτονομίας καὶ ἐλευθερίας; Πόθεν αἱ δαπάναι αἱ νέαι ὑπὲρ τούτου, αἵτινες ἠδύναντο νὰ θεωρηθῶσι περιτταὶ ὑπάρχοντος μάλιστα ἐτέρου θεάτρου τοῦ παλαιότερου καὶ γνωστοτέρου; Ἐὰν τοῦτο εἶχεν ὑποστῆ βλάβην, προτιμότερα καὶ ὀλιγοδακρυότερα δὲν θὰ ἦτο ἢ ἐπισκευὴ αὐτοῦ; Αὐτὸ

δὲ τοῦτο δὲν ὑφούται ὡς λόγος ὑπὲρ τοῦ ἐναντίου, τῆς ἰδρύσεως δηλ. τοῦ κτιρίου ἐν πολλῶ καλλιτέροις χρόνοις, ἐν χρόνοις ὑπονοοῦσι τοῦλάχιστον πολιτικὴν ἡρεμίαν, ἐν χρόνοις οἷοι οἱ τῆς πέμπτης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος;

Ταῦτα πάντα ἐν τῇ ἀνάγκῃ τῆς πόλεως συνοψιζόμενα ἀναγκάζουσι ἡμᾶς νὰ δεχθῶμεν ὅτι δύο ἐκπαλαι εἶχον οἱ Πειραιεῖς τὰ θέατρα· ταῦτα δὲ ἦσαν τὸ κατὰ τὸν λόφον τῆς Μουνιχίας παλαιότερον γνωστὸν καὶ τὸ κατὰ τὴν Ζέαν ἐσχάτως ἀποκαλυφθὲν καὶ καθαρισθὲν, τῇ συμπράξει δὲ τοῦ φιλαρχαίου δημάρχου Πειραιέων διασωθὲν.

Εὐτυχῶς τούτοις προσέρχονται ὡς ἐπικυρωτικὰ τὰ ὀνόματα τὰ ἀποδιδόμενα ὑπὸ τῶν ἀναφερόντων συγγραφέων καὶ αὐτὸ τὸ ἀξίωμα τούτων.

Οἱ ἐν τῇ σειρᾷ τῆς ἀφηγήσεως λόγον καὶ περὶ θεάτρου ποιούμενοι δύο διαφόρους ὀνομασίας προήγαγον εἰς μέσον τὴν τοῦ ἐν Πειραιεῖ καὶ τὴν τοῦ πρὸς τῇ Μουνιχίᾳ. Ἐκ πολλῶν καὶ ἄλλων μερῶν γενομένου ἤδη γενικῶς δεκτοῦ ὅτι ὁ μὲν ὄρμος ὁ τοῦ σήμερον Φαναρίου εἶνε ὁ λιμὴν τῆς Μουνιχίας, ὁ δὲ πρὸς Α. καὶ Β. τούτου λόφος ὁ τῆς Μουνιχίας, ἀδιαφιλονικητῶς τὸ θέατρον τὸ ἐπὶ τῶν Α. κλιτύων τούτου εἶνε τὸ θέατρον τῆς Μουνιχίας· τὸ καὶ ὑπὸ Λυσίου (ἐν τῷ κατ' Ἀγοράτ. § 32, 55) καὶ ὑπὸ Θουκυδίδου ἀναφερόμενον (ἐν βιβλ. 8, 93). Ἀπολείπεται δ' ἤδη νὰ δηλωθῇ ἂν τὸ ὑπὸ Ξενοφῶντος τὴν ὀνομασίαν τοῦ ἐν Πειραιεῖ θεάτρου φέρον πρέπει νὰ νοηθῇ ὡς τὸ αὐτὸ μετὰ τοῦ τῆς Μουνιχίας ἢ ζητηθῇ ἄλλο τι ἐφ' οὗ μᾶλλον ἀρμόζει ἢ ὀνομασία.

Ἀληθῶς ἡ Μουνιχία ἦτο ἐν τμήμα ἐν διαμέρισμα τῆς μεγάλης τοῦ Πειραιῶς πόλεως, ἐθεωρεῖτο μέρος τοῦ ὅλου τοῦ μεγάλου καὶ κατ' ἀκολουθίαν πᾶν τὸ εἰς τὸν Πειραιᾶ κατηγορούμενον γενικῶς δύναται ν' ἀναφέρηται καὶ ἐπὶ τῆς Μουνιχίας.

Δι' αὐτὸν ὁμῶς τοῦτον τὸν λόγον δύναται τις ν' ἀντιπαρατηρήσῃ ὅτι πολὺ παράδοξον φαίνεται πῶς παρὰ συγγραφεῦσιν ἄλλως ἀκριβεστάτοις περὶ τὰς ἐκφράσεις φέρεται ὀνομασία κτιρίου τοῦ Πειραιῶς τῆς ὅλης δηλ. πόλεως, ἀπὸ μέρους μόνον αὐτῆς· πῶς ἠδύνατο νὰ λέγῃ ὁ λεπτότατος Λυσίας: ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκκλησία Μουνυχιασιν ἐν τῷ θεάτρῳ ἐγένετο, εἰμὴ διὰ κρισιν ποιούμενος ὁμοίῳ ἀλλαχοῦ κτιρίου, πῶς ὁ ἀκριβεστάτος Θουκυδίδης, ὁ μὴ παίζων ἐν τῇ ἀφηγήσει, ἢ ὁ πιστότατος μιμητῆς αὐτοῦ (διότι ἐν τῷ δγδὸφ φέρεται), ἀναφέρει ὠρισμένως ἐς τὸ πρὸς τῇ Μουνιχίᾳ Διονυσιακὸν θέατρον, εἰ μὴ ἀντιδιαστέλλων αὐτὸ ἀπὸ ἄλλου εἰς τὸν κυρίως Πειραιᾶ ἀνήκοντος, ἐν ᾧ ἠδύνατο ἄνευ διαστολῆς νὰ θέσῃ τὸν ὄρισμὸν ἐκν προῦκειτο περὶ ἐνὸς καὶ μόνου θεάτρου, τοῦ ἐν Πειραιεῖ, ἀφ' οὗ μάλιστα πρὸ ἐνὸς στίχου ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ Πειραιῶς (Οἱ δ' ἐν τῷ Πειραιεῖ ὀπλιταὶ κτ.); αὐτὸ τοῦτο ἢ παρὰ ταῖς τῶν ὀνομάτων τοῦ Πειραιῶς καὶ τῆς Μουνιχίας ἐν δυσὶ στίχοις δὲν εἶνε φανερὰ ἀντίθεσις; Ἐπειτα αὐτὸς οὗτος μονοῦχι φωνὴν ἴησι δι' ἑτέρου προσδιορισμοῦ· δὲν ἠρκέσθη εἰς ἀπλήν

τὴν δῆλωσιν τοῦ τόπου, ἀλλ' ἀκριβῶς ἵνα δείξῃ ὅτι καὶ ἄλλο ὁμοίον ὑπῆρχε προστίθησιν ἐς τὸ πρὸς τῇ Μουνιχίᾳ Διονυσιακὸν θέατρον ἐλθόντες ὡσεὶ ἔλεγεν ὅτι ὑπάρχει καὶ ἄλλο Διονυσιακὸν θέατρον ἐν Πειραιεῖ, ἀλλὰ δὲν ἦλθον οἱ ἐν τῷ Πειραιεῖ ὀπλιταὶ εἰς τοῦτο ἄλλ' ἐς τὸ πρὸς τῇ Μουνιχίᾳ.

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Λυσίας καὶ ὁ Θουκυδίδης, ὁ δὲ Ξενοφῶν, ἀναφέρων τὴν κατὰ τῶν Ἀθηναίων δίωξιν τοῦ Πικυσανίου διαρρήδην τὸ ἐν Πειραιεῖ θέατρον ὀνομάζει οὐχὶ δὲ τὸ πρὸς τῇ Μουνιχίᾳ. Ἐὰν ὑπῆρχεν ἐν θέατρον καὶ μόνον ἐν Πειραιεῖ, τίς ὁ λόγος δι' ὃν ἡ τοιαύτη διάκρισις οὐ μόνον ἐκ μέρους τῶν ἄλλων ἀλλὰ μάλιστα ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος, ὅστις ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἤδη τοῦ κεφαλαίου πλειστάκις ἤδη ἐφκνέρωσε τὴν ἐν Πειραιεῖ τέλεισιν ὄσων ἀφηγεῖται; Ἐφοβεῖτο μήπως παρεξηγηθῆ; Ἀλλὰ τοιαύτη παρεξηγήσις εἶνε ὑπὲρ ἡμῶν· τότε μόνον θὰ ἐδικαιολογεῖτο, ὅταν ὑπετίθετο καὶ ἕτερον θέατρον. Ἀλλ' ἴσως ἐνόμισεν ὅτι ἐλησμονήθη ὁ τόπος τῆς δράσεως; Ἀλλὰ πρῶτον μὲν οὐχὶ πολὺ ἀφίσταται τῆς δηλώσεως τοῦ τόπου καθ' ὅσον πρὸ τινῶν στίχων ἔλεγε· σκοπῶν, πῆ εὐαποτελίστος εἴη ὁ Πειραιεὺς, ἔπειτα καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς σχεδὸν δηλοῦται ὁ τόπος τῆς ἐνεργείας, πᾶς τις γνωρίζει ὅτι ἐν Πειραιεῖ ἔτι διατελεῖ, καὶ ἐν ἄλλοις σημείοις τῆς ἀφηγήσεως μετὰ μακρὰς παραγράφους ἂν καὶ ἠδύνατο νὰ παρεμβάλλῃ τὸ ὄνομα τοῦτο, παρέλιπεν αὐτὸ διότι, ἀλλαχοῦ μὲν περιττὸν ἐθεώρησε τοῦτο, ὡς καὶ ἦτο, ἐνταῦθα δὲ χρησιμώτατον διὰ τοὺς γνωρίζοντας τότε τὴν πόλιν, ἐνταῦθα δὲ ἀναγκαιότατον διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀντιθέσεως τῆς γεννηθείσης ἐν τῷ νῷ αὐτοῦ ὅτε ἐπῆλθεν αὐτῷ ἡ ἔννοια τῶν θεάτρων ἐν πόλει ἢν καλῶς ἐγνώριζεν, ὅτι δύο τοιαῦτα εἶχεν.

Ἐκ τούτων πάντων συνάγεται ἀσφαλέςτατον πόρισμα ὅτι πάντες οἱ ἀναφέροντες θέατρον ἐν Πειραιεῖ συγγραφεῖς τῶν παλαιότερων χρόνων συμφωνοῦσι περὶ τῆς ὑπάρξεως οὐχὶ ἐνὸς ἀλλὰ δύο τοιούτων διακρινομένων ἐκ τῆς ὀνομασίας τῆς ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς ἰδρύσεως δεδομένης καὶ τοῦ μὲν καλουμένου τῆς Μουνιχίας ἢ πρὸς τῇ Μουνιχίᾳ ὡς ἀληθῶς πρὸς τῷ λόφῳ τῆς Μουνιχίας ἰδρυμένου, τοῦ δ' ἐν Πειραιεῖ, ἢτοι κατὰ τὸ ἕτερον μέρος τὸ τοῦ κυρίως Πειραιῶς. Συνδυαζόμενα δὲ ταῦτα πρὸς τὰ προηγουμένως τεθέντα τεκμήρια ἀποδεικνύουσι σαφῶς τὰ οὕτως ἰσχυρῶς ὑποστηριζόμενα, ὀρίζουσι κάλλιστα τὸν ἀριθμὸν τῶν τοῦ Πειραιῶς θεάτρων εἰς δύο ἀπ' ἀλλήλων διάφορα καὶ ὑπὸ διάφορον ὄνομα εἰς διαστολήν φερόμενα.

Τούτοις πᾶσιν ὡς ἀρωγὰς ἀσφαλῆς προσέρχεται ἡ ἀνεύρεσις πρὸ τινῶν ἐτῶν ἐπιγραφῆς τινος ἀναφερομένης εἰς τὰ τοῦ Πειραιῶς θέατρα. Εἶνε ἡ ἐπιγραφή ἢ πρὸ δεκαετίας ἀνευρεθεῖσα καὶ διὰ τοῦ Ἀθηναίου δημοσιευθεῖσα, ἣτις ὡς ἐκ τῆς θέσεως ἐν ᾗ ἀνευρέθη σαφῶς δείκνυσιν ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὸ κατὰ τὴν Ζέαν θέατρον. Τοῦτο εἶνε πλέον ἀναμφισβήτητον·

τούτου δὲ τιθεμένου, ισχυρότατος προκύπτει λόγος νὰ θεωρηθῇ τὸ θέατρον ἐκεῖνο οὐχὶ Μακεδονικῶν καὶ δὴ τῶν τελευταίων, ἀλλὰ καθαρῶς Ἑλληνικῶν χρόνων. Ἡ ἐπιγραφή δὴλ. ἀναφέρεται εἰς ἐπισκευὴν τοῦ κατὰ τὴν Ζέαν θεάτρου. Ἴδου δὲ πῶς. Ἀναγράφονται ὀνόματα καταβαλόντων διάφορα ποσὰ εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ θεάτρου, ὡς ἐν ἐπιπεραλίδι λέγεται. Καὶ ἀληθῶς ἐν 50 στίχοις πολλοὶ ἀναγράφονται ποσὰ τινὰ ἐπιδόντες, ἄνωθεν δὲ φέρεται ὁ τίτλος

Οἶδε ἐπέδωκαν εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ θεάτρου.

Ἄπλου ὅμως βλέμμα καὶ ἐπὶ τῶν εἰς ῥάκη, ὡς εἰπεῖν, περιωθέντων ἐρειπίων, ἄνευ πολλῆς μελέτης ἐξέτασις τοῦ μεγέθους μόνου τῆς οἰκοδομῆς, συσχετισμός τις πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς, ταῦτα πάντα καταδεικνύουσιν ὅτι πολλῶ πλείω ἐδαπκνήθησαν τῶν ὀλιγίστων σχετικῶς ἀναγραφόμενων ἐν τῇ ἐπιγραφῇ. Κατασκευὴ θεάτρου ὀλοκλήρου, καὶ κατασκευὴ οἷα πρὸς τοῖς παλαιοῖς ἐννοεῖτο, δὲν ἦτο τυχαῖόν τι. Ἀλλὰ τὸ ποσὸν τὸ ἀναγκρῶμενον ἐκεῖ μολονότι ἡ ἐπιγραφή εἶνε κεκολοβωμένη πως, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ πιστεῦσῃ τις ὅτι ἐπὶ ῥακῆ εἰς ἀνίδρυσιν ἐξ ἀρχῆς θεάτρου ὥστε πείθεται, ὅτι ἡ λέξις κατασκευὴ ἢ ἐν ἀρχῇ κειμένη τοῦτο, τὴν ἐπισκευὴν δὴλ. ἐσήμαινε καὶ οὐχὶ τὴν ἐξ ὑπαρχῆς θεμελίωσιν καὶ ἀνίδρυσιν. Κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς δὴλ. χρόνους, ὅτε τὸ θέατρον ὑποστᾶν φθορὰς τινὰς εἶχεν ἀνάγκην ἐπιδιορθώσεως, συνῆλθόν τινες, οἵτινες κατῴρθωσαν δι' ἐράνου νὰ συλλέξωσι χρήματα εἰς ἐπισκευὴν τῆς οἰκοδομῆς τῆς παλαιότερας, ἥτις βεβαίως ἔνεκα τῶν πολέμων καὶ τῆς ἀμελείας τῆς ἐκ τούτων προελθούσης οὐκ ὀλίγον θὰ ἔπαθεν. Ἐντεῦθεν προσέρχεται ἡμῖν λόγος ισχυρότατος τοῦ νὰ δεχθῶμεν τὸ θέατρον ἐκεῖνο, ὡς πολλῶ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων ἀρχαιότερον.

Εἶνε οὐκ ὀλίγον ισχυρὸς ὁ λόγος οὗτος, καὶ ἔνεκα τοῦ τόπου ὅπου εὐρέθη ἡ ἐπιγραφή καὶ ἔνεκα τοῦ ποσοῦ τοῦ ἀναγκρῶμενου, ὥστε δύναται τις ἐπὶ τούτου βασιζόμενος νὰ μὴ προσέλθῃ εἰς ζήτησιν περαιτέρω ἀποδείξεων, ἀρκούντως σὺν τοῖς ἄλλοις τοῖς προειρημένοις ἤδη συνδυαζόμενος πείθει περὶ τοῦ τεθέντος ἤδη ὅτι τὸ θέατρον τὸ ὑπ' ἐξέτασιν θεωρητέον ὡς παλαιόν. Καὶ ἀληθῶς θὰ ἠρκούμην εἰς τοὺς λόγους τούτους, θὰ περιορίζομην εἰς τὰ ἐκ τούτων ἐξαγόμενα, ἐὰν μὴ καὶ ἐτέρωθεν ἐπεφαίνετο ἀκτις φωτὸς σφρόστερον ἔτι φωτίζουσα τὸ σημεῖον τοῦτο, ἐὰν μὴ καὶ ἄλλη τις ὄψις αὐτοῦ ζωηρότερη ἐμφανιζομένη παρεῖχε μείζονα λαβὴν εἰς τε τὴν ἐκθυμοτέραν τῶν προηγουμένων ἀποδοχὴν καὶ εἰς ἐντελεστέραν τούτου ἔνεκεν τοῦ ζητουμένου ἀπόδειξιν. Ἀφῆκα δὴλ. τοὺς ἐκ τῆς κατασκευῆς τοῦ θεάτρου ἀπορρέοντας λόγους, ἀφῆκα τὴν ἐρευναν τῆς ἐργασίας τῶν μερῶν αὐτοῦ καὶ καθ' ἑαυτὰ καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὸ γνωστὸν ἤδη ὡς παλαιὸν θέατρον, τὸ τῆς Μουνηχίας.

Τὸ θέατρον τοῦτο φαίνεται ὅτι ὑπέστη φθορὰν καὶ φθορὰν τελείαν, δι'

ἢ ἐλήφθη ἀνάγκη τελείου ἀνακαινισμού αὐτοῦ. Οὕτως εἶχον καταστραφῆ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κοίλου, ὅλα τὰ περὶ τὴν ὀρχήστραν, ἢ σκηνὴ κτλ. Τὸ μόνον διεκφυγὸν τὴν καταστροφὴν, ἔνεκα τῆς θέσεως ἐν ἣ ἔκειτο, εἶνε τὸ περὶ τὴν ὀρχήστραν ὑδραγωγεῖον, καὶ ἰδίως ἡ ἐσωτερικὴ αὐτοῦ ἐπιφάνεια. Ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς, ἰδιαίτερος δ' ἡ τῶν λίθων ἐργασία καὶ ἀρμογὴ τῶν ἐν τῷ ὑδραγωγείῳ, καθ' ὅλα ὅμοια πρὸς τὸ τῆς Μουνηχίας θεάτρον ἡκιστα δεικνύουσι χρόνους, εἰς οἷους παραπέμπεται συνήθως τὸ θέατρον τοῦτο. Ἐπειτα αὐτὴ ἡ ἀπογύμνωσις κατὰ τὰ ἄνω τοῦ ὑδραγωγείου καὶ ἡ μὴ κατάδειξις τοῦ τρόπου τῆς ἐπιπωματίσεως δὲν ἐμφαίνουσιν ἀτέλειαν περὶ τὴν κατασκευὴν, ἀλλ' ὑπομιμνήσκουσιν ἀπλῶς φθορὰν, ἢ ὑπέστη τὸ θέατρον, ἀποσπασθείσης τῆς μαρμαρίνης ἐπιστρώσεως τῆς ἄνωθεν τοῦ ὀχετοῦ καὶ ὑπὲρ τὴν ὀρχήστραν ἀπλουμένης.

Ἐπειτα αἱ κατώτεροι βαθμίδες τοῦ κοίλου ἀλλαχοῦ μὲν φαίνονται ἀνεξέργαστοι καὶ ἀναρμόστως τοποθετημέναι ἀλλαχοῦ δὲ ὀμαλαὶ καὶ καλῶς τεταγμέναι· τοῦτο ἐθεωρήθη, ὡς προελθὸν ἐκ τῆς ἀμελείας τῆς τέχνης περὶ τὰ τοιαῦτα, καθ' οὓς χρόνους ἐγένετο τὸ θέατρον. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο καταπίπτει, καθ' ὅσον καὶ ἂν τεθῆ κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς τὸ θέατρον χρόνους, εἶνε τεχνικῶς ἀδύνατον νὰ πιστεῦσῃ τις ὅτι οὕτως ἀποκεκαλυμμέναι ἦσαν αἱ βαθμίδες αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος. Τοῦτο δὲ διότι δεκτοῦ γιγνομένου ὅτι ἡ εὐθὺς ὑπὸ ταύτας ἐπιφάνεια τῆς ὀρχήστρας ἦτο κεκαλυμμένη (καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὲνη γυμνὸς ὁ νῦν φαινόμενος βράχος), καὶ ἰδίως τὰ ἀνοίγματα τοῦ ὑδραγωγείου, ἔτινα ἀδύνατον νὰ ἦσαν ἀναπεπταμένα, ἰδού ἀμέσως ἐξίσωσις τῶν βαθμίδων τούτων, καὶ δὴ τῆς κατωτέρας πρὸς τὴν ὀρχήστραν καὶ ἐκλειψίς παντελῆς αὐτῶν, ὅπερ ἀδύνατον, διότι δὲν ἔπρεπε μᾶλλον καὶ αὐτὸς ὁ νῦν φαινόμενος σκελετὸς αὐτῶν νὰ ὑπάρχη. Καὶ ἄλλως δὲ καὶ ἂν τεθῆ ἔτι ὅτι διὰ τῆς ἐπιστρώσεως τῆς ὀρχήστρας δὲν κατεστρέφετο τὸ ὕψος τῶν βαθμίδων, καὶ ὅτι οὕτως ἐφαίνοντο αὐταὶ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τοῦ κτιρίου, τόλμη ἀληθῶς εἶνε νὰ κατηγορηθῆ τὸσαύτῃ ἀφιλοκαλία κατὰ τῶν χρόνων ἐκείνων ἐν οἷς δὲν ἔπαυσεν ἡ θεραπεία τοῦ καλοῦ, καὶ ἀφ' ὧν ὑπάρχουσι τοῦ ἐναντίου δείγματα.

Ἐκτὸς τούτων, ἀφ' οὗ ἐγένετο δεκτὸν ὅτι τὸ τῆς Μουνηχίας θέατρον εἶνε ἀρχαῖον, πρέπει νὰ δεχθῆ τις μετὰ τὰς διαβεβαιώσεις τὰς ἄνω, ὅτι καὶ πᾶν ἄλλο ὁμοίως κατασκευασμένον εἰς τοὺς αὐτοὺς πρέπει ν' ἀνάγεται χρόνους. Τοῦτο ἐφαρμόζεται ἀκριβῶς εἰς τὸ τοῦ Πειραιῶς θέατρον, ἐφ' οὗ μεγάλη ἡ ὁμοιότης κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ὑδραγωγείου τοῦ περὶ τὴν ὀρχήστραν πρὸς τὸ τῆς Μουνηχίας, ὥστε ἢ πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι καὶ ἐκεῖνο νεώτερον κατασκευασμα, καὶ οὐχὶ τὸ ἀναφερόμενον ὑπὸ τῶν συγγραφέων θέατρον τῆς Μουνηχίας, ἢ ὅτι καὶ τὸ κατὰ τὴν Ζέαν

εἶνε ἀρχαῖον καὶ δὴ τὸ ἐν Πειραιεὶ ἰδιαίτερος καλούμενον, ὡς ἐσημειώθη ἄνω.

Αυοῖν θάτερον. Οὐδὲν πλέον παρεπιπίπτει μεταξὺ τῶν δύο. Πλὴν ἐπειδὴ τὸ πρῶτον δὲν δύναται βεβαίως νὰ κατισχύσῃ, διότι προκύπτει εἰς μέσον ὡς πόρισμα ἢ ἄρσιν ἀμφοτέρων, δὲν δυνάμεθα ἢ νὰ παραδεχθῶμεν τὸ ἕτερον καὶ οὕτω νὰ φθάσωμεν δι' ὀλίγων οὕτως εἰς τὴν λύσιν τοῦ ζητουμένου, τὴν παραδοχὴν δηλ. δύο ἐν Πειραιεὶ θεάτρων, ὑπὸ διάφορα πρὸς διακρίσιν ὀνόματα, τὸ τοῦ Πειραιῶς, ἐπαναλαμβάνω καὶ τὸ τῆς Μουνιχίας.

Ἄλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα καὶ ἄλλο ἀκόμη δύναται τις νὰ προσαγάγῃ ἐπιχειρήμα, τὸ ἐκ τοῦ μεγέθους τοῦ θεάτρου προερχόμενον καὶ δεικνύον ὅτι λίαν γνωστὸν τοῦτο τοῖς παλαιότεροις ὑπῆρχεν· ὁσάκις δηλ. γίγνεται ἐν τοῖς συγγραφεῦσι λόγος περὶ συναθροίσεως ἐν Πειραιεὶ, τόπος ταύτης ἀναφέρεται τῆς Μουνιχίας ῥητῶς τὸ θεᾶτρον ὡς εὐρύτερον, ὡς πλείους, δυνάμενον νὰ περιλάβῃ, οὐδέποτε δ' ὀνομάζεται τὸ τοῦ Πειραιῶς· καὶ τούτου ὁ λόγος ἀκόμη καὶ σήμερον πρόδηλος, ἀκόμη τὰ λείψανα τῆς χωρητικότητος ἀμφοτέρων δεικνύουσι διατὶ ἐκ τῶν δύο τὸ πρὸς τῇ Μουνιχίᾳ προὔτιματο.

Ὡς κατακλείς δὲ τοῦ περὶ τοῦ θεάτρου τούτου λόγου, ἃς τεθῶσι τὰ ἀνευρεθέντα ἐν τοῖς θεμελίοις αὐτοῦ δύο μεγάλα ἐδώλια, καλῶς ἐξεργασμένα, ὁμοίωτα τοῖς τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου ἐν Ἀθήναις, ἀπολειφθέντα βεβαίως ἐκ τῆς παλαιότερας θέσεως τοῦ κτιρίου καὶ ῥιφθέντα εἰκῆ ἐν τῇ ἐπισκευῇ ἢ καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης ἰδρύσεως ὡς σκεπάσματα ἐνὸς κατὰ τὸ κοῖλον ἀνευρεθέντος φρέατος. Ἡ ἐργασία αὐτῶν δεικνύει ὅτι ἀνήκον εἰς τοὺς καλοὺς τοῦ κτιρίου χρόνους, ἀντιδιαστελλόμενα σαφῶς κατὰ τοῦτο μέρος ἐδώλιον κατὰ τὴν ἀριστερὰν πύρρον ἀνευρεθέντος καὶ οὐ μόνον κατὰ τὴν ἐργασίαν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ εἶδος τοῦ λίθου διαφέροντος.

B.

Ἦδη χωροῦμεν ἀσφαλέστερον ἐπὶ τὸ ἕτερον μέρος ἐκ τῶν γνωστοτέρων ἤδη τοποθετοῦντες τὰ μᾶλλον ἄγνωστα, ἀπὸ τῶν θεάτρων μετατιθέμενοι εἰς τοὺς λιμένας καὶ ὀρίζοντες μὲν ἕνα αὐτῶν, ἀκριβῶς δ' ἀσφαλίζοντες καὶ τὴν ὀνομασίαν τοῦ ἤδη σημειωθέντος θεάτρου. Ἐντεῦθεν δὲ κυρίως δειχθήσεται οἷα ἢ πρὸς ἄλληλα σχέσις τῶν θεμάτων, τίς ὁ συνέχων κρίκος, τίς ἡ δύναμις τοῦ ἤδη δειχθέντος ὅτι διάφορον τοῦ ἐν Μουνιχίᾳ τὸ ἐν Πειραιεὶ θεᾶτρον, τίς ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὴν τοπογραφίαν τοῦ Πειραιῶς. Ἐπειδὴ δ' ἡ σειρά ἢ ὅλου τοῦ ἐντεῦθεν λόγου στενωῶς ἔχεται μέρος τῆς ἱστορίας τοῦ Πειραιῶς, τὰ μάλιστα δ' ὑποβοηθεῖ

πρὸς ταῦτα ἢ ὑπόμνησις τοῦ μέρους ἐκείνου, μᾶλλον δ' αὐτὸ τοῦτο τὸ μέρος εἶνε τὸ ζητητέον, καλὸν διὰ βραχέων νὰ ῥίψωμεν βλέμμα περιληπτικὸν ἐπὶ τε τῶν πρὸ τοῦ σημείου τούτου καὶ τῶν κατ' αὐτὸ, ἵνα οὕτως εὐχερέστερον δυνηθῶμεν διακρίνοντες, ἦν μέχρι τούτου περιεβάλετο ἢ ἐρμηνεῖα παρεξήγησιν, δυνηθῶμεν νὰ παρᾶσχωμεν τὴν ἀληθῆ θέσιν τοῦ ζητήματος, τὰ μᾶλλον πιστὰ μέσα τῆς λύσεως αὐτοῦ.

Πρόκειται περὶ τοῦ τέλους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς ἦτταν οἱ Ἀθηναῖοι ὑπεδλήθησαν ὑπὸ τοὺς τριάκοντα. Ἡ πόλις ἀνάστατος ἐσφάδαζεν ὑπὸ τὴν μακίαν αὐτῶν ζητοῦσα διεκφυγὴν, ματαίαν ὅμως· οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπάταξαν πᾶσαν πρὸς ἐξέγερσιν τάσιν. Πλὴν ἐκ τῶν ἀποχωρησάντων προηγουμένως εἰς Θήβας ὁ τολμηρὸς τῆς ἐλευθερίας προαπιστῆς καταλαμβάνει τὴν Φυλὴν, καὶ ἐξαναγκάζει τοὺς τριάκοντα ἄποσυρθῶσιν Ἐλευσίναδε. Ὁ Θρασύβουλος μετὰ τῶν ἑαυτοῦ ἔρχεται καὶ στρατοπεδεύει εἰς τὴν Μουνιχίαν. Ἐν τῷ μεταξὺ συνέβησαν συμπλοκαί τινες μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν τῶν τριάκοντα καὶ τῶν ἐκ τῆς Φυλῆς· ἐπειδὴ ὅμως τὰ πράγματα παρετείνοντο ἄνευ ἀποτελέσματος τινος, ἡ δὲ τοιαύτη ἀνωμαλία δὲν συνέφερεν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἀπὸ τῶν ὁποίων πολλοὶ εἶχον ἀποστατήσῃ ἀπεφασίσθη νὰ δοθῇ μία λύσις τῆς καταστάσεως ταύτης. Περμπόντων δὲ, λέγει ὁ Ξενοφῶν, πρέσβεις ἐς Λακεδαίμονα τῶν μὲν τριάκοντα ἐξ Ἐλευσίνος, τῶν δὲ ἐν τῷ καταλόγῳ ἐξ Ἀστεος, καὶ βοηθεῖν κελευόντων, ὡς ἀρεστηκότος τοῦ δήμου ἀπὸ Λακεδαίμονίων, Λύσανδρος λογιζάμενος, ὅτι οἷόν τε εἴη, ταχὺ ἐκπολιορκῆσαι τοὺς ἐν τῷ Πειραιεὶ κατὰ τε γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, εἰ τῶν ἐπιτηδίων ἀποκλεισθῆσαν, ξυνέπραξεν ἑκατόν τε τάλαντα αὐτοῖς δανεῖσθῆναι, καὶ αὐτὸν μὲν κατὰ γῆν ἀρμυστήν, Αἴβυρ δὲ τὸν ἀδελφὸν ναυαρχοῦντα ἐκπεμφθῆναι. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ λοιπὸν τούτῳ ἔρχεται ὁ Λύσανδρος εἰς Ἐλευσίνα, ὁ δὲ Λίβυς ὁ ναύαρχος ἀποκλείει κατὰ θάλασσαν τὸν Πειραιᾶ ὅπως μὴδὲν ἐσπλέει αὐτοῖς τῶν ἐπιτηδίων. Ὁ φθόνος ὅμως τοῦ Παυσανίου ἔδωκεν ἕτερον τροπὴν εἰς τὰ πράγματα. Διότι οὗτος φοβούμενος μήπως ὁ Λύσανδρος ἀναδειχθῇ ἐν Ἀθήναις, κατέπεισε τοὺς ἐφόρους νὰ ἐκπέμψωσιν αὐτόν χωρὶς ὅμως νὰ δυνηθῇ νὰ καταπείσῃ τοὺς Κορινθίους καὶ Βοιωτοὺς (διότι οὗτοι ἔλεγον ὅτι οὐ νόμιζοιεν εὐοχεῖν ἂν στρατευόμενοι ἐπ' Ἀθηναίους, μὴδὲν παράσπονδον ποιῶντας) ἔρχεται καὶ στρατοπεδεύει ἐν Πειραιεὶ καὶ ἀκριβῶς ἐν τῷ Ἀλιπέδῳ καλουμένῳ πρὸς τῷ Πειραιεὶ δεξιὸν ἔχων κέρας. Ἐντεῦθεν ἀκριβῶς ἄρχεται ἡ δυσχερεία τῆς ἐρμηνείας· ἰδοὺ τὸ σημεῖον τὸ πρῶτον ἐφ' οὗ βασίζονται τὰ μετὰ τοῦτο. Κατὰ ποῖαν διεύθυνσιν παρετάχθη ὁ στρατὸς τῶν Λακεδαιμονίων; ποῦ ἴστατο ὁ Παυσανίας; πρὸς ποῖον μέρος διηυθύνθη; ταῦτα πάντα ζητοῦνται διὰ τῆς ἐρμηνείας τοῦ χωρίου. Ὁ Ξενοφῶν λέγει· Ὁ δὲ Πανσανίας ἐστρατοπεδεύσατο ἐν τῷ Ἀλιπέδῳ καλουμένῳ πρὸς τῷ Πειραιεὶ δεξιὸν ἔχων κέρας, Λύσανδρος δὲ ξὺν τοῖς μισθο-

φόροις τὸ εὐώνυμον. Ἀλίπεδον εἶνε πᾶσα ἡ χώρα ἢ μεταξὺ τοῦ λιμένος τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ Φκλήρου ἢ ἐλώδης τὴν φύσιν, ἣν μέχρι τῆς σήμερον διετήρησεν. Οἱ περὶ τὸν Θρασύβουλον ξυνοσπειράθησαν ὡς ἦδη ὁ ἱστορικὸς εἶπεν εἰς τὴν Μουνιχίαν, ὥστε ὁ στρατὸς ὁ τῶν Λακεδαιμονίων ἦτο ἀντικρὺ παρκατεταγμένος οὕτως, ὥστε μέτωπον εἶχε πρὸς τὸν λόφον τῆς Μουνιχίας, ὃ ἐστὶ εἰς γραμμὴν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. διήκουσαν· τῆς γραμμῆς ταύτης τὸ ἕτερον ἄκρον, τὸ πρὸς τὴν θάλασσαν, τὸ δεξιὸν κέρας κατεῖχεν ὁ Παυσανίας τὸ δ' ἀντίθετον ὁ Λύσανδρος.

Τοῦτο ἐὰν ἐπιθυμῆ τις ν' ἀκριβολογήσῃ διαφαίνεται καὶ ἐν τῇ φράσει τοῦ ἱστορικοῦ τῆς πλησίον τοῦ πρὸς τῷ Πειραιεῖ, τὸ δεξιὸν ἔχων κέρας. Ὁ Παυσανίας ἀντενεργῶν τῷ Λυσάνδρῳ προσεπάθει ἐπιτιθέμενος ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων νὰ δηλώσῃ ταῦτοχρόνως τὴν εὐμένειαν τῶν διαθέσεων αὐτοῦ πρὸς αὐτούς. Ἐπει δ' οὐδὲν τῆς προσβολῆς πράξας ἀπῆλθε τῇ ὑστεραίᾳ λαβὼν τῶν Λακεδαιμονίων δύο μοίρας, τῶν δὲ Ἀθηναίων ἰππέων τρεῖς φυλάς, παρῆλθεν ἐπὶ τὸν Κωφὸν λιμένα, σκοπῶν πῆ εὐαποτελιστος εἴη ὁ Πειραιεὺς. Ἴδου τὸ χωρίον ἐφ' οὗ βασιζέται ὁ καθορισμὸς τοῦ Κωφοῦ λιμένος καὶ ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα λεγομένων ἀσφαλλίζεται καὶ τὸ θέατρον· ἰδοὺ δηλ. τὸ σημεῖον τῆς συναντήσεως τῶν δύο μερῶν. Ἡ κατανόησις τούτου ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς διευθύνσεως, ἣν ἔλαβεν ὁ Παυσανίας. Πάντες οἱ ἐρμηνεύοντες λέγουσιν ὅτι ὡς ἐν τῷ Ἀλίπεδῳ ἴστατο διηυθύνθη πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν σημερινὴν Κρεμμυδαροῦ, ὅθεν καὶ ἐκεῖ θέτουσι τὸν Κωφὸν λιμένα. Ἀλλὰ διὰ τί νὰ διευθυνθῇ ἐκεῖθεν; τίς ὁ σκοπὸς αὐτοῦ; ἐζήτει πῆ εὐαποτελιστος εἴη ὁ Πειραιεὺς· ἀκριβῶς δὲ διὰ τοῦτο ἤμιστα πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος ἔπρεπε νὰ τραπῇ.

Οἱ Ἀθηναῖοι εὐρίσκοντο ἔτι ἐν Μουνιχίᾳ, ὁ Λίβυς ὁ ἀδελφὸς τοῦ Λυσάνδρου εἶχεν ἀποκλείσῃ κατὰ θάλασσαν τὸν Πειραιᾶ, οὐδεὶς ἐντεῦθεν φόβος ἐξωτερικῆς διὰ τοῦ λιμένος συγχωρονίας, διὸ ἄσκοπος φαίνεται ἢ εἰς τὸ στόμιον αὐτοῦ παρουσία τοῦ Παυσανίου, ἐν ᾧ αὐτὸς σκοπὸν εἶχε τὸν παντελῆ περιορισμὸν, ἵνα διὰ τούτου κατορθώσῃ νὰ γνωρίσῃ τοῖς Ἀθηναίοις τὰς σκέψεις καὶ διαθέσεις αὐτοῦ. Ζητητέον λοιπὸν ἄλλην ὁδὸν, καὶ ἡ μόνη τοιαύτη εἶνε ἢ κατὰ τὴν Α. παραλίαν τοῦ μεγάλου λιμένος πρὸς Ν. διεύθυνσιν.

Ὁ Παυσανίας ἐζήτει ἀποκλεισμὸν, περιορισμὸν στενωτέρον, ἐξανγκασμὸν τῶν Ἀθηναίων εἰς ὑποχώρησιν, τοῦτο δὲν κατωρθοῦτο διὰ τῆς πρὸς ὅλως ἀντίθετον φορὰν διευθύνσεως αὐτοῦ, δι' ἧς ἐλεύθεροι κάτοχοι τοῦ Πειραιῶς ὅλοι ἀρίνοντο οἱ περὶ τὸν Θρασύβουλον· ὁ Παυσανίας ἐσκόπευε νὰ περιστείλῃ αὐτούς ὅταν οἶόν τε περισσώτερον καὶ περιορίσῃ εἰς μικρὸν χώρον ἀποκλείων πᾶσαν συνένωσιν αὐτῶν μετὰ τῆς χερσονήσου τοῦ Πειραιῶς, ὁπότεν διὰ τὰ ἀναπεπτακμένα αὐτῆς πικρὰ ἠδύνατο νὰ ἔχωσιν ἐλπίδα

ὑποστηρίξεως· διευθυνόμενος ὁμοῦ πρὸς Δ. οὐ μόνον δὲν ἐπετέλει τὸ τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ ἄσκοπον ὅλως δείκνυσι τὴν πορείαν, καὶ ἐλεύθερον ἀφίησι τὸ στάδιον εἰς τὸν Λύσανδρον, ἐν ᾧ ἐδηλώθη ἦδη ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ὅτι φθόνῳ φερόμενος πρὸς τοῦτον ἀνέλαβε τὴν ἐπιχειρήσιν ταύτην ἵνα ἐπιτεθῇ μὲν κατὰ τῶν Ἀθηναίων, δώσῃ δ' ὁμοῦ αὐτοῖς ν' ἐννοήσῃσι τὰς διαθέσεις αὐτοῦ, ὅτι μᾶλλον εἰς συνδιαλλαγὴν ἀπέβλεπον ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε πορείας αὐτοῦ.

Ἴνα ἐπιτελέσῃ ὁμοῦ πάντα ταῦτα, καὶ τὸν στενωτέρον ἀποκλεισμὸν τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν ὑπερτέρησίν του ἐν τοῖς στρατηγικοῖς πρὸ τοῦ Λυσάνδρου, ἔμα δὲ καὶ τὴν ἐκ μέρους τῶν Ἀθηναίων κατάληψιν τῶν σχεδίων αὐτοῦ, ὥφειλε νέαν ὁδὸν ν' ἀκολουθήσῃ, ὥφειλε νὰ ἐρεθίσῃ μᾶλλον τοὺς Ἀθηναίους· τοῦτο δὲ δὲν θὰ κατωρθοῦτο βεβαίως διὰ τῆς πρὸς Δ. ἀπομακρύνσεως, ἀφ' οὗ πολλῷ ἐγγυτέρω τούτου ἀπέκλειεν αὐτούς ὁ Λύσανδρος, οὐδὲ θὰ ἠδύνατο ὁ Ξενοφῶν νὰ εἴπῃ εὐθὺς κατωτέρω τὸ προσεβέδον τινας καὶ πράγματα αὐτῷ παρεῖχον, ἐὰν αὐτὸς μὲν ἀπεμακρύνετο πρὸς τὴν Κρεμμυδαροῦ, περὶ δὲ τὸν σταθμὸν τοῦ σιδηροδρόμου Πειραιῶς, ἔμενεν ἢ ἀπολειφθεῖσα δύναμις. Σαφέστατον λοιπὸν εἶνε ὅτι ἵνα ἐρεθισθῶσιν ἐκεῖνοι οἵτινες ἐν Μουνιχίᾳ συνοσπειράθησαν, φαίνεται ὅτι παρῆλθεν ὁ στρατηγὸς πρὸς μέρος τὰ μάλιστα ἐνδικαίον αὐτούς καὶ οὐχὶ ὅλως ἀδιάφορον, ὅλως ἀπομακρυσμένον καὶ ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὡς διὰ τοίχου ἀπεκλείοντο διὰ τοῦ ἀπολειφθέντος στρατοῦ. Τελευταῖον πάντων πῶς ὁ ἀκριβολόγος κατὰ τοῦτο Ξενοφῶν, δὲν λέγει τί ἔπραξαν οἱ μὴ ἀνχωρήσαντες μετὰ τοῦ Παυσανίου, τί ἔπραξεν ὁ Λύσανδρος· διότι διευθυνομένου τοῦ Παυσανίου πρὸς ὃ σημεῖον συνήθως τίθεται ἢ διεύθυνσίς του, ἔπρεπε ἐυλογώτατα νὰ συμβῇ ἐναντίωσίς της ἐκ μέρους τῶν ὑπὸ τῶν Λυσάνδρου παρεμπιπτόντων ἐναντίον τῶν ἐπιτιθεμένων Ἀθηναίων· ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον ἀναφέρεται ἐν τῷ μεταξὺ τῆς ἀνχωρήσεως καὶ τῆς πρώτης συμπλοκῆς· ὅπερ δηλοῖ μεθ' ὅλων τῶν ἄλλων, ὅτι ὁ Παυσανίας καταλιπὼν τὸν Λύσανδρον ὀπισθεν διευθύνθη πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ τοῦτο ἰδίᾳ, ἠρέθισε τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ. Τὴν δὲ πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος πρόοδον αὐτοῦ οὐδὲ ὅλως βεβαίως ἐκώλυον τὰ τείχη, ὧν μέρος μετὰ τῶν μακρῶν εἶχε καταπέσῃ ἦδη ὡς ἢ λοιπὴ πολεμικὴ κίνησις δείκνυσιν.

Ἐὰν ἦδη ἐξετάσωμεν καὶ τὴν φύσιν αὐτὴν τοῦ τόπου εὐρίσκωμεν προδηλότατα ὅτι μόνον πρὸς τοῦτο ἠδύνατο νὰ διευθυνθῇ ὁ Παυσανίας, ὡς συντελεστικώτατον πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ. Ἐζήτει περιορισμὸν τῶν Ἀθηναίων, ἐζήτει τὸ εὐαποτελιστότατον τοῦ Πειραιῶς. Διὰ τῆς λέξεως αὐτῆς δηλοῦται ὅτι ἐπεθύμει νὰ εὕρῃ τὸ μέρος ἐντὸς τοῦ Πειραιῶς, οὗ φρασσομένου εὐκόλως θ' ἀπεκλείοντο οἱ περὶ τὸν Θρασύβουλον. Φυσικὸν εἶνε, ὅτι τοιοῦτο ἔπρεπε ὡς οἶόν τε ἡττονος ἐκτάσεως νὰ εἶνε, διὰ τε τὸ ταχὺ τοῦ ἀποκλεισμοῦ καὶ διὰ τὴν ὀλίγων δυνάμεων, οἷα ὁ Παυσανίας εἶχεν,

εξάντλησιν. Τοιοῦτο δ' ἀκριβῶς εἶνε τὸ στενώτερον μέρος τοῦ λαίμου τῆς χερσονήσου τοῦ Πειραιῶς ὅπερ χωρίζει τοὺς δύο λιμένας τὸν Μέγαν καὶ τὸν τῆς Ζέας καὶ ἔχει ἐν μὲν τῷ μεγάλῳ λιμένι ὄριον κολπίσκον τινὰ γνωστὸν σήμερον ὑπὸ τὸ ὄνομα Σκάλα τοῦ Μαρῖνα ὅπισθεν τοῦ τελωνείου ἐν δὲ τῷ τῆς Ζέας τὰς πρὸ τοῦ θεάτρου ἀκτὰς.

Πρὸς τὸ σημεῖον λοιπὸν τοῦτο ἀποβλέπων ὁ Παυσανίας ἐκεῖ καὶ διευθύνετο. Ἐπεὶ δε, κατὰ Ξενοφῶντα, ἀπιόντος αὐτοῦ προσέθεόν τινας καὶ πράγματα αὐτῷ παρεῖχον, ἀχθεσθεὶς παρήγγειλε, τοὺς μὲν ἐπείρας ἐλαύρειν ἐς αὐτοὺς ἀνέτας, καὶ τοὺς τὰ δέκα ἀφ' ἧθης ξινέπεισθαι· ξὺν δὲ τοῖς ἄλλοις αὐτὸς ἐπηκολούθει. Καὶ ἀπέκτειναν μὲν ἐγγὺς τριάκοντα τῶν ψιλῶν, τοὺς δ' ἄλλους κατεδίωξαν πρὸς τὸ ἐν Πειραιεῖ θεάτρον. Ἰδοὺ οἷος τίθεται ὁ συνδυασμὸς τῶν δύο ζητημάτων. Τοποθετηθέντος προηγουμένως τοῦ θεάτρου ἤδη ἐν τῇ ἐπιλύσει τοῦ χωρίου ἐκείνου τοῦ Ἑλληνος ἱστορικοῦ τίθεται καὶ ὁ Κωφὸς λιμὴν ἀκριβῶς. Συμφώνως δηλ. πρὸς τὴν τεθεῖσαν τοῦ Παυσανίου διεύθυνσιν οὐδὲν ἄλλο μέρος εἶνε τοῦτο ἢ τὸ ἐν δεξιᾷ εἰσιόντι εἰς τὸν λιμένα ὅπου συνήθως ἐτίθετο ὁ Κάνθαρος, κακῶς ὅμως κυρίως ἔνεκα τοῦ μεγέθους αὐτοῦ· καθ' ὅσον ὁ Κάνθαρος τοὺς νεωσοίκους περιλαμβάνων ὑποτίθεται μείζων, καὶ ὡς τοιοῦτος οὐδεὶς ἄλλος εἶνε ἢ ὁ κολπίσκος ὁ ἐν ἀριστερᾷ πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ λιμένος, ὡς ἄλλοτε δειχθήσεται.

Εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ Κωφοῦ λιμένος οὐχ ἦττον καὶ τοῦνομα συμβάλλεται ὀπωσδήποτε ληφθῆ καὶ ἐρμηνευθῆ τοῦτο. Πιθανὸν δηλ. ὅτι ὠνομάσθη ὁ λιμὴν οὕτως ἐκ τῆς ἡρεμίας τῆς ἀείποτε ἐπικρατούσης ἐν αὐτῷ ἀντὶ τοῦ ἡρεμος, ἡσυχος, ὁ μὴ ὑπακούων, ὁ μὴ ἀκούων τὰς ταραχὰς τῶν ἀνέμων· καὶ ἀληθῶς τὸ διαμέρισμα τοῦτο τοῦ λιμένος οὐδὲ ὅπως προσβάλλεται ὑπὸ τῶν ἀνέμων, οὐδὲ τοῦ φοβερωτέρου διὰ τὸν Πειραιεῖ ἀνέμου, τοῦ δυτικοῦ, ἐν ᾧ τοῦτο δὲν συμβαίνει εἰς τὴν θέσιν ἔνθα συνήθως ὁ Κωφὸς λιμὴν τίθεται, ἀναπεπταμένην πρὸς πάντας οὖσαν τοὺς ἀνέμους.

Πιθανωτέρα ὅμως φαίνεται ἡ ὑπὸ διάφορον ὄψιν ἐκδοχὴ τοῦ ὀνόματος τῆς ἢ ἐρμηνεία δύναται πως νὰ χειραγωγηθῆ ὑπὸ τῆς γνώσεως τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ἐν τῇ χρήσει πολλὰς ἐπιθέτων εἰλημμένων ἀπὸ τῶν ἐμψύχων εἰς τὰ ἀναίσθητα. Λέγει π. χ. ἡ γλῶσσα ἐπὶ ὀδῶν ἀδιεξόδων τυφλοσόκακο, δηλοῦσα μὲν διὰ τούτου ὀδὸν, ἀλλ' ὀδὸν καταχρηστικῶς, ὡς εἶπεῖν, τὸ ὄνομα φέρουσαν. Ἐγγυτέρω ταύτης χρήσις τῆς γλώσσης εἶνε ἡ ἐξῆς. Οἱ ναυτικοὶ ἀκόμη καὶ σήμερον ὀνομάζουσι κατ' ἐξοχὴν θάλασσα μὲν τὴν τρικυμίαν (εἶχε θάλασσα, ἔκαμε θάλασσα) κουφοθάλασσα δὲ τὴν μακρόθεν, ἐκ μακρὰν δηλ. γιγνομένης τρικυμίας μικρὰν κίνησιν κυμάτων ἀνευ διαρρήξεως αὐτῶν, ὅ ἐστὶ τὴν τρικυμίαν ἣτις μὴ οὖσα ἀληθῆς τοιαύτη κολάζεται διὰ τῆς ἐννοίας τοῦ πρώτου συνθετικοῦ (κουφοθάλασσα ἢ κουφοθαλασσία). Ἐὰν δὲ τις δεχθῆ ταραχὴν τινὰ ἐν τῷ ὀρίσκιῳ τούτῳ,

εἶνε ἢ ἀπήχησις ὡς εἶπεῖν τῆς τρικυμίας τῆς ἐν τῷ λοιπῷ λιμένι ἐγειρομένης ὑπὸ μόνου τοῦ δυτικοῦ ἀνέμου.

Ὁμοιοτάτη λοιπὸν ταύταις χρήσις ἀνευρίσκεται καὶ ἐν τῇ τοῦ Κωφοῦ λιμένος ὀνομασίᾳ, δι' ἧς ἐμφαίνεται μὲν τύπος λιμένος, καταχρηστικῶς ὅμως φέροντος τὸ ὄνομα τοῦτο· διότι τῇ ἀληθείᾳ δὲν εἶνε λιμὴν ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος, ἀλλ' ἀπλῶς ὀρίσκος τις πολλῶ μικρότερος τῆς Κρεμμυδαροῦς, ἣτις δικαίως δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς λιμὴν τέλειος δυνάμενος νὰ περιλάβῃ καὶ τοὺς νεωσοίκους καὶ κατ' ἀκολουθίαν δυνάμενος νὰ φέρῃ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Κανθάρου.

Ἐκ πάντων τούτων, ἵνα θέσωμεν ἤδη τέρμα, συνάγεται ἀριδῆλως ὅτι ἢ μὴ ἱκανοποιούσα ἐρμηνεία τοῦ χωρίου ἐκείνου τοῦ Ἐρχίως ἱστορικοῦ ἔρχεται πιθανοτάτη, δι' ἀπλῆς μεταστροφῆς τῆς διεύθυνσεως τοῦ Παυσανίου, ἔμμεσον ἀκολουθίαν ἐχούσης τὴν ἀσφαλῆ τοποθέτησιν τοῦ Κωφοῦ λιμένος τοῦ Πειραιῶς εἰς ὄλιως ἀντίθετον σημεῖον τῆς θέσεως ἐν ἣ συνήθως τάσσεται, ἢ δὲ τοποθέτησις αὕτη οὕτω γιγνομένη παρέχει ἡμῖν δι' ἀντιστρόφου ἤδη πορείας τὴν ὑπαρξίν δύο θεάτρων ἐν Πειραιεῖ ἀπὸ τῶν παλαιότερων χρόνων, ταῦτα δὲ πάντα ἐξηγημένα ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων τῶν πρώτων δηλ. πηγῶν, τῶν ἑλληνικῶν, ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῆς ἀπροκαταλήπτου αὐτοῦ τοῦ τόπου, τῆς ἐρεύνης τῆς ἀμιγροῦς πάσης ἐξωθεν ἐπιδράσεως. Τοιαύτην ὑπολαμβάνω τὴν δυνατὴν ἐρμηνείαν τοῦ μέρους ἐκείνου τοῦ Ξενοφῶντος, οὕτω μᾶλλον ἱκανοποιούσαν θεωρῶ, διὸ ἐκθέμενος τὰ κατ' αὐτὴν ὑποβάλλω τὰς ἀπλᾶς ταύτας παρρητήσεις τοῖς σοφωτέροις εἰς ζήτησιν.

Ἐν Πειραιεῖ, τῇ 25 Ἰανουαρίου 1882.

Ἰάκωβος Χ. Αραγάτσης

ΤΟ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΜΕΛΛΟΝ ΤΩΝ ΠΕΠΟΛΙΤΙΣΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ

ὑπὸ EMILE DE LAVELEYE

Δύο ζητήματα θέλουσι βαθέως διαταράξει τὰ τελευταῖα τοῦ αἰῶνος τούτου ἔτη· τὸ θρησκευτικὸν καὶ τὸ κοινωνικόν. Τὸ μὲν πρῶτον, περὶ οὗ πέρυσιν ἐπραγματεύθη, παρίσταται ὑπὸ δύο τρόπους.

Ἐν πρώτοις εἶναι πάλῃ ὅτε μὲν τῶν κυβερνήσεων, ὅτε δὲ τῶν λαῶν κατὰ τοῦ παπισμοῦ, ἅτε μὴ ἀρνούμενου τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν, καὶ πανταχοῦ πειρωμένου μετὰ πλείστης ὕσης σπουδῆς ἐπιτελέσαι τὴν μεγαλειόβολον ταύτην ἰδέαν, ἐπινοηθεῖσαν κατὰ τὸν μεσαιῶνα, τοῦ ὑποτάξει πᾶσαν πολιτείαν τοῖς βουλήμασι καὶ τοῖς διατάγμασι τοῦ ἀκρου μεγάλου ἀρχιερέως τῆς Ῥώμης· τοῦτό ἐστὶ τὸ ἐξωτερικὸν καὶ τὸ περιβεβημένον

δράμα. Ἄλλ' ὑπάρχει κατὰ δεύτερον λόγον ἢ πάλιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ πνεύματος κατὰ πάσης πίστεως εἰς τὸ ὑπερφυσικόν, ἢ ἵνα καθρῶτερον ἐκφρασθῶ, κατὰ παντὸς θρησκευτικοῦ δόγματος· τὸ ἔργον τοῦτο γίνεται ὑπονομηθὸν, βραδέως καὶ λεληθότως, οὐχ ἥττον ὅμως ἐστὶ βελθὸν καὶ ριζικόν.

Τὸ κοινωνικὸν ζήτημα οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ἡ ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐμφάνισις τοῦ νέου τούτου προσώπου, ὅπερ οἱ Γερμανοὶ οἰκονομολόγοι καλοῦσιν «ἡ τετάρτη τάξις», τουτέστιν ἡ ἐργατικὴ.

Περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, ἐν τῇ Γαλλίᾳ ἀνέστησαν οἱ ἄστοι, καὶ διὰ τοῦ στόματος τοῦ Sieyès εἶπον καὶ ἐπραγματώσαν τὸ περιβόητον λόγιον, τὸ συγκεφαλαιοῦν πλήρη τὴν ἐπανάστασιν· τί εἶναι ἡ τρίτη τάξις; μηδέν.—Τί ὀφείλει νὰ ἦναι;—τὸ πᾶν.—Nūn, οὐχὶ μόνον ἐν Γαλλίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ, καὶ ἐν Γερμανίᾳ, καὶ μᾶλλον καὶ ἥττον πανταχοῦ, ἡ ἐργατικὴ τάξις ὁμιλεῖ τὴν αὐτὴν πάλιν γλῶσσαν. Ἐν ταῖς πλείσταις χώραις παρεχωρήθη εἰς ἅπαντας τοὺς πολίτας καὶ εἰς τοὺς ἀποζῶντας ἐκ τοῦ μισθοῦ των, τὸ δικαίωμα τοῦ ψηφοφορεῖν· ἐκ τούτου ἤδη ὠφελούμενοι, ζητοῦσι νὰ βελτιώσωσι τὴν κατὰστασιν αὐτῶν. Ἐπέτυχον τῆς πολιτικῆς ἰσότητος· νῦν δ' ἀπαιτοῦσι τὴν κοινωνικὴν ἰσότητα, καὶ οὕτως ὀνειροπολοῦσι σειρὰν ὄλην μεταρρυθμίσεων, ἀποληξουσῶν εἰς γενικὴν ἀνάπλασιν τῆς ἐνεστώσης κοινωνίας. Παρετήρησεν ὁ Tocqueville ὅτι οὐδέποτε ὁ λαὸς ἦτο εὐτυχέστερος ἐν Γαλλίᾳ, ἢ κατὰ τὴν προτεράϊαν τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ὅμως κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν στιγμὴν ἡ δυσαρέστησις αὐτοῦ ἔμελλε νὰ καταστρέψῃ τὸ ἀρχαῖον πολίτευμα, οὗ αἱ καταχρήσεις βαθυμῆδον καὶ κατ' ὀλίγον ἐξηφανίζοντο. Ἦθελέ τις πιστεῦσαι προστίθῃσιν ὁ θαυμαστός οὗτος συγγραφεὺς, ὅτι «οἱ Γάλλοι εὗρον τὴν κατὰστασιν των τόσῳ μᾶλλον ἀφόρητον ὅσῳ ἐγένετο βελτίων». Ὅλωσ' τὸ αὐτὸ συμβαίνει σήμερον διὰ τὴν ἐργατικὴν τάξιν. Οὐδέποτε ἡ τύχη τοῦ ἐργάτου κατέστη ἥττον οἰκτρὰ ἢ ἐν τοῖς νῦν χρόνοις· αἱ μισθοδοσίαι ἠΰξησαν ταχύτερον τῆς τιμῆς τῶν ὠνίων· κάλλιον διατρέφονται, καὶ ἰδίως ἀσυγκρίτως ὑγιεινότερα οἰκήματα οἰκοῦσι, καὶ κάλλιον ἐνδεδυμένοι εὐρίσκονται ἢ τὸ πρὶν· ἐν τοσοῦτῳ οὐδεπώποτε ὑπέμειναν τὴν κατὰστασιν αὐτῶν μετὰ τηλικαύτης δυσχερείας· οἱ μᾶλλον δυσχερύνοντες ἐργάται δὲν εἶναι οἱ ἀγροτικοί, οἱ μόλις κερδαίνοντες τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀπολύτως ἀναγκαῖα, ἀλλ' οἱ ἐνασχολούμενοι εἰς τὰ τῆς βιομηχανίας ἔργα, οἵτινες ἀπολαμβάνουσι τὸ διπλάσιον. Πρὸ δύο ἐτῶν εὗρον ἐν Ἀμστελοδάμῳ τοὺς τέμνοντας τοὺς ἀδάμαντας, στασιάζοντας· ὁ καθημερινὸς μισθὸς των ἦτον ἐκ φράγκων 20 μέχρι 30· οὐχὶ δὲ πόρρω αὐτῶν ὁ ἀγροτικὸς ἐργάτης ἐμισθοδοτεῖτο μόνον πρὸς φράγκον 1 1/2 καὶ δὲν ἐγόγγυζεν.

Ὅσῳ μᾶλλον ἡ θέσις τοῦ ἐργάτου προσεγγίζει εἰς τὴν τοῦ ἀστοῦ, τόσῳ χαλεπώτερον ἀνέχεται τὴν ἀπόστασιν τὴν εἰσέτι διαχωρίζουσιν αὐτούς.

Καθὼς ἔλεγεν ὁ κ. Γλάδστων, ὑπαινιττόμενος τὴν Ἰρλανδίαν. «Ὅτε ἀπελευθεροῖ τις χώραν τινὰ, τότε αὕτη ἐπανίσταται».

Τὸ κοινωνικὸν καὶ τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα, κειροῦ προϊόντος, θ' ἀναπτυχθῶσι δεινούμενα, ἐπειδὴ ὁ ἀριθμὸς τῶν μελλόντων νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὰς ἐξ αὐτοῦ προερχομένας ταρχαῖς, ὀσημέραι αὐξάνει. Τοῦτο δὲ ἔχομεν πρὸ τῶν ἡμετέρων ὀφθαλμῶν καὶ τυγχάνει ἀνέκφευκτον· κατὰ τὴν 18ην ἑκατονταετηρίδα ὁ Βολταῖρος ἐφρόνει ὅτι ἡ κομψὴ ἀσέβεια ἔσται τὸ πρηνόμιον τῶν ἀνωτέρων τάξεων, ἡ δὲ δεισιδαιμονία τὸ μέρος τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ· ἀλλὰ σήμερον τίς δύναται εἰσέτι ν' ἀπατάται ὑπὸ παρομοίας φαντασίας;

Ὁ δημῳδὸς τύπος, οἱ πολιτικοὶ ἀγῶνες συγκινουσίαν ἀπάσας τὰς τάξεις· ἡ ἐπίδοσις αὕτη τῆς δημοκρατικῆς μεταφέρει καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ἐργαστήριον, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν καλύβην ὅ,τι ἐπασχολεῖ τὰς ἐπιφανεῖς ὀμηγύρεις, τὰς αἰθούσας τῶν πλουσίων, καὶ τὰ κοινοδοῦλια.

Τὸ κοινωνικὸν καὶ τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα εἰσὶν ἀμοιβαίως συνδεδεμένα διὰ πολλῶν καὶ ποικίλων δεσμῶν. Ὁ χριστιανισμὸς ἐστὶν ὁ διαδοὺς τῷ κόσμῳ τὴν ἰδέαν τῆς ἰσότητος, ἐξ ἧς πηγάζουσιν οἱ πρὸς τελείαν ἰσονομίαν πόθοι, οἵτινες ἐπαπειλοῦσι τὸ σημερινὸν κοινωνικὸν καθεστῶς. Ἐπίσης δὲ ἡ τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπιρροή κωλύει μέχρι τοῦδε τὴν ἔκρηξιν τῶν ἀνατρεπτικῶν δυνάμεων· καὶ μόνον τὰ διδάγματα αὐτοῦ, κάλλιον κατειλημένα καὶ ὀρθότερον ἐφηρμοσμένα, θέλουσι πάλιν βαθυμῆδον ἐπαναγάγει τὴν εἰρήνην ἐν μέσῳ τῆς κοινωνίας.

Ὅτε σκέπτεται τις περὶ τοῦ μέλλοντος τῶν πεπολιτισμένων λαῶν, παρακινεῖται νὰ προθέσῃ ἑαυτῷ τὴν ἐξῆς ἐρώτησιν, λίαν σπουδαίαν· ἡ ἰδέα τῆς θρησκείας μέλλει ἄρα γε νὰ ἐπιζήσῃ τῇ ὑφισταμένη κρίσει, καὶ ἐὰν μὴ ἀπολεσθῇ, ὁποῖον θέλει λάβει μεταβολὴν;

Α'.

Οὐδέποτε ἡ περὶ θρησκείας ἰδέα ἐδοκιμάσθη φοβερώτερον· ἀπὸ τῶν τεσσάρων περάτων τῆς γῆς πνεοῦσιν ἄνεμοι πολέμοι, διασειόντες αὐτὴν καὶ ὥσει μέλλοντες νὰ ἐξαφανίσωσιν αὐτήν.

Ἐπὶ τῆς Ῥωμικῆς αὐτοκρατορίας ὠσχύτως αἱ θρησκευτικαὶ ἀρχαὶ ἦσαν βαθέως σεσαλευμένα· ἡ ἀρχαία θρησκεία ὑπῆρχε μὲν, καὶ οἱ θεσμοὶ αὐτῆς ἦσαν μετὰ πολλῆς ἀκριβείας ἠσκημένοι· ἀλλ' ὅμως οἱ πεφωτισμένοι οὐδόλως ἐπίστευον, καὶ πάντες ἐζήτουν παρὰ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς νόμους ἀγωγῆς, παραμυθίας, θεωρίαν τινὰ τῆς ἀνθρωπίνης μοίρας· ἐν ταῖς ὑψηλαῖς τάξεσιν ὑπερίσχυεν ὁ σκεπτικισμὸς, καὶ ἐν ταῖς ἡδοναῖς παντοῦ εἶδους ἐπεζήτουν τὴν λήθην ἠθικῶν καὶ πνευματικῶν

προκαταλήψων' ἐφάνετο πρὸς τούτους ὅτι ἡ περὶ θρησκείας ἰδέα ἔμελλε ν' ἀφανισθῆ, ἀλλ' οὐχ ἦττον ὁ λαὸς ἔμενε αὐτῇ στενωῶς προσηρημένους· ἡ ἀμάθειά του διεχώριζεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἀνωτέρων τάξεων· οἱ ἀγρόται (ragani) ἐπὶ τοσοῦτον ἐπέμειναν πιστοὶ εἰς τὴν παλαιὰν θρησκείαν, ὥστε τὸνομα ὕπερ δίδομεν αὐτῇ «raganisme», ἐξ αὐτῶν παράγεται. Ἐνθεν μὲν οἱ βάρβαροι, οἱ ἀγρόται, οἱ δούλοι, ἔνθεν δὲ οἱ μεγαλόψυχοι νέες, καθαρ-θέντες ὑπὸ τοῦ πλατωνισμοῦ καὶ τοῦ στωϊκισμοῦ, ἰδοὺ ὅποσον ἦτο τὸ ἀπειρον πλήθος, παρεσκευασμένον νὰ παραδεχθῆ νέον θρήσκευμα. Σήμερον οὐδὲν ὑπάρχει παρόμοιον· δὲν βλέπομεν νέας φυλάς, δυναμένας ν' ἀνανεώσωσι τὴν γεγηρακυῖαν κοινωνίαν· μεταξὺ τῶν ἀνωτέρων καὶ τῶν κατωτέρων τάξεων οὐδεὶς φραγμὸς· ὁ σκεπτικισμὸς καταφέρεται λαῦρος ἀπὸ τῶν πρώτων ἐπὶ τῶν δευτέρων· τὰ φιλοσοφικὰ δόγματα οὐκέτι εἰσὶν, ὡς ἐν τῇ ἀρχαϊότητι, κανὼν τοῦ βίου, καὶ παραγγέλματα ἀγωγῆς· εἰσὶν ἀπλῶς ἀντικείμενα ἐξετάσεων διὰ τινὰς σοφοὺς· ἐνδιαφέρονται εἰς αὐτὰ ἡ περιέργεια πεπαιδευμένων, ἀλλ' οὐδόλως χορηγοῦσι νῦν πνευματικὴν τροφήν εἰς τὰς εὐ ἡγμένας τάξεις. Ποῦ σήμερον τὰ πλήθη τὰ ἔτοιμα νὰ ὑποδεχθῶσιν ἀσμένως νέαν πίστιν; εἶναι δυνατὸν ἐν τῷ ἡμετέρῳ αἰῶνι, καθ' ὃν πᾶσα ποίησις ἀποσβέννεται, νὰ ὑποθέσῃ τις θρησκευτικὴν τινα ἐνέργειαν, ὁμοίαν τῇ ῥιψάσῃ τὸν κόσμον εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ χριστιανισμοῦ; τὸ ἔδαφος ἀπεξηράνθη· τὸ θεῖον δένδρον τῆς πίστεως οὐκέτι εὐρίσκει ἰμάδα ὅπως ζωογονήσῃ τὰς ρίζας αὐτοῦ.

Τρεῖς ῥοπαὶ ἰδεῶν σήμερον ὑποσκάπτουσι τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα· πρῶτον αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι, καὶ ἡ αὐτῶν μέθοδος ἐφηρμοσμένη καὶ αὐτῇ τῇ φιλοσοφίᾳ, ἦτοι ὁ ἐπιστημονικὸς ῥοῦς, ὁ νῦν γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Δαρβινισμοῦ καὶ τοῦ θετικισμοῦ· αἱ τῆς θεωρίας ἐπιστήμαι προσπαθοῦσι νὰ ἐξηγήσωσιν ἕκαστον φαινόμενον διὰ φυσικῶν αἰτιῶν, καὶ οὕτως ἀποκρούουσι καὶ αὐτὴν τὴν ἰδέαν τῆς ἐνεργείας ὑπερφυσικῆς τινος δυνάμεως· ἡ ἰδέα αὕτη ἀγεί οὐχὶ ἐξ ἀνάγκης, ἀλλὰ πολλάκις, εἰς τὸ ν' ἀμφισβητηθῆ καὶ αὐτὴ ἡ ὑπαρξίς τῆς θεότητος, ἡ τουλάχιστον εἰς τὴν βεβκίωσιν ὅτι οὐδὲν δυνάμεθκ γινώσκειν περὶ αὐτῆς, ὅπερ σχεδὸν καταντᾷ τὸ αὐτό· ἐξ ἄλλου πάλιν, τῶν μελετῶν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ὄντων, ἀποληγουσῶν τρόπον τινὰ εἰς τὸ νὰ παράξωσι τὸ ἀνθρώπινον γένος διὰ διαδοχικῶν ἐξελιγμῶν ἐκ τῶν ζωικῶν μορφῶν τῶν μάλα στοιχειωδῶν,¹ καὶ

¹ Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου παρατηρεῖται παράδοξος ἀντιλογία· οἱ μᾶλλον κεκηρυγμένοι ἀντίπαλοι τῆς αὐτομάτου γέννησεως, καὶ δι' ὅσον ἀφορᾷ αὐτὰ τὰ ἀπλοῦστατα εἶδη, ἀπορρίπτουσι ἐπίσης τὴν θεωρίαν τοῦ ἐξελιγμοῦ, προάγονται νὰ παραδεχθῶσι τὴν αὐτόματον γέννησιν τοῦ ἀνθρώπου, σχηματισθέντος διὰ μιᾶς ἐκ τοῦ χοῦς· ἡ θεωρία τοῦ ἐξελιγμοῦ φαίνεται πιθανωτέρα τῆς τῶν αὐτομάτων κτίσεων· ὅτι ἀποκρούω ἐστὶν ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ὀλιγοστικῶν μεθόδων εἰς τὰς κοινωνικὰς ἐπιστήμας, ἐν αἷς δέον νὰ μὴ ἐπιλανθάνωμεθα τῶν ἡθικῶν καὶ πνευματικῶν ζητημάτων. (Αἱ διάφοροι αὐτὰ ὑποσημειώσεις ἀνήκουσι τῷ συγγραφεῖ).

ἔτι ἀνωτέρω ἀνατρεχουσῶν, ἐκ τῆς ἀνοργάνου ὕλης, ἐπόμενον ἦτο τὸ τείνειν εἰς τὸ ἐντελῶς παρομοιωῶσαι τὸν ἀνθρώπον τοῖς κτήνεσι καὶ ἀρναῖσθαι αὐτῷ ψυχὴν ἀθάνατον· ὁ τοιοῦτος ῥοῦς ἰδεῶν δὲν μένει περιορισμένος ἐντὸς τῶν ἐπιστημονικῶν κύκλων· πανταχοῦ εἰσδύει καὶ κλονεῖ τὰς δύο πρωτίστως ἀρχὰς παντὸς πνευματισμοῦ, τὴν πίστιν εἰς τὸν θεὸν καὶ εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς.

Τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα οὕτως εὐρίσκεται παραλελυμένον ὑπὸ τοῦ πόνου τῆς εὐζωίας καὶ ὑπὸ τῆς σπουδῆς πρὸς τὸ χρηματίζεσθαι. Ἀριδῆλως, ἐν πάσῃ ἐποχῇ, οἱ ἀνθρώποι προσεπάθησαν ἵνα ἀπολαύσωσι τῶν μέσων πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν των, ἢ πρὸς ἀπόσβεσιν τῆς δίψης τῶν ἡδονῶν· ἀλλ' ἦδη ἡ καταδίωξις αὕτη κατέστη ὀξύτερα καὶ μᾶλλον περιμέριμος παρὰ πᾶσι, διότι ἡ θέσις ἐκάστου δὲν εἶναι στερεὰ, ὡς ἄλλοτε, καὶ ὠρισμένη ὑπὸ τῆς κοινωνικῆς διοργανώσεως. Ὁ ἐργάτης δύναται νὰ πρωτεύσῃ, πλὴν ὠσαύτως αἱ κρίσεις τῆς βιομηχανίας τὸν παραδίδουσιν εἰς παντελῆ ἔνδειαν. Ὅστις οὐδ' ὄβελον ἔχει σήμερον, αὔριον γίνεταί ἐκατομμυριοῦχος, ἐὰν ἡ τύχη εὐνοήσῃ αὐτῷ. Τὸ πάλαι, ἕκαστος ἔμενε ἐν τῇ θέσει ἡ τύχῃ τῆς γεννήσεώς του εἶχε τάξει αὐτὸν, καὶ, ὡς εἰκόσ, ἡ μοῖρα αὐτοῦ δὲν εὐρίσκετο παραδεδομένη εἰς ὅλους τοὺς κινδύνους τῆς ὑπὲρ τῆς ὑπάρξεως πάλης, ἦτις ἄλλο δὲν εἶναι ἢ ὁ καθόλου ἀνταγωνισμὸς «δύναμαι τοῦ παντὸς καθικνεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς τυχηροῖς ἐνοχὸς εἰμι»· ὅθεν διὰ πάντας καθίσταται βίος μεριμνῶν, πεφροντισμένος, συνάμα δὲ κυμαινόμενος ὑπὸ τῆς φιλοτιμίας, τῆς ἐπιτυχίας καὶ ὑπὸ τοῦ φόβου τῆς ἐκπτώσεως, ὥστε αἱ περὶ θρησκείας προκαταλήψεις, εἰσὶν ἀναγκασίως πεπνιγμένα. Καὶ αὐτὸς ὁ σοφὸς καὶ ὁ ἱερεὺς, ἐξ ἐπαγγέλματος διατρίβοντες περὶ τὴν ἔρευναν καὶ τὴν διάχυσιν τῆς ἀληθείας οὕτω γινώσκουσι τὸν ἥσυχον, ἡρεμον καὶ συνεσταλαγμένον βίον τοῦ Βενεδικτίνου, ὅλον ἀφωσιωμένον τῇ ἐν ἀφαιρέσει καὶ ἀκερδεῖ σπουδῇ· ἡ μηχανὴ κατακλαμβάνει ἡμᾶς καὶ κατεσθίει, καὶ τοι ὑπηρετοῦσα ἡμῖν. Ὅπως πολυτίμους ὥρας καταναλωθεῖσας ὑπὸ τοῦ ταχυδρομείου, ὅπερ τόσον πολλαπλασιάζει τὴν ἀλληλογραφίαν, καὶ ὑπὸ τοῦ σιδηροδρόμου, ὅστις συνεχῶς ἀποσπᾷ ἡμᾶς τῆς ἡμετέρας ἐστίας διὰ τοῦ εὐμεταθέτου! Ἐκαστος ζητεῖ νὰ ἐπιτύχῃ καὶ ν' ἀνυψωθῆ· ὅθεν ἀενάως πειρᾶται πρὸς τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ. Ἐν μέσῳ τοιοῦτου κυκεῶνος ἐπιχειρήσεων καὶ ἡδονῶν, δὲν ἀπομένει πλέον θέσις διὰ τὸν πνευματικὸν βίον καὶ διὰ τὴν ἀσκησιν θρησκευτικοῦ αἰσθήματος. Παρατηρήσατε καὶ αὐτοὺς τοὺς λειτουργοὺς τῆς θρησκείας· ἴδετε πόσον εἰσὶν ἀπησχολημένοι εἰς ὕλικὰ συμφέροντα, εἰμὴ ἀφορῶντα αὐτοὺς, τουλάχιστον τὰ ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν ἔργα, καὶ πόσον ἡ ψυχὴ των ὅλως κατέχεται ὑπὸ τῶν πολιτικῶν ἀγώνων, καὶ οὕτω παρατρέπεται τοῦ οὐρανοῦ ὀρίζοντος! Ὁ τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς ἀνὴρ προσκολλᾶται εἰς τὰ γήινα, καὶ μανιωδῶς ἐπιδιώκει ἀγαθὰ, ἅτινα ἡ γῆ τῷ

παρέχει, ὡσπερ εἰς μελλε διαμένειν αἰωνίως ἐπ' αὐτῆς. Διὰ τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον ἡ λέξις οὐρανός εἶναι ἄνευ ἐννοίας· ἐν τοιαύτῃ ξηρᾷ καὶ ψυχρᾷ ἀτμοσφαιρᾷ τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα ἐξασθενεῖ καὶ ἐξκλείφεται.

Ἡ τρίτη αἰτίη ἡ ὑποσκάπτουσα αὐτὸ, ἐνεργεῖ ἐπὶ τῆς ἐργατικῆς τάξεως. Φρίσσει τις ἀναλογιζόμενος ὅτι ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν Γερμανίᾳ, ἐν Γαλλίᾳ πανταχοῦ ὅπου εἰσδύει ὁ κοινωνισμὸς εἰς ταύτας τὰς τάξεις, διαδίδωσι τὸν ἀθεϊσμόν· ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου συμβαίνουνσι παρὰδοξοὶ συγχύσεις. Οἱ ἐργάται οἱ ἐξαιτούμενοι τὴν ἰσότητα, ἀπορρίπτουσι τὸν χριστιανισμόν, ὅστις ἤλθε κομίζων «τὴν καλὴν ἀγγελίαν» τοῖς ἀποκλήροις τοῦ κόσμου· ὁ Ἰησοῦς κηρύσσει ὅτι αἱ πρῶτοι ἔσονται ἔσχατοι», καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ καθαιρεῖται ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων οἷς ἐπαγγέλλεται τὴν ἀπολύτρωσιν· δι' οὐχ ἤττον παρολόγου ἀντιλογίας, ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν οἱ πλεῖστοι τῶν ὀπαδῶν τῆς δημοκρατικῆς συμφέρονται τῷ Δαρβινισμῷ καὶ τῷ θετικισμῷ, ὡς κάλλιστα ἀπέδειξε τοῦτο ὁ κ. Caro ἐν τινι πραγματείᾳ του δημοσιευθείτῃ ἐν τῇ «Ἐπιθεωρήσει τῶν δύο Κόσμων», ὁ Δαρβινισμὸς ταῖς κοινωνικαῖς ἐπιστήμαις ἐφαρμοζόμενος, ἀπορρίπτει πᾶσαν ἰσότητος καὶ ἐκθειάζει τὸν θρικέμβον τοῦ ἰσχυροτέρου ἢ τοῦ ἐμπεριότερου. Καὶ ἀληθῶς, ἐν τοῖς ζωϊκοῖς εἶδεσι τὰ κάλλιον ὀπλισμένα ὑπερισχύουσιν ἐν τῇ ὑπὲρ τῆς ὑπάρξεως πάλῃ· ἐκποδῶν ποιῶσι τ' ἀσθενέστερα, ἅτινα κατ' ὀλίγον ἐκλείπουσιν· οὕτως ἐκπληροῦται ἡ φυσικὴ ἐκλογὴ τῶν ὄντων, ἡ μεταρρυθμιζουσα τὰ εἶδη καὶ φέρουσα τὴν πρόοδον. Ἐν τῇ κοινωνίᾳ πρέπει ν' ἀφῆσωμεν ἐλευθέραν ἐνεργεῖαν εἰς τὸν αὐτὸν τοῦτον νόμον· τὰ ἀνθρώπινα γένη, ὡσπερ καὶ τὰ ἄτομα, τὰ ἤττον καλῶς κατηρητισμένα θέλουσιν ἠττηθῆ, ἵνα ὑποχωρήσωσιν ἐνώπιον γενῶν καὶ δυνάμεων ἀνωτέρων· τοῦτο ὀφείλει ὑπάρξαι· ἡ ἀγάπη καὶ ἡ λεγομένη δικαιοσύνη ἐπεισάγονται ὡς πάντῃ ἀτόπως, διότι γίνονται πρόσκομμα εἰς τὴν ἐφαρμογὴν φυσικῶν νόμων· ἄφες ποιῆσαι, ἄφες διελθεῖν, οἱ ῥωμαλεώτεροι ἐπικρατήσουσιν· ἔσονται οἱ κύριοι τῆς κοινωνίας καὶ καλὸν ἔστιν ὅπως οὕτως ἔχη. Ἡ φυσικὴ ἐκλογὴ θέλει φέρει τὴν ἐπίδοσιν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου ὡς καὶ ἐν τῷ ζωϊκῷ κόσμῳ· ἡ ἰσχὺς ἐστὶ τὸ δίκαιον, κατὰ τὴν ἐννοίαν ὅτι ἡ ἰσχὺς ἐστὶν ἐπίτημος ἀπόρροια ἐκλεκτῆς φύσεως, καὶ τὸ κοινὸν συμφέρον ἀπαιτεῖ, ὅπως εἰς τὰς τοιαύτας φύσεις προσήκη ἡ ἐξουσία· ἰδοὺ ἡ κοινωνικὴ θεωρία τοῦ Δαρβινισμοῦ· εἶναι ἐξόχως ἀριστοκρατικὴ· ὅθεν μόνον δι' ἀγνοίας καὶ τυφλώσεως δύνανται οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἰσονομίας νὰ στέρξωσιν αὐτήν· οὐχ ἤττον ὅμως ἀκολουθοῦσιν αὐτῇ ἐξ ἀντιπαθείας πρὸς τὰς θρησκευτικὰς ἰδέας.

Ὅτι ἀρίστησιν ἀπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ ἡ καὶ ἀπὸ παντὸς θρησκευματος τὰς ἐργατικὰς τάξεις, ὧν ἐπιλαμβάνεται ὁ κοινωνισμὸς ἐστίν, ὅτι οἱ λειτουργοὶ τῆς θρησκείας, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σύμμαχοι τῶν ἀνωτέρων τάξεων, μεταχειρίζονται τὰς θρησκευτικὰς ἀρχὰς ὡς καθιέρωσιν καὶ μέ-

σον ὑπερασπίσεως τῶν καθεστῶτων. Λέγουσι τοῖς πτωχοῖς· μεθ' ὑπομονῆς καρτερεῖτε πρὸς τὰ τοῦ βίου δεινὰ, ἡ προῦσα ζωὴ βραχυτά ἐστι, καὶ οὐδὲν ἄλλο ἢ προπαρσκευῆ εἰς τὴν αἰώνιον· οἱ ἐπὶ τῆς γῆς ταλαιπωρηθέντες εὐρήσουσι τὴν ἀμοιβὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ἡ δὲ τῆς πενίας ἄγει εἰς τὸν οὐρανόν. Ἐν ὅσῃ παρόμοιαι ἰδέαι μένουσι βαθυτάτα ἐρριζωμένοι ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ λαοῦ, τὴν τύχην αὐτοῦ ἀνέχεται μετὰ μείζονος εὐπειθείας· ἡ θρησκευτικὴ λοιπὸν ἰδέα ἐμποδίζει εἰς τὴν ἐκρηξίν τοῦ ἐπαναστατικοῦ πνεύματος καὶ τῶν κοινωνιστικῶν ἀπαιτήσεων· διὸ οἱ δημαγωγοὶ πανταχοῦ πειρῶνται νὰ τὴν ἐξασθενήσωσι καὶ, εἰ δυνατὸν, νὰ τὴν ἐκρίζωσωσιν. Αἱ προκηρύξεις τῶν Γερμανῶν κοινωνιστῶν ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην εἶναι λίαν ἐμφαντικά· «ὁ κοινωνισμὸς, γράφει ἡ ἐφημερίς «Further demokratische Wochenblatt» ὑπ' ἀριθ. 51, ἐστὶν ἡ ἀρχὴ μεγάλης ἐποχῆς ἀθέου ἐκπαιδεύσεως· ὀφείλομεν πάντες νὰ προετοιμάσωμεν τὴν νίκην αὐτῆς, ἥτις διαρκέσει ἐπὶ μυριάδας ἐτῶν».—Ὁ δεσποτισμὸς τε καὶ ὁ θεϊσμὸς ἀείποτε συνεμάχησαν ἵνα τοὺς λαοὺς πιέζωσιν· οὗτοι ἔκυψαν τὸν αὐχένα, ἐζήτησαν τὴν ἑαυτῶν εὐδαιμονίαν ἐν ἄλλῳ κόσμῳ, ὀλιγοβήσαντες ν' ἀπαιτήσωσιν αὐτὴν ἐν τῷ παρόντι, διὸ καὶ πάντες οἱ τύραννοι τῆς εὐθείας αὐτῶν ἀπήλασαν. Μετὰ τοῦ τελευταίου θεϊστοῦ θέλει ἐκλείψει καὶ ὁ τελευταῖος δοῦλος· τὸ μέλλον ἀνήκει τῷ ἀθεϊσμῷ· τῷ ἀθεϊσμῷ δὲ μόνῳ ἡ ἀνθρωπότης θέλει ὀφείλει τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ τὴν εὐτυχίαν αὐτῆς, ἃς ἐπὶ τοσοῦτον ἀνεβάλετο ἐκζητῆσαι χάριν ἀπλῆς φαντασίας». Ἐν Ἀγγλίᾳ, οἱ θρασύτεροι στασιαρχοὶ τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος ὡσαύτως κηρύττουσι τὸν ἀθεϊσμόν. Ἐὰν ἐπιμένωσι τινες τὴν θρησκείαν προτάσσοντες ὡς προπύργιον τῶν καθεστῶτων καὶ ὡς ἐπικύρωσιν τῆς ὑπαρχούσης κοινωνικῆς ὀργανώσεως, ἄφευκτον καθίσταται ὅτι καθ' ἀπάσης θρησκευτικῆς ἰδέας πόλεμος γενήσεται τόσῳ γενικώτερος, ὅσῳ ἀυξηθήσεται ὁ πῶτος τοῦ νὰ διευθετηθῶσι τὰ τῆς κοινωνίας.

Ἐν ταῖς καθολικαῖς χώραις οἱ ὑπέρμαχοι τῆς ἐλευθερίας ἄγονται, καὶ συχνὰ ἄκοντες, εἰς τὸ νὰ προσβάλλωσι τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα· ὁ κληρὸς μεταχειρίζεται τὴν θρησκείαν ὡς ἀμυντήριον ὄπλον ἵνα ἐδραιώσῃ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ, οἱ ἀποκρούοντες δὲ αὐτὸν, πολεμοῦσι τὸν ἱερέα καὶ κατὰ συνέπειαν ἐπίσης τὸ δόγμα οὗ λειτουργὸς τυγχάνει ὢν.

Βλέπομεν ὅθεν ἐν ἐνεργείᾳ ὄντα τὰ τῆς φθορᾶς τρία αἴτια, τὰ ὑποσκάπτοντα τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα. Καὶ πρῶτον, τὸ καλούμενον ἐπιστημονικὸν πνεῦμα, τουτέστιν ἡ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν μέθοδος, ἀλόγως ἐφηρμοσμένη εἰς τὰς ἠθικὰς καὶ πολιτικὰς· δεύτερον, τὸ θηρεῖν τὰς ἡδονὰς καὶ τὸ σφόδρα ποθεῖν τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω μεταβολὴν, ὅπερ καταπνίγει τὸν πνευματικὸν βίον· τρίτον ἡ ἔχθρα τῶν κατωτέρων τάξεων πρὸς τὸ θρησκευμα, ὅπερ θεωροῦσιν ὡς καταπίεσεως ὄργανον. Τὰ τρία ταῦτα αἴτια συνεργοῦσι καὶ ὁσημέραι ἐπιδίδουσι καθ' ὅσον αἱ κατώτεροι κοινω-

νικαί τάξεις παρασύρονται ὑπὸ τὴν κοινὴν ἐνέργειαν· ὁ ἀσυνείδητος ἀθεϊσμός καὶ ἡ ψυχρὰ ἀδιαφορία, ἐπικινδυνωτέρη καὶ αὐτῆς τῆς κεκρυμμένης ἔχθρας, καθ' ἐκάστην προχωροῦσι· φαίνεται δὲ ὅτι, ἐὰν ἡ πρόοδος αὕτη διαρκέσῃ, πᾶσα θρησκεία ἐξαφανισθήσεται.

Νῦν παρίσταται ἐνώπιον ἡμῶν φοβερώτατον ζήτημα, ἀπαιτοῦν σαφῆ καὶ καλῶς ὠρισμένην ἀπόκρισιν· ὁ πεπολιτισμένος κόσμος δύναται ἄρα γε νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ θρησκείας; ἡ ἠθικὴ μὴ ἔχουσα ῥίζας ἐν τῇ πίστει εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, τὸ ἀόριστον καὶ ἀμείροπον τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ αἰσθημα ἄνευ ἀσκήσεώς τινος, ὅπως ἐν ἡμῖν ἀναζωπυρῆσῶμεν τὸ συνειδὸς τῆς ἡμετέρας ἀτελείας καὶ τὸν πόθον πρὸς τὸ ἰδεῶδες τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ δικαίου, ἐνὶ λόγῳ, ἡ ἀνθρώπινος φύσις, ἐν τῇ ἀνηκέστῳ αὐτῆς μονώσει παραδιδόμενη τῇ αὐτομάτῳ αὐτῆς ἰχνηλασίᾳ τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν, ἄρα γε ἱκανὴ ἐστὶ νὰ θάκῃ τὴν εὐθειάν καὶ τὸ ὑψηλὸν αὐτῆς πεπρωμένον ν' ἀποπληρώσῃ; Βεβαίως, τὰ ζωικὰ εἶδη ὑπὸ τοῦ ὀρμεμψύτου ὀδηγούμενα, διαμενοῦσι καὶ διαδίδονται, ἅτε ἐπιδιώκοντα τὴν αὐτάρκειαν τῶν ἑαυτῶν ὀρέξεων. Οἱ ἄγριοι βιοῦσι σχεδὸν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, χωρὶς αἱ ἰδέαι τοῦ καθήκοντος καὶ μελλούσης ζωῆς νὰ ἰσχύωσι πολὺ ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν· ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπαρξὶς αὐτῶν ὁμοιάζει τῇ τοῦ κτήνους· ἀπαύστως περὶ τῆς λείας ἐρίζουσι, καὶ ὁ ῥωμαλεώτερος κάλλιον τῶν ἄλλων ἐπαρκεῖ. Ποῦ ὅμως ἤθελον καταστήσει αἱ ἡμέτεραι κοινωνίαι, αἵτινες ὄντως ἀνάκεινται εἰς τὸ σέβας τοῦ δικαίου, ἂν τὸ τοῦ καθήκοντος αἰσθημα καὶ ἡ τῆς δικαιοσύνης ἰδέα ἔμελλον νὰ ἐκλείψωσιν; ὁ ἀθεϊσμός, γινόμενος κύριος τοῦ κόσμου, συνειδῶς τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν, διαρρηδὴν, ὠμολογημένος καὶ πανταχοῦ διδασκόμενος, δὲν ἤθελεν ἄρα γε ἀφεύκτως ἐπαναγάγει ἡμᾶς εἰς τὴν βαρβαρικὴν κατάστασιν τῶν προϊστορικῶν χρόνων;

Σκεφθῶμεν ἐπὶ στιγμὴν τὴν κατάστασιν ταύτην ἣ φαίνεται ὅτι ὀσημέραι προσεγγίζομεν καὶ ἦν διὰ ζωηρῶν εὐχῶν τινες ἄγρουσι. Τότε δὴ ἀνευδιάστως ὁ οὐρανὸς μενεῖ κενὸς, καὶ αἱ ἐκκλησίαι ἔρημοι· δὲν ὑπάρχει Θεὸς, ὑπογραμμὸς αἰώνιος καὶ ἀμετάλλακτος δικαιοσύνης καὶ ἀληθείας· οὐκέτι δεήσεις πρὸς τὸν οἰκτίρμονα Πατέρα, πηγὴν ἀνεξάντλητον παραμυθίας τῶν δυστυχῶν· οὐκέτι προσδοκία ἄλλης ζωῆς, ἐνθα αἱ ἀδικίαι τοῦ κόσμου τούτου ἐπανορθοῦνται καὶ οἱ δίκαιοι ἀνταμείβονται· ἡ θρησκευτικὴ ἰδέα διεσκεδάσθη ὡσπερ οἱ «στοιχειακοὶ» μῦθοι οἱς ἐπῆρωεῖτο ἡ παιδικὴ ἡλικία τοῦ γένους ἡμῶν.

Ἡ ἀσέβεια οὐκέτι ἔσται εἰδικὸν προνόμιον τῶν σοφῶν καὶ τῶν δῆθεν ἰσχυρῶν νόων, ὡς εἶχε συμβῆ κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα. Ἐὰν τῶνόντι ὁ ἀθεϊσμός ἦ ἡ ἀλήθεια, δεόν ἐλευθέρως νὰ κηρύσσεται τοῖς πᾶσι. Θέλουσι τύχει τινὲς λέγοντες τῷ λαῷ· «πρὸς τί θρησκεία; ἡ θρησκεία προϋποθέτει Θεὸν, καὶ Θεὸς οὐχ ὑπάρχει· ἔστι λέξις ἄνευ ἐννοίας, ὑπὸ τοῦ δέους πλασθεῖσα,

ὑπὸ τῆς εὐπιστίας ἐπιβληθεῖσα, τὴν δεισιδαιμονίαν κερπομένη, πεφουσημένη τοῖς λήροις τῶν ὄνειροπόλων ἀπασῶν τῶν ἐποχῶν. Οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ὁ Θεὸς ἢ ὁ τῆς ἀνθρωπίνης ιδιότητος ἐγκατοπτρισμός. "Αἰθρωπε, ᾗ τινι ἐλάτρευες ἦν σὺ αὐτός· ἐνώπιον τῆς σεαυτοῦ εἰκόνας ἐκαμπτες τὰ γόνατα. Στῆθι! ἀνάκυφον τοῦ μετώπου ἐπὶ τοσοῦτον καμψθέντος ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν τυράννων καὶ τῶν ἱερέων· γέννημα ἐπιγείου πηλοῦ, οὐδὲν ἔχεις νὰ ἐλπίσης πέρα τοῦ κόσμου τούτου· οὐδὲν ἔχεις προσδοκᾶν ἐκ τοῦ πέρα τοῦ τάφου μέλλοντος ἀνυπόκρουτος· ἐνταῦθα, ἐπὶ τῆς γῆς περιορίζεται ὅλη ἡ μοῖρά σου· διὸ προσπάθησον ὅπως τὸ μέρος σου ἦ εὐρὺ καὶ αἱ ἡδοναὶ σου πολλαὶ καὶ ποικίλαι· οὐκ ἔστι σοι ἄλλη ἀνταπόδοσις ἄλλοθι».

Τίς δύναται ἄνευ ταραχῆς καὶ φόβου νὰ θεωρήσῃ τοιαύτην κατάστασιν; νομίζει τις ὅτι σὺν τῇ ἰδέᾳ τοῦ Θεοῦ τὸ φῶς θέλει ἐκλείψει ἀπὸ τοῦ ἠθικοῦ κόσμου, καὶ ὅτι ζόφος κατακέχεται τῆς γῆς ἀπάσης· εἶναι τὸ ὄναρ τοῦ Βύρωνος, «Darkness» (βαθὺ σκότος), ὅπερ ἀποπληροῦται· ἐσβέσθη ὁ ἥλιος, ἡ γῆ παραδέδοται τῷ αἰωνίῳ σκότει καὶ τῷ τελείῳ ψύχει· ἵνα διατηρήσωσι τὸ λοιπὸν τῆς θερμότητος, οἱ ἀνθρώποι κλείουσιν ὄλα, τὰ δάση, τὰς πόλεις, τὰς κώμας, τὰς ἐκκλησίας, τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα· τέλος, ὁ ἔσχατος τῶν ζώντων ἐκπνέει παρὰ τῇ τελευτῇ λάμψει τῆς ἐσχάτης ἀνθρωπιάς. Φαίνεται ὅτι ἡ θρησκευτικὴ ἰδέα ἐστὶν ἡ πνευματικὴ ἀτμοσφαῖρα ἣς ἄνευ ἡ ἀνθρωπότης ἀδυνατεῖ νὰ ζήσῃ. Ἡ κυρία Ackermann, ἐν ταῖς φιλοσοφικαῖς παιήσεσιν αὐτῆς, εὐρίσκει ἀξυτάτους φθόγγους, περιγράφουσα τὴν περίλυπον κατῆφειαν τοῦ ἀνθρώπου, ἀφ' οὗ ὁ θετικισμὸς ἀφήρηκε πᾶσαν οὐράνιον ἐλπίδα. Οὕτω δὲ ἀνικράζει, ἀποπειραμένη εἰς τὴν Πίστιν :

Ναὶ λοιπὸν σ' ἐκβάλλομεν ἀπὸ τῶν θείων βασιλείων σου,

Ἐπερτάτη δέσποινα, καὶ ἡ στιγμὴ ἤγγικε.

Δὲν θέλεις τοῦ λοιποῦ γινώσκειν ποῦ νὰ ξενίσης τὰ φαντάσματά σου,

Κλείομεν τὴν τοῦ Ἀδῆλου θύραν!

Ἄλλ' ὁ θριαμβευτῆς σου δίκην ἔδωκε τῆς σῆς ἡττης,

Ἐὐθὺς ἄνθρωπος ἦδη ταρασσεται καὶ, νικητῆς ἐπτοημένος,
Αἰσθάνεται ἑαυτὸν ἀπολωλότα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ θριάμβου του.

Ἄμα τῇ ἀποστερηθεί σου τὰ πάντα ἀπεβέλομεν.

Μένομεν ἄνευ ἐλπίδος, ἄνευ βοηθείας, ἄνευ καταφυγίου,

Καὶ ἐν τούτοις ἐπιμόνωσ ὁ πόθος, ὃν φυγαδεύομεν,

Ἐπανέρχεται πλανώμενος περὶ τὸ ἀπηγορευμένον βάραθρον.

Ἀνήκεστος θλίψις δεόν νὰ κυριεύῃ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ μὴ δυναμένου νὰ ἐλπίσῃ εἰς κρείττονα τάξιν, οὗ ὁ βίος τόσον θραχὺς καὶ βεβαρημένος ὑπὸ δεινῶν παντοίων, καταναλίσκεται ἐν κόσμῳ ἐνθα ὑπερέχει ἡ ἀδικία, ἀρκεῖ νὰ ἔχῃ ἰσχύον, ἐνθα αἱ γενεαὶ ἀμφοισθητοῦσιν ἀλλήλαις, καὶ τῇ θυσίᾳ τῆς ζωῆς αὐτῶν, τόπον ἔλαβον στενόν, καὶ μέσα ὑπάρξεως ἀνεπαρκῆ. Γε-

μηχανική ἀποικία ιδρύθησαν ἐν Ἀμερικῇ, ἀπγορεύουσαι πᾶν εἶδος θρησκευματος· οἱ ἐπισκεψόμενοι αὐτάς εὔρον τοὺς ἀποίκους τούτους, ἰδίως τὰς γυναῖκας, εἰς ἄκρον περιλύτους· ὁ βίος, ἄνευ πόρρω προσδοκιῶν, καθίσταται ἀνούσιος.

Ὅ,τι δὲ ἔτι δεινότερόν ἐστιν ὅτι σὺν τῇ θρησκευτικῇ ἰδέᾳ ἀπώλετο καὶ αὐτὴ ἡ ἠθική, διότι οὐκέτι ἔχει ἀρχὴν, καὶ ἀνκντιρρήτως οὐκέτι λαβὴν ἔχει ἐπὶ τῆς ψυχῆς· ἡ ἐπιστήμη, εἰς τὴν ὕλικὴν τήρησιν περιορισμένη, οὐ δύναται συνειδέσθαι ἢ ὅτι ὑπάρχει, οὐχὶ δὲ καὶ ὅτι δέον ὑπάρχειν. Ἐάν, ἐκτὸς τῶν ὄντως ψυστῶν προκγμάτων, δὲν ὑπάρχη ἰδεῶδες τι δικαιοσύνης καὶ ἀγαθοῦ, πῶς δύναμαι νὰ ᾤ ὑπόχρεως ὅπως συναγορεύσω αὐτῷ; ἔάν οὐδὲν ἄλλο ἢ ὁ ἄνθρωπος ἢ μικρὸν μέρος ὕλης κατ' εἰδικὸν τρόπον πεπλασμένος, δὲν δύναται τις νὰ νοήσῃ ὅτι τοιοῦτο συγκρότημα μορίων ἀνθρακίου, ἀζώτου, ὀξυγόνου δύναται νὰ ἔχη καθήκοντα νὰ ἐκπληρώσῃ. Ποῖον εἶναι τὸ καθήκον τοῦ λέοντος, τοῦ σκώληκος, τοῦ φύκου, τοῦ πίπτοντος λίθου, ἢ τοῦ πνέοντος ἀνέμου; Ὁ ὕλισμος οὐδέποτε θέλει κατορθώσῃ νὰ δώτῃ στήριγμα τι εἰς τὸν ἠθικὸν νόμον. Ἐννοῶ τὴν αὐτόνομον ἠθικὴν τῆς δεῖνα ἢ, δεῖνα θρησκείας, ἀλλ' οὐχὶ ἀνεξάρτητον τῆς πίστεως εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς· ἄνευ τῶν δύο τούτων ἰδεῶν, οὐδεμίαν πλέον ὑφίσταται λογικὴ αἰτία ἵνα μὴ ἐπιζητήσωμεν τὴν εὐζωίαν καὶ πᾶν ὅ,τι ἠδὺ, καὶ τῇ βλάβῃ ἄλλου· ἀδιστακτικῶς θέλομεν ἄλλους θυσιάσει ἔάν ἐκ τούτου ὠφέλειάν τινὰ λάβωμεν· ἀλλὰ τὰ νὰ θυσιασθῶμεν ὑπὲρ τῶν ἄλλων, διὰ ποῖον λόγον καὶ ἔνεκα τίνος σκοποῦ; Ἐάν τὰ πάντα τετέλεστοι μετὰ τῆς παρουσίας ζωῆς, ὁποῖαν εὐλογον πρόφασιν θέλετέ μοι προβάλλει ἵνα ἐκτεθῶ εἰς τὸν κίνδυνον ν' ἀπολέσω αὐτὴν πρὸς ὄφελος τῶν ὁμοίων μοι ἢ τῆς πατρίδος; Τί θέλετε μοι δώσει εἰς ἀνταλλαγὴν; τὴν τιμὴν, τὴν δόξαν, τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν μελλουσῶν γενεῶν; πάντα ταῦτα ἤμιστα διαφέρουσί μοι, ἐπεὶ περ οὐδὲν τούτων ἐπιστήσομαι. Παρόμοιαι ἰδέαι δύνανται νὰ παρασύρωσιν ἄνδρας μορφωθέντας ὑπὸ θρησκευμάτων ἢ φιλοσοφιῶν πνευματικῶν, αἵτινες, τέλος πάντων, εἰσὶν εἰσέτι προσηρημέναι τοῖς τοῦ πνεύματος· ἀλλ' ὁμίλησον περὶ τοιούτων εἰς ὕλιστὴν λογικὸν καὶ πρακτικόν, θέλει ἄρει τοὺς ὄμους, καὶ ὑπὸ τὴν αὐτοῦ ἔποψιν, οὐχὶ ἀδίκως.

Ἴδου πῶς λαλεῖ ἐν τῷ «Ἐκκλησιαστικῷ» ὁ μὴ πιστεύων εἰς μέλλουσαν ζωὴν: «ἔστιν ἐλπίς, ὅτι ὁ κύων ὁ ζῶν αὐτὸς ἀγαθὸς ὑπὲρ τὸν λέοντα τὸν νεκρόν· ὅτι οἱ ζῶντες γινώσκονται ὅτι ἀποθανοῦνται, καὶ οἱ νεκροὶ οὐκ εἰσὶ γινώσκοντες οὐδὲν· καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς ἔτι μισθός, ὅτι ἐπελήσθη ἡ μνήμη αὐτῶν... καὶ ἐπήνεσα ἐγὼ σὺν τῇ εὐφροσύνῃ ὅτι οὐκ ἔστιν ἀγαθὸν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὅτι εἰμὴ φαγεῖν καὶ τοῦ πιεῖν καὶ τοῦ εὐφρανεθῆναι...» Ὁ δ' ἐπικούρειος Ὁράτιος ὡσαύτως τοιαῦτα λέγει: «εὐφραίνεσθε, τῶν ἡδονῶν γευσόμεθα πρὶν ἢ κατὰ λάβῃ ἡμᾶς τὸ γῆρας καὶ ὁ θά-

νατος». Ὁ λογικὸς ἄθεος δὲν θέλει ἐκθέσει τὴν ζωὴν του οὐδὲ πρὸς ὑπερβάσιον τῆς πατρίδος, οὐδὲ ὅπως σώσῃ τὸν πλησίον του, διότι ἔάν τὰ πάντα συναποθνήσκωσι τῷ σώματι, διὰ τί νὰ θυσιάσῃ τοῦτο δι' οὐ ἀπολαύει τῶν πάντων; ἡ ἐθελοθυσία ἐν ταύτῃ τῇ περιπτώσει ἐστὶ μωρία καὶ ἡ αὐταπαρνήσις ἀπάτη.

Τὸ ἀρνεῖσθαι τὸ πνευματικὸν τῆς ψυχῆς προορίζους ἐκρίπτει τὰς εὐλόγους αἰτίας ἵνα ὦμεν δίκαιοι καὶ ἀγαθοί· ἔάν ἐφικτὸν τὸ πλουτίζεσθαι ἄνευ τοῦ ὑποπίπτειν ὑπὸ τοὺς νόμους τοῦ ποινικοῦ κώδικος, διατί δὲν θέλω τοῦτο πράξει; ἡ λάμπρις τῶν ἑκατομμυρίων πᾶσαις πράξεσι συγγνώμην φέρει! οὐδένα βλέπω σπουδαῖον λόγον τοῦ ἀπέχεσθαι ὥστε μὴ ποιεῖν κατὰ χρῆσιν, ἀπιστίαν, ἢ καὶ κλοπὴν, ἔάν συγχρόνως θέλῃ μείνει ἀτιμώρητος, ἔσται δέ μοι καὶ ὠφέλιμος. Ἐκτὸς τῆς θρησκευτικῆς πίστεως, ποῖος ὑπολείπεται μοχλὸς ἵνα παροτρυνῇ τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τὸ ἀγαθόν, καὶ ἀπωθήσεται ἀπὸ τοῦ κακοῦ; προφέρονται δύο· ἡ τιμὴ καὶ ἡ συνείδησις. Πλὴν ὅμως ἡ τιμὴ εἶναι αἰσθημα ἀναφύεν ἐν ταῖς κοινωνίαις ταῖς τὰ μάλιστα πνευματικαῖς, ὑπὲρ ἐκτὸς αὐτῶν, ἀδύνατον ὑπάρχει· ἐν χώραις ὅλαις ἐπιδομέναις τῷ ὕλισμῳ, οἷα ἡ Σινική, σχεδὸν δὲν ὑπάρχει καὶ θέλει παντελῶς ἀφανισθῆ, ὡς ὑστερίζον βάσεως. Θεὸς ἐξ ἑνὸς μὲν πᾶσαις τὰς τοῦ βίου ἀπολαύσεις, ἐξ ἄλλου δὲ τὴν τιμὴν, ἥτοι τὴν ἐπιθυμίαν καλῆς φήμης· βέβαιόν ἐστιν ὅτι οἱ πλεῖστοι θέλουσιν ἐκλέξει τὴν πρώτην μερίδα· ἡ εὐφροσύνη ἣν παρέχει ἡ καλὴ φήμη ἀπόκειται μόνον ἐν τῇ ἡμετέρᾳ φαντασίᾳ, ἐνῷ αἱ ἀπὸ τοῦ πλοῦτου ἀπολαύσεις, καὶ αὐτοῦ τοῦ κκεῶς προσκτηθέντος, διεγείρουσι τὰς αἰσθήσεις καὶ κυριεύουσιν ὄλου τοῦ σαρκικοῦ ἀνθρώπου μετὰ πλείστης ὀσης ὀρμῆς. Ἐάν κκεῶς ποιήσω, λέγεις, βίος κατησχυμένος ἔσται μοι ἀχθινός· ἀλλ' ἔάν ἀλλάξω χώραν, τὴν αἰσχύνην σὺν τῷ κοινορτῷ τῶν ποδῶν ἐκτινάξω καὶ εὐρήσω ἄλλαχού πᾶσαις τὰς εὐχρεστίας, καὶ αὐτὴν τῆς ὑπολήψεως, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἔχω ἱκανὰ χρήματα ὅπως ἐξαγοράσω αὐτήν. Πρὸς τούτοις ὁ ἐπικούρειος οὐδέλλως δεῖται τιμῆς, ἀν ἔχη τὰ λοιπὰ, καὶ δύναται νὰ ζῆ τόσον φαιδρῶς καὶ ἠδέως, ὥστε οὐδὲ κἂν νὰ νοήσῃ ὅτι περιφρονεῖται· ἀλλ' ἡ συνείδησις δύναται τις νὰ εἴπῃ, ἐστὶν οὐδέν; Ἀριδῆλως ἡ συνείδησις ἐστὶ δύναμις· πλὴν, χωρισθεῖσα ἀπὸ τῆς ἰδέας τῆς θεότητος, δηλ. ἀπὸ τοῦ ἀπολύτου τύπου τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ὁπόσον τυγχάνει ἄστατος καὶ ἀσθενής! Τὸ ἀγαθόν, καὶ τὸ κακόν, τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἀδίκον, τὰ πάντα εἰσὶ σχετικὰ ἅμα ὡς παραδεχθῶμεν ὅτι μόνον ἡ ὕλη ὑπάρχει. Κατ' οὐσίαν αἱ λέξεις αὐταὶ ἀποβάλλουσι πᾶσαν ἔνοιαν, καὶ οὐδὲν ἄλλο ἀπομένει, ὡς καὶ ἐν τῷ ζῶν, ἢ ἡ ἀπόλαυσις· ἔτι δὲ ἡ συνείδησις πόσον ἄφιδίως καταναυστάζει καὶ διαστρέφεται, ὅταν πᾶν θρησκευτικὸν αἰσθημα ἐξαφανισθῇ! Ἄρα γε πιστεύεις ποτὲ ὅτι δεξιὸς κλέπτης, ὅστις ἐκ τῶν λαφύρων τῶν αὐτοῦ θυμάτων πλουτισθεὶς, παρέχει ἑαυτῷ πᾶσαις τὰς ἀπο-

λαύσεις τὰς ὑπὸ τῶν μητροπόλεων ποριζομένας, συχνῶς ἐνοχλεῖται ὑπὸ τῆς φωνῆς τοῦ συνειδότης; λῆρος τὰ τοιαῦτα, κενὸς ῥητορικὸς τύπος ἐν μέσῳ τῶν ἀσχολιῶν καὶ τῶν ἡδονῶν πάσχει αὐτοῦ τὰς ὥρας κατεχουσῶν, οὐδὲ κἀν σχολάζει, ὅπως τὴν τῶν ἔργων σύνεσιν λάβῃ. Ἡ συνειδήσις πρὸς αὐτὸν ὑφίσταται ξένη, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς δὲν ἔχει χρόνον ὅπως ἀκροασθῇ τῶν νοουθεσιῶν αὐτῆς. Τὸ καθῆκον ἀνευ Θεοῦ καὶ μελλούσης ζωῆς ἐστὶ κάλλιστος λόγος, ἀλλὰ κενὸς ἐννοίας. Τὸ θεωρεῖν τὴν προῖκα σπουδὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν ὡς τὸ αἴτιον τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, καὶ κατὰ συνέπειαν ὡς βράσιν τῶν κοινωνιῶν, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶ ἢ ἐπανελθεῖν εἰς τὸν ἡρεμισμὸν, ὅστις ἀπῆται ὥστε ἢ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη νὰ ᾖ ἐντελῶς ἀμιγῆς πάσης ιδέας ἐπιστροφῆς. Θέλει τις πάντοτε μετ' ὠφελείας ἀναγνώσει τὴν μεγάλην τοῦ Βοσσοουετίου καὶ Φενελῶνος συζήτησιν περὶ τούτου τοῦ ἀντικειμένου· ὁ Φενελὼν κατεκρίθη, καὶ δικαίως, διότι ἐφκντάζετο ἀνθρώπον μὴ ὑπάρχοντα· ἡ μελέτη ἐνταῦθα τοῦ πραγματικοῦ οὐδένα ἐπιτρέπει ἐνδοιασμόν· ὁ ἄνθρωπος, ὡς πάντα τὰ ἐνόργανα ὄντα καὶ αὐτὰ τὰ φυτὰ, ἐπιδιώκει τὸ συμφέρον· ἢ πρὸς ἑαυτὸν ἀγάπη ἐστὶν ἡ ἀρχὴ τῆς τῶν γενῶν διατηρήσεως· ἀνευ τοῦ πάντων δεσπόζοντος τούτου αὐτομάτου ἤθελον ἀπολεσθῆ· τὸ ἐλπίζειν ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ἵνα τὸ καθῆκόν του ἐκπληρώσῃ, τῆς ἐλαχίστης ἡδονῆς ἀποστήσεται προῖκα ἢ καὶ ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ συμφέροντος, ἀφελῆς ἐστὶν ἀπάτη· ἐν τῷ ἀνθρώπῳ πάντοτε ἐνυπάρχει τὸ ζῶον μεθ' ὧν τῶν τῆς ζωότητος ὀρέξεων· ὅπως δὲ καταβάλλῃ αὐτὰς, δεόν θρησκεία ἢ φιλοσοφία πνευματικὴ ν' ἀποσπάσῃ αὐτὸν ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων, καὶ δώσῃ αὐτῷ τὸ πνευματικὸν συμφέρον ὡς αἴτιον τῶν πράξεών του. Ὁ ἄνθρωπος τὴν εὐδαιμονίαν ἐπιζητεῖ, ὡσπερ ὁ λίθος καταπίπτει διὰ φυσικοῦ νόμου· ὅθεν ἀνωφελές ἐστὶ κηρύσσειν αὐτῷ ἐπιμόνως τὸ καθῆκον ὅλως ἔξω τοῦ συμφέροντος καὶ τὴν τῶν ἡρεμιστῶν ἀγάπην τοῦ ἀγαθοῦ· ὅ,τι ἐφικτὸν, ἐστὶ τὸ διὰ τῆς πίστεως αἰωνίου ἐλπίδας ἀποκαλύπτειν, δι' ὧν θεωρεῖ τις μετὰ καταφρονήσεως πάντα τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ, καὶ ἀνθ' ὧν θυσιάζει ἐκθύμως τὸ πᾶν, καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ζωὴν.

Πολλοὶ ἀναφέρονται ἄθεοι λογιζόμενοι μετὰ τῶν καλλίστων τῆς ἐποχῆς τῶν ἀνθρώπων, σὺν τοῖς ἄλλοις ὁ Ἐλθετίος, τόσον φιλόανθρωπος, τόσον ἐνεργητικὸς, καὶ ὁ James Mill, ὁ θαυμαστὸς οὗτος τύπος ἠθικῆς, στωϊκῆς, ψυχρὸς καὶ καθαρὸς ὡς ἀρχαῖον μάγμαρον· ἀλλ' οἱ ἐξαίρετικοὶ οὗτοι ἄνδρες εἰσὶ φιλόσοφοι ἤδη ἀπηλλαγμένοι παντὸς τῶν αἰσθήσεων πειρασμοῦ, καὶ προσέτι μορφωθέντες ὑπὸ χριστιανικῆς παιδείσεως ἐν μέσῳ χριστιανικῆς κοινωνίας. Ἐν ἐκάστη τῶν ἡμετέρων πράξεων τὸ μέρος τῆς ἐπιρροίας τῆς τελουμένης ὑπὸ τῶν ιδεῶν καὶ τῶν γνωμῶν τῶν ἡμετέρων συγχρόνων μεζζόν ἐστὶ ἢ ἡ τῶν ἰδίων ἡμῶν ιδεῶν. Ὑπόθεσις ὅμως λαὸν ἐξ οὗ πᾶσα θρησκευτικὴ ιδέα ἐντελῶς ἐξηλείφθη, ἢ ἠθικῆ, ὡς καὶ αὐτὴ ἡ ιδέα τῆς

αὐταπαρνήσεως καὶ τοῦ καθήκοντος, ἐν τῷ ἅμα θέλουσιν ἐκλείψει· ὁ Δαρβινισμὸς διδάσκει ὅτι ἐν τῷ ὑπὲρ τῆς ὑπάρξεως ἀγῶνι, οἱ ῥωμαλεότεροι καὶ οἱ ἐμπειρότεροι δεόν νὰ ὑπερισχύσωσι καὶ νὰ σιτῶνται ἐκ τῶν ἀλλοτρίων· ὅτι τοιοῦτός ἐστὶν ὁ τοῦ ζωικοῦ κόσμου νόμος, καὶ καλὸν ἐστὶν ὅπως οὕτως ἔχῃ, διότι τότε κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐκτελεῖται ἡ φυσικὴ ἐκλογή· ὅθεν παντοίοις τρόποις θὰ προσπαθῆσωμεν ἵνα ὦμεν οἱ ἰσχυρότεροι καὶ κατακλάθωμεν τὴν τῶν ἀλλοτρίων θέσιν· θέλομεν τότε ἐκπληρώσει καθῆκον, διότι συνετελέσαμεν ὅπως ἀριστεύσῃ ὁ φυσικὸς νόμος, ὁ παράγων τὴν βελτίωσιν τῶν γενῶν.

Ἡ καθάρισις τῆς θρησκευτικῆς ιδέας ἤθελέ ποτε δώσει ταῖς ἀπαιτήσεις τῶν κατωτέρων τάξεων ἀπεριόριστον σιληρότητα· ὀρθῶς ἐμπνέονται οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ ἐπαναστατικοῦ κοινωνισμοῦ, οἵτινες ἐπὶ κεφαλῆς τῆς κηρύξεως πολέμου κατὰ τῆς κοινωνίας, ἐγγράφουσι τὴν ἀρνησιν τῆς θεότητος· ὅσα μᾶλλον ὠθήσεις τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὰ τῶν αἰσθήσεων, ἀφαιρῶν αὐτοῦ πᾶσαν προσδοκίαν οὐρανοῦ ἀνταποδόσεως, τόσῳ μεθ' ἠττονος ὑπομονῆς τὰς τῆς κοινωνίας ἀνισότητας θὰ ὑπομῆνῃ, ὧν ἕνεκά στερεῖται τοῦ μέρους του ἐκ τῆς ῥαστώνης ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, τῷ μόνῳ δι' αὐτὸν ἀληθινῷ. Ἐὰν ἴδῃ ὅτι δὲν δύναται νὰ ἐπιτύχῃ αὐτῆς, θέλει καταλάβει αὐτὸν σκατανικὸν μῖσος καὶ φοβερὰ καταστροφῆς μανία κατὰ τῶν θεσμῶν ὧν θεωρεῖται τὸ θῆμ. Ὑπὸ τοιοῦτου πάθους κατεχόμενος ὁ τῶν Παρισίων δῆμος ἐπυρπόλησε τὰ μέγαρα τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης, ἅτινα ἦσαν τὰ σύμβολα τῶν καθεστηκυῶν ἀρχῶν. Ὁ Maxime Ducamps περσίνων τὸ σύγγραμμά του «περὶ Παρισίων καὶ τῶν ὀργάνων αὐτῶν» κυριεύεται ὑπὸ μεγίστης λύπης ἐπὶ τῇ ιδέᾳ ὅτι ἡ λαμπρὰ αὕτη πρωτεύουσα, τὸ θαῦμα τοῦτο τοῦ πολιτισμοῦ, ὃ ἐκτενέστατα περιγράφει, μέλλει ποτε νὰ γίνῃ παρκαλάωμα τοῦ πυρός. Βέβαιον δὲ ὅτι ἡ ἀθεΐα ἀνάψει τὴν δαῖδα δι' ἧς ὁ ἐπαναστατικὸς σοσιαλισμὸς θέλει ζητήσῃ τὸ πᾶν νὰ καταστρέψῃ, ὅτε, νενικημένος, δὲν θέλει πλέον ἐλπίζει ὅτι δύναται νὰ ἐφαρμόσῃ τοὺς περὶ κοινωνικῆς ἀναγεννήσεως ὀνειρούς του.

Ἡ φυσικολατρεία τὴν τῆς ἐλευθερίας ἔνοιαν ἀναρεῖ· ἐν τῷ φυσικῷ σύμπαντι τὰ πάντα ἀφωρισμένα εἰσὶν ὑπὸ ἀναγκαιῶν νόμων· ἐὰν λοιπὸν οὐδὲν ἄλλο ἢ ὁ ἄνθρωπος ἢ μόριά τινα ὕλης, εἰμαρμένως τοῖς νόμοις τούτοις πείθεται, καὶ τότε τί μέλλουσι γενέσθαι ἡ εὐθὴνη καὶ ἡ ἐνοχῆ; δύνανται νὰ διατηρηθῶσιν αἱ λέξεις αὗται, ἀλλὰ θέλουσι μείνει ἀνευμασίας.

Ἐὰν πρέπη νὰ ἐγκαταλείψωμεν πᾶσαν εἰς μέλλουσαν ζωὴν ἐλπίδα, πόσον ἄθλιος κλῆρος καθίσταται ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξίς! Δι' ὀλίγας στιγμὰς χαρᾶς, δι' ὀλίγας ἡμέρας εὐδαιμονίας, ὀπώσας φροντίδας, ὀπώσας δόξνας, ὀπώσας ἀλγηδόνας σωματικὰς τε καὶ ψυχικὰς! ὀπώσας ὁ προσεγγισμὸς τοῦ τάφου ἐστὶ κατηφῆς καὶ ἀνιαρὸς! ὀπώσας τὸ πεπρωμένον τοῦ ζώου

καὶ οἱ ὑπ' αὐτῆς προκαλούμενοι ἀγῶνες καθ' ἐκάστην πλείονα χώρον ἐπιλαμβάνουσιν ἐν τοῖς συγχρόνοις γεγονόσι. Πανταχόθεν ἀκούομεν ἐπαναλαμβάνομενον ὅτι ἀνάγκη ὑπάρχει θρησκευτικῆς ἀνακαινίσεως ἵνα σωθῆ ὁ κόσμος· ὅ,τι ζητοῦσιν αἱ ψυχαὶ εἰσὶ δόγματα, ἅτινα ὁ λόγος μετὰ πικρῆς δυνάττει νὰ παρὰδεχθῆ ἢ ἀνθρωπότης χρῆζει θρησκευτικῆς πίστεως «Ταύτην ἀφικρέσατε ἀπ' αὐτῆς, καὶ ὁ θάνατος αὐτῆς βέβαιός ἐστι, θάνατος εἰδεχθῆς καὶ ἀποτρόπιος ἐν τῇ σηπεδόνι τῆς ὕλης».

Ὁ καθολικισμὸς οὐκέτι συμφωνεῖ τῇ χρεῖσι πίστεως τῶν ἀνεπτυγμένων νῶν· ἀρ' ὅτου ἐκήρυξε τὸ ἀναμάρτητον τοῦ πάππ, εὐρέθη εἰς ἀντίθεσιν μετ' αὐτῆς τῆς ιδέας τοῦ κράτους καὶ εἰς διαμάχην κατὰ πάντων τῶν πόθων τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς.

Πεφορτισμένος τυγχάνει δογματῶν, ἅτινα οὔτε ν' ἀπορρίψῃ δύναται, οὔτε κἂν νὰ ἐρμηνεύσῃ, δογματῶν διαφυλασσομένων μόνον ὑπὸ τὸ σκίῳφως τοῦ μυστικισμοῦ, καὶ μὴ ἀνεχομένων τὸ μέγα φῶς τῆς κριτικῆς. Ὁ Benjamin Constant ἀποδείκνυσιν ὅτι ἡ θρησκεία πάντοτε μετεβλήθη ἀμα τῷ πολιτισμῷ· ὅθεν μάταιον ζητεῖν αὐτὴν ἀκίνητον καταστῆσαι. Θρησκεία ἀκίνητος, ἥτις δὲν προοδεύει ἐξίσου τῇ προόδῳ τῆς παιδείας καὶ τῆς ἐμπειρίας, ταχέως θέλει ἀρμόζει μόνον εἰς τὰς τάξεις τὰς ἥττον ἀνεπτυγμένας· τότε δὲ μεταβάλλεται εἰς δεισιδαιμονίαν, ἐν ᾗ ἡ ἀπιστία καταλαμβάνει τὰς ἀνωτέρας τάξεις· τοιαύτη ἐστὶν ἡ ἐνεστῶσα κατάστασις, ἰδίως ἐν ταῖς καθολικαῖς χώραις.

Κατὰ τὸν κ. Laurent, ἡ τοῦ μέλλοντος θρησκεία ἔσται ὁ χριστιανισμὸς, ἀλλὰ χριστιανισμὸς εἰς τὸ ἰδεῶδες τοῦ Χριστοῦ ἐπαναχθῆς διὰ τῶν ἀλλεπαλήλων τοῦ προτεσταντισμοῦ μεταμορφώσεων· πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς γνώμης του παρέχει τὴν μαρτυρίαν συγγραφῶν ἡμιστὰ ὑπόπτων ὑπερβαλλούσης θρησκευτικότητος· τοῦ Gethe, Straus, Rénan καὶ Taine.

«Κἂν ἡ τοῦ νοῦ ἐκπαίδευσις ἐξακολουθήσῃ προκόπτουσα, λέγει ὁ Gethe, κἂν αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἐκτείνωσι τὰς ἡμετέρας γνώσεις, κἂν διευρυνθῆ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, οὐδέποτε θέλομεν δυνηθῆ νὰ ὑπερακοντίσωμεν τὸ μέγεθος τοῦ χριστιανισμοῦ, οὐδὲ τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν, ὅποια ἀναλαμβάνουσιν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις». Ἐν τινι τῶν συγγραμμάτων του ὁ Straus ἐξετάζει ὅ,τι ὑπάρχει πρόσκαιρον καὶ μόνιμον ἐν τῷ χριστιανισμῷ· ἰδοὺ δὲ τὸ συμπέρασμα αὐτοῦ. «Ἡ ἀνθρωπότης, λέγει, οὐδέποτε ὑπάρξει ἄνευ θρησκείας, ὅθεν οὐδέποτε ἔσται ἄνευ τοῦ Χριστοῦ· διότι ζητεῖν θρησκείαν ἄνευ τοῦ Χριστοῦ, ταῦτό ἐστὶν ὡς ὁμιλεῖν περὶ ποιήσεως χωρὶς τοῦ ποιῆσαι λόγον περὶ Ὀμήρου ἢ Shakespear. Ὁ Ἰησοῦς ἐστὶν ἀχώριστος πάσης θρησκευτικῆς ἐνεργείας, διότι ἐστὶν ὁ εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἀποκαλύψας τὴν ἀληθῆ θρησκείαν. Ὁ Χριστὸς οὔτε θεότης, οὔτε μῦθος ἐστίν, ἀλλ' ἱστορικὸν πρόσωπον, τὸ μέγιστον πάντων, καὶ μοναδικόν. Πλὴν μάλιστα μεταβολὴ ἐκτελεῖται ἐν τῇ λατρείᾳ ἢ ἀφιέρωσιν αὐτῷ ἢ ἀνθρωπότης».

πότης· ἐπὶ αἰῶνας ἔσχε προσηλωμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τοῦ θανάτου του, ἐπὶ τῇ ἀναστάσει του, ἐπὶ τῶν θαυμάτων του· σήμερον ὅ,τι συνάπτει καὶ ὅ,τι ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον συνάψει αὐτὴν τῷ Ἰησοῦ, εἰσὶ τὰ ῥήματα ζωῆς, τὰ τῆς ἀγάπης παραγγέλματα αὐτοῦ, τὸ παρὰδειγμα τῆς ἐαυτοῦ θυσίας· ὅδε ὄντως ἐνυπάρχει αἰώνιος ἀλήθεια, καθιστῶσα τὸν χριστιανισμὸν, οὕτω πῶς νοούμενον, τὴν τελείαν καὶ ἀπόλυτον θρησκείαν».

Τὰ τοῦ Rénan συμπεράσματα ταῦτα σχεδὸν εἰσι τῶν τοῦ Straus· ὁ Rénan ἀναμνησθεὶς τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τὴν Σαμαρείτιδα· «Αὕτη λέγει τῷ υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου· οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τούτῳ τῷ ὄρει προσεκίνησαν, καὶ ὑμεῖς λέγετε ὅτι ἐν Ἱεροσολύμοις ἐστὶν ὁ τόπος ὅπου δεῖ προσκυνεῖν. Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Γύναι, πιστεύσον μοι ὅτι ἔρχεται ὥρα ὅτε οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ, οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ Πατρὶ... ἀλλ' ἔρχεται ὥρα ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ». «Καθ' ἣν στιγμήν ὁ Χριστὸς ἐλάλησε τοὺς λόγους τούτους, προσθέτει ὁ Rénan, ἀληθῶς ἦν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· διὰ πρῶτην φορὰν εἶπε τὸν λόγον ἐφ' οὗ θεμελιωθήσεται τὸ οἰκοδόμημα τῆς αἰωνίου θρησκείας· ἐνεπέδωσε τὴν ἀγνὴν λατρείαν, ἄνευ χρόνου, ἄνευ πατρίδος, ἥτις δύναται ὑπάρξει μέχρι συντελείας τῶν αἰώνων. Οὕτως ἐδημιούργησε τὸν οὐρανὸν τῶν καθαρῶν καρδιῶν, ἔβη εὐρίσκει τις ὅ,τι εἰς μάλιστα ζητεῖ ἐπὶ τῆς γῆς, τὴν τελείαν εὐγένειαν τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀπόλυτον ἀγνότητα, τὴν ἐντελῆ ἀφαίρεσιν τῶν τοῦ κόσμου μολυσμῶν, τὴν ἐλευθερίαν τέλος πάντων, ἥτις ἐντελῶς ἀναπτύσσεται μόνον ἐν τῷ κόσμῳ τῆς δικαιοσύνης». Ὁ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν λόγος οὐδέποτε ὑπερβληθήσεται· ἐν τῇ θρησκείᾳ οὐδεμία ἄρα μεταβολὴ γενήσεται, μὴ ἀναδεδεμένη τῇ μεγάλῃ γραμμῇ, νοερᾷ τε καὶ ἠθικῇ, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας λάμπει τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ. Ἐν τῇ θρησκείᾳ τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲν δόγμα, καὶ σχεδὸν οὐδεμία λατρεία· ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη, ἐννοουμένη ὡς ὁ τύπος πάσης τελειότητος, ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη, ἡ ἐλεημοσύνη, ἐν τούτοις περιορίζεται ἡ αἴρεσις αὐτοῦ. Οὐδὲν ἥττον θεολογικόν, ἥττον ἱερατικόν, καὶ οὐδὲν φιλοσοφικώτερον, βαθύτερόν τε καὶ ἀπλούστερον. Εἰ ἠθέλομεν ἀσχεῖ τὴν λατρείαν ἧς ἔδωκεν ἡμῖν τὸ παρὰδειγμα ὁ Χριστὸς, ὀφειλόμεν ἀκολουθεῖν τοῖς Ἰουδαίοις θεσμοῖς· ἀλλ' ἐν πάσαις ταῖς περιπτώσεσιν ἔδειξεν ὅτι ὀλίγον διαφέρει αὐτῷ τὰ τοιαῦτα. «Ἔσεσθε ὑμεῖς τέλειοι ὡς περὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· τέλειός ἐστίν». — Ἄγαπατε ἀλλήλους». — Ἰδοὺ ὅποιοι ἦσαν διὰ τὸν Ἰησοῦν ὁ νόμος καὶ οἱ Προφῆται.

Λατρεία ἄνευ ἐξωτερικῶν ἀσκήσεων ἐπιβεβλημένων, καὶ συνισταμένη ἐν τοῖς αἰσθήμασι τῆς καρδίας καὶ ἐν τῇ ἀγαθοεργίᾳ, ἦτον ἰδέα τόσο ὑψηλῆ, ὥστε οὐκ ἐνοήθη· ταχέως διεστράφη ὑπὸ τοῦ ἱερατικοῦ πνεύματος καὶ ἐπνίγη ὑπὸ τὰ δογματικὰ λεπτολογήματα· δέον ν' ἀπαλλαγῆ

τῶν ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν παροχδόσεων, μέχρι τῆς σήμερον ἐπισωρευθεισῶν, τὸ ἰδεῶδες τοῦ Χριστοῦ, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἀκρον ζῶτον τῆς θρησκείας. Χριστιανισμὸς ἐλεύθερος καὶ ὁ αὐτὸς, μετ' ἀπείρων ἐσωτερικῶν ποικιλιῶν, ἰδοὺ κατὰ τὸν Répan, τὸ θρησκευτικὸν μέλλον τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὁ Laurent ἐνκρηγῶς ἀποδείκνυσιν ὅτι ἐν τῷ προτεσταντισμῷ μόνω δύναται νὰ τελεσθῇ ἡ κατεργασία τοῦ καθαροῦ χριστιανισμοῦ. Ἐκεῖ μόνον ἐνευρίσκονται σὺν τῇ αἰδοῦ τῶν ρημάτων τοῦ Κυρίου ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ ἐλευθερία, αἱ συγχωροῦσαι νὰ καταληφθῇ ἡ ἀληθινὴ αὐτῶν ἔννοια. Ὁ καθαρὸς χριστιανισμὸς ἐνδέχεται νὰ συλλέξηται ἐν ἐαυτῷ τοὺς Ἰουδαίους τοὺς Μουσουλμάνους, τοὺς θεϊστὰς φιλοσόφους. Ἀφαίρεσον τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ τὰς λειτουργικὰς τελετὰς, κατ' οὐσίαν ἤμισθα διαφέρει τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας. Ὁ Μωαμεθανισμὸς οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ἀποπεπλανημένος θεϊσμὸς, ἐν μέσῳ δικταγαμάτων τῇ προόδῳ ἐναντίων, ἅτινα θέλουσιν αὐτὸν κατασχεῖν εἰς δευτερεύουσαν τάξιν· ἀλλ' οἱ καθολικοὶ δυσκόλως ἐνδῶσουσι, καὶ ἡ προσέλευσις αὐτῶν ἔσεται χαλεπωτάτη, διότι ἡ ἐκ δεισιδαιμονίας μένουσι πιστοὶ τοῖς πλκαιοῖς δόγμασιν, ἢ ἀφίστανται αὐτῶν διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς πλήρους ἀδικφορίας, ἣτις παντάπασιν ἀγνοεῖ τὴν ὑποστροφὴν· ἀλλ' ὁμως ὁ Taine καὶ δι' αὐτοὺς διορᾷ τὴν πιθανότητα θρησκευτικῆς μεταλλαγῆς. «Ὁ κατὰ γράμμα καὶ ἀκαμπτος προτεσταντισμὸς τοῦ Λουθήρου καὶ τοῦ Καλβίνου, λέγει, δὲν ἤρμοξε τοῖς λατινικοῖς λαοῖς· ὁ προτεσταντισμὸς ἀνεμμένος, μεταβεβλημένος ὑπὸ τῆς ἐξηγήσεως, παρεσκευασμένος κατὰ τὰς χρεῖας τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἀορίστως πλατυνόμενος καὶ καθαριζόμενος, δύναται νὰ καταστήσῃ κατ' ἐξοχὴν θρησκεία φιλοσοφική, ἐλευθέρια, ἠθικὴ, καὶ οὕτω νὰ προσκλήσῃται καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς λατινικαῖς χώραις τὴν ἀνωτέρων ταύτην τῶν νόων τάξιν, ἣτις ἐν τῷ καιρῷ τοῦ Βολταίρου καὶ τοῦ Ρουσσῶ ἦτον ὀπαδὸς τοῦ θεϊσμοῦ».

Ὅπως ἐνεργῇ ἐπὶ τῆς κοινωνίας καὶ μεταβάλλῃ αὐτήν, ἀνάγκη ἡ θρησκεία νὰ διαδόσῃ δι' ὀλοκλήρου τῆς ὑπάρξεως καὶ νὰ κανονίζῃ πάσας τὰς πράξεις. Διὰ τοὺς πλείστους, ἡ θρησκεία συνίσταται ἐν τισιν ἐξωτερικαῖς ἀσκήσεσι, καὶ τούτων ἐκπληρουμένων, οὐδὲως πλέον ἐκεῖνοι φροντίζουσι περὶ αὐτῆς· αὐταὶ δὲ εἰσιν ἡ λατρεία τῆς Κυριακῆς. Ὁ κ. Reville καλῶς δείκνυσιν ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ᾖ ἡ θρησκεία τοῦ μέλλοντος. «Κατὰ τὴν βεβαίαν ἔκφρασιν ἐνὸς ἀποστόλου (τοῦ Thomas Parker), ἡ βρώσις καὶ ἡ πόσις, ὁ ὕπνος καὶ ἡ ἀγρυπνία, ἡ ἀνάπυσις καὶ ὁ πόνος, πάντα ἔσονται πρὸς δόξαν τοῦ Θεοῦ. Ὁ γεωργὸς ἀροτριῶν, ὁ ἐργάτης ἐργαζόμενος ἐν τῷ νεωρίῳ ἢ τῷ ἐργαστηρίῳ, ἡ μήτηρ παρὰ τὸ λίκνον τοῦ ἐρέφους αὐτῆς, ὁ ἔμπορος ἐν τῷ γραφεῖῳ του, ὁ καλλιτέχνης ἐν τῷ καταστήματί του, ὁ σοφὸς ἐν ταῖς αὐτοῦ μελέταις, πάντες πανταχοῦ θὰ κομίσωσιν ἐν τε τοῖς μικροῖς καὶ ἐν τοῖς μεγάλοις ἔργοις, πνεῦμα θρησκευτικόν, καὶ τὸ πνεῦμα

τοῦτο οὐδὲν ἄλλο ἔσεται ἢ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν θεῖαν τελειότητα· ἕνεκα θρησκευτικοῦ αἰσθήματος ἕκαστος ἐργάσεται ὅπως ἀρδην ἐκλείψῃ ἡ κοινωνικὴ δικφορὰ καὶ δυσπραγία· διὰ τῆς θρησκείας ἔσεται τις φιλελεύθερος ἐν τῇ πολιτικῇ, ἐπανορθωτὴς καὶ φιλόανθρωπος· διὰ τῆς θρησκείας πᾶς τις ἐπιθυμῆσει νὰ διδάσκηται ἀεννάως τελειότερον, καὶ προσπαθήσει ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ ἐπίσης δύνανται νὰ διδασθῶσιν ἀείποτε περισσότερον. τοιαύτη ἔσται ἡ πρὸς τὸν Θεὸν λατρεία, ἧς αὐτὸς οὕτως ἐστὶ φῶς».

Οἱ θῆτες θέλουσιν ἐπανέλθει εἰς τὸν χριστιανισμὸν, ἀφ' οὗ ἀπεχωρίσθησαν, ἅμα ὡς μάθωσιν ὅτι φέρει αὐτοῖς τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ τὴν ἰσότητά, ἐν ᾧ ὁ θεὸς ὕλισμὸς καθιεροῖ τὴν δουλείαν αὐτῶν, καὶ θυσιάζει αὐτοὺς τοῖς λεγομένοις φυσικοῖς νόμοις. Διὰ τὴν πληρεστάτην τῶν ἰδεῶν ἀνατροπὴν, ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, μετατραπέιτα εἰς βιωτικὸν καὶ ἱερατικὸν ἴδρυμα, ἐκλήθη ὡς σύμμαχος τοῦ δεσποτισμοῦ, τῶν προνομίων, τῶν ἀρχαίων πολιτικῶν συστημάτων καὶ ὡς ἐπικύρωσις πάσης κοινωνικῆς ἀνισότητος καὶ ἀδικίας.

Τὸ εὐαγγέλιον τοῦναντίον ἐστὶν «ἡ καλὴ ἀγγελία», κομιζομένη τοῖς πένεσιν, ἐστὶ τὸ κήρυγμα τῆς ἐλεύσεως τῆς Βασιλείας, ἔνθα οἱ ταπεινοὶ ὑψωθήσονται καὶ οἱ ἀπόκληροὶ κτήσονται τὴν γῆν. Ὁ χριστιανισμὸς τοῦ Ἰησοῦ ἤθελε διαλύσει ἀπάσας τὰς οικονομικὰς δυσχερείας, ἐν τῷ πνεῦμα τῆς φιλανθρωπίας καὶ τῆς ἀδελφότητος ἃς διδάσκει, ἐνοεῖτο καὶ ἐφηρμόζετο ὅπως δεῖ.

Ὁ ἔξοχος καὶ ποθεινὸς διδάσκαλός μου, Francois Huet, ἔδειξεν ἐν τῷ λαμπρῷ αὐτοῦ συγγράμματι «ἡ Κοινωνικὴ τοῦ χριστιανισμοῦ βασιλεία», ὅτι ἡ πολιτικὴ, καὶ ἡ πολιτικὴ οἰκονομία ἐν τῷ εὐαγγελίῳ εὑρίσκουσι τὴν λύσιν τῶν προβλημάτων, ἅτινα σήμερον συνταράττουσι τὴν κοινωνίαν.

Τὰ σύγχρονα συμβάντα ἐλέγχουσι ὅτι τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα εἴπερ ποτε ὑπερέχει παντὸς ἄλλου. Πρὸ τινων ἐτῶν καὶ ἐνόσφ ἐπεκράτει ἡ ἐπίβροια τοῦ 18ου αἰῶνος, ἐπιστεῦετο ὅτι παρῆλθεν ὁ καιρὸς τῶν θεολογικῶν ἀμφισβητήσεων· ἦσαν ὡς ἔλεγον, ὑποθέσεις τοῦ παρελθόντος, παρέχουσαι ἀπλῶς ἱστορικὸν διαφέρον· ἀλλὰ παρατήρησον σήμερον τί συμβαίνει ἐν διαφόροις χώραις· πανταχοῦ θρησκευτικαὶ ἐριδες περιπλέκουσι τὰ διστοῦτα κόμματα· ὁ ἀγὼν τῶν φιλελευθέρων κατὰ τῶν ὑπερκαλπίων, ὅστις κατ' ἀρχὰς ἐλυμαίνετο μόνον τὴν Βελγικὴν, διεδόθη καθ' ὅλην τὴν οἰκουμένην, ἐν Γαλλίᾳ, Γερμανίᾳ, Ὀλλανδίᾳ, Ἰσπανίᾳ, Ἰταλίᾳ, Ἀγγλίᾳ, Καναδᾷ, Βραζιλίᾳ, Μεξικῷ, Χιλί, τῇ Πλάτᾳ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτεῖαις τῆς Ἀμερικῆς, ὅπου ἡ ἀντίστασις τῇ εἰσβολῇ τοῦ καθολικοῦ κλήρου κατέστη τὸ σύνθημα τῶν γενικῶν ἐκλογῶν· οὕτω δὲ δεόν γενέσθαι· ἡ θρησκεία δι' ἀπαντος τοῦ βίου διαδύεται· ἡ Ρώμη, πιστεύουσα ὅτι κέκτηται τὴν ἀναμάρτητον ἀλήθειαν, πρέπει νὰ θέλῃ ἵνα κυβερνᾷ τὴν πολι-

τικήν κοινωνίαν· ἐὰν αὐτὴ δὲν ὑποτάσσεται, ἀρχεται ἡ ἀντίστασις καὶ ἡ πάλῃ ἐξεγείρεται.

Ἐν τῇ Βελγικῇ προσεπάθησαν νὰ μὴ ἀναμίσξωσι τὰ θρησκευτικὰ σὺν τοῖς πολιτικοῖς ζητήμασιν· ἐζήτουν νὰ πκλαίσωσι κατὰ τοῦ κλήρου, χωρὶς νὰ προσβάλλωσι τὰ δόγματα, ἐν ὀνόματι τῶν ὁποίων ἀπήτει τὴν ἐξουσίαν· πλὴν σήμερον ἀδύνατον ἐπὶ πλέον νὰ διατηρηθῇ τοιαύτη διάκρισις· ὁ ἀγὼν μεταξύ κληρικῶν καὶ φιλελευθέρων προδήλως προσλαμβάνει νέον χαρακτῆρα καὶ θρησκευτικὴν ἀπόχρωσιν· κατ' αὐτῶν τῶν ἀρχῶν τῆς ἐκκλησίας ἤδη ἀνίστανται. Ἐν Ἀμβέρστῃ ἀνεκάλεσαν τὰς ἀναμνήσεις τοῦ 16ου αἰῶνος, καὶ αἱ τελευταῖαι ἐκλογαὶ ἐγένοντο τῇ ἐποδῇ τῶν τότε ἀνταρτῶν (les gueux)· ἐν τῇ πόλει Gand, κατ' αὐτῆς τῆς ἐκλογικῆς πάλῃς ἠγεῖτο ἐφημερίδα, ἔχουσα ὡς πρωτίστην ἀρχὴν ὅτι δέον ὁ ἀγὼν νὰ ἐπιδιωχθῇ ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ πεδίου, καὶ ὁ ἐκλεχθεὶς βουλευτὴς ἐπεκαλέσθη τὸ ὄνομα τοῦ Marnix de S^{ie} Aldegonde, τοῦ ἥρωος τῆς Μεταρρυθμίσεως ἐν ταῖς Κάτω Χώραις. Ἐὰν τὸ κίνημα τοῦτο διαρκέσῃ, ἐὰν προσβληθῇ αὐτὴ ἡ Ἐκκλησία, ἐξ ἀνάγκης θέλουσι φθάσει εἰς τὴν ἐξῆς ἐρώτησιν· Ἐν ὀνόματι τίνος ιδέας θρησκευτικῆς καὶ φιλοσοφικῆς βούλεσθε ν' ἀνατρέψητε τὴν ἀναμάρτητον Ἐκκλησίαν; καὶ εἰ προτίθεσθε «ἀπαλλάξαι τὸν τόπον τῶν ἱερέων», διὰ τίνος θέλετε ἀντικαταστήσει αὐτούς; Τολμήσετε ἀποκριθῆναι ὡς ὁ Βολταῖρος; «Ἡλευθέρωσα ὑμᾶς μεγάλου θηρίου, καὶ μου ζητεῖτε ἀντὶ τίνος ἀνταλλάξω αὐτό;» ἐν ἄλλοις λόγοις, ἐστὲ ἐτοιμοὶ νὰ κηρύξῃτε πάσης θρησκευτικῆς ιδέας τὴν ἀναίρεσιν; ὄχι, δὲν θέλετε πράξει τοῦτο, ἢ ἐὰν τοῦτο πράξῃτε, δὲν θέλουσιν ἀκολουθήσει ὑμῖν· ἢ ἐποδῇ τῶν ἀνταρτῶν (gueux) ἐστὶ λοιπὸν ῥῆμα κενόν, ἐκτὸς ἂν ἢ πρόκλησις εἰς θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν, ἢ εἰς τὸν ἀθεισμόν. Ἐὰν δὲν ἔχητε τὸ θάρρος τοῦ προαιρεῖσθαι ἐτέραν τῶν λύσεων τούτων, ἢ Ἐκκλησία διασώζει τὴν ὑπεροχὴν αὐτῆς καὶ ἐπικρατεῖ τῶν ἀντιλογιῶν τῶν κατ' αὐτῆς· ἢ ἀπλῆ ἀρνησις φέρει εἰς τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα, ὡς μὴ ἐπαρκούσα τῇ οἰκογενείᾳ.

Ἄρτίως ἐμέμφθησαν, καὶ οὐχὶ ἀλόγως, ἀρχηγούς τινας τοῦ ὑπὲρ ἄγαν φιλελευθέρου κόμματος, ὅτι πιστεύουσι τὰ ἑαυτῶν τέκνα τοῖς ἐκπαιδευτικοῖς καταστήμασι τοῦ κλήρου, οὗ δὲν πκύνονται καταγγέλλοιτες καὶ μετὰ πλείστης ὕσης σφοδρότητος τὰς πολεμίους τῇ ἐλευθερίᾳ ῥοπᾶς.

Ἡ ἀντίφασις αὐτὴ ἐξηγεῖται. Καθὼς κάλλιστα λέγει ὁ κ. Laurent ἀδιὰ τί οὕτω πράττουσι; διότι ἐνδόμυχος φωνὴ βοᾷ αὐτοῖς ὅτι οὐχ ὑπάρχει ἠθικὴ ἄνευ θρησκείας. Καίτοι ἀποστάντες ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐν ἣ ἐγεννήθησαν, καίτοι ἀποσκιρτήσαντες ἀπὸ τοῦ καθολικισμοῦ, ὃν καταρῶνται, ἔλκονται ὑπὸ αὐτομάτου καὶ ἀμηχάνου φορᾶς, καὶ ἀνακλόουθι βεβχίως, θέλουσιν ἵνα τὰ τέκνα αὐτῶν ἔχωσι θρησκευτικὰ αἰσθήματα, καὶ βλέπουσιν ὅτι ἡ Ἐκκλησία μόνη δύναται ἐμπνεῦσαι αὐτά. Ἴδου πῶς παρὰ τὰς

ἀντιπαθείας αὐτῶν, παρκαθίδουσι τῇ Ἐκκλησίᾳ τοὺς υἱοὺς καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν. Τί δύνανται ποιῆσαι; Καὶ τίς πλὴν τοῦ ἱερέως, δώσει αὐτοῖς τὴν θρησκευτικὴν ταύτην ἀντροφήν, ἣν θεωροῦσιν ὡς ἀπαραίτητον; οὐχὶ ὁ πκτῆρ, ἀφοῦ οὐκέτι διατηρεῖ τὴν πίστιν, οὐδὲ ἡ μήτηρ, διότι εἰ κἀκείνη παιδεύσει τὸν παῖδα ἐν τῇ δεισιδαιμονίᾳ ἐν ἣ ἀναισθήτως ἀποζῆ· ὅθεν ὁ παῖς ἀνατραφῆσεται ἄνευ τίνος πίστεως... ἀλλὰ τότε ἄλλος κίνδυνος ὑφίσταται· ὁ παῖς, ἐκπαιδευθεὶς ἐξω πάσης θρησκευτικῆς δοξασίας, ἀχθήσεται καὶ κρατηθήσεται ὑπὸ τοῦ παρκαδείγματος· εὐρήσει γὰρ ταχέως ζηλωτὰς ὅπως αὐτὸν ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸν καθολικισμόν, καὶ οὕτω γενήσεται καθολικὸς, ἀκόντων τῶν γονέων αὐτοῦ· τοιαύτη ἐστὶν ἡ γυμνὴ ἀλήθεια· πόσα δὲ παρκαδείγματα δύναται τις ν' ἀναφέρει πρὸς πίστωσιν τῶν λόγων τοῦ κ. Laurent!

Τὸ φιλελευθέρου κόμμα ἐν τῇ Βελγικῇ, καθὼς καὶ ἐν ἄλλαις χώραις, τυγχάνει παρκαυρόμενον εἰς νέαν ὁδόν, ἣς δύσκολον καθορᾶν τὴν διέξοδον· τὸ πάλαι ἐπηγγέλλετο ὅτι «αἰδεῖται τὴν πᾶτριον πίστιν», καὶ εἶχε μόνον ὡς πρόγραμμα τὸ αὐτόνομον τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Σήμερον ἐπανλαμβάνει τὴν θρασεῖν ἐποδῆν τῶν ἀνταρτῶν (les gueux) καὶ αἰτιᾶται τὰ δόγματα· ὁ ἀναμάρτητος πάπας ἐξικτεῖ τὴν παντοδυναμίαν δι' ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἠθικὴν. Ἄλλ' ἢ ἐν γένει ἐκπαίδευσις, ὁ ἀστικὸς κώδικς, οἱ πολιτικοὶ νόμοι, πάντα ταῦτα ὡς βᾶσιν τὴν ἠθικὴν ἔχοντα, δέον νὰ καθυποταχθῶσι τῷ πάπᾳ, ὡς παρκαδέχονται οἱ ὑπεράλπειοι, ἢ νὰ ἀποστῶσι τοῦ αὐτοῦ δόγματος, ἐν ὀνόματι τοῦ ὁποίου ἡ Ἐκκλησία ζητεῖ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς· τοῦ λοιποῦ ἀδύνατόν ἐστι τοῖς φιλελευθέροις νὰ μὴ φέρωσι τὸν ἀγῶνα ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ πεδίου· ἐκ τούτου πρέπει καλῶς νὰ γινώσκωσιν ὅποι βούλονται πορεύεσθαι. Ἐὰν φρονῶσιν ὅτι ἡ ἀνθρωπότης δύναται νὰ ζῆσῃ ἄνευ θρησκείας, ἀρκεῖ νὰ καταλύσῃσι τὰ παλαιὰ θρησκευτικὰ ἄρχει τῶν ἐρειπίων αὐτῶν ἢ ἐλευθέρᾳ γνῶμῃ ἀπηλλαγμένη τοιούτων κενοδοξιῶν, οἷα ἡ τοῦ Θεοῦ ὑπαρξίς καὶ ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς· ἀλλ' ἐὰν νομίζωσιν ὅτι ἡ κοινωνία ἔχει ἀπόλυτον χρεῖαν θρησκευτικῆς βᾶσεως, ἀπείσιον ἔργον ἐργάζονται ἐφορμῶντες κατὰ τοῦ καθολικισμοῦ, χωρὶς πρότερον νὰ σκεφθῶσιν ἀντὶ τίνος αὐτὸν ἀνταλλάξωσι· καθ' ἑκάστην αἰ φιλελευθέροι ἐφημερίδες πλήρεις εἰσὶ διηγημάτων περὶ κκοουργημάτων, βικιοπραγιῶν, ἐγκλημάτων, δεισιδαιμονιῶν τῶν ἱερέων καὶ τῶν μοναχῶν. Ἐκ τούτου τί πρέπει νὰ συμπεραίνωμεν; ὅτι δηλ. ὀφείλομεν ἀφίστασθαι ἀπ' αὐτῶν; ἀλλὰ τότε θέλομεν πάσης θρησκευτικῆς δοξασίας ἀπαλλοτριωθῆ ἢ θέλομεν ἄλλη προσαρτηθῆ; ἀνάγκη νὰ ἐκλέξωμεν, ἰδίως διὰ τὰ τέκνα· ἐὰν δὲν παρκαδεχθῆτε ἄλλο θρησκευμα ἢ τὸ καθολικόν, θέλετε ἀφεύκτως παρκαδῶσι τὰς νέας γενεὰς εἰς ἐκείνους πρὸς οὓς καθ' ἑκάστην πολεμίως προσφέρεσθε· διότι ἡ ἀνθρωπότης οὐκ ἔλαχεν ἐκ φύσεως παρκασκευασμένη νὰ ζῆσῃ ἄνευ οὐδεμιᾶς θρησκείας, καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ προσφεύγετε εἰς τὸν

ιερέα, εἰ μὴ δι' ὑμᾶς, τουλάχιστον διὰ τὴν ὑμετέραν οικογένειαν. Παιδαριῶδες ὄθεν τὸ αἰτιασθαι τὰς ἀδυναμίας, τὰς ἀντιλογίας καὶ ἀντιφάσεις τῶν φιλελευθέρων. Αὐταὶ εἰσι τὸ ἐξαγόμενον τῆς τῶν πραγμάτων καταστάσεως, καὶ ὄντως αὐτὸ τὸ κόμμα ἀνάκειται εἰς ἀντίφασιν καὶ φθάνει εἰς τὸ ἀδιέξοδον. Οἱ καθ' ἡμέραν προσβάλλοντες τοὺς λειτουργοὺς τῆς θρησκείας ἀρὰ γε γινώσκουσι τί ζητοῦσι, καὶ ζητοῦσιν ὅ,τι πράττουσιν; ἐὰν οὐδὲν ἔχωσιν ὑπ' ὄψιν ἄλλο θρησκευτικὸν ἰδεῶδες, ἀγνόητον καὶ κάλλιον ἐφαρμοζόμενον τῷ νέῳ πολιτισμῷ, ἐργάζονται πρὸς ὄφελος τοῦ μηδενός. Αὐτὸ τοῦτο τὸ θρησκευτικὸν αἰτήθηκα καταστρέφεται πρόρριζον· οὐδὲν ἄλλο ἢ τὴν νίκην τοῦ ἀθεϊσμοῦ προπαροσκευάζουσιν. Οἱ θετικὸφρονες δύνανται νὰ κροτήσωσι χεῖρας, ὡς πιστεύοντες ὅτι, ἡ ἀνθρωπότης τότε μόνον ἔσεται ἐλευθέρα καὶ ἰσχυρὰ, ὅτε ἀπαλλαγῆσεται τῶν θεοσεβῶν δεισιδαιμονιῶν· ἀλλ' ὅμως οἱ φρονοῦντες ὅτι οὐχ ὑπάρχει πρᾶκτικὴ ἠθικὴ ἄνευ θρησκευτικῆς κρηπίδος, οὐδὲ δυνατὴ κοινωνία ἄνευ ἠθικῆς, δρῶντες νὰ μεριμνῶσιν ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος. Ὅταν οἱ ἀντάρται (les gueux) τοῦ 16ου αἰῶνος ὠπλίζοντο «ἵνα ἐλευθερώσωσι τὴν χώραν ἀπὸ τῶν δεινῶν τῶν ἱερέων», ἀντὶ τῶν παλαιῶν θρησκευτικῶν θεσμῶν οὐς καθήρουν, παρεδέχοντο χριστιανισμὸν μᾶλλον προσεγγίζοντα τῇ τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίᾳ· διὸ καὶ ἐθεμελιώσαν τὰς πολιτείας τὰς μάλιστα ἐλευθέρους καὶ εὐτυχεῖς τῆς γῆς. Ἐὰν οἱ σημερινοὶ ἀνατροπεῖς κομίζωσιν ἐν τῇ πῆρᾳ αὐτῶν μόνον καθαρὰν ἀρνησιν, οὐδὲν ἄλλο τέξονται ἢ ταρχαίαν καὶ ἀναρχίαν, ἐπεὶδὴ ἄνευ θρησκευτικῶν ἰδεῶν κοινωνία οὐ δύναται μένειν.

Τὴν μελέτην ταύτην ἀνακεφαλαιώσωμεν· τὰ καθεστῶτα θρησκευμᾶτα προσβάλλονται καὶ φαίνονται ἐπικειλούμενα ὑπὸ καταστροφῆς, διότι ἐν ἀντιθέσει εὐρίσκονται τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ διότι συμμαχίας ἐποίησαντο μετὰ παντὸς δεσποτισμοῦ καὶ προνομίου.

Ἦρῃπει ἀρὰ γε νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἐκλείψει πᾶσα θρησκεία; Οὐχί, διότι ὁ ἀνθρωπός ἐστιν ὃν τὰ μάλιστα θρησκευτικόν. Ἡ ἠθικὴ οὕτε βᾶσιν οὕτε κύρος ἔχει ἔξω τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν· ἄνευ δὲ ἠθικῆς οὐκέτι ὑπάρχει νόμος, δικαιοσύνη, κοινωνικὴ τάξις.

Ἐὰν ἐν τῷ μέλλοντι θέλη θρησκεία τις ἐπιζῆσαι, ἔσται αὕτη ὁ τοῦ Ἰησοῦ χριστιανισμὸς, ἐπεὶδὴ ἐστὶν ἡ τελειοτάτη θρησκεία, ἣτις ἐφαρμοζομένη προσηκόντως ἤθελε πάσας τὰς κοινωνικὰς δυσχερεῖς διαλύσει.

Οἱ φιλελεύθεροι, ἐν τῇ πάλῃ πρὸς τοὺς κληρικούς, κατήνησαν νὰ μεταβιβάσωσι τὸν ἀγῶνα ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ πεδίου. Ἄν νομίζωσιν ὅτι ὁ πολιτισμὸς δύναται νὰ προκόψῃ ἄνευ θρησκευτικοῦ ἰδεώδους, ἀρκεῖ μόνον ὅπως καταλύσωσιν αὐτήν. Ἄλλ' ἐὰν φρονῶσι τούναντίον, δεόν νὰ προσκολληθῶσι τῇ θρησκείᾳ τοῦ μέλλοντος, ὃ ἐστὶ τῷ χριστιανισμῷ τοῦ Εὐαγγελίου.

Αἱ ἀδυναμῖαι, αἱ μικροψυχίαι τῶν φιλελευθέρων προέρχονται ἐκ τοῦ ὅτι

προσβάλλουσι τὴν θρησκείαν, ἣς μάλιστα δεόνται, καὶ οὕτως ἀγονταὶ ὅπως παραδώσωσι τὰ τέκνα αὐτῶν ἐκείνοις πρὸς οὐς πολεμῶς προσφέρονται.

Συνελόντι δ' εἰπεῖν, ἐὰν τὸ μέλλον ἢ ἀθέου ὕλισμοῦ, λογικῶς πράττουσι καταστρέφοντες τ' ἀρχαῖα δόγματα ἄνευ τινος ἀντικαταστάσεως. Ἄλλ' ἐὰν τούναντίον θρησκευτικοῦ τινος ἰδεώδους ἢ ἀπρακτικῶς ἀναρχαίου τῷ ἀνθρώπῳ, προστομάζουσι τότε τὴν ἀναρχίαν οἱ τὴν ὑφισταμένην θρησκείαν ἐκπορθοῦντες, ἣτις τυγχάνει οὐσα ἢ κρηπίς πάσης κοινωνικῆς τάξεως, χωρὶς ν' ἀνταλλάξωσιν αὐτὴν ἀντ' ἄλλου θρησκευμᾶτος καταλληλοτέρου πρὸς τὰς χρεῖς καὶ τὸ πνεῦμα τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν.

(ἐκ τοῦ γαλλικοῦ)

Στέφανος Α. Βλαστός.

Ἡ Ἑλλάς κατὰ τὴν ἀναγέννησιν *

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Α'.

Ἐναπτύσων τὸ πρῶτον μέρος τῆς πραγμᾶτικῆς ταύτης ἐν προηγουμένη τοῦ Συλλόγου ἐσπερίδι, εἶπον ὅτι, ἀρχομένου τοῦ 17' αἰῶνος, ἡ ἐκπολιτιστικὴ ἀποστολὴ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας μετεβιβάσθη εἰς τὴν ἀντίζηλον Γαλλίαν. Ἡ ὠραία πατρίς τοῦ Πετράρχου καὶ Βρουνελέσκου πολλῶν εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν ὑπέκαμψε τότε τοὺς κατακτητικὸς πόθους· ἀλλ' ἡ Γαλλία ἦτο ἡ μᾶλλον εὐτυχῆς στρατιωτικὴ δύναμις, ἡ δυναμένη νὰ ἱκανοποιήσῃ ἐπιτυχέστερον τὰς φιλοδόξους αὐτῆς τάσεις. Ἡ στιγμή ἦτο λίαν ἐπίκαιρος, διότι ἡ χώρα ἐκείνη τοῦ ἔρωτος καὶ τῶν ἀσμᾶτων, ἀποκοιμηθεῖσα, κατὰ τὴν ὠραίαν τῶν Menard ἔκφρασιν,¹ ὑπὸ τοὺς ἤχους τῆς κιθάρας τῶν Μεδίκων ἦτο ἀνίσχυρος· καθ' ἑαυτὴν οὐ μόνον ν' ἀντιταχθῆ κατὰ τῶν ξένων ἐπιδρομῶν, Μωαμεθανῶν, Ἰσπανῶν καὶ Γάλλων, ἀλλ' οὐδὲ νὰ ἐπαναγάγῃ τὰ φιλοδόξα καὶ ἀλληλοσπαρακττόμενα αὐτῆς κρατίδια εἰς εἰρηνικὴν τινα πραγμᾶτων κατάστασιν καὶ ἀποκαταστήσῃ αὐτὰ εἰς ἐν μέγα καὶ ἐνίκον κράτος.

Τρεῖς Ἰταλίδες, ὠραῖοι καὶ ζηλότυποι, ἐγένοντο ἡ ἀφορμὴ τῆς εἰσελάσεως τῆς Γαλλίας. Ἡ Βεατρίκη τῆς Ἑσθης, σύζυγος Λουδοβίκου Σφόρτζα, ὅστις ἦτο κηδεμὼν τοῦ εὐήθους καὶ ἀνικάνου δμωνύμου δουκὸς τῶν Μεδιολάνων, ἡγεμονίς ἀλαζῶν καὶ φιλόδοξος, παρεκέλευεν αὐτὸν, ὅπως ἀναλάβῃ ὀριστικῶς τὸ κράτος καὶ ἀπαλλαγῇ τοῦ ἡλιθίου δουκός. Ἄλλ' ἡ θυγάτηρ τοῦ Βασιλέως τῆς Νεαπόλεως Ἰσαβέλλα τῆς Ἀρχαῶνος, ἔχουσα

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τὴν 9 Μαρτίου 1882. Τὸ α' μέρος βλέπε ἐν τῷ φυλλαδίῳ τοῦ Ἰανουαρίου.

¹ Louis et René Ménard Tableau Historique des Beaux arts. σελ. 69-100.

σύμμαχον τὴν συμπατριώτιδα Ἀλφονσίνην Ὀρσίνην, σύζυγον τοῦ δουκὸς τῆς Φλωρεντίας Πέτρου τῶν Μεδίκων, ζηλοτύπως παρηκολούθει τῆς Βεατρίκης τοὺς σκοποὺς, ἐκ τῆς πραγματώσεως τῶν ὁποίων κατεστρέφοντο τὰ φαινοτότερα τῆς ὄψεως, ὅπως παρακαθήσῃ ἐν τῷ θρόνῳ τῶν Μεδιολάνων μετὰ τοῦ καχεκτικοῦ ἐκείνου ἡγεμόνος. Εἶνε ἀκατάβλητα τὰ ἀνθρώπινα πάθη, ἀλλὰ φαντάσθητε τὴν ἰσχὺν αὐτῶν ὅταν ὑποδαυλιζῶνται ὑπὸ γυναικείας ζηλοτυπίας. Τὸ δυστυχὲς Μεδιόλανον, καταπολεμούμενον ὑπὸ τε τῆς Νεαπόλεως καὶ Φλωρεντίας, ἦτο ἀδύνατον ἐπὶ πλέον ν' ἀντιτῆ. Ὁ Λουδοβίκος Σφόρτζας ἐκάλεσε τὸν Κάρολον Η', ὅστις μετὰ τριάκοντα χιλιάδων ἐπιλέκτων Γάλλων ὀπλιτῶν εἰσῆρχετο εἰς Ῥώμην τὴν 31 Δεκεμβρίου τοῦ 1494.

Ἀνέγραψά πως λεπτομερέστερον τὰ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ ἐν τῷ πνευματικῷ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ἀγῶνι, οὐτινος ἀληθῶς ἡ Ἰταλία ἠγεῖτο θριαμβευτικῶς τότε, διότι διὰ τῆς προσεγγίσεως ταύτης τῶν δύο λαῶν, ὡσεὶ δι' ἠλεκτρικοῦ σπινθῆρος, μετεδόθη εἰς τὴν Γαλλίαν νέα ζωὴ, ἅπας ἐκεῖνος ὁ ὄργανός, ὁ ὁποῖος ἐνέπνευσε τοσαῦτα ἐν Ἰταλίᾳ ἀριστουργήματα. Πρὸ τῶν μυστηριασθῶν θελημάτων τῆς εὐτυχοῦς ἐκείνης χώρας, πρὸ τῶν θαυμασίων τῆς ποιήσεως καὶ τῆς τέχνης, αἵτινες ἀδελφαὶ συνεβάδιζον διακλύουσαι τὰ σκότη καὶ ἐγκαινίζουσαι νέαν, ἀγνωστον τέως τῷ ἀνθρώπινῳ πνεύματι, σταδιοδρομίαν, ὁ ἡμιθρόνος ἀλλ' ὑψηλόφρων καὶ ἀβρὸς Γάλλος ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ συγκνηθῆ. Δὲν τὸν ἐνίκησαν αἱ ἰταλικαὶ λεγεῶνες, διότι καὶ συμπαγέστεραι καὶ μᾶλλον ἐμπειροπόλεμοι ἦσαν αἱ γαλλικαί. Τὸν ἀφώπλισεν ἡ ὠρμία τῆς Φλωρεντίας καὶ τῆς Πίσσης, ἡ Ἰταλίς κόρη τοῦ ἔρωτος καὶ τῶν ἀσμάτων. «Ἐὰν δὲν ὑδύνασθε—ἔλεγον λευχεύοντες, γονυκλινεῖς καὶ δακρύουσαι αἱ Σειρήνες— ὑδὲν δὲν ὑδύνασθε νὰ βοηθήσητε ἡμᾶς διὰ τοῦ ξίφους, δὲν θ' ἀρνηθῆτε ὑπὲρ ἡμῶν τὰς δεήσεις σας» καὶ ὠδήγουν αὐτοὺς πρὸ τῆς εἰκόνας τῆς Παναγίας, οἱ δὲ Γάλλοι ἀνελύοντο εἰς δάκρυα. Οἱ ἄνδρες τῆς Πίσσης, ἐπικαλούμενοι αὐτοὺς βοηθοὺς κατὰ τῶν Φλωρεντίνων «Εἴμεθα Γάλλοι τὴν ψυχὴν» ἔλεγον, «φέρατέ μας εἰς Γαλλίαν»¹. Τῶν δὲ τριάκοντα ἐκείνων χιλιάδων μαχητῶν κατέπεσε πᾶσα ἡ πολεμικὴ ὀρμὴ καὶ τὸ σθένος, ἡ σπάθη ἔπαυσε νὰ πάλληται, ἀφ' ἧς ἤρξατο πάλαιον ἡ καρδίκα. Καὶ συναπτελέσθη ἀληθῶς τότε ἐν Ἰταλίᾳ ἡ μυστικὴ ἐκείνη ἀδελφοποίησις, ἡ μοιραία προσέγγισις δύο κόσμων τέως ἀντικειμένων, ἵνα ἐκ τῆς συγκρούσεως ταύτης ἐξαφκνισθῆ σχεδὸν ὁ εἷς, καὶ ἀντικαταστήσῃ αὐτὸν ἐρωμενέστερος ἐν τῇ πορείᾳ του ὁ ἕτερος.

Β'.

¹ Ἡ Γαλλία διετέλει τότε ὑπὸ τὸ κράτος τῆς μεσαιωνικῆς τυφλώσεως, 1 Michelet Renaissance. σελ. 56—70.

ἀμέτοχος ἐντελῶς τῶν συντελουμένων ἔξω τῶν ἐκυτῆς ὁρίων πνευματικῶν ἀγῶνων. Ἐκὼν ἡ τέχνη διὰ τῶν ἔργων τοῦ Γκουζῶν, Φουκέ, Πιλῶν καὶ Κουζὲν ἔφερεν ἀληθῶς ἴδιον ἐθνικὸν χαρακτήρα, οὐχ ἤττον δὲν παρεῖχεν ἔργα, τῶν ὁποίων ἡ φήμη εἶχε κατισχύσει νὰ ὑπερικήσῃ τὸν τόπον καὶ τὴν ἐποχὴν των. Ἡ ἱπποτικὴ μυθιστορία, ὁποία τὴν γνωρίζετε διὰ τοῦ κοινολογηθέντος Μύθου τοῦ Ῥόδου, εἶχε καὶ αὐτὴ καταπέσει ἀφ' ἧς οἱ ἱππῶται ἀφιππεύσαν.² Αἱ ποιήσεις τοῦ Καρόλου τῆς Αὐρηλίας, τοῦ πατρὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΒ', ἦσαν ποιήσεις ἄχρους καὶ οὐδόλως δυναμειναι νὰ μεταπλάτῃσι τὸ σύγχρονον κοινωνικὸν πνεῦμα. Ὁ μέθυτος, ὁ δεσμώτης τοῦ Châtelet Βιλῶν, ἀληθὲς τέκνον τῶν Παρισίων καὶ τῆς ἐποχῆς του, ἐξέπεμπεν ἀληθεῖς τινὰς ποιητικoὺς φθόγγους, δσάκις ἐλησμονεῖ τὸ κληθεῖον, τὰς ὑποδηματοποιoὺς καὶ τὰς πλυντριάς.

Ἡδύνατο καὶ ἡ Γαλλία νὰ προσχωρήσῃ ταχύτερον εἰς τὴν κατὰ τοῦ μεσαιῶνος πυρετώδη πάλιν, ἐὰν δὲν εἶχε περικαλύψει τὸ πνεῦμα αὐτῆς παχυλὴ σκοτία καὶ ῥαστώνη. Τῆ ἔλειπεν ὁ Δάντης, ὁ Ριέντς, οἱ Μεδικοὶ· τῆ ἔλειπε κυρίως ὁ ἰταλικὸς οὐρανὸς καὶ τὸ φῶς τῆς Ἑλλάδος. Δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τὰ προσφέρωσιν ἀκόπως καὶ διὰ μᾶς οἱ λόγιοι Ἑλληνας μετανάσται τοῦ Βυζαντίου. Ὁ Μανουὴλ Παλασιολόγος ἔθελγε διὰ τοῦ ἀττικοῦ λόγου του τοὺς αὐλικoὺς Καρόλου τοῦ Γ', ἀλλ' ὁ λόγος του ἦτο μουσικὴ γοητεύουσα, μὴ κατανοουμένη. Ἐν τῇ αὐτῇ Καρόλου τοῦ Η' ἀπαντῶμεν τῷ 1491 τὸν Ἀνδρέαν Παλασιολόγον, τὸν δύσμοιρον ἀνεψιὸν τοῦ τελευταίου αυτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις μετὰ τριετίαν προσέφερεν ἐν Ἰταλίᾳ εἰς τὸν Γάλλον κατακτητὴν τὰ ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους δικαιώματά του εἰς ἀντάλλαγμα σταυροφορίας κατὰ τῶν Τούρκων. Ἀλλ' ἴσως αἱ ἐστεμμένα τῆς Γαλλίας κεφαλαὶ καὶ αὐτὸ τῆς Ἑλλάδος τὸ ὄνομα ἠγνόουν τότε! Εἴμαρτο διὰ τῆς Ἰταλίας, ὡς διὰ μαγικοῦ φακοῦ, ν' ἀνεκαλύψῃ τὸ γλυκὺ Ἑλληνικὸν φῶς, τὸ ὁποῖον ἀφθόμως περὶ αὐτοὺς διεχέετο.

Καὶ ἀληθῶς ἀφθονοῦ διεχέετο ἐν Ἰταλίᾳ τότε τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα διὰ τῶν σοφῶν, οἵτινες ἐξ Ἀνατολῆς εἶχον ἐγκραστῆ εἰς τὰς μεγάλουπόλεις αὐτῆς καὶ ἐγκραστῆσαι πανταχοῦ Ἑλληνικὰς σχολὰς, αἵτινες ἐγένοντο τοσαῦτα περιφανῆ διὰ τὴν ὅλην ἀνθρωπότητα φυτώρια. Ἀκριβῶς κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, καθ' ὃ ἐγνώριζε τὴν Ἰταλίαν ἡ Γαλλία, ὁ σοφὸς Ἰωάννης Λάσκαρις, ἄρτι ἐξ Ἀνατολῆς ἐπανελθὼν καὶ ἀποκομίτας πλουσίαν συλλογὴν ἀρχαίων χειρογράφων, ἐξέδιδε τοὺς πλείστους τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων.

Οὕτως ἡ ζωηρῶς συνταρασσομένη τὴν Ἰταλίαν, ὀργῶσαν πάντοτε πρὸς νέας τοῦ νοδὸς ἀποκαλύψεις, σφριγῶσαν ἐκ νεότητος μεθ' ὅλην τὴν πολιτι-

² Sainte Beuve. Tableau Historique et critique de la poésie française et du Théâtre français au XVI Siècle. I Poésie française.

κὴν τυραννίαν καὶ τοὺς τοπικοὺς περισπασμούς της, ἀμέσως ἐνόησεν, ἤσθάνθη καὶ ἠγάπησεν ἡ μεσαιωνικὴ Γαλλία τοῦ Βιλλῶν καὶ τοῦ Ἰωάννου Μαρῶ. Βεβαίως δὲν τῆ ἦτο ἔτι ἐφικτὸν νὰ κατανοήσῃ πάντα τὰ μεγάλα καὶ εὐτυχῆ τοιοῦτου ὄργανου ἀποτελέσματα, τὴν ὑψηλὴν ἀποστολὴν ἣν ἐπρόκειτο ν' ἀναλάβῃ ἔθνος, θραῦτον ἀποτόμως ἀλλὰ δι' ἠρωϊκῆς ἐργασίας τοῦ παρελθόντος τὰ δεσμὰ, τῆς πνευματικῆς δουλείας τὴν πέδην, διότι ἡ Γαλλία Καρόλου τοῦ Η' ἀκριβῶς τότε ἀνένησεν ἐκ τῆς νοσηρᾶς νόρκης, ἣτις τὴν κατέσχεν. Ἄλλ' ἡ Γαλλία ἐκείνη ἦτο πάντοτε ἡ ἰδιοφυῆς χώρα, ἡ ἐκθρέψασα τὴν ὑψηλόφροναν, τὴν ἀβρὰν νεωτέρων Γαλλίων, ἣτις ἐγένετο ἡ ἔνθους τῆς ἐλευθερίας ἀπόστολος κ' ἐπέφερε τὸ ὕστατον γενναῖον κατὰ τοῦ δουλικῶν παρελθόντος κτύπημα. Ἀντελήφθη ἀμέσως τότε ὅτι μεγάλα παρσκευάζονται ἔργα, ἐθαμβώθη πρὸ τοῦ ἀπλέτου φωτὸς, τὸ ὁποῖον ἀντιμετώπιζε, κ' ἐζήτησε νὰ συνειθίσῃ τὴν λάμπιν ἐκείνην, τῆς ὁποίας τὴν ἀνταύγειαν ἔφερον ἐν τῇ ἰδίᾳ ψυχῇ. Καρταδοῦσα τὴν ἐπίκαιρον στιγμὴν, ἔλαβε τὸ μήνυμα τοῦ Λουδοβίκου Σφόρτζα. Εἰσῆλθεν ἐν Ἰταλίᾳ, ἀγνοοῦσα τὴν Ἰταλίαν, οὐδὲ συναισθανομένη τὴν ἀποστολὴν δι' ἣν προώριστο. Εἰσερχομένη ἡμιβάρβαρος ἐπόθει αἱματοχυσίας, θηῶται καὶ κατὰκτησιν. Ἄλλ' εὐθὺς ἀφωπλίσθη παρὰ τῆς θελεκτικῆς χώρας, ἐμυήθη παρ' αὐτῆς εἰς τὰ μυστήρια, ἵνα βραδύτερον τὴν νικῆσῃ ἐν τῇ ἐκπολιτιστικῇ σταδιοδρομίᾳ, τὴν ὁποίαν ἐνθουσιωδῶς καὶ εὐλογουμένη ἔφερον εἰς εὐτυχῆς τέρμα.

Ἀποχαιρετῶσα τὴν Ἰταλικὴν χώραν καὶ ὑπερβαίνουσα αὐτὴς τὰς Ἄλπεις, ἀπεκδιμῖε τὰς ζωηρὰς ἐντυπώσεις, τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς ἀναπτύξεως, ἅτινα ἐν Παρισίοις ἐξέθρεψαν οἱ Ἕλληνες σοφοὶ καὶ οἱ Ἰταλοὶ καλλιτέχναι. Μετάγομαι, κύριοι, εἰς αἰῶνα, οὕτινος τὰ ἔργα καὶ αἱ τάσεις, ἡ ἱστορία πᾶσα, ἀποτελοῦσι τὴν ἀποθέωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος. Εἰς μόνον τὸ ἐνδιαφέρον ὑμῶν ἀφορῶν, ἀπετόλμησα νὰ συνοψίσω τὴν πολυσέλιδον καὶ πολύπλοκον ἱστορίαν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Γαλλίᾳ ἐν πραγματείᾳ, ἧς τινος ἀποδεικνῶ νὰ ἐκτείνω τὰ ὅρια, ἀλλ' οὐχ ἤττον ποθῶ νὰ σὰς ἐκτυλίξω τὰς περιφανεστέρας σελίδας. Ἐάν ποτε ἡ Ἑλλὰς ἐγνώσθῃ ἐν πάσῃ αὐτῆς λεπτομερείᾳ καὶ ἐκτάσει, ἐν ἠγαπήθῃ ἀληθῶς μέχρις ἀποθεώσεως, ἐὰν ἐθαυμάσθῃ, κ' ἐγένετο τὸ μύχιον ὄνειρον καὶ ἡ φωτεινὴ ὁδηγὸς πρὸς νέαν γῆν ἐπαγγελίας, δικαίως ἐγκαυχᾶται ὁ Γ' αἰὼν ὅτι πᾶσα αὕτη ἡ μελέτη καὶ ἡ στοργὴ εἰς αὐτὸν ἀποκλειστικῶς ἀνήκει. Δὲν ἦσαν Γάλλοι, Ἄγγλοι, Ἰταλοὶ, Γερμανοὶ, Ἰσπανοὶ οἱ ἀνθρώποι ἐκεῖνοι, ἀλλ' Ἕλληνες τὸν νοῦν, τὴν καρδίαν, τὸν τρόπον τοῦ ζῆν καὶ ἐκφράζεσθαι.

Γ'.

Ἀπὸ τῆς ἀλώσεως αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἔτι πρότερον

εἶχον περιέλθει καὶ τὴν Γαλλίαν οἱ Ἕλληνες σοφοὶ μετακίναται, ἀσφύκτουτες ἐν τῇ μεμολυσμένῃ τοῦ Βυζαντίου ἀτμοσφαιρᾷ. Δυστυχῶς ἦσαν ὀλίγιστοι, οὐδ' ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιφέρωσιν ἀμέσως ὁποῖα ἐν τῇ ἐνθουσιῶσιν Ἰταλίᾳ εὐτυχῆ ἀποτελέσματα. Ἡ Γαλλία δὲν εἶχεν ἔτι ἠλεκτρισθῆ. Ὁ σπινθήρ ὅστις ἔλειπεν εἰς τὸν εὐφλεκτον κ' ἐνθουσιώδη γαλλικὸν χαρακτῆρα μετεδόθη ἐκ τῆς ἐν Ἰταλίᾳ πυρκαϊᾶς. Ἐκεῖθεν, ἀκολουθῶν ἐπανερχόμενον τὸν Κάρολον Η', ἦλθεν ὁ Ἰωάννης Λάσκαρις εἰς Παρισίους. Ὁ Γεώργιος Ἐρμώνυμος, τῆς καλλίστης γραφῆς τοῦ ὁποῦ χερσὶν ἔγραψεν πικρυλάττει ἔτι ἡ Ἑθνικὴ τῆς Γαλλίας Βιβλιοθήκη, ὁ Ἀνδρόνικος, ὁ Κερκυραῖος Νίκανδρος, ὅστις ἐν Βενετίᾳ ἐγένετο γραμματεὺς τοῦ πρεσβευτοῦ Καρόλου Ε', πάντες οὗτοι, οἵτινες προηγήθησαν ἢ ἠκολούθησαν τὸν Λάσκαριν ἐν Γαλλίᾳ, ἀπετέλεσαν ἐν Παρισίοις ἑλληνικώτατον κέντρον, τόσας σχολὰς, ἐν αἷς συνέρρουσαν τὰ γαλλικὰ πλήθη, ἐν ἐνθουσιασμῷ καὶ ἀγίᾳ πίστει, ἵνα δροσισθῶσιν ἐν ταῖς διαγυεστάταις πηγαῖς τῆς Πλατωνικῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς Ἰλιάδος.

Αἱ Ἀθῆναι μετεβιβάσθησαν εἰς Φλωρεντίαν, κ' ἐκεῖθεν ἐπειτὰ εἰς Παρισίους. Δὲν γνωρίζω δικτὶ—κατὰ ποῖον παράδοξον ἰδεῶν εἰρμὸν—ἡ σεμνὴ μορφή τοῦ πολιοῦ κ' ἐμπνευσμένου Λασκάρως μοι ἀναμνησθεῖ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον ἐν Ἀθήναις. Τὸν ἴσα ἐμπνευσμένον καὶ σοφὸν χριστιανὸν, ὅστις ἐν Ἑλλάδι διδάσκει τὸν τέως ἄγνωστον θεὸν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀγάπης, ὡς ὁ Ἰωάννης Λάσκαρις ἐν Γαλλίᾳ τὴν ἄγνωστον Ἑλλάδα τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ἀναγεννήσεως. Περὶ αὐτὸν καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας διδασκάλους συνωστίζοντο οἱ Budé, Ἐρασμῶς, οἱ Στέφανοι, ὁ Ρεϊχλίνιος, ὁ Ἰωσήφ Σκάλιερ, ὁ βαθὺς γνώστης τῆς Δωρικῆς διαλέκτου, ὁ Καζωμπῶν, ὁ ἐκδότης τοῦ Διογένης Λαερτίου καὶ Ἀθηναίου—οἱ ἀκατάπνητοι Ἑλληνισταί, τοὺς ὁποίους δικαίως ἀποκαλεῖ ἡ ἱστορία ὡς τοὺς κυρίους παράγοντας τῆς ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ Ἀναγεννήσεως.

Τότε δὲ ἀρχεταὶ πυρετώδης ἐποχὴ ἀγῶνων καὶ ἀποκαλύψεων νέων. Ἡ Γαλλία προέρχεται εἰς νέας μετὰ τοῦ Ἰταλικῶν πνεύματος ἐπιμιξίας διὰ τῶν ἐστρατειῶν Λουδοβίκου τοῦ ΙΒ' καὶ Φραγκίσκου Α', ὡς ἐκ τῶν ὁποίων νέαν ἀναλαμβάνει ζωὴν καὶ ἰσχυροτέραν εἰς τὸ ἑαυτῆς ἔργον ὤθησιν. Ὑπὸ τὴν πατρικὴν βρασιλείαν Λουδοβίκου τοῦ ΙΒ', συναποτελεῖται σύγχρονος πρόδος ἐν τε τοῖς νόμοις, τῇ διοικήσει καὶ τοῖς οικονομικοῖς τοῦ Κράτους. Πρὸ ἐτῶν εἶχον κατασιγάσει οἱ ἐμφύλιοι σπαρταγμοὶ ἐξησφαλίσθη ἐπομένως ἡ δημοσιὰ τάξις, ἀνεκνήρυχθη ἡ προστασία τοῦ λαοῦ ἀπέναντι τῆς ἀπληστίας τῶν ἀρχόντων, ηὔξησεν ὁ πληθυσμὸς, ἐνισχύθη τὸ ἐμπόριον μετὰ τῶν ἀνθηροτέρων Ἰταλικῶν πόλεων. Πᾶσα αὕτη ἡ εὐημερία ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸν πολυπράγμονα καὶ πεφωτισμένον τοῦ Λουδοβίκου πρωθυπουργὸν Γεώργιον d' Amboise, τὸν δοξομανῆ κληρικὸν ὅστις

ἐπωφελιμὰ τὴν παπικὴν τιάρην, καὶ πρὸς τὸ φειδὸν τοῦτο ὄνειρον ἔτεινον πάντες οἱ ἀγῶνες του.¹

Τότε συνελέγησαν τὰ ἀπανταχοῦ τοῦ κράτους ἔθιμα καὶ μελετᾶται τὸ δίκαιον ὁποῖον ἐφικτάσθησαν καὶ διετύπωσαν οἱ Ῥωμαῖοι. Πενταχόθεν περισυνάγονται τὰ ἀρχαῖα χειρόγραφα, τὸ δὲ μῖτος κατὰ τῶν βεβήλων ἐπιδρομέων τῶν μνημείων τῆς ἑλληνικῆς σοφίας καὶ τέχνης κατέστη φανατικὴ ἀληθῶς θρησκεία. Ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐπιτείνονται οἱ ἀγῶνες καὶ ἀποκαλύπτεται ἡ τῶς ἀγνοουμένη ἀρχαιότης, ἡ μεγάλη καὶ εὐγενῆς τῶν ἐθνῶν μήτηρ. Θερμότερον αἶμα, ἀγάπης φλόξ νέα ὑπαισέρχεται ἐν ταῖς φλεβί τῶν γαλατῶν διὰ τοῦ θεοῦ νέκταρος τοῦ Ὀμήρου καὶ Σοφοκλέους. Ἡ ἀποκάλυψις αὕτη τῆς σεμνῆς κ' ἐπαγωγῆς ἀρχαιότητος ἐπέφερε τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ψυχῶν καὶ διήνοιξεν δρίζοντα νέον. Ἡ ἀνθρωπότης ἀνεῦρεν ἐν αὐτῇ βάσεις ἠθικῆς ἡδυτέρας, κ' ἐπεζήτησε δι' αὐτῆς οὐχὶ τὴν κατάρριψιν τοῦ βωμοῦ, ἀλλὰ τὴν ἔκτασίν του, οὐχὶ τὴν κατάργησιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ἀλλὰ τὴν ἐκκλησίαν ἐλεήμονα καὶ πῶς συμφιλιουμένην μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος.²

Οἱ Παρίσιοι, οἵτινες τῷ 1300 ἀφῆραζον παρὰ τῶν Ἑβραίων τὰ χειρόγραφα ἵνα τὰ ἐξαφανίσωσι, τῷ 1508 τὰ ἐξαγοράζουσιν ἀδρᾶ τιμῆ ἵνα τὰ φέρωσιν εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος. Οἱ Παρίσιοι τοῦ 1500 συρρέουσι καὶ κατακλύζουσι τὴν ὁδὸν τοῦ ἀγίου Ἰακώβου, ἵνα ἐκ τοῦ ἐκεῖ τυπογραφείου πορισθῶσι τὸ βιβλίον τῶν ἀρχαίων μύθων, τὸ ὁποῖον ἐξέδωκεν ὁ Ἑρασμῶς. Ὁ Ὀλλανδὸς τὴν πατρίδα, Ἰταλὸς τὴν διάνοικαν σοφός, τοῦ ὁποῖου πᾶσα ἡ ζωὴ κατετρίβη περὶ τὴν ἀνακάλυψιν, τὴν ἐρμηνείαν καὶ τὴν ἔκδοσιν χειρογράφων· ὁ μαθητὴς τοῦ Γεωργίου Ἑρμωνύμου, ὁ καθιερώσας ἴδιον σύστημα προφορᾶς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα του μέχρι τῆς σήμερον. Οἱ Παρίσιοι τοῦ 1507 ἐκτυποῦσι τέλος τὸ πρῶτον ἑλληνιστὶ βιβλίον, περιέχον γνωμικὰ τῶν ἐπτὰ σοφῶν τῆς Ἑλλάδος. Τότε ὁ Budé ἠρμήνευε λατινιστὶ τὰ φιλοσοφικὰ τοῦ Πλουτάρχου, ὑπέμνημάτιζε τοὺς Πανδέκτας καὶ συνέθετε τὴν σοφὴν ὕλην, ἣτις συνέβηκεν εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Θεσαυροῦ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης.

Ἀναποσπάττως μετὰ τοῦ ἀληθοῦς τούτου Θεσαυροῦ συνδέεται τὸ ὄνομα τῶν Στεφάνων—τῶν τυπογράφων μεταφραστῶν, ἐρμηνευτῶν, συγγραφέων καὶ στιχοπλόκων, τῶν ὁποίων ὁ οἶκος καὶ τὸ ἐργαστήριον ἀπετέλεσεν ἀληθῆ βωμὸν τῆς Ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων. Διέτρεξαν πάσας τῆς Ἰταλίας τὰς βιβλιοθήκας, ἐμελέτησαν βιβλία καὶ μνημεῖα, συνεκάλεσαν περὶ ἑαυτοὺς ξυνωρίδα σοφῶν καὶ παρεῖχον ἀπὸ τοῦ τυπογραφείου των ψυχαγωγὸν πάντοτε τροφὴν εἰς τὰ διψῶντα πλήθη. Ἑλληνισταὶ βλαβεῖς καὶ ἑλληνογλωσσοὶ οἱ πλεῖστοι, ὡς ὁ Ροβέρτος καὶ ὁ υἱὸς του Ἑρρίκος, ἐξέδιδον τὸν

¹ Henri Martin. Histoire de France. Tome VII σελ. 233 καὶ ἐφεξῆς.

² Michelet ἔθνα καὶ ἀνωτέρω. Σελ. 186 κτλ.

Αισχύλον, τὸν Ἀλικαρνασσέα Διονύσιον, τὸν Δίωνα Κάσσιον, τὸν Ἀππικόνον, τὰ ἐκκλησιαστικὰ τοῦ Εὐσεβίου, ἐνῶ συγχρόνως κατήρτιζον τῆ συν-εργασίᾳ τῶν Ἑλλήνων σοφῶν καὶ ἑλληνοιστῶν τὸ μέγα ἐκεῖνο Λεξικόν, τὸ ὁποῖον ἀπηθανάτισε τὸ ὄνομα των.

Δ'.

Τὸ ἔδαφος εἶχεν ἱκανῶς καλλιεργηθῆ ὅπως προέβη ἀνθηροτέρα βλάστησις. Ὁ δόκτωρ μοναχὸς Ῥαβελαί, ὁ φιλόσοφος καὶ ἀνηλεὲς σατυρικός, ὁ μηδενὸς—ἐκτὸς ἑαυτοῦ—φεισθεὶς διὰ τοῦ καυστικοῦ ἰοῦ του, διαγράφει νέαν ἐν τῇ γαλλικῇ γλώσσῃ ἀρχὴν καὶ πλουτίζει καὶ ποικίλλει τὸ ὕψος του διὰ τῆς σπουδῆς τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων τοῦ λόγου ἀριστοτεχνῶν. Κατατρώγει, οὕτως εἰπεῖν, τὰ βιβλία, ἵνα ἀνακαινίσῃ ἐντελῶς τὰς ιδέας του καὶ τὴν ὕψην τῆς γλώσσης. Ὁ du Bellay ἐπιζητεῖ τὴν ἐξιχνίασιν τῶν μυστηρίων ἐκατέρως τῶν γλωσσῶν, καὶ φοβούμενος μὴ τοὶ παρὰσυρθῆ ἢ πάτριος ἀπὸ τοῦ ρεύματος τῆς ἑλληνικῆς, ἐπιζητεῖ νὰ μεταγγίσῃ ἐν τῇ γαλλικῇ τὴν χάριν μόνον καὶ τὸ πνεῦμα τῆς γλώσσης τοῦ Ξενοφῶντος. Τὸν Ἰωάννην Μαρώ εἶχε διαδεχθῆ ἐν τῇ γαλλικῇ Αὐλῇ ὁ υἱὸς του Κλεμέντιος, πρὸς τὸν ὁποῖον, μᾶλλον πεφωτισμένος, διεφιλονεῖκει τότε τὰ πρωτεῖα ὁ Mellin de Saint—Gélais. Μετ' αὐτῶν καθιερώθη, συμφώνως πρὸς τὰς συγχρόνους κοινωνικὰς τάσεις, νέον εἶδος ποιήσεως, ἀρχαμένης νὰ παρεκκλίνῃ ἐπαισθητῶς ἀπὸ τῆς ἀρχαίας γαλατικῆς σχολῆς.

Ἐνταῦθα συναντῶμι μετὰ τῆς εἰκόνας τοῦ Φραγκίσκου Α', ὅστις ἐν πικρῇ τούτῳ τῷ ἀναμορφωτικῷ ἀγῶνι διαδραματίζει περιφανῆ πρόσωπον λογίου βασιλέως καὶ προστάτου τῶν γραμμάτων. Εἶνε ἀδύνατον, μεθ' ὅσα καὶ ἂν εἶπον κατὰ τοῦ ὑψηλόφρονος τούτου μονάρχου, ν' ἀποκρύψω τὴν ἀγάπην μου πρὸς τὸν ἥρωα τῶν πολέμων τῆς Ἰταλίας· πρὸς τὸν εὐγενῆ βασιλέα, ὅστις κατὰ τοὺς ταρχώδεις ἐκείνους χρόνους, καθ' οὓς ἡ σπάθη καὶ οὐχὶ τῶν συνεδρίων αἱ ἀποφάσεις ἐξεχώρου τὰς χώρας, ὠνειροπόλησε καὶ εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς αὐτοκρατορίας· πρὸς τὸν φίλον τοῦ Λεονάρδου δὲ Βίντζη καὶ Λέοντος τοῦ Ι'· πρὸς τὸν ἰδρυτὴν τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς καὶ τοῦ Ἑθνικοῦ Τυπογραφείου. Ἐαῖμθησεν τοῦ Φραγκίσκου ὅτι ἠγάπα τὰς γυναῖκας, κ' ἐμερίμνα περὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους, ὅτε ἀνεπαύετο ἀπὸ τῶν ἐρωτικῶν περιπετειῶν. Ὁ ΙΓ' αἰὼν ἦτο ἐποχὴ, καθ' ἣν, μόλις ἐξεληθοῦσαι ἐκ τῶν περιφράκτων πύργων αἱ δέσποιναὶ ἐνεκαινίζον ἐν τῇ Αὐλῇ ἐλευθέριον βεβαίως βίον, ἀλλ' οὐχ ἦττον βίον ἀποτελοῦντα καλαίσθητον καὶ ἀβρὰν κοινωνίαν, ἣτις οὐκ ὀλίγον ὑπεβοήθησε τὸ ἔργον τῆς Ἀναγεννήσεως.¹ Ἡ Μαργαρίττα τῆς Ναβάρρας, ἡ ἀδελφὴ τοῦ Φραγκίσκου, ἐγένε-

¹ Βλέπε Saint Marc Girardin, Cours de Littérature dramatique, ἐν τόμῳ Β', τὸ κεφάλ. Prépondérance des femmes dans le monde. Σελ. 1—18.

νετο ἀληθῶς ἢ ἀληθῆς Μοῦσα, ἢ διὰ τῆς γλυκυστόμου λαλιᾶς καὶ τοῦ θελκτικοῦ πνεύματος, ἐμπνεύσασα εἰς τοὺς συγχρόνους ποιητὰς τοὺς τρυφερωτέρους στίχους καὶ παρορμήσασα αὐτοὺς εἰς γενναιότερα ἔργα. Ὁ αἰὼν οὗτος εἶνε αἰὼν τὸν ὁποῖον, ἐν τε τῇ πολιτικῇ καὶ τοῖς γράμμασι, διευθύνουσι γυναῖκες, ἀναλαμβάνουσαι ἐπιτυχῶς τὸν ἐκπολιτιστικὸν ἀγῶνα, διότι πλήττουσιν ἀμέσως τὰς αἰσθήσεις τοῦ ἀνθρώπου. Τίς οἶδεν ἂν ἐν Ἰταλίᾳ δὲν ἀφωπλίζοντο τοσοῦτον εὐχερῶς αἱ γαλλικαὶ λεγεῶνες, ἐὰν μὴ συνεκίνουν τοὺς ἀγρίους ἐπιδρομεῖς τὰ δάκρυα τῶν ὠραίων ὀφθαλμῶν τῆς Φλωρεντίας καὶ Πίζης!

Ὁ Φραγκίσκος ἐγένετο εἰς τῶν κυρίων ἐργατῶν τῆς Ἀναγεννήσεως ἴδρυσε τὴν γαλλικὴν σχολήν, ἐν ἣ καθιέρωσεν ἔδραν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, ἀναλαβὼν οὕτω ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ προστασίαν πάντας τοὺς σοφοὺς ἐργάτας βελτίονος πνευματικῆς καταστάσεως. Νέκν τότε διὰ τῆς ἐπιτήμου ταύτης ἀναγνωρίσεως ἀνέλαθε ζωὴν τὸ γαλλικὸν ἔθνος, τοῦ ὁποῖου διηνοίγοντο ὁσημέραι τὰ τεθραμβωμένα ὄμματα. Ἰδοὺ περικοπαί τινες τοῦ σχετικοῦ διατάγματος, διὰ τῶν ὁποίων δικαιολογεῖ ὁ εὐμουσος βασιλεὺς τὴν σύστασιν τοῦ βασιλικοῦ τυπογραφείου :

Ἄπιθυμοῦμεν—γράφει—ὅπως πάντες καὶ ἕκαστος ἰδίᾳ πληροφορηθῇ ὅτι ἡ προσφιλεστέρα ἡμῶν ἐπιθυμία ὑπῆρξε καὶ εἶνε πάντοτε ἡ παροχὴ ὑπάτης προστασίας καὶ ἐπαγρυπνήσεως ἡμῶν πρὸς τὰ γράμματα, καὶ ἡ καταβολὴ πάντων ἡμῶν τῶν ἀγῶνων ὅπως διευκολύνωμεν τῇ νεότητι ὑβασίμους σπουδὰς. Ἄλλ' ἐσκέφθημεν ὅτι ὑπελείπετό τι ἔτι πρὸς ἐπιτάχυνσιν τῆς προόδου τῆς φιλολογίας, ἀναγκαῖον ἄλλως τε ὅσον καὶ ἡ δημοσία διδασκαλία—ἥτοι πρόσωπόν τι κατάλληλον, ὅπως ἀναλάβῃ εἰσδικῶς ὑπὸ τὴν ἡμετέραν προστασίαν καὶ τῇ συνδρομῇ ἡμῶν, τὴν ἐλληνικὴν τυπογραφίαν, ἕνα ἀλανθάστως ἐκτυπωθῶσιν οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς πρὸς χρῆσιν τῆς νεότητος τοῦ ἡμετέρου βασιλείου. Ἀληθῶς δικαίως κριμένοι ἐν τοῖς γράμμασιν ἄνδρες παρέστησαν ἡμῖν ὅτι αἱ τέχναι, ἡ εἰστορία, ἡ ἠθικὴ, ἡ φιλοσοφία καὶ πᾶσα ἄλλη σχεδὸν γνῶσις ἀπορρέει ἐκ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, ὡς οἱ ῥύακες ἐκ τῶν πηγῶν αὐτῶν.¹

Ἰδοὺ τὸ κάλλιστον τῆς δόξης τοῦ Φραγκίσκου μνημεῖον, ὁ εὐγλωττότερος κῆρυξ τῆς φιλομουσίας αὐτοῦ. Μετὰ τῶν συμβούλων τοῦ στέμματος τοῦ συγκατελέγετο καὶ ὁ πολὺς Budé. Ὅταν οἱ βασιλεῖς ἔχωσι τοιοῦτους συμβούλους δὲν ἀποθνήσκουσι ποτέ. Ὁ Κορνάδος Νεοβάρ διωρίσθη διευθυντῆς τοῦ ἐλληνικοῦ τυπογραφείου, τὰ δὲ πρότυπα τῶν τυπογραφικῶν στοιχείων, ἄτινα καὶ σήμερον παραμένουσι ταῦτά, εἶνε ἔργον τοῦ Κρητὸς καλλιγράφου Ἀγγέλου, ὅστις ἦτο αὐλικὸς ἐπίσης τοῦ βασιλέως, ὑπεκκαίων τὸν πρὸς τὰ γράμματα ἔμφυτον ζῆλόν του.

¹ Egger. L' hellénisme en France. Tome 1 σελ. 169.

Ε'.

Τοιοῦτος ἔργασμὸς κατεῖχε τὰ πνεύματα, τοιαύτη ἀκαταπόνητος ἐπετελεῖτο ἐργασία, ἣτις προπρεσκευάζεν ἀπλῶς καὶ μόνον τὴν νέαν ὁδόν, τὴν ὁποῖαν ἤθελε βαδίσει τὸ γαλλικὸν ἔθνος. Ἡ φιλολογία, καθ' ὅλον τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ 17^{ου} αἰῶνος κατ' ἐλάχιστον ἀληθῶς ἠδυνήθη νὰ παρεκκλινή ἀπὸ τῆς ἀρχαίας γαλατικῆς σχολῆς. Ἀόρατος, μυστικὴ, ἀλλ' ἰσχυρὰ εἶνε ἡ πάλη, ἡ συναπτομένη μεταξὺ τῶν ἀρχαίων ἀικμνήσεων, μετὰ τῶν ὁποίων συνδέεται ἀναποσπάστως ἡ ζωὴ ἐνὸς ἔθνους, καὶ τοῦ νεωτέρου καθεστῶτος, τὸ ὁποῖον, μεθ' ὅλην τὴν λάμψιν τὴν ὁποῖαν ἴσως ἀναδίδει, μεθ' ὅλην τὴν ὁποῖαν περικλείει ζωὴν, παρίσταται ὡς ἀσύνηθες καὶ ξένον πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ εὐχὴ, ἡ περιεχομένη ἐν τῷ Διατάγματι τοῦ Φραγκίσκου, ὅπως ἡ γαλλικὴ νεότης λουσθῇ εἰς τὰ νάματα τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος κ' ἐξέλθῃ ἐκεῖθεν πεφωτισμένη καὶ σθεναρὰ, δὲν ἐβράδυνεν ἀληθῶς νὰ ἐκπληρωθῇ. Ὑπὸ τοὺς Ἕλληνας διδασκάλους καὶ ἐλληνιστὰς ἐμκλήτευσεν ὁμας νέων ἐθνουσιῶντων πρὸς τὰ γράμματα καὶ διεπλάσθη γενεὰ ζηλότυπος πρὸς τὰ ἀρχαῖα τῆς διανοίας ἀριστουργήματα, διαπνεομένη ὑπὸ ἀγάπης πρὸς τὴν παρεμειουμένην μητρικὴν γλῶσσαν. Ἀφραπαζόμενοι ὑπὸ τῶν ὀνειρῶν τῆς νεότητος, ἀναπολοῦντες ἐν τῇ ζωηρᾷ φαντασίᾳ τὰς δάφνας τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ῥώμης, ἐν τῷ πνευματικῷ ἐκείνῳ περὶ ἑαυτοὺς ἀναβρασμῷ ἀσθενῆ μόνον ἀνεκάλυπτον σπινθῆρα, οὐχὶ φεγγοδόλον πυρκαϊάν. Διεκήρυξαν ὅτι οὐδὲν ἔτι ἐγένετο ἐν Γαλλίᾳ, ἠρυθρίασταν πρὸ τῶν ἰταλικῶν θριάμβων, ἀνεμέτησταν τὰς ἑαυτῶν δυνάμεις καὶ ὑπεσχέθησαν τῇ πατρίδι ἀκμὴν, δόξαν καὶ μέλλον.

Ἡ περίοδος αὕτη τῆς ἐνδελεχοῦς μελέτης τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων, τῶν ἀκαταπονήτων ἀγῶνων πρὸς διάπλασιν ἐνιαίας, ἀνθηρᾶς καὶ φιλολογικῆς γαλλικῆς γλώσσης, εἶνε γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἡ φιλολογικὴ ἐπαράστασις τοῦ Ροσσάρ. Καὶ ἦτο ἀληθῶς πυρίνη ἐπανάστασις ἡ στυραφορία αὕτη τῶν ὑπὸ τὸν ἐλληνιστὴν Ἰωάννην Δορᾶ συναντηθέντων νέων, οἵτινες ἀπετέλεσαν τὴν *Πλειάδα* καὶ ἀφωσιώθησαν ὀλοφύχως εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου καὶ τῆς ποιήσεως ἐν γένει.

Ἦτο ἡ κρίσιμος στιγμή τῆς ἐνεργείας. Τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα, διανοῶγον τὰ ὄμματα τοσοῦτων ἐρμηνευτῶν, λεξικογράφων καὶ σχολιαστῶν, οἵτινες ἦτο ἀδύνατον νὰ κατανοήσωσι τὰ μυστήρια πάντα τῆς νέας γλώσσης, δὲν ἐθέρμανε μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἕνα ἀληθῆ ποιητὴν. Οἱ διδάσκαλοι, εἰς τοὺς ὁποῖους ἄλλως τε ὀφείλεται ἡ ἀποκάλυψις καὶ ἡ ὄθησις ἡ πρώτη, προσηλώθησαν εἰς τὸ γράμμα, ἐλησημόνησαν ὅτι ἦσαν Γάλλοι, ἀπέπνιξαν πάντα ἔθνικὸν ἐγωῖσμόν, καὶ ἀναγνωρίσαντες πολλὴν πτω-

χείαν ἐν τῇ πατρίῳ γλώσσῃ, δὲν ἐμερίμνησαν νὰ μεταγγίσωσιν ἐν αὐτῇ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν χάριν τῆς ἑλληνικῆς, ἀλλ' ἔγραφον ἑλληνιστὶ ἢ λατινιστὶ ἀδικρίτως.

Ὁ Ρονσάρ ἠκολούθησεν ἐνθουσιώδης τὴν διδασκαλίαν των, ἀφωσιώθη εἰς τὴν μελέτην τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἰδιοφυΐας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ὅτε συνησθάνθη ἱκανὰς τὰς δυνάμεις ὑψωσε τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν. «Σοὶ συνιστῶ — γράφει ἐν τῷ προλόγῳ τῆς Franciade αὐτοῦ — νὰ ἀσπυδῶσαι ἐπιμελῶς τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν γλώσσαν, τὴν ἰσπανικὴν καὶ ἰταλικὴν, ὅτε δ' ἐκμάθεις αὐτὰς ἐντελῶς, τότε ν' ἀπομονωθῆς ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ σου καὶ νὰ συνθέσῃς ἐν τῇ μητρικῇ σου ὕψωσιν, ὡς ὁ Ὀμηρος, ὁ Ἡσίοδος, ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Θεόφραστος, ὁ Βιργίλιος, ὁ Τίτος Λίβιος, ὁ Σαλούστιος, ὁ Λουκρήτιος καὶ τόσοι ἄλλοι, οἵτινες ἐλάλουν ἦν καὶ οἱ ἐργάται, ὑπηρέται καὶ θαλαμηπόλοι ὕψωσαν. Διότι εἶνε ἐγκλημὰ καθοσιώσεως νὰ ἐγκαταλίπη τις τὴν πάτριον, ζῶσιν καὶ ἀνθηρὰν, ἵνα ἐκθάψῃ τίς οἶδε ποῖαν γέφραν τῶν ἀρχαίων.»¹

Ὁ Ρονσάρ ἦτο ὁ πρῶτος ἀληθὴς τῆς Γαλλίας ποιητῆς, ὅστις ἠδύνατο νὰ ἐνοήσῃ τὴν ἀποκαλυπτομένην Ἑλλάδα. Ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ εἰργάσθησαν ὅτε Ἐρρίκος Στέφανος, ὁ νεώτερος, ὁ Στέφανος Πασκιέ καὶ ὁ Bellay. Ἀλλὰ τοῦ Ρονσάρ ἡ φήμη εἶχεν ὑπερβῆ τὸ γαλλικὸν ἔδαφος, καὶ ἡ φωνὴ του εὔρεν εὐτυχὴ ἀπήχησιν ἐν ταῖς καρδίαις τῶν λογίων τοῦ ἔθνους. Ἦτο ὁ φωτεινὸς ἀστὴρ, τὸν ὁποῖον περιεκύκλωσαν τσοσῦτα σελαγίζοντα ἄστρα — ὁ Remy Belleau, Ἰωακείμ du Bellay, Στέφανος Jodelle, Ἰωάννης καὶ Ἀντώνιος de Baif — ἅτινα ἀπετέλεσαν μετ' αὐτοῦ τὴν *Ἡλειάδα*.

Ἐνθουσιώδεις καὶ ἀληθεῖς ποιηταὶ οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν τῆς Πλειάδος, ἐπεζήτησαν νὰ ἐγκαινίσωσιν ἀληθῆ ἀκμῆς τῶν γραμμάτων περίοδον. Ἡ ἐπιτυχία δὲν ἐπηκολούθησεν ὁποῖα ἐφαντάζοντο τοὺς ἑαυτῶν ἀγῶνας, ἀλλ' ἦτο ἔντιμος καὶ ἠρωϊκὴ ἢ ἐπιβολὴ των. Διὰ τὸν Ρονσάρ, ὅστις ἀναμφιλέκτως ἦτο ὁ κρᾶτιστος τῆς σχολῆς καὶ περὶ οὗ ὁ Βοακλὸς εἶπεν ὅτι en français parlait grec et latin, ἐγνωμάτευσαν ὅτι ἦλθε πολὺ ἐνωρὶς καὶ ἐβάδισε πολὺ ταχέως. Εἶνε χαρακτηριστικωτάτη ἢ εἰκὼν αὕτη τοῦ ἀνδρός. Ὁ Ρονσάρ, ἀφωσιώθεις εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ Πινδάρου, εἰσῆγαγε τὴν ὠδὴν καὶ μετ' ἐπιτυχίας πολλῆς βραδύτερον ἀπεμιμήθη τὴν Ἀνακρεόντειον θυμηθίαν καὶ χάριτα. Ὁ Ρονσάρ ἦτο ἀληθῶς διφυής — ὁ γάλλος ἐλεγειακὸς ὁ τελειοποιήσας τοῦ Κλεμεντίου Μαρώ τὸ ἔργον, καὶ ὁ ἑλληὴν Πινδαρικὸς καὶ Ἀνακρεόντειος ποιητῆς, ὁ ἐγκαινίσας ἐν τῇ γαλλικῇ στιχοιουργίᾳ τὸν Ἀλεξάνδρινόν στίχον. Βεβαίως ἐὰν δὲν προσηλοῦτο τσοσῦτον εἰς τὴν ὠδὴν τοῦ Πινδάρου, ἦτις ἀνάγεται εἰς ἐμπνεύσεις, τὰς ὁποίας δὲν ἠδύνατο νὰ τῷ παράσχη πλέον ἢ περὶ αὐτὸν κοινωνία καὶ ἡ ἐποχὴ του, ἐὰν ἐνεπι-

¹ Παρ' Egger ἐνθα καὶ ἀνωτέρω σελ. 238 καὶ ἐξῆς.

στεύετο εἰς τὴν ἰδίαν φύσιν, ἐν ἣ ἑναπέκειτο ἀγνὸν τὸ ποιητικὸν τάλαν-τον, ἤθελεν ἀνήκει ἀποκλειστικῶς εἰς ἑαυτὸν καὶ τὴν Γαλλίαν.

Εἶχεν ἀποθάνει τότε ὁ Φραγκίσκος Α', καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν Βαλοῶ ἐπεκάθητο ὁ ἀνάξιος υἱὸς του Ἐρρίκος Β'. Ἡ σπουδὴ τῆς ἀρχαίας φιλολογίας εἶχε καταστῆ *συρμός*, τὸν συρμὸν δὲ τοῦτον διηύθυνεν ἡ Αὐλὴ, ἦτις κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους καὶ σέβας καὶ γόητρον ἐνέπνεεν. Ἡ Μαργαρίτα τῆς Σαβοῦας ἀντικατέστησε παρὰ τῷ Ρονσάρ τὴν Μαργαρίταν τῆς Ναβάρρας τοῦ Κλεμεντίου Μαρώ. Ὁ οἶκος τῶν Βαλοῶ, προσχωρήσας εἰς τὰς τότε θρησκευτικὰς διενέξεις, διηρέθη εἰς δύο στρατόπεδα, παρὰ τὰ ὁποῖα ἐτάχθησαν καὶ οἱ εὐνοούμενοι παρ' ἑκατέρως μερίδος. Ἡ περὶ τὸν Μαρώ ἀρχαίζουσα σχολή, ἡ ἀφωσιωμένη τῇ Μαργαρίτᾳ τῆς Ναβάρρας, ἠκολούθησε τοῦ Καλβίνου τὴν ἐπανάστασιν. Ἡ Ἀρτεμις τοῦ Ποατιέ, ἦτις ἦτο ἡ εὐνοουμένη τοῦ Ἐρρίκου καὶ παρέμεινε πιστὴ καθολικῇ, ἀνέλαβεν ὑπὸ τὴν ἐκυτῆς πανίσχυρον αἰγίδα τὴν Πλειάδα τοῦ Ρονσάρ, οὐχὶ ἕτως ἐκ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ ἢ ἐξ ἀγάπης πρὸς τὰ γράμματα, ἀλλ' ἐκ γυναικείας μᾶλλον φιλοδοξίας καὶ ζηλοτύπου πεισιμονῆς πρὸς μίαν βασιλοπούδα.

Οὕτως ἀναγνωριζομένη ἐπιστήμως παρὰ τῆς αὐτῆς ἢ Πλειάδος, ἐρρωμενέστερον ἔτι ἐχώρει εἰς τὸ ἐκυτῆς ἔργον, ὑπὸ τὰς ἐγκαρδιώσεις φιλομαθοῦς καὶ ἀπλήστου κοινοῦ. Ἐκ τῶν de Baif ὁ Λάζαρος μετέφερον εἰς γαλλικοὺς ἐξαμέτρους τὴν *Ἡλέκτραν* τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου τὴν *Ἐκάβην*, ὁ δὲ Ἀντώνιος τὴν *Ἀντιγόνην*. Ὁ Ρονσάρ ἀνεβίβαζεν ἐπὶ τῆς πρώτης γαλλικῆς σκηνῆς μεταφράσας τοῦ Πλούτου τοῦ Ἀριστοφάνους, ἢ δὲ παράστασις αὕτη διεξαχθεῖσα ἐνώπιον τοῦ Ἐρρίκου Β', καὶ τῶν ἀκολουθῶν αὐτοῦ ἐξήγειρεν ἐπευφημίας φρενητιώδεις καὶ ἀπειρον ἐνθουσιασμὸν. Ἦτο τὸ πρῶτον τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου βῆμα πρὸς ποιᾶν τινα πρόοδον, τὸ πρῶτον ἀπρόοπτον κτύπημα κατὰ τῶν *Σατυρῶν*, τῶν *Μυστηρίων* καὶ *Ἡθοποιῶν* τοῦ μεσαιῶνος, πρὸ τοῦ ὁποῖου δειλιώσκι ἐκλινα τὴν ἐξησθενημένην κεφαλήν. Ἐγκατελείφθησαν τὰ καταγῶγια, ἔνθα ἡ *Ἀδελφότης τῶν παθῶν* ἐπήγυε πρόχειρόν τινα σκηνὴν, ἱκανοποιούσας τὰς διαθέσεις κοινοῦ ἀμαθοῦς καὶ προστύχου, καὶ ἴδρυσαν τὸν ἱερὸν βωμὸν τῆς Μελλομένης καὶ τῆς Θεαλείας ἐν ταῖς αἰθούσαις τῶν Παρισίων Λυκείων, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐδιδάσκετο τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν δρᾶμα. Τὰ πρόσωπα ἀνελάμβανον πεφωτισμένοι ἐκ τῶν τῆς Πλειάδος ἠθοποιοί — ὁ Belleau, ὁ Jodelle — ὅστις καὶ ἐπανηγύρισε κατὰ τὰς ἀποκρέω τοῦ 1552 τὰ πρωτόλεια τοῦ γαλλικοῦ δράματος διὰ πρωτοτύπου τραγωδίας τῆς *Κλειοπάτρας*.

Δὲν ἦτο ἐνθουσιασμὸς, ὁ παρεκλούθησας τὴν πρώτην ἐκείνην ἐθνικὴν παράστασιν, ἀλλ' ἀληθὴς παρεφορὰ χαρᾶς, χεῖμακρος ὅστις δγκούμενος ἐπὶ μᾶλλον κατέκλυζε τὸ Λύκειον καὶ τὰς ὁδοὺς τῶν Παρισίων. Πλήθος, ποιηταὶ, ἠθοποιοί, διατελοῦντες ἐν ἀληθεῖ ἐνθουσιασμῷ μέτρη διέτρεχον

τὰς ὁδοὺς ἵνα ἐν ἄλλῃ λυκεῖω, ἐν Arcueil τὸ ὁποῖον εἶχε διασκευασθῆ ἑορτασίμως, πανηγυρίσῃσι τὸν πρῶτον τοῦ γαλλικοῦ δράματος θρίαμβον. Παρατυχόντα ἐκεῖ που τράγον συνέλαβον αὐθωρεῖ, ἔστεψαν αὐτὸν δι' ἀνθέων, κισσοῦ καὶ ποικιλοχρῶν ταινιῶν, καὶ εἰσαγαγόντες ἐν τῇ ἑορτασίμῳ αἰθούσῃ ἐθυσίασαν αὐτὸν πρὸς τιμὴν τοῦ νικῆσαντος ποιητοῦ Στεφάνου Jodelle, ὁ δὲ Baif, μεθύων καὶ ἐστεμμένος ἀνθεσιν, αὐτοσχεδιάζει παιᾶνα τῷ ποιητῇ καὶ τῷ Βάκχῳ ἐν διαλέκτῳ ἑλληνογαλλικῇ.¹

Γ'.

Ἡ φιλολογικὴ αὕτη ἐπανάστασις, τῆς ὁποίας ὕψωσαν τὴν σημαίαν οἱ περὶ τὴν Πλειάδα, δύο κυρίως ἐπηγγέλλετο σκοποὺς—τὴν ἀνόρθωσιν τῆς γαλλικῆς γλώσσης καὶ τὴν δημιουργίαν ἀνθηρᾶς, ἐθνικῆς φιλολογίας, ἣτις ζωογονουμένη ὑπὸ τοῦ θάλλους τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἔμελε νῆ τάμη νέαν ὁδὸν, παρεκκλίνουσιν τῆς πεπατημένης. Οἱ ἀγῶνες οὗτοι τῆς νέας σχολῆς τοῦ Ῥονσάρ, ὅτινες ἀποτελοῦσι τὸ δευτέρον στάδιον τῆς ἐνεργείας τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, ἦσαν καὶ παρέμειναν ἀτυχῶς, παρὰ τοὺς πόθους καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν φιλοτιμῶν καὶ πατριωτῶν νέων, προπαρεσκευαστικῇ διὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα ἐργασία, αἰῶνα τὸν ὁποῖον ἀνοίγει ὁ Μαλέρβης καὶ τιμᾷ ὁ Ῥακίνας καὶ ὁ Κορνήλιος.

Ἡ Ἑλλάς ἐκθαπτομένη ἀπὸ τῶν βιβλιοθηκῶν καὶ τῶν σπλάγγων τῆς γῆς, οὐδ' ἐν Ἰταλίᾳ κατενοήθη ἐντελῶς, ἀλλὰ κατενοήθη ὑπ' αὐτῆς ἀκοπώτερον καὶ μᾶλλον ταχέως, διότι ἦτο καὶ μᾶλλον προπαρεσκευασμένη νὰ τὴν δεχθῆ. Ἴδου διατί ἡ Γαλλία καθυστερεῖ ἐπὶ ἓνα ὄλον αἰῶνα. Ὁ Ῥονσάρ—καὶ λέγων Ῥονσάρ ὁμιλῶ συλλήβδην καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἀγωνιστῶν τῆς Πλειάδος—παρουσιάζει τὰ πρῶτα εὐέλπιστα φαινόμενα, τὰς ἀμυδράς καὶ ἀσθενεστάτας ἔτι τοῦ λυκαυγοῦς ἀκτῖνας, αἵτινες ἐξασθενοῦσι τὸ πυκνὸν σκότος, ἀλλὰ δὲν φέρουσι, προαγγέλλουσι μόνον τὴν ἡμέραν. Εἶπον ὅτι ὁ Ῥονσάρ ἦτο ὁ πρῶτος ἀληθὴς τῆς Γαλλίας ποιητῆς, ὅς τις οὐ μόνον τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς μετέπειτα μέχρι τοῦ Μαλέρβη ποιητὰς ἐπεσκίασεν ἐντελῶς. Ἀποτελεῖ μετὰ τοῦ Ῥαβελαι τὸ μόνον φιλολογικὸν ὄνομα, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν αἰῶνα ταῦτον ἐπιδεικνύει ἢ συνταρασσομένη Γαλλία, τὸ συμπαθὲς ὄνομα ποιητοῦ, ὅστις παρηγόρησε τὴν δυστυχίαν τῆς Μαρίας Τυδώρ, ἠξιώθη τῆς φιλίας τοῦ Τάσσου καὶ τῶν ἐλευθεριοτήτων τῆς βασιλείας τῆς Ἀγγλίας Ἐλισάβετ.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Ῥονσάρ ὑπέκυψεν εἰς τὸν κοινὸν ῥοῦν· ἀκουσίως, παρὰ τὴν ἐπίμονον ἀντίστασιν τοῦ μάλιστα, παρεσύρθη ὄλος ὑπὸ τῆς Σειρήνος ἀρχαιότητος καὶ en francais il parlait gree et latin. Ἀφοσιωθείς εἰς τὸν Πίν-

¹ Sainte Beuve ἐνθα καὶ ἀνωτέρω II Histoire du Théâtre Français au XVI Siècle. Σελ. 169—257.

δαρον καὶ γράφων ἰδέας ἐλησημόνησεν ὅτι εἶνε Γάλλος καὶ γράφει ἐν ἐποχῇ ἐμπορουμένη ὑπὸ ἄλλων αἰσθημάτων, ἐχούσῃ ἄλλο ἰδανικόν. Ὅτε δ' ἐγνώσθη—διὰ τοῦ Βιργιλίου κυρίως—ἡ χαρίεσσα καὶ τρυφερὰ βουκολικὴ τοῦ Θεοκρίτου ποιήσις, καὶ ἀφωσιώθησαν οἱ περὶ τὸν Ῥονσάρ εἰς τὴν διατύπωσιν παραπλησίων ἀγροτικοῦ βίου αἰσθημάτων, ὁποῖος τρυγέλαφος καὶ κυκεῶν συναπετελέσθη τότε ὑπὸ τῶν νεοφωτιστῶν ἑλληνηστῶν! Ὑπὸ τὴν ποιμενίδα Μαργῶ ὑποκρύπτεται ἡ Μαργαρίτα τῆς Ναβάρρας, ὑπὸ τὴν Λουίζέτην ἡ βασιλομήτωρ Λουίζα τῆς Σαβοΐας, ἀμφοτέραι δ' αἱ ἀφελεῖς ποιμενίδες λαλοῦσι τὴν γλῶσσαν καὶ ἐκτυλίσσουσι τὰ αἰσθήματα τὰ ὁποῖα ἐγίνωσκον οἱ προσπελάζοντες τὴν Αὐλήν. Οἱ εὐγενεῖς, καταλιπόντες τὰ ἑαυτῶν μέγαρα, εἰσῆλθον ἐν τῇ κκλύβῃ τοῦ χωρικοῦ, περιεβλήθησαν τὸ ἔνδυμά του, ἀνέλαβον τὸ δρέπανον καὶ τὴν ἀξίνην. Ἀλλ' ὑπὸ πάντα ταῦτα ἀναγνωρίζεται ὁ εὐγενὴς ὁ ἔχων τὰς ιδέας του καὶ μὴ δυνάμενος νὰ λησμονήσῃ τὴν συνήθη του γλῶσσαν.¹

Ὁ Ῥονσάρ ἀνήκει εἰς τὴν Γαλλίαν ὡς ἐλεγειακὸς ποιητῆς, κυρίως δ' ἀνήκει αὐτῇ ὡς ὁ πολυπράγμων καὶ μεγαλεπίβουλος ἐργάτης, ὁ θέμενος μετὰ τοῦ Ῥαβελαι τὰς πρώτας βάσεις τῆς γαλλικῆς γλώσσης. Ἄνευροπόλησε καὶ ὀλοψύχως εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γαλλικῶν γραμμάτων, ἀλλ' ἦτο εὐγενὲς ὄνειρον, τὸ ὁποῖον ἐκ τοῦ προχείρου καὶ οὕτω ταχύτατα ἦτο ἀδύνατον ἐξ ὀλοκλήρου νὰ πρῆγματῶθῃ. Ἐλησημόνησε μεγάλην ἀλήθειαν, τὴν ὁποῖαν εὐκρινῶς διετύπωσεν ὁ Taine, ὅτι ὅταν ἐπιφανῆται νέα τις τέχνη, ὁ πρῶτος τεχνίτης δὲν ἀκολουθεῖ τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν ἀλλὰ τοὺς διδασκάλους του, καὶ εἰς πᾶν βῆμα ἐρωτᾷ ἐὰν ἐστῆριξε καλῶς τὸν πόδα ἐπὶ τοῦ στερεοῦ ἐδάφους κ' ἐὰν ἀληθῶς δὲν προσκόπτει.

Ζ'.

Δεν προβαίνω περαιτέρω, κύριοι. Καταλείπω τὴν Γαλλίαν ἰσχυρῶς συνταρασσομένην καὶ προαγγέλλουσιν μεγάλα ἔργα, ἀληθῆ φιλολογικὴν ἀκμήν. Παρηκολούθησα τὰ ἑλληνικὰ γράμματα—ἄνευ ἄλλης ἀξιώσεως ἢ ἀπλῆς ἀφηγήσεως ἱστορικῆς—ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως αὐτῶν ἐν Ἰταλίᾳ, κατέτριψα, ὡς ἠδυνήθηον συνοπτικώτερον, περὶ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν ἐν Γαλλίᾳ, καὶ ὡς τελευταῖον ἔλαβα σταθμὸν τοὺς ἀγῶνας τῆς Πλειάδος. Δὲν προβαίνω περαιτέρω, διότι ὡς ἐπιφανῆ ἐπὶ σκηνῆς ὁ Μαλέρβης, τὸν ὁποῖον ἀμέσως διαδέχεται ὁ χρυσοῦς τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' αἰῶν, παύεται κυρίως πρωταγωνιστοῦσα ἡ Ἑλλάς καὶ ἀναλαμβάνει ἡ Γαλλία ἐν τῇ πνευματικῇ κινήσει αὐθύπαρκτον πρόσωπον καὶ ἰδίαν αὐτενέργειαν.

Ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἦτο ἡ αὐτῇ, ὑπὸ τὰς αὐτὰς πανομοιοτύπως περιστάσεις, τὰ αὐτὰ ἐπενεγκοῦσα ἀποτελέσματα, ἐν τῇ

¹ E. Egger σελ. 389.

καθόλου αναγεννήσει συμπάσης τῆς Εὐρώπης. Ἡ Ἰταλία δύναται νὰ ἐγκαυχηθῆ ὅτι ἦτο ἡ πρώτη προσδεξαμένη τῆς φιλελευθέρου Ἑλλάδος τὸν ἀσπασμὸν, ἀσπασμὸν ὅστις τὴν ἠλέκτρισε καὶ τῇ ἐνέπνευσε τὸν ἀκράτητον ἔρωτα πρὸς τὴν πρόδον. Ἡ Γαλλία τὴν διεδέχθη βραδύτερον, καὶ ἀμέσως ἐδόθη τὸ σύνθημα γενικωτέρας ἀναστάσεως. Συγχρόνως μετὰ τοῦ Ῥαβελαι καὶ Ῥονσάρ ἐν Γαλλίᾳ, ἐπιφαίνεται ἐν Ἰσπανίᾳ ὁ Σερβάντης, ὁ Λόπε δὲ Βέγα, τοὺς ὁποίους ἄμα ἀρχομένου τοῦ ΙΖ' αἰῶνος διαδέχεται ὁ Καλδερὼν, ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ Σίδνεϋ, ὁ Σπένσερ, ὁ Σαικσπῆρος. Ἐκπεπληγμένη καὶ ὡσεὶ μαγευθεῖσα, διαδοχικῶς, σχεδὸν συγχρόνως πᾶσα Εὐρωπαϊκὴ χώρα προσεδέχετο τὴν νέαν ζωὴν, τὸ νέον φιλελευθερον τῆς Ἑλλάδος πνεῦμα, τὸ ὁποῖον, ἀπαυδήσασα ἐν τῇ τυφλώσει τοῦ μεσαίωμος, ἐνεκολλώθη ὡς τὸν ἀναμενόμενον Μεσσίαν. «Μετὰ τὴν φοικῶδη νύκτα τοῦ Μεσαίωμος—γράφει ὁ Taine—καὶ τὰ ἀξιοθρήνητα συναξάρια τῶν βρυκολάκων καὶ τῶν ἀμαρτωλῶν, ἦτο θελκτικὸν νὰ ἐπανίδῃ τις τὸν ἀκτινοβολοῦντα Ὀλυμπον τῆς Ἑλλάδος· οἱ ἥρωϊκοὶ καὶ ὠραῖοι θεοὶ του γοητεύουσιν ἐφάπαξ ἔτι τὴν καρδίαν τῶν ἀνθρώπων· ὑπεγείρουσι καὶ διδάσκουσι τὸν νέον τοῦτον κόσμον, λαλοῦντες αὐτῷ τὴν γλῶσσαν τῶν παθῶν του καὶ τῆς εὐφύας του, ὁ δ' αἰὼν ὅυτος τῶν μεγάλων πράξεων, τῆς ὑπερμέτρου αἰσθητικότητος, τῶν παρατόλμων ἐφευρέσεων, ἀκολουθῶν τὰς ἐκυτοῦ τάσεις ἢ ἀναγνωρίσῃ ἐν ἐκείνοις τοὺς διδασκάλους αὐτοῦ καὶ τοὺς γεννητόρας τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ κάλλους».¹

Ἦτο ἡ πεπρωμένη στιγμή, καθ' ἣν ἔδει νὰ ἐκλείψῃ ὁ Μεσαίων μετὰ τῶν προλήψεων αὐτοῦ, τῆς πνευματικῆς καὶ σωματικῆς δουλείας, τῆς παραγνωρίσεως τῶν ἐμφύτων καὶ αἰωνίων δικαίων τοῦ ἀνθρώπου, τῆς διαστροφῆς τοῦ θείου, τοῦ ἀληθοῦς καὶ ὠραίου· ἔδει ἡ ἀνθρωπότης νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν φύσιν, ἀπὸ τῆς ὁποίας εἶχεν ἀπομακρυνθῆ. Καὶ ὡς σωτήρα τῆς τεταλαιπωρημένης Εὐρώπης ἔταξεν ἡ ἀγαθὴ πρόνοια τὴν χώραν τοῦ κάλλους καὶ τῆς ἐλευθερίας, τὴν Ἑλλάδα ἣτις εἶχεν ἀποσυρθῆ ἐκ τῆς σκηνῆς τοῦ πολιτικοῦ βίου, ἵνα ἀναλάβῃ νέον πρόσωπον ἐν τῇ ἐκτυλίξει τοῦ ἀνθρωπίνου δράματος.

Ἐὰν εἶνε ἀληθὲς ὅτι μετὰ τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου τίθενται αἱ ἀσφαλεῖς βᾶσεις τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας, αἱ δὲ κοινωνίαι στρεφόμεναι πρὸς τὸ φῶς διακρίνουσιν εὐκρινέστερον τὰς πληγὰς αὐτῶν καὶ τὰς κκιίας, εὐκόλως πᾶς τις κατανοεῖ διὰ τί ἡ ἱστορία ἀναγράφει ὡς τὸ εὐτυχέστερον καὶ μεγαλειότερον διὰ τὴν ἀνθρωπότητα γεγονός τὴν μεταστροφικὴν ἐκείνην ἀπὸ τοῦ σκότους εἰς τὸ φῶς, ἀπὸ τοῦ ψεύδους εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἀπὸ τῆς δεισιδαιμονίας εἰς τὸν ἀληθῆ θεὸν, περίοδον, ἣτις καλεῖται Ἀναγέννησις. Οὕτως ἐξηγοῦμαι διὰ τί ἐν ταῖς δυοὶς ταύταις πραγματείαις ἐλάλησα—ὑπὲρ μέτρον ἴσως—περὶ ἐκπολιτι-

¹ H. Taine Histoire de la littérature Anglaise. Tome 1 σελ. 258.

στικῆς ἀποστολῆς, τὴν ὁποίαν ἐπέκειτο ν' ἀναλάβῃ ἡ Ἰταλία, ἣτις ἐπὶ τέλους ὑπεχώρησεν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἡ ἀβρὰ αὕτη καὶ μεγαλεπίβολος χώρα, ὡς ἐκ τοῦ ἰδιοφυοῦς χαρακτῆρος, ἀντελήφθη κατὰ μικρὸν πληρέστερον τὴν Ἑλλάδα, ἣτις μετουσιώθη ὅλη ἐν αὐτῇ. Ἡ Γαλλία ἀρχεται ἀγωνιζομένη ἀπὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, δὲν κατεβλήθη, δὲν ἀπηύδησεν, ἀλλ' ἐχώρησεν ἀνευδῶτως ἐμπρὸς πάντοτε, ἕωσ' ἐξέκαυσε τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν, ἣτις παρεγνώρισεν ἀληθῶς ἐν ταῖς χερσὶν ἐκμανέντος ὄχλου τὸν σκοπὸν καὶ τὰς ἐπαγγελίας τῆς ἐν πολλοῖς, ἀλλ' ἐπέτυχε νὰ ἐπιφέρῃ τοῦ παρελθόντος τὸν θάνατον καὶ τὴν εὐτυχῆ κοινωνικὴν ἰσοροπίαν.

Εὐγ. Γ. Ζαλοκώστας

Εἰς τὸν Ἀδριατικὸν Κόλπον

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΑΞΕΙΑΙΟΥ

Α'.—Ὁ ΑΠΟΠΛΟΥΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΧΑΡΥΒΑΕΩΣ

Ἐν πλῆ παρα τὴν Αἴγιαν 26 Φεβρουαρίου 1882.

Πρὸ δύο περιπτου ὥρων ἐπέβην ἐκ Πειραιῶς τοῦ πυροσκάφου τούτου, πλέοντος εἰς Ἐνετιάν. Ἐπ' αὐτῆς τῆς θέσεως, ἐν ἣ νῦν ἐπιχειρῶ νὰ γράψω τὰς σελίδας ταύτας τοῦ ἡμερολογίου μου, ἀπεχαιρέτισα πρὸ μικροῦ τὴν Μητέρα μου, τὸν ἀδελφόν μου καὶ πληθὺν φίλων θελησάντων νὰ με συνοδεύσωσι μέχρι καὶ τοῦ καταστρώματος. Εἶναι τὸ πρῶτον μακρυνὸν—τριετές, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα—ταξείδιόν μου. Ὁμολογῶ ὅτι ἡσθάνθη βραθεῶς τὴν ἀγνωστόν μοι τέως συγκίνησιν τοιοῦτου ἀποχωρισμοῦ, ὅτε εἶδον τὰς φερούσας τοὺς οἰκείους καὶ φίλους λέμβους ἀπομακρυνόμενας τοῦ πλοίου καὶ ἐνόησα τὸν κραδασμὸν τούτου κατὰ τὴν πρώτην στροφήν τοῦ ἑλίκου. Περιστρέψας τὸ ὄμμα εἶδον ὅτι εἶμι ὁ μόνος ἐπιβάτης τοῦ πλοίου καθ' ὄλον τὸν ἀπὸ Πειραιῶς εἰς Ἐνετιάν πλοῦν. Ἐπεθύμου ἡσυχίαν τινα, ἀλλ' οὐχὶ τοιαύτην! Ἐχω ὅμως καὶ συντρόφους· τὸ μικρὸν γραφεῖόν μου, καὶ τὰ φύλλα τοῦ ἡμερολογίου μου.

Ἐπὶ τινα λεπτὰ ὥρας, εὐρισκόμενος ἐν τῷ λιμένι Πειραιῶς, διέκρινον ἔτι ἐπὶ τῆς προκυμίας, ἐνεκα τοῦ λευκοῦ ἐπενδύτου τοῦ ἡνιόχου, τὴν φέρουσαν τὴν Μητέρα μου ἄμαζαν. Ἀλλ' ἀμέσως ἡ ἄμαξα ἐξηλείφθη ὀπισθεν τῶν δένδρων, ἐν ᾧ συγχρόνως ὁ λιμὴν μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ πλοίων ὑπεχώρησεν, ἐγὼ δ' εὐρέθην μετὰ τοῦ φάνου τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τῆς Ψυτταλείας ἐπὶ τῆς Χαρυβάδεως.

Παράδοξον, ἀν μὴ ἀπαίσιον, φαίνεται τὸ ὄνομα τοῦτο διὰ πλοῖον! Ἐτόμος ΣΤ' 4.— Ἀπρίλιος 1882

ταξείδευσα ἄλλοτε διὰ τῆς Παράλου, διὰ τῆς Σαλαμίνιας, διὰ τῆς Αὔρας, διὰ τῆς Ἐελπίδος. Ἐπειράθην μάλιστα νὰ περιγράψω εἰς ἄλλας σελίδας τοῦ ἡμερολογίου τούτου τὰ εὑφωνα καὶ πλήρη ἐννοίας ὀνόματα αὐτῶν. Ἄλλ' ἡ Χάρυβδις, τὸ φοβερώτερον καὶ ἀπαισιώτερον διὰ τὰ πλοῖα ὄνομα, νὰ εἶναι ὄνομα πλοίου! Τέρως θαλάσσιον ἢ Χάρυβδις, κατῳκεί περὶ τὸν Σικελικὸν πορθμὸν καὶ κατέτρωγε τὰ κατὰ μοῖραν τινὰ φερόμενα ἐκεῖ πλοῖα. Ἄν δέ τι τούτων ἐξέφευγε τῶν ὀνύχων αὐτῆς, περιέπιπτε πάντως εἰς τὴν Σκύλλαν. Ἦν δὲ καὶ αὕτη ἡ τερατώδης θυγάτηρ τοῦ Τυφῶνος καὶ τῆς Ἐχίδνης καὶ παρεμόνευεν ἀπέναντι τῆς Χαρυβδέως. Εἶχεν ἐξ δρακοντοειδῆς λαίμους καὶ δώδεκα ὀξεῖς καὶ ἐξέχοντας ὀδόντας. Καθ' ἅπαν δὲ τὸ σῶμα αὐτῆς προέβαλλον κυνῶν καὶ ἄλλων θηρίων κεφαλαί. Ταῦτα ἐπλαττον οἱ ἀρχαῖοι, μὴ δυνάμενοι, ἐν τῇ ἀτελείᾳ τῶν ναυτικῶν γνώσεων αὐτῶν, ν' ἀντιμαχήσῃσι πρὸς τὰ στοιχεῖα, ὅτε ἐπλεον ἐν τοῖς ὕδασι ἐκείνοις. Πράγματι δὲ ἦν ἐκεῖ καὶ ὑπάρχει ἔτι ἀντὶ τέρατος Χαρυβδέως, βράχος ἀπότομος καὶ ἐπικίνδυνος, ὅπου προσκαρσσόμενα ὑπὸ τῆς ἀντιπνοίας καὶ τῶν ρευμάτων τὰ πλοῖα κατεποντίζοντο. Καὶ ἐν τῇ θέσει δὲ τῆς Σκύλλης ἦν βράχος σπηλαιώδης, πκρ' ᾧ ἐνεφώλευον σκυλόψακα καὶ ἄλλα θαλάσσια θηρία, καὶ ἐφ' οὗ συνετρίβοντο, παρασυρόμενα ὑπὸ τῶν ρευμάτων, τὰ πλοῖα τῶν ἀρχαίων. Ἐκ τούτων δ' ἐπλάσθη καὶ ἡ παροιμία «ἀπὸ τῆς Σκύλλης εἰς τὴν Χάρυβδιν».

Φρονῶ ὅτι οἱ Ἴταλοὶ, ἀρξάμενοι τῆς ἰδρύσεως ἐμπορικοῦ καὶ δὴ ἀτμήρους ναυτικοῦ, καὶ καταρτίσαντες τοιοῦτο οὐχὶ ἀνάξιον λόγου, προσεπάθησαν ν' αὐξήσῃσι τὴν σημασίαν αὐτοῦ καὶ διὰ τοιούτων ἐκτάκτων ὀνομάτων, τῆς Σκύλλης, τῆς Χαρυβδέως καὶ ἄλλων ὁμοίων, ἢ μᾶλλον ἠθέλησαν διὰ τούτων νὰ δεῖξῃσι τὴν ὑπεροχὴν τῶν ἐπὶ τῶν στοιχείων καὶ περιφρόνησι πρὸς αὐτά. Ἔστω. Τοῦτο ἀρέσκει καὶ εἰς ἐμὲ πλέον πάσης ἄλλης ἐξηγήσεως.

Ἄλλ' ἡ ἀδράνεια καὶ ἀπροσεξία τοῦ πρωρέως τῆς Χαρυβδέως ἔρχεται ταύτῃ τῇ στιγμήν νὰ διαψεύσῃ τὴν σχηματιζομένην ἐν ἐμοὶ ἀγαθὴν ἰδέαν περὶ τοῦ Ἴταλικοῦ ναυτικοῦ. Συννητήσαμεν ὠραῖον ἐμπορικὸν ἀγγλικὸν ἀτμόπλοιο. Διακρίνεται ἐκ τῆς κραταιᾶς σημαίας αὐτοῦ. Ἄλλ' ἡ Χάρυβδις δὲν ἔχει τὴν ἐαυτῆς ἀνηρτημένην εἰς τὸ ἀκόντιον τῆς πρύμνης. Μέχρις ὅτου δὲ διαταχθῇ ἡ ἀνάρτησις καὶ ἡ ἐκτέλεσις τοῦ κανονισμένου χαιρετισμοῦ, τὸ ἀγγλικὸν ἀπεῖχε πλέον τοῦ μιλίου, στρέφον ἡμῖν τὴν πρύμνην. Τέλος πάντων ἡ Χάρυβδις ἐχαιρέτισεν, ἀλλ' ὁ Ἄγγλος πλοίαρχος ἀπηξίωσε ν' ἀνταποδώσῃ τὸν χαιρετισμὸν. Εἶναι Ἄγγλος καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι πολυσήμαντον. . .

Ὁ καιρὸς εἶναι εὐδιώτατος. Τοῦλάχιστον πλέων ἔτι ἐπὶ τῶν ἐλληνικῶν ὑδάτων, ἔχω παρήγορον τὴν ὠραϊκὴν ταύτην ἡμέραν, ἧτις προώρισται νὰ

μοὶ δώσῃ τὰς τελευταίας ἐντυπώσεις τῆς πατρώας γῆς ἢν ἐγκαταλείπω σήμερον.

Αὐθημερόν μ. μ.

Ἡ μοναξία ἤρχισε νὰ μὲ δυσκολεσθῇ, ὅτε ἤχησεν ὁ κώδων τοῦ προγεύματος. Παρακαθήσαμεν ἐν ὄλῳ τέσσαρες· οἱ τρεῖς ἀξιωματικοὶ τοῦ πλοίου καὶ ἐγώ. Ἐμμεῖνα λίαν εὐχαριστημένος ἐκ τε τῆς συντροφίας αὐτῶν καὶ ἐκ τῶν παρατεθέντων ἐδεσμάτων. Θὰ διανύσω οὕτω πέντε ἡμερονύκτια. Ἔστω.

Πλέομεν δι' ἀτμοῦ καὶ ἰστίων ὀλοταχῶς παρὰ τὴν ἀντίθετον τῇ πόλει τῆς Ὑδρας πλευρὰν τῆς νήσου ταύτης. Χαῖρε καλὴ νῆσος, πατρίς τῆς Μητρός μου. Εἰς τὴν θέαν τῶν γυμνῶν βράχων Σου ἀνκλογίζομαι τὴν γόνιμον κατορθωμάτων ἐποχὴν ἐκείνην, καθ' ἣν ἐσχάτους ἕνα κόσμον καὶ εἰλίεις πρὸς ἔπαινον καὶ τῶν ἐχθρῶν σου τὴν γλῶσσαν! Ὁ διαδραμὼν καὶ δηρῶσας παροιμιωδῶς τὴν Ἑλλάδα Ἰμβρακῆμ πασσας, ἐλθὼν ἀπέναντι τῆς ἡρωϊνῆς νήσου ἐξεφώνησε τὸν λακωνικώτατον τοῦτον πανηγυρικόν: «Πότε θὰ σὲ βάλω εἰς τὸ χέρι, μικρὰ μου Ἀγγίλα!» — Καταλείπομεν ἀριστερὰ καὶ μακρὰν τὰς Σπέτσας, τὴν γλυκεῖαν καὶ ἀρωματώδη ἀδελφὴν τῆς Ὑδρας καὶ χωροῦμεν πρὸς τὸν Μαλέαν. Πλέομεν ἀπέναντι τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος μου. Διακρίνω μίαν πρὸς μίαν τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων ἐφ' ὧν εἶδον ἀνατέλλοντα καὶ δύοντα τὸν ἥλιον εἰς τὸν κόσμον. Μοὶ φαίνονται ὠραιότερα καὶ γλαυκότερα παντὸς ἄλλου ὄρους. Αἱ κορυφαὶ δὲ αὗται διαγράφονται εἰς τὸν δρίζοντα ζωνηραὶ καὶ χρυσιζουσαι ἕνεκα τῆς καταβάσεως τοῦ ἡλίου πρὸς τὴν δύσιν. Ἄλλ' εἰς τὸ βάθος ἐκεῖ διακρίνεται ἀμυδρὸς, ὁ βράχος τῆς κλεινῆς καὶ ἀερμυνῆς Μονεμβασίας, τῆς ἐκπροσωπησάσης τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ ὅλους αἰῶνας. Τὸ πλοῖον ὅμως ἤρξατο ταλαντευόμενον τοῦτο δ' εἶναι ἀλάνθαστον προμήνυμα τῆς γεινιάσεως τοῦ Μαλέα. Καὶ τῶ ὄντι· ἰδοῦ, προβάλλει ἡ λεοντώδης χαίτη του. Εἶναι λεῶν αὐτόχημα· βλέπεις μόνον τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ νομίζεις ὅτι οἱ πῶδες του εἶναι βυθισμένοι εἰς τὰ ἔγκατα τῆς θαλάσσης ἵνα ἀναστατώσωσιν αὐτήν. Πάντοτε ἠγάπησα τὸν Μαλέαν, διότι ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος μου, καὶ οὐδέποτε ἔπαυσα θαυμάζων αὐτόν· εἶναι ἀξίος θαυμασμοῦ καὶ μοὶ ἐδίδαξεν ἐμπράκτως τὴν ἀξίαν καὶ τὸ μεγαλεῖόν του. Ταύτῃ τῇ στιγμήν εἶναι ὑπὲρ ποτε ὠραῖος, διότι στέφεται ὑπὸ χρυσιζόντος νέφους. Μετ' ὀλίγον καλύπτει τὸν ἥλιον διὰ τῆς χαίτης του, ἐν ᾧ ἡ Χάρυβδις διέρχεται ἐγγύτατα τῶν ῥωθῶνων αὐτοῦ σχεδὸν ἐν ἡμερίᾳ. Δὲν ἐπιθυμῶ, ἀλλ' ὅμως εἶναι ἀνάγκη ν' ἀποθάνῃ ὁ Μαλέας. Καὶ ἰδοῦ. . . . Ναι! . . . Ἀκούω τοὺς κτύπους τῆς ἀξίνης δι' ἧς μεγαλοουργὸς ἐργάτης ὀρύσσει τὸν τάφον αὐτοῦ. Ἀποχαιρετίζω μετὰ τοῦ Μαλέα καὶ τὰ λοιπὰ παράλια μέρη καὶ μεσόγεια βουνὰ τῆς πατρώας γῆς καὶ τὴν μόλις διαφαινομένην ἐν τῇ ἀγκάλῃ τῆς ἐσπέρας Ἐλαφόνησον καὶ κατέρχομαι εἰς

φία ἐξαφκνιζόμενα πρὸ τῶν πεντηκοντόρων νηδῶν, καὶ ταύτας μεταλλάσσόμενας εἰς δίκροτα καὶ τρίκροτα καὶ ἐπὶ τέλους βλέπει σήμερον πελώρια πυρόσπλαγχνα θωρακωτὰ παρελαύνοντα ἐνώπιον αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτὸς διατελεῖ ἐν ἡ ἀπὸ καταβολῆς τῶν αἰώνων διετέλει καταστάσει. Οὐδὲ τὸ πρῶτον ἐπηρεαζόμενος ὑπὸ τοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ οἰανεὶ ῥέοντος ἀδικαλείπτως πρὸ αὐτοῦ, τότε μὲν ἐκ τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Δύσιν, νῦν δ' ἐκεῖθεν πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν καθόλου Ἀνατολήν, μένει εἰσέτι καὶ ἔσχει ἀπολιτιστος καὶ ἄγριος. Ἡ τρίαινα τοῦ ἐνοσίχθονος Ποσειδῶνος ἐνταῦθα μόνον, ἐν τῇ περὶ τὸν Μαλέαν θαλάσση, δικαίως ἀλώβητον τὴν ἰσχὺν αὐτῆς. Ὁ Μαλέας εὐφραίνεται καταστρέφων πάντοτε. Κατακτίνει ἡδονικῶς αὐτάνδρα σκάφη μικρὰ ἢ μεγάλα, ἀσθενῆ ἢ ἰσχυρὰ, αἰσθάνεται εὐχαρίστησιν ὅταν θραύωνται εἰς τὰς πλευρὰς αὐτοῦ μετὰ κρότου φοβεροῦ πλοῖα καὶ ἀποδέχεται ὡς φλόγγους μουσικούς τοὺς γόους καὶ τὰς φωνὰς τῶν ναυαγῶν. . . . Πρὸς τροφήν τοῦ θηρίου τούτου, ὅπερ ἠνομάσθη καὶ ἐγράφη ἐν τοῖς γεωγραφικοῖς χάρταις «Μαλέας», χρησιμεύουσι καὶ ἄνθρωποι καὶ πέτραι καὶ καρποὶ καὶ ξύλα καὶ χρυσὸς καὶ σίδηρος καὶ πᾶσα οὐσία εὐφραίνει καὶ ἡδύνη αὐτά. Τίς λησμονεῖ τὴν κατὰ τὸ ἔτος 1795 κατάποσιν ἐνὸς τῶν πλοίων τοῦ λόρδου Ληστοῦ Ἐλγιν μετὰ τοῦ ἐκ πλοῦτου ἀρχαιολογικοῦ φορτίου αὐτοῦ; Ἐλπίσωμεν ὅμως ὅτι ὁ Μαλέας ἡμέραν τινα θ' ἀποδώσῃ εἰς τὸν Παρθενῶνα, ὃν κατὰ πᾶσαν αἰθρῆαν πρῶτον ἀτενίζει φιλίως, τὰ εἰς αὐτὸν ἀνήκοντα συντρίμματα. Λέγω δὲ τοῦτο διότι ὁ Μαλέας, ἂν μὴ ἐδείχθη ἰδιαζόντως φιλόρχικος ἢ φιλόμαυρος, ἐδείχθη ὅμως πάντοτε φιλόπατρις, ὡς θέλω σημειώσῃ, ἴσως, κατωτέρω.

Ὁ Μαλέας πλὴν τῆς μεγάλης ἐπιστημότητος αὐτοῦ, τῆς ἐκ τῆς ἀγριότητος πηγαζούσης, κέκτηται καὶ ἑτέρων, τὴν ἐκ τῆς ἐπιφανοῦς θέσεως αὐτοῦ. Συνέχεια ὧν σειρὰς ὁρέων μακρόθεν ἐκτειναμένων καὶ βαθμηδὸν — ἐφ' ὅσον προχωρεῖ — ἀπαλλασσόμενος τῶν ἐπὶ τῶν κλιτύων αὐτοῦ καταρρύτων καὶ εὐσκιῶν χωρίων, καθήκει εἰς τὴν θάλασσαν ψιλὸς καὶ ἀποραῶς γινόμενος κατὰ δὲ τὴν τελευταίαν ἄκραν αὐτοῦ, ἀντὶ τῆς προκείμενῃ ἐλαττούμενος καὶ λεπτυνόμενος, ἐξ ἐναντίας μεγεθύνεται καὶ ὀρθοῦται παρουσιάζων μέγιστον ὄγκον εἰς τοὺς ἀνέμους καὶ τὰ κύματα. Ἀπὸ τῆς ῥάχως λοιπὸν αὐτοῦ ταύτης, ὡς ἀπὸ σκοπιᾶς, καθορῶνται πολλὰ τῶν ἀφεστώτων μερῶν. Μετὰ τὸ Ταΐναρον καὶ τὰ Κύθηρα βλέπει τὴν Κρήτην, ὅλον τὸν Ἀργαλικὸν μετὰ τῶν Σπετσῶν, τὴν Ὑδραν, τὴν Ἀττικὴν μέχρι Σουνίου καὶ τὰς πλείστας τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Γενικώτερον δὲ σκοπούμενος ὁ Μαλέας κατὰ τὴν γεωγραφικὴν θέσιν αὐτῶν ἔχει οὕτως: Πρὸς βορρᾶν μὲν φέρει τὴν Ἑλλάδα ὅλην πρὸς μεσημβρίαν ἀτενίζει τὴν Κρήτην καὶ τὰ Διὸνικὰ πέλαγος μέχρις Ἀφρικῆς: ἔθεν δὲ καὶ ἔθεν, πρὸς ἀνατολὰς καὶ δυσμὰς, λαύεται ὑπὸ τῶν πελάγων Αἰγαίου καὶ Ἰονίου. Παρὰ τὸ πλευρὸν αὐτοῦ ἀντὶ τῆς μικροσκοπικῆς Ἐλαφρονήσου

προσέλαβε δορυφόρον ἀχώριστον τὴν νῆσον τῶν Κυθήρων, ἀφ' ὅτου τὸ μέσον ὕψος διάστημα συνετημήθη, διὰ τῆς γενναϊοφρονος παρρηχώρησεως τῆς πλειάδος τῶν θυγατέρων Ἰονίων νήσων πρὸς τὴν μητέρα Ἑλλάδα. Ἀλλ' εἰς μάτην ἐπὶ τῆς δεκάδος ἐτῶν περιμένει νᾶ ἰδῆ προσερχομένην καὶ ἑτέραν, μᾶλλον δὲ πολυτένικτον καὶ πολυπαθῆ θυγατέρα, τὴν Κρήτην! Προθύμως πάντοτε, ὡς γνήσιος Ἕλληνας ἀγωνιστῆς τοῦ 1821, ὁ Μαλέας προσφέρει τὰς ὑπηρεσίας τῶν περὶ αὐτὸν λιμένων καὶ ὄρων εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς Ἡρωϊνῆς νήσου καὶ βροντόφωνος ἀντικαλεῖ εἰς τοὺς κρότους τοῦ ἐκάστοτε ἐκρηγνυμένου ἐπὶ τῆς Ἰδῆς κεραυνοῦ τῆς Ἐλευθερίας. Πότε ἄρα γε θὰ δεχθῆ εἰς τὰς ρικνὰς καὶ κατεσκληρικὰς παρσίας του τὸν ἀσπασμὸν ἐλευθεροῦ κύματος πεμπομένου ἐξ ἐλευθέρως τῆς νήσου Κρήτης;

Τὸν ὑπὸ τὸν Μαλέαν ὅμως προαιώνιον θρόνον τοῦ ἐνοσίχθονος καταρρίπτει ὁ ἐπικείμενος ἀσπασμὸς τῶν ὑδάτων τῶν κόλπων Κορινθιακοῦ καὶ Σαρωνικοῦ, τὸ δὲ ἀκαταδάμαστον κράτος τοῦ Μαλέα ἐπὶ τῆς Μεσογείου πίπτει ὑπὸ τὰ κτυπήματα τῆς θαυματοποιῦ ἀζίνης τοῦ αἰῶνος τούτου. Ὁ ἀπέναντι τοῦ ἀκρωτηρίου τούτου ἐπὶ τῆς νήσου Κυθήρων ἐστημένος φανὸς, ὁ μέγιστος τῶν φανῶν τῶν ἐλληνικῶν ὑδάτων, καὶ ὁ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Μαλέα ἰδρῦόμενος κατ' αὐτὰς φάρος χρησιμεύουσι μετὰ τινα ἔτη, μεθ' ἃ συντελεῖται ἡ τομὴ τοῦ ἰσμοῦ, ἀντὶ ἐπικηδείων λαμπρῶν κατὰ τὴν πτώσιν τοῦ γίγαντος. Τὸ συνδέσμον δ' ἐσχάτως τὴν Κόρινθον μετὰ τοῦ Μαλέα τηλεγραφικὸν νῆμα θ' ἀναγγεῖλη κατὰ τὸ «μόρσιμον ἡμῶν» περὶ τὸ 1886 τὴν ἀποκοπὴν τοῦ νῆματος τῆς ἱστορίας τοῦ Μαλέα!

Γ'.—ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΕΥΤΕΡΑΝ ΗΜΕΡΑΝ

Ἐν πλῆ, παρὰ τὴν Ζάκυνθον 27 Φεβρουαρίου 1882.

Ἡ Χάρυβδις καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἔπλεεν ὡς αὔρα, ἢ ὡς ἡ Αὔρα, ἢ μᾶλλον ἐνδμίξες ὅτι ἔπλεε κοιμωμένη. Τοσοῦτον ἦν γαληνιαία καὶ ἤρεμος ἡ θάλασσα. Μόνον τὰς ἀκτῖνας τοῦ τηλεφονοῦ φάρου τῶν Κυθήρων εἶδον κατὰ τὰς πρώτας ὥρας τῆς νυκτός, ὅτε ἡ Χάρυβδις παρέπλει τὴν νῆσον τῆς Ἀφροδίτης. Ἐντεῦθεν, πρὸς τὴν Πελοπόννησον οὐδὲν διεκρίνετο ἕνεκα τοῦ σκότους: οὔτε τὸ, καθ' Ὅμηρον, «ἔφαλον πτολίεθρον» Ἐλος, οὔτε ἡ «κοίλη Λακεδαιμόνων», οὔτε αἱ ἐκβολαὶ τοῦ κλεινοῦ Εὐρώτα, οὔτ' αὐταὶ αἱ κορυφαὶ τοῦ εὐξάνδρου Ταυγέτου. Μόλις δὲ περὶ τὴν μεσονύκτιον ὥραν διέκρινον, παρακαμπτούσης αὐτὸ τῆς Χαρύβδεως, τὸ Ταΐναρον ἀκρωτήριον, φωτιζόμενον ἀμυδρῶς ὑπὸ τῆς φθινούσης σελήνης. Ἐνταῦθα ὑπῆρχε παρ' ἀρχαίους ἢ εἰς Ἄδου κατάβασις καὶ προσήρχοντο ἵνα καθαρῶσιν οἱ μιανθέντες ἕνεκα φόνου ἀδίκου. Ὁ Ὁρέστης, φονεύσας τὴν ἀπιστήσασαν μητέρα αὐτοῦ Κλυταίμνηστραν καὶ δικασθεὶς ὑπὸ τῶν δώδεκα θεῶν ἐν Ἀρεΐῳ Πάγῳ, ἠθωώθη διὰ τῆς λευκῆς ψήφου τῆς Ἀθηνᾶς. Ἀλλὰ δὲν

ἤρκει αὐτῷ ἡ ἀποφυγὴ τῆς ποινικῆς τιμωρίας· διὰ τοῦτο δὲ ἤλθεν ἐν-
ταῦθα, εἰς τὸ Ταΐναρον ἵνα τελείως ἀπαλλαγῇ τοῦ «ἄγους». Σήμερον κα-
τοικοῦσιν ἐκεῖ οἱ ἄζευκτοὶ καὶ πολεμοχάρμικαι Μανιάται. Ἄπασα ἡ χώρα
αὐτῶν εἶναι ξηρὰ καὶ ἄγονος· ἀλλ' οὗτοι ἀναγκάζουσι τοὺς βράχους, δι'
ἐκτάκτου φιλοπονίας, νὰ φύωσι κριθὴν καὶ ὄσπρια· ἀρτύουσι δὲ τὸν μέ-
λανα, ὡς τὸν περιώνυμον ζωμὸν τῶν προγόνων αὐτῶν Σπαρτιατῶν, ἄρτον
διὰ τοῦ λίπους τῶν ὀρτύγων, οὓς περίεργος καὶ ἀνάλογος πρὸς τὸ ἄγονον
τοῦ τόπου οἰκονομία τῆς φύσεως ἄγει ἐκεῖ δις τοῦ ἔτους καθ' ἑκατομύρια.

Σήμερον τῇ πρώτῃ περιλαμπῆς ὁ ἥλιος ἀνέδου ἐκ τῶν κυμάτων περὶ
τὴν χώραν τοῦ Μαλέα, ἐκεῖθεν δηλαδὴ ὅπου ἔδυσε χθὲς, ὡς νὰ διανυ-
κτέρευσε ἐκεῖ! Πιθανῶς παρέλιπε κατὰ τὴν νύκτα ταύτην τὸ ἕτερον ἡ-
μισυ τῆς περιγεῖου πορείας αὐτοῦ, ἀφείλετο τοὺς ἀντίποδας ἐν διαρκεῖ σκό-
τει, καὶ ἔμεινε ἵνα ξενισθῇ εἰς τὰ περὶ τὸν Μαλέαν θαλάσσια ἀνάκτορα
τοῦ Ποσειδῶνος, ἢ εἰς τὰ ἐπὶ τῆς Κυθήρης νήσου μαλακὰ δώματα τῆς
Ἀφροδίτης. Τὸ δεύτερον εἶναι πιθανώτερον, διότι σήμερον ἀνατέλλων ἦν
κατακόρυφος, ὡς νὰ ἔχρυσεν αὐτὸν ἡ θεὰ διὰ τῆς περιωνύμου τὸ πάλαι
κυθηραϊκῆς πορφύρας, ἐξ ἧς καὶ ἡ νῆσος ἐκέκλητο *Πορφυροῦσα*. Καὶ διέ-
χυσε τὸ χρῶμα αὐτοῦ τοῦτο ἄμ' ἀνακτὸς καὶ ἐπορφύρισε τὰ μαλακὰ τῆς
πρωϊνῆς αὔρας κυμάτια καὶ ἐχρύσωσε τὰ ὑπὲρ τὴν ὠραίαν Ζάκυνθον περι-
πτάμενα ἐλαφρὰ νέφη. Καὶ ὁ ἀρτιπυγῆς δὲ ἐπὶ τῆς μείζονος τῶν Οἰνου-
σῶν νήσων φανὸς, διὰ τῆς θλάσεως τῶν ἀκτίνων τοῦ ὠραίου τούτου ἡλίου,
ἐφάνετο ἐν μέσῃ ἡμέρᾳ ὡς ἀνημμένος ἔτι.

Ἡ Χάρυβδις ἐν τούτοις διαψεύδουσα τὸ δριμύ ὄνομα αὐτῆς, ἀντὶ τέ-
ρατος ἀνθρωποφάγου καὶ νηοφάγου, ἢ ἀντὶ σπηλαιώδους βράχου, ὡς ἦν ἡ
ἀδελφὴ αὐτῆς Σκύλλα, εἶναι ὠραῖον θαλάσσιον μέγαρον, βρίθον χρυσοῦ καὶ
πορφύρας καὶ μεστὸν παντὸς τερπνοῦ καὶ ἀναπαυτικοῦ πράγματος. Ἄλλ'
ἐμὲ κατέχει πληγὴς ἐπὶ τῇ εὐρείᾳ καὶ ἀπολύτῃ κυριαρχίᾳ μου, ὡς μόνου
ἐπιβάτου, ἐπὶ τε τῶν ἀπείρων κοιτῶνων αὐτῆς καὶ ἐπὶ τῆς ἀχανοῦς αἰ-
θούσης καὶ τοῦ ἐκτεταμένου καταστρώματός· οὔτε δὲ εἰς τὴν Β', ἢ καὶ
εἰς τὴν Γ'. θέσιν ὑπάρχει τις ταξιδιωτῆς. Εὐχαρίστως λίαν θὰ ἐδεχόμην
νὰ μερισθῶ τὴν πενθήμερον ταύτην (μέχρι τῆς 3ης Μαρτίου) κτῆσίν μου
καὶ πρὸς τὸν ἐπαχθέστερον καὶ πληκτικώτερον συμπλωτῆρα.

Ἦεραν τῆς Κεφαλληνίας μ. μ.

Τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ πλοίου ἐλέπω μόνον κατὰ τὰς ὥρας τοῦ προ-
γεύματος καὶ τοῦ γεύματος. Τὰς λοιπὰς μένουσιν εἰς τὸ ἔργον των, λίαν
προσεκτικοί, ὡς παρατηρῶ, καὶ περὶ πάντων μεριμνῶντες. Ἐν τούτοις
ἔχουσι τὴν καλοσύνην νὰ μοι παρέχωσι πᾶσαν περιποίησιν ὅ τε πλοίαρχος
κ. Bruno Vincenzo καὶ ὁ ὑποπλοίαρχος κ. Giuseppe Clausi. Μετὰ τοῦ τρί-
του δὲν ἐγνωρίσθην. Εἶναι περίεργον ὅτι, ἐνῷ χθὲς συνηντήσαμεν ἐκεῖ
παρὰ τὸν Μαλέαν πλεῖστα ἀτιμώπλοια καὶ ἰστιοφόρα, σήμερον αὐδ' ἐν

ἐθεάθη εἰς τὸν ἡμέτερον δρίζοντα.—Ὁ καιρὸς εἶναι εὐδιώτατος. Κατελί-
πομεν ἤδη δεξιὰ τὴν Ζάκυνθον, τὴν Κεφαλληνίαν μετὰ τῆς οἰνοῖ συνε-
χομένης αὐτῇ Ἰθάκης, εἰς δὲ τὸ βάθος τὴν χώραν τῶν Αἰτωλῶν. Πλέομεν
πάντοτε πρὸς βορρᾶν ἐν ἀμετατρέπτῳ πορείᾳ. Πρὸ τινων ὠρῶν οὐδεμίᾳ
ξηρὰ φίνεται. Πᾶσα ἐλληνικὴ γῆ ἐκρύβη ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου· οὐδ'
ἐλπίζουσιν οἱ ὀφθαλμοὶ μου ν' ἀτενίσωσιν, ὡς εἰς τελευταῖον σταθμὴν τὴν
Κέρκυραν, διότι μετ' οὐ πολὺ τὸ σκότος θὰ καλύψῃ τὸ πᾶν. Ἴδου ὁ ἥλιος
ἄνευ ἀκτίνων, ὡς διάπυρος μύδρος, σπεύδει πρὸς τὸ τέρμα τῆς πορείας
αὐτοῦ καὶ ἡρέμα καταδυόμενος κρύπτεται εἰς τὰς ἐσχατίας τοῦ Ἰονίου
πελάγους. Αὐριον θὰ ἴδω τὸν ἥλιον τῆς Ἰταλίας.

Δ'.—TO BRENTHESION (Brindisi)

23 Φεβρουαρίου 1882. Πρωία.

Ἀφυπνισθεὶς ὑπὸ κρότων καὶ φωνῶν, ἠσθάνθη τὴν Χάρυβδιν ἡρεμοῦ-
σαν πλέον μετὰ 48ωρον ἀδιάλειπτον πλοῦν. Ὁ ἥλιος ἤδη ὠδήγησε τὸ πύ-
ρινον ἄρμα αὐτοῦ ἔξω τῶν πυλῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ φωτίζει καὶ καλλύνει
πᾶσαν τὴν πέριξ φύσιν, ἠτις ἐνταῦθα εὐμοιρεῖ χάριτος. Ἐνθεν καὶ ἔνθεν
εἰς τὰς ἐσχατίας τοῦ λιμένος, ὅπου λήγει τὸ κρηπίδωμα, μαλακαὶ καὶ
ἡρέμα ἐπικλινεῖς ἐκτάσεις λούουσι τὴν μόλις φυομένην χλόην αὐτῶν εἰς
τὰ κύματα. Ὑψικόρυφοι δ' ἀγχειροὶ βυθίζουσι τὰς ρίζας αὐτῶν εἰς τὴν
θάλασσαν. Ἀντλοῦσιν ἴσως ἐξ αὐτῆς ἄλμυρὰ δάκρυα ἵνα δικαιώσωσι τὴν
μεταμόρφωσίν των εἰς δένδρα. Περαιτέρω φαίνονται κηποί τινες, τεινον-
τες, ὡς τόσας χεῖρας, τοὺς κλάδους τῶν φυτῶν καὶ θάμνων αὐτῶν πρὸς
ὑποδοχὴν τοῦ περιπτακμένου ἄερος. Οἱ ὑπερκείμενοι καὶ οἱ περαιτέρω τοῦ
λιμένος λόφοι βρίθουσι συκῶν, ἐλαιῶν καὶ ἀθανάτων καὶ κυπρίτσων καὶ
φοινίκων καὶ παντοίων ἄλλων δένδρων. Ἄν ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Ἰταλία εἰσὶν
ἀδελφαί, ἡ Ἰταλίᾳ εἶναι ἀναμφιβόλως ἡ πρεσβυτέρη καὶ μᾶλλον προω-
δευμένη. Ἀμφότεραι κατωκλήθησαν εἰς τὰ βάθη τῶν προϊστορικῶν αἰώνων
ὑπὸ τῆς αὐτῆς Πελασγικῆς φυλῆς· ἡ Ἰταλία μάλιστα κατωκλήθη πρώτη,
ἄτε κειμένη ἐγγυτέρω τῆς ὁδοῦ, δι' ἧς κατέβη ἡ φυλὴ ἐκείνη· διὰ τοῦτο
δὲ καὶ ἐκαλεῖτο Μεγάλη Ἑλλάς. Ἀλλὰ κατὰ τὸν βῆρον τῶν αἰώνων ἐκα-
τέρη ἐτράπετο ἰδίαν ὁδόν. Ἡ Ἰταλίᾳ μετὰ πολλὰς περιπετείας ἐν ἐπι-
δρομαῖς καὶ ἐμφυλίαις πολέμοις, ἀπῆρτισε τὸ κραταῖον Ῥωμαϊκὸν ἔθνος·
ἀνεδείχθη ὡς πολεμικὴ χώρα, ἢ ὡς πεδῖον κρατερῶν μαχῶν· ἠψατο ἄκραφ
δακτύλῳ τῶν γραμμῶν· ἐκαλλιέργησε πλέον τι τὰς ὠραίας τέχνας·
ἀλλὰ κυρίως ἐμόρφωσε καὶ παρέδωκεν εἰς τὸν κόσμον τὴν ἐπιστήμην τοῦ
δικαίου. Ἐγένετο μὲν καὶ αὐτῇ ὁ πρὸς τὸν ἕρος τῆς ἐπιδρομῆς διαφόρων
λαῶν ἐν ταῖς μετέπειτα χρόνοις καὶ ἠλλαξε πολλοὺς ἀλληλοδιαδόχως
δεσπότες, ἀλλὰ δὲν ἠτύχησε νὰ κατακτηθῇ καὶ ἐρημωθῇ ὑπὸ φυλῆς, οἷα

ἢ Τουρκική. Ἡ δ' Ἑλλάς, ποιητικώτερα ἐκείνης, καὶ μᾶλλον θυμωδέης, κατ' Ἀριστοτέλην, ὑπῆρξεν ἡ πηγή τῆς ποιήσεως, τῶν γραμμάτων, τοῦ δράματος καὶ τῆς φιλοσοφίας· ἤγαγεν εἰς τὸ ὑπατον σημεῖον τῆς τελειότητος τὰς καλὰς τέχνας· καὶ ὑπῆρξε μὲν χώρα ἐν τῶν κατ' ἐξοχὴν πολεμικῶν, ἐν τε γῆ καὶ θαλάσῃ, καὶ διέχυσεν ἀπανταχοῦ μετὰ τῶν λογῶν αὐτῆς καὶ τὰ φῶτα τοῦ πολιτισμοῦ· ἀλλὰ τέλος παντοίαις περιπλεχθεῖσα τύχαις, συνετρίβη καὶ ἠρημώθη φυσικῶς τε καὶ ἠθικῶς ὑπὸ τῆς κτηνωδεστέρως τῶν κατακτητικῶν φυλῶν, τῆς Τουρκικῆς. Νῦν μάλιστα ἀνανήφει. Ἐν βραχεῖ σχετικῶς διαστήματι χρόνου διέπρξε πολλά, ἀλλὰ καὶ πολλῶν στερεῖται καὶ ὑστερεῖ ἔτι. Διὰ τοῦτο ἡ χλόη καὶ ἡ λεύκη παίζουσι πρὸς τὴν θάλασσαν, ἐν ᾧ ἐν Ἑλλάδι πολλὰ ἀρίστανται αὐτῆς. Ἐπάρχουσι καὶ ἐκεῖ ὁμοίαι θέσεις, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ κανόνα, ὡς ἐνταῦθα, διότι ἐν Ἑλλάδι ἡ γεωργία παρημελήθη, ὡς μὴ ὤφειλε. Πρέπει καὶ ἡ Πατρίς μου νὰ μάθῃ ν' ἀναγινώσκῃ τὸ μέγα καὶ σωτήριον βιβλίον τῆς φύσεως, ὃ ἐστὶν ἡ γεωργία, ἐν ᾧ ἐπὶ τοῦ παρόντος μόνον ψελλίζει ἐπ' αὐτοῦ.

Μὲ ἀποσπῶσι τῶν σκέψεων τούτων φωναὶ πικροειδεῖς καὶ μ' ἐπικναφέρουσιν εἰς τὴν *Χαρυβδιν*, ἥτις ἐνῶ στηρίζεται διὰ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς αὐτῆς εἰς τὴν προκυμαίναν, πρὸς τὸ βόρειον μέρος τοῦ λιμένος, ἐκ τῆς ἀριστερᾶς πολιορκεῖται ὑπὸ σμήνους λέμβων, ἐτομαζομένων τῶν ἐν αὐτοῖς λεμβούχων ἐν ἀμοιβαίαις βλαστημίαις καὶ ἀπειλαῖς νὰ ἐκπορθήσωσι τὸν μόνον ἐπιβάτην αὐτῆς.

Αὐθημερὸν μ. μ. ἐκ τῆς «Χαρυβδεως».

Μετὰ τὸ πρόγευμα ἀπέβην πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς πόλεως. Αὕτη ἀνήκει, ὡς γνωστὸν, εἰς τὴν Ἰταλικὴν ἐπαρχίαν Terra d' Otranto, καὶ ἀποτελεῖ τὴν πτέρναν τοῦ Ἰταλικοῦ ποδός, ὡς φαίνεται ἐν τοῖς γεωγραφικοῖς χάρταις. Τὸ Βρεντήσιον ἦν καὶ παρ' ἀρχαίους ἐπίσημος παραλία πόλις. Ὁ Στράβων, ὡς νομίζω, λέγει ὅτι ἐκτίσθη ὑπὸ Κρητῶν, ἐλθόντων ὑπὸ τὸν Μίνωα. Κατ' ἄλλους, ἔκτισεν αὐτὴν ὁ Διομήδης, ἐλθὼν ἐπὶ κερκλῆς Αἰολέων. Καὶ ἐπὶ 500 ἔτη μετὰ τὴν κτίσιν τῆς Ῥώμης ἐκυβερνᾶτο ἔτι ὑπὸ ἰδίου ἡγεμόνος. Ἀλλ' ἐγένετο καὶ αὕτη ἀποικία Ῥωμαϊκὴ, εὐημερήσασα ὅμως καὶ αὐξήθητε μέχρις 100,000 κατοίκων. Εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς ἱστορίας ἀναφαίνεται τὸ Βρεντήσιον. Ἐνταῦθα ἐχρίσθη Καῖσαρ ὁ Ὀκταβιανός, ἐγεννήθη ὁ τραγικὸς ποιητὴς Πακχούβιος καὶ ἀπέθανεν ὁ Βιργίλιος. Βραδύτερον ὅμως ἐπιδρομαὶ βαρβάρων καὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι κατέστρεψαν αὐτὸ, μάτην πειρωμένων τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων νὰ ἀναστηλώσωσι τὴν φθίνουσαν ἐπισημότητα αὐτοῦ. Τὸ ἔργον ὅμως τοῦτο ἐπεφυλάσσετο εἰς τὰς σταυροφορίας. Ἐκκτὸν ἡγεμόνας ἐπιβίβασαν ἐνταῦθα τὰς στρατιὰς αὐτῶν, ἀκολουθουμένους ὑπὸ χιλιῶν προσκνητῶν. Ἐκταε δ' ἐγένετο αὐτῆς τὸ σημεῖον τῆς συγκεντρώσεως καὶ ἀνταλλαγῆς τῶν ἐμπα-

ρευμάτων τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ὡς ὑπῆρξε καὶ πρὸ τοῦ. Ἀλλ' οἱ Τούρκοι κατέκλυσαν τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ Βρεντήσιον ἀπώλεσε τὴν ἐπισημότητα ἐμπορικῆς πόλεως, ἐκμηδενισθέντος τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ἐνέπεσεν εἰς φοβερὴν πενίαν καὶ ἀποσύνησιν.

Ἀλλὰ προώριστο νὰ ἐκτελεσθῇ ἐνταῦθα ἐν θαῦμα τῆς ἰσχύος τῶν νεωτέρων χρόνων, καὶ τὸ Βρεντήσιον καίτοι ἐναργὲς παράδειγμα τῆς κατὰ πληκτικῆς μεταβολῆς τῆς τύχης τῶν πόλεων ἐκείνων, ὧν ἡ πρόοδος εἶναι συνδεδεμένη μετὰ τῆς ἐγκαταλείψεως καὶ ἀκνωσεως μεγάλων ἐμπορικῶν ὁδῶν. Ἰδοὺ δὲ ὁ λόγος· ὁ λιμὴν τοῦ Βρεντησίου εἶναι εὐρύχωρος καὶ κεκτημένος τὸ πλεονέκτημα τοῦ νὰ δύνκνται τὰ πλοῖα νὰ ἐξέρχωνται αὐτοῦ οἰουδήποτε ἀνέμου πνέοντος. Ὅτε ἐγεννήθη ἡ ἐλπίς τῆς τομῆς τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ Σουέζ, τὸ δὲ παγκόσμιον ἐμπόριον ἔλαβε τὴν πρὸς τὰς Ἰνδίας παλαιὰν ἀνατολικὴν ὁδὸν, ἡ Ἰταλικὴ βουλή ἀπεφάσισε τὴν κατασκευὴν, ἡ μᾶλλον τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ φυσικοῦ λιμένος τοῦ Βρεντησίου. Πράγματι δὲ συνετελέσθη αὕτη τῷ 1866 δι' ἀπαύστου καὶ δραστηρίας ἐργασίας. Ὁ λιμὴν οὕτως ἔχει παρ' αὐτὸ τὸ κρηπίδιωμα βάρους 8 1/2 μέτρων. Τὰ παλαιὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα καταρτίσθησαν καὶ ἐχρησίμευσαν ὡς χώρος καὶ ὡς ὑλικὸν οἰκοδομῆς τῶν καταστημάτων τοῦ σιδηροδρόμου καὶ ἄλλων διαφόρων. Μεγάλα ἀτμόπλοια ἐκτελοῦσι σήμερον τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀλεξανδρείας. Μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς κατασκευῆς τοῦ σιδηροδρόμου τῆς Βρέννης καὶ τῆς διατρήσεως τοῦ Κεννησίου ὄρους τὰ Βρεντήσιον, ἐνεκα τῆς θέσεώς του κατέστη σπουδαῖον σημεῖον συναντήσεως σιδηροδρομῶν καὶ ἀτμοπλοίων διὰ τὴν μετάβασιν ἀπ' Ἀγγλίας καὶ Ἰνδίας. Ὡς πόλις οὐδεμίαν ἐμποιεῖ ἐντύπωσιν. Ὀλίγως ἔχει οἰκίας καλὰς, χρησιμευούσας ὡς ξενοδοχεῖα. Παρὰ τὴν προκυμαίναν ὑπάρχει μικρὰ τις πλατεῖα, ἡ τοῦ «Βίκτωρος Ἐμμανουήλ». Ἐξ αὐτῆς δ' ἀρχεται ἡ μόνη ἀξία λόγου ὁδὸς, ἡ «Amena», λήγουσα εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν οὗτος δ' εἶναι μέτριον, ἀπέριττον, ἀλλ' εὐάρεστον οἰκοδόμημα ἐφ' ὑψηλῆς θέσεως· διακλάδωσις τις τοῦ σιδηροδρόμου ἐξικνεῖται διὰ περιστροφῆς μέχρι τῆς παραλίας παρὰ τὴν ῥηθείσαν πλατεῖαν. Τὰ παλαιὰ μέγαρα καὶ τεμένη κατέπεσαν, ἢ ὀσημέραι καταρρέουσι. Ὁ πύργος τοῦ αὐτοκράτορος περιλείπει σήμερον ἀντὶ ἐστεμμένων καταδεδεικασμένους κεφαλὰς. Ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς ἀκνωθεῖσης πόλεως προσέξουσιν ὁ παλαιὸς ναὸς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, στρογγύλον κτίριον ἐκ τετραγώνων λίθων, ἀνευ πηλοῦ ὀκδομημένον, χρησιμεῖον δὲ ταῦν ὡς μουσεῖον. Ἐπειδὴ σήμερον εἶναι κυριακὴ, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπισκεφθῶ αὐτὸ. Ἐπίσης διακρίνεται ἡ μητρόπολις Santa Teresa, ἥς οἱ θεμέλιοι τοῖχοι χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ Γ' αἰῶνος, ἀλλ' ἥτις τυγχάνει νῦν βεβλαμμένη ἐξ ἐπικειλημένων σεισμῶν. Μεθ' ὅσου καὶ ἂν εἰσῆλθον ἐντὸς αὐτῆς σεβασμοῦ, δὲν ἠδυνήθη νὰ μὴ ἀγανακτήσω, εἶτα δὲ καὶ γελάσω

διὰ τὸν τρόπον τοῦ λατρεύειν ἐνταῦθα τὰ θεῶν. *Κούκλαι* ἐκ ξύλου ἢ ἐκ κηροῦ, ὡς τὰς ἐκτιθεμένους κατὰ τὴν ὁδὸν Ἑρμοῦ δι' ἐμπορικούς λόγους, εἶναι αἱ ἀντιπρόσωποι τῆς ἀγιωσύνης ἐνταῦθα. Ἄλλοτε ἐγένετο ἐν Ἀθήναις μέγας πάταγος, διότι ἐγλύφθησαν περὶ τὸν ἀμβωνα τῆς ἀγίας Εἰρήνης ἐν μαρμαρῷ καὶ τέχνη καλῇ βεβελίως, αἱ μορφαὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν τεσσαρῶν εὐαγγελιστῶν. Ἄλλὰ τί θὰ ἐλέγετε ἂν ἐβλέπετε ὅ,τι ἐγὼ εἶδον ἐνταῦθα; Σύρουσι τὸ παραπέτασμα κοιλώματός τινος καὶ βλέπω κούκλαν, ἐν μεγέθει ὀλίγον ἐλαττωμένῃ τοῦ φυσικοῦ, τὴν ἀγίαν τάδε εἶναι ἐνδεδυμένην τοῦ συρμού. Ἄλλοῦ εἶναι ἡ Παναγία (καὶ συγχώρησόν με Παναγία μου!) ὁμοία κούκλα, καλλίτερον ὅμως ἐνδεδυμένη, κρατοῦσα εἰς τὴν χεῖρα τὴν καρδίαν τῆς, ἦν μία ἄλλη κούκλα, δῆθεν ἄγγελος, τρυπᾷ μὲ ἐν ξύλινον ξίφος. Ἄλλοῦ, εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ ὄντος ὠραίου τούτου ναοῦ ὑπάρχει ὁ ἅγιος Γεώργιος. Τίς ἐξ ὑμῶν δὲν ἐπεσεκέρθη τὸ κατὰ τὴν ἀγίαν Τριάδα τῶν Ἀθηνῶν ἀρχαρον νεκροταφεῖον; Εἶδτε ἐκεῖ τὸ ἔφιππον ἀνάγλυφον τοῦ Δεξιλέω, ἂν ἐνθυμῶμαι καλῶς. Ἐκμυχεῖτον αὐτοῦ βλέπετε καὶ ἐν τῇ εἰσόδῳ ἰδιωτικῆς οἰκίας ἐν Ἀθήναις. Ὅμοιον ἐκεῖναι εἶναι καὶ τὸ ἐδῶ ἀγάλμα τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἔφιππον, μὲ δόρυ κ.λ.π. Ἄλλοῦ εἰς παλαιὸς Χριστὸς, ἐσταυρωμένος ἐν ἀγάλματι, ἀλλὰ τεθραυσμένος καὶ ἔρριμμένος εἰς τινα γωνίαν. Καὶ ἄλλοῦ ἄλλα χειρότερα. Φεύγω ἐκεῖθεν, διότι δὲν δύναμαι νὰ βλέπω τὴν κατὰπτωσιν ταύτην τῆς ὑψηλῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Μεταβαίνω εἰς τὸν ναὸν Chiesa Madre. Ἐνταῦθα τελεῖται λειτουργία. Τὸ Βρεντήσιον εἶναι ἕδρα μητροπολίτου, ὃς τις ταύτῃ τῇ στιγμῇ ἱερουργεῖ μετὰ πολυπληθοῦς καὶ ἐπιβάλλοντος ἐπιτελείου. Ἐμεινα ἐπὶ πολλὴν ὥραν, εὐχαριστούμενος μεγάλως ἕκ τε τῆς τάξεως καὶ τῆς κατανύξεως.

Αἱ ὁδοὶ τῆς πόλεως ταύτης, κατοικουμένης ὑπὸ 15,000 ψυχῶν, εἶναι στενωπαὶ καὶ ἀνώμαλοι· δὲν δύνανται δὲ νὰ καυχηθῶσιν ἐπὶ καθαρύτητι. Κίνησις παρατηρεῖται μόνον εἰς τὴν παραλίαν. Ἐν Ἰταλίᾳ, φαίνεται, ὑπάρχει ἄριστα κατηρητισμένος τὸ σῶμα τῆς τελωνοφυλακῆς. Οἱ ἄνδρες αὐτῆς φέρουσιν ὠραίαν στολὴν μετὰ πτεροῦ ἐπὶ τοῦ πύλου καὶ φυλάττουσιν ὡς Κέρβεροι. Ὁραιοτέραν ὅμως στολὴν ἔχει ὁ πεζικὸς στρατός. Ἀποτελεῖται αὕτη ἐκ πύλου μετὰ εὐρέων ἐρυθρῶν σειραδίων καὶ ἐπιδεικτικῶ ὀστέμματος· ἐπειδὴ δὲ εἶναι σήμερον κυρικῆ, φέρουσι πάντες ὑποχρεωτικῶς τὰ λῶφια καὶ λευκὰς χειρίδας. Τὸ παρ' ἡμῖν ἀμπέχονον, τὸ στενὸν καὶ ὅλος ἀκατάλληλον διὰ τὸ ἡμέτερον κλίμα, ἀντικαθιστᾷ ἐνταῦθα εἰδὸς τι μεταξὺ σάκκου καὶ ζακιέτας, παρέχον ἐλευθερίαν καὶ χάριν.

Ἐτηλεγράφησα εἰς Ἀθήνας, ἵν' ἀναγγείλω τὴν ἀφίξίν μου, ἔρριψα τὰς ἐπιστολάς μου εἰς τὸ ταχυδρομεῖον καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὴν Χάρυβδι, εὐχόμενος καὶ ἐλπίζων ὅτι θ' ἀποκτήσῃ καὶ ἡ Ἑλλάς ἐν Brindisi διὰ τῆς κατασκευῆς διεθνοῦς σιδηροδρόμου εἰς τὸ ἄκρον τῆς Πελοποννήσου, χρη-

σιμεῖον ὡς ὁδὸς τῶν Ἰνδιῶν. Γάλλοι κεφαλαίουχοι καὶ ἕτεροι ἐξέχοντες ἐν τῇ πολιτικῇ ἄνδρες σκέπτονται σπουδαίως διὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ· δὲν ἐδίστασαν δὲ καὶ νὰ ὀνοματίσωσιν αὐτὸν «Σιδηροδρόμον τῆς Μονεμβασιάς», διότι περὶ τὴν πόλιν ταύτην κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θὰ ἐκβάλλῃ, οἷον εἰπεῖν, εἰς τὴν Μεσόγειον, ἀρχόμενος ἐκ Παρισίων.

Ε'.— ΙΤΑΛΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝ

Ἐκ τῆς «Χαρυβδίας» τῇ 1 Μαρτίου 1882. Πρωία.

Γράψας χθὲς τὰς ἀνωτέρω σελίδας κατεκλίθην. Ὅτε δ' ἐξυπνισα, ἡ Χάρυβδις εὐρίσκετο ἠγκυροβολημένη πρὸ μεγάλης καὶ πολυταράχου πόλεως, ἐντὸς λαμπροῦ λιμένος. Δὲν ἔλαβον ἔτι τὸν κόπον νὰ ἐρωτήσω ποῦ εὐρίσκομαι. Ἄλλ' ἀδιάφορον τοῦτο δι' ἐμὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἀφοῦ εἰσέτι δὲν ἔφθασα εἰς τὸν πρὸς δὲν ὄρον τοῦ ταξιδίου μου. Ἀδιάφορον δὲ καὶ δι' ὑμᾶς, ἂν ἔχητε τὴν διάθεσιν νὰ μὲ ἀκολουθήσητε εἰς τὰς ἐπομένους ἐνταῦθα ἐντυπώσεις καὶ σκέψεις μου. Ἀφίνω ἔτι ἐμαυτὸν διατελοῦντα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἐθνικοῦ ἐγωῖσμου, ἵνα μὴ εἶπω τῆς ἐθνικῆς ματαιότητος. Καὶ ἀντὶ νὰ εἶπω ὅτι εἴμεθα παράδοξοι ἡμεῖς (οἱ Ἕλληνες, ἐννοῶ) λέγω ὅτι εἰσὶ παράδοξοι ὅλοι οὗτοι οἱ ἄνθρωποι, οἱ περικυκλοῦντές με ταύτῃ τῇ στιγμῇ, οἱ ἀναβαίνοντες καὶ καταβαίνοντες τὰς κλίμακας τοῦ ἀτμοπλοίου, οἱ συνωστιζόμενοι ἐκεῖ πέραν εἰς τὴν προκυμαίαν, οἱ περικιτέρω ἐκεῖνοι τρέχοντες ἄνω καὶ κάτω ὡς δαιμονισμένοι, οἱ ἄλλοι ἐκεῖνοι, οἱ διασχίζοντες διὰ λέμβων τὴν θάλασσαν καὶ διαπεραιούμενοι ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ ἄλλο ἀτμόπλοιο, καὶ τέλος ὅλος ὁ κόσμος ἐδῶ. Παράδοξοι καὶ πάλιν παράδοξοι. Λοιπὸν αὐτοὶ δὲν ἔχουσι πρωϊνὰς ἐφημερίδας, ὧν τὴν ἀνάγκωσιν νὰ θεωρῶσιν ὡς κύριον ἔργον ἅμα ἐξυπνήσωσιν, ἵνα μανθάνωσιν τὰ νέα τῆς ἡμέρας, τὰ ἐξωτερικὰ τηλεγραφήματα, τὰς σκέψεις τοῦ Βίσημαρχ, τοὺς μυχιούς διαλογισμούς τοῦ Γρεβῦ, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐν συμποσίῳ προπόσεως τοῦ Σκοβέλεφ; Δὲν ἐνδιαφέρονται διὰ τὰς ἐν τῇ Ἰταλικῇ βουλῇ συζητήσεις; Δὲν ἔχουσι φίλους, ὧν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν νὰ περιμένωσιν τὸν διορισμὸν εἰς δημοσίαν θέσιν; Καὶ πῶς θὰ συζητήσωσιν ὕστερον, καθήμενοι εἰς τὸ καφενεῖον (ἂν ἔχωσι δὲ, ὅπερ νομίζω λίαν ἀμφίβολον, καφενεῖα) περὶ τῆς πορείας ἢ θ' ἀκολουθήσῃ ἢ πατρίς των εἰς τὸ ζήτημα τῆς Αἰγύπτου, καὶ περὶ τῆς ἀναμίξεως αὐτῆς εἰς τὰ Ἐρζεγοβινακά; Ἄλλὰ τί λέγω; εἶναι δυνατόν οὗτοι νὰ σκέπτονται περὶ πατριδος; Ποῦ εἶναι λοιπὸν αἱ ἐφημερίδες των; Ἴσως δὲν πιστεύσητε καὶ θελήσητε νὰ βεβαιώσω ὑμῖν τοῦτο ἐνόρκως: ὀμνύω εἰς τὴν Χάρυβδι, ὅτι οὐδεὶς ἀναγινώσκει ἐφημερίδα· οὐδεὶς ἀνέβη τὰς κλίμακας τοῦ ἀτμοπλοίου ἵνα ἐρωτήσῃ «τί νέα;»· οὐδεὶς ἦλθε νὰ ἰδῇ μήπως ἐπιβάτης τις κοιμίζει αὐτῷ ἐπιστολήν, στελλομένην παρὰ συγγενοῦς, ὅπως λέγομεν καὶ γνωρί-

ζομεν ἡμεῖς «μὲ ἐπιβάτην, διὰ τὸ μὴ πληρώσει γραμματόσημον». Οὐδεὶς ἦλθεν, ὅπως πάλιν λέγομεν ἡμεῖς, «μὴπως ἴδῃ κανένα γνώριμον εἰς τὸ ἀτιμόπλοιον». Οὔτε τέλος, ἠρώτησε κανεὶς, «μὴπως εἶναι μεταξύ τῶν ἐπιβατῶν κανεὶς βουλευτῆς, ἢ ὑπάλληλος νέος». Τίποτε, τίποτε ἐξ ὅλων τούτων. Παράδοχοι ἄνθρωποι! Ἡὼς ζῶσι λοιπόν; . . .

Ζῶσι (καί, ἃς ὁμιλήσωμεν καθαρά, ἐπειδὴ ὁμιλοῦμεν μεταξύ μας, δηλ. εἰς τὴν γλώσσάν μας, καὶ δὲν εἶναι φόβος τὸ μᾶς ἐννοήσῃ ξένος τις) ζῶσιν ὡς θὰ ἠύχόμην τὸ ἐζῶμεν καὶ ἡμεῖς. Ἡ Χάρυθις περιελθούσα ταχέως καὶ ἀκαμάτως τοὺς λιμένας ὅλους τῆς Ἀνατολῆς ὑπερεπλήρωσε τὸ ἀχανές κῆτος αὐτῆς δι' ἐμπορευμάτων παντοίων. Χθὲς δ' ἔτι ἐπλήρωσε τὸ ὑπολειπούμενον κενὸν μέρος διὰ μεγάλης ποσότητος σύκων, ἀλευρών, ἐλαίων καὶ ἄλλων ἐκ Βρεντησίου, καὶ σπεύδει τὸ κομίσῃ ταῦτα πάντα εἰς τοὺς τόπους τῆς καταναλώσεως αὐτῶν. Πιθανὸν μεταξύ τῶν κινουμένων ταῦτη τῇ στιγμῇ περὶ ἐμὲ τὸ εὐρίσκονται καὶ βουλευταὶ, ἀλλὰ παριστάνται ἐνταῦθα διὰ τὰς ἐμπορικὰς ἐργασίας τῶν, ὠφελοῦντες τὴν Πατριδα τῶν πλείοτερον ἢ διὰ μᾶς ἀγορεύσεως. Ἴσως εἶναι καὶ ἄλλο τι ἐξέχον πρόσωπον, ἀλλ' ἦλθεν ἵνα πωλήσῃ τὰ σῦκά του. Καὶ ἔχουσιν ὅλοι ἐφημερίδα πρωϊνὴν τε καὶ ἑσπερινὴν, τὰς ἐμπορικὰς ἀγγελίας καὶ ἀφίξεις, καὶ τὴν ἑσπερινὴν ἀντὶ τὸ συζητῶσιν, ἀναπαύονται ἵνα ἐργασθῶσιν αὐριον δραστηριώτερον. Οὕτως ζῶσιν ἐνταῦθα, ἕκαστος ἐπὶ τὸ ἴδιον ἔργον ἀσχολούμενος καὶ τελειοποιούμενος. Πρακτικότης καὶ εἰδικότης ἐν πάσιν. Ἐλπίζωμεν ὁμῶς ὅτι καὶ ἡμεῖς δὲν θὰ ἐπιμεινῶμεν ἐπὶ μακρὸν ἔτι εἰς τὴν διατελοῦμεν ἐκκεντρικὴν κατὰστασιν καὶ ὅτι θὰ τραπῶμεν εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἀφοῦ, ὡς τοῦλάχιστον φαίνεται, ταχέως θὰ ἔχωμεν σιδηροδρόμους καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἔργα.

Λαμπρὰ καὶ τελειῶς ἐκρινῆ εἶναι καὶ ἡ σημερινὴ ἡμέρα. Θέλω ἐπωφεληθῆ αὐτῆς ἵνα ἐπισκεφθῶ τὴν πρὸ ἐμοῦ πόλιν μετὰ τὸ ἐπικείμενον πρόγευμα. Ἴδου ἤχει ὁ κώδων καὶ ἐγὼ σπεύδω ἐκεῖ.

Γ'.—Τὸ ΒΑΡΙΟΝ (BARIUM, BARI)

Αὐθημερόν, ἑσπέρα.

Πρὸ μικροῦ ἐπανῆλθον κεκμηκῶς ἐκ τῆς ἐπισκέψεως τῆς πόλεως, ἐνώπιον τῆς ὁποίας εὐρίσκομαι ἀπὸ πρωίας. Ἡ περιγραφή τοῦ Βαρίου συνδέεται μετὰ τῆς περιγραφῆς τῆς ὅλης ἐπαρχίας εἰς τὴν ἀνήκει· διὰ τοῦτο δὲ θὰ εἴπω περὶ αὐτῆς ὀλίγας λέξεις.

Αὕτη, μία τῶν εὐφορωτέρων ἐπαρχιῶν τοῦ νῦν Ἰταλικοῦ βασιλείου, διαίρεται εἰς τρία μέρη· Bari, Barletta καὶ Altamura εἶναι περιφέρειαι 6,000 περίπου [] χιλιαμέτρων καὶ κατοικεῖται ὑπὸ 650,000 ὡς ἔγγιστα ψυχῶν. Εἰς τὸ δυτικὸν μέρος διασχίζεται ὑπὸ διακλαδώσεώς τινος τῶν Ἀπενί-

νων· ἀλλ' ἐνταῦθα, ὡς ἐγὼ βλέπω αὐτὴν, μόνον λόφους ἔχει, ἢ μᾶλλον ὑπάρχουσι λόφοι ὠραίζοντες αὐτὴν. Ὀλόκληρος ἡ ἐπαρχία στερεῖται ποταμῶν καὶ χειμάρων· καὶ ποσίμου σχεδὸν ὕδατος στερεῖται, ἀλλ' ἔχει λαμπρὰ δάση καὶ βοσκὰς ἐφ' ἃς νέμονται ποίμνια προβάτων καὶ χοίρων καὶ βουβάλων. Ἐπίσης ἐπιμελοῦνται κατὰ τὰ μέρη ταῦτα τῆς ἀνατροφῆς μικροσώμων μὲν, ἀλλ' ἐξαίρετων ἵππων, ὧν ἡ θεὰ ἐν ταῖς ὁδοῖς πολλὰς ἀνέκοψε τὸ βῆμά μου καὶ ἐπέσπασε εἰδὸς τι φθόγιου. Τὸ ἔδαφος τῆς χώρας ἐκ τιτανώδους γῆς συνιστάμενον εἰς τὸ βῆθος, καλύπτεται ὑπὸ εὐφόρου στρώματος ἀροσίμου καὶ ἐπιδεκτικοῦ πάσης καλλιέργειας. Παράγει δὲ ἀπειρα σιτηρὰ, πολύτιμον ἔλαιον, ἀγύγδαλα, σῦκα, βᾶμβακα, λιγόν, κάπαριν, γλυκὸρριζαν, οἶνον, σόδα κλπ. Τὸ ἔριον τῶν προβάτων τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἐφημίζετο καὶ παρ' ἀρχαίους. Ἐπικερδῆ εἶναι ἐνταῦθα ἐπίσης τὸ κυνήγιον καὶ ἡ ἀλιεῖα.

Ἄλλ' ἔλθωμεν εἰς τὴν πόλιν Βάριον. Αὕτη παρὰ Ῥωμαίοις ἐκαλεῖτο Barium· ὑπὸ τοῦ Νέρωνος δ' ἀνυψώθη εἰς ἰσοπλιτεῖαν. Ἡ ἄλυσος τῆς ἰστορίας αὐτῆς διακόπτεται ἐπὶ πολὺ. Τέλος οἱ Ἕλληνες αὐτοκράτορες κατέκτησαν αὐτὴν ἀπὸ τῶν Γότθων. Εἶτα ἐγένοντο ἀλληλοδιαδόχως δεσπόται αὐτῆς οἱ Σαρακηνοὶ, οἱ Νορμαννοὶ, οἱ Γάλλοι, οἱ Ἕλληνες ὁ Πάπας καὶ εἶτα ὁ Φρειδερίκος Β'. ὅστις ἔκτισε τὸ φρούριον. Τέλος, μετὰ πολλὰς ἄλλας περιπετείας, ἠνώθη τῷ 1558 μετὰ τοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως. Ἄλλ' ἀφῶμεν καὶ τὴν ἱστορίαν καὶ ἔλθωμεν ὀριστικῶς εἰς τὴν νῦν κατὰστασιν τῆς πόλεως.

Αὕτη διακρίνεται εἰς παλαιὰν καὶ νέαν, ἀτελῶς ἀπ' ἀλλήλων διακρινόμενας. Ἡ πρώτη ἔχει στενὰς ἐλικώδεις ὁδοὺς, ἀλλὰ πλακοστρώτους καὶ διὰ τοῦτο καθαρὰς πῶς, μεθ' ὅλην τὴν τεραστικὴν ἐμπορικὴν κίνησιν ἐπ' αὐτῶν. Ἡ νέα ἔχει ὠραίας εὐρείας ὁδοὺς, τὸ πλεῖστον καὶ ταύτας λιθοστρώτους πλατείας καταφώτους καὶ καταφύτους, προεξαρχούσης τῆς «πλατείας τοῦ Καθούρ», ἐφ' ἧς κεῖται τὸ θέατρον (ἀφιερωμένον τῷ ἐνταῦθα γεννηθέντι μουσικῷ Paccini), τὸ διοικητήριον, εὐρύτατον καὶ ὠραίως ὄψεως κτίριον, καὶ ἄλλα. Ἐχει ἐξοχὰς λίαν εὐαρέστους καὶ εὐμεγέθη σιδηροδρομικὸν σταθμὸν, πρὸς ὃν ἄγει ἐκ τῆς πλατείας Καθούρ, ἡ μεγαλητέρα ὁδὸς τῆς πόλεως. Ἀκριβέστερον εἰπεῖν ἡ πόλις αὕτη εἶναι ἐν τῷ γίγνεσθαι· τοσαύτην ζῶν καὶ πρῶδον ἔχει. Νῦν κατοικεῖται ὑπὸ 60 περίπου χιλιάδων. Μετὰ δέκα ἔτη θὰ ἔχη 100,000 κατοίκους· λίθος τις, προσόμοιος τῷ Πειραικῷ, εὐκολύνει καὶ καλλύνει τὰς νέας οἰκοδομὰς, ἐν αἷς διακρίνονται ὁ ἐν τῷ τελειοῦσθαι εὐρισκόμενος μέγας σφρατῶν, πολλοὶ ναοὶ καὶ διάφορα ἐργοστάσια.

Εἶναι ἡ πόλις ἔδρα ἐπάρχου, ἀρχιεπισκόπου, διοικητοῦ τῆς γαλιανίας, μητροπολιτικοῦ ἱερατικοῦ σχολείου, καὶ βασιλικοῦ γυμνασίου, ἐν ᾧ διδασκονται καὶ κλάδον ἐπιστημῶν. Ἐκ τῶν ἀρχαίων κτιρίων διακρίνονται

αί εκκλησίαι, ὧν ἐπεσκέφθην τρεῖς. Τὴν τοῦ ἁγίου Ἀγτωνίου παρ' ὄλας τὰς παρορμήσεις καὶ ἐπαναλήψεις (διὰ ἑκατοντάκις χιλιοστὴν ἴσως φορὰν) θαυμασμοῦ γεροντίου ἱερέως πρὸ ἑκάστης εἰκόνας, δὲν εὔρον ἀξίαν ἰδιαιτέραν λόγου. Ἄλλ' ἔπειτα ὅτε ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν ὁ γέρον ἐκεῖνος, ἐκλαδὼν ἐμὲ θαυματουργόν, ὡς ἦτο ὁ ἅγιος Ἀντώνιος, ὁ ἀμεταβάτων τὸν ὄφιν εἰς χρυσοῦν, ἐζήτησε νὰ μεταβάλλω τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ἀργυρᾶν Ὀθωνικὴν δραχμὴν εἰς φράγκον. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐτέλετα τὸ θαῦμα, ἀνοίξας ἐκ δευτέρου τὸ βαλάντιόν μου. Ἐξαιρέτως ὠραῖον εὔρον τὸν μέγιστον ναὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου, οἰκοδομηθέντα τῷ 1187. Ἐχει λαμπρότατον βωμόν, διὰ πολλῶν ἀγαλμάτων καὶ ἀφθόνου χρυσοῦ πεποικιλμένον· ἐπίσης πολλάς καὶ ὠραίας εἰκόνας, ἐν τε τοῖς τοίχοις καὶ ἐν τῇ ὀροφῇ. Πρὸ πάντων αἱ τελευταῖαι αὗται διαπρέπουσιν ἐπὶ πλούτῳ· εἰσὶ δὲ ἀπασαι, πλὴν δύο ἢ τριῶν, ἔργα τῶν ἰταλικῶν ζωγραφικῶν σχολῶν παρελθόντων αἰώνων. Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ φυλάσσονται πολλὰ περγαμνηναί, δι' ὧν ἐχορηγήθησαν προνόμια εἰς τὸ Βάριον. Ἐχει δὲ καὶ ὑπόγειον μέγαν ναὸν, ὁ ναὸς οὗτος τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐκτισμένον κατὰ τὸν ῥυθμὸν τῶν τζαμιῶν· ἐν αὐτῷ φυλάσσεται τὸ σῶμα τοῦ ἁγίου. Διὰ νὰ καταβῶ ἐκεῖ, ἔπρεπε νὰ ζητηθῇ ἡ ἄδεια καὶ ἡ κλεῖς παρὰ τοῦ διοικητοῦ· ἀλλ' ἐγὼ δὲν εἶχον καιρὸν νὰ ἐκτελέσω ταῦτα.

Εὐρίσκομαι εἰς τὸν τόπον τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν ἁγίων. Θελήσατε λοιπὸν καὶ ὑμεῖς νὰ μὲ ἀκολουθήσητε καὶ εἰς ἄλλου ναοῦ, τοῦ τελευταίου πλέον, τὴν ἐπίσκεψιν, ἀφοῦ μάλιστα θὰ ὑποστῆτε ὀλιγώτερον κόπον ἢ ἀναγκώσητε, ἢ ἐγὼ ἴνα εὔρω καὶ ἀναβῶ καὶ καταβῶ αὐτόν· πρόσθε δὲ καὶ ὀλιγώτερον ἢ οὐδὲν κίνδυνον, ἐνῶ ἐγὼ μικροῦ δεῖν συνετριβόμην ὀλισθήσας ἐπὶ τῶν πλακῶν αὐτοῦ. Εἶναι δὲ οὗτος ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου «Σαβίνου» ἢ Μητροπόλις τοῦ Βαρίου, κτισθεῖσα τῷ 1034, καὶ ὑπάρξασα ἀρχικῶς μία τῶν σπουδαιότερων ἐκκλησιῶν ὀλοκλήρου τῆς Ἰταλίας. Ἐπαθεν ὁμοῦ καὶ αὕτη ὅ,τι καὶ ἡ Μητρόπολις τῆς Μονεμβασίας, ἡ ἀνάγουσα τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς τὸν αὐτὸν περίπου αἰῶνα. Ἐπαθεν ἐπισκευήν. Ἐπισκευὴ δὲ τοιούτων ἀνεκτιμήτων ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τῆς τέχνης ἐν γένει καὶ τῆς ἱστορίας κτιρίων ἰσοδυναμεῖ πρὸς καταστροφὴν. Πολλὴν εὐρίσκω, κατ' ἐξακολούθησιν, τὴν ὁμοιότητα μεταξὺ τοῦ ἁγίου «Σαβίνου» καὶ τοῦ «Ἐλκομένου Χριστοῦ» τῆς Μονεμβασίας. Ἡ ἐπισκευὴ ἀμφοτέρων ὁμοιάζει σχεδὸν πληρῶστατα· ταῦτά κοσμήματα, ταῦτά ἀνθέμια ταῦτά ψευδοπλαίσια ἐκ γύψου· ἐν Μονεμβασίᾳ μόνον περισσεύουσι τὰ χρώματα. Ἄλλη ὁμοιότης ἀπαντᾷ εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ἀρχαίων εἰκόνων ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ναοῖς. Καὶ ἐκεῖ ἐσώθησαν αἱ λαμπραὶ τῆς ἀκμαζούσης βυζαντιακῆς τέχνης εἰκόνας καὶ ἐνταῦθα εἶδον σήμερον ἔργα τοῦ Βερονέσου τοῦ Τιντορέττου καὶ τοῦ Καλκβρέζου, πκοιστῶντα τὴν Παναγιάν ἐν διαφόροις περιστάσεσι, τὴν «ἀνάληψιν» τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν «ψηλάφησιν»

τοῦ Θωμᾶ. Καὶ ὁ ναὸς οὗτος ἔχει ὑπόγειον ἄλλον ναὸν, ἐν ᾧ φυλάσσεται προτομὴ, ἐν φυσικῷ μεγέθει, τοῦ ἁγίου Σαβίνου ὄλας ἀργυρᾶ, καὶ εἰκὼν τῆς Παναγίας, φερούσης τὸν Χριστὸν, ὠραίας βυζαντιακῆς τέχνης, τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, κομισθεῖσα ἐνταῦθα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸ φρούριον τοῦ Φρειδερίκου Β' διατηρούμενον ἔτι ἐν καλῇ καταστάσει, χρησιμεύει ἐν μέρει διὰ φυλακᾶς.

Ἄλλὰ τὸ κάλλιον καὶ ὠφελιμώτερον παντὸς ἄλλου κοσμοῦν τὴν πόλιν ταύτην ἔργον εἶναι ὁ εὐρύχωρος καὶ ὄσφ στερεὸς τόσφ καλλιτεχνικὸς λιμὴν αὐτῆς, ἔχων δύο προκυμαίας καὶ εὐκολύνων καθ' ὅλα τὴν ἀπειρον καὶ ἀέναντον κίνησιν τοῦ ἐμπορίου. Ὁ λιμὴν οὗτος εἶναι σταθμὸς τῶν πλοίων μεταξὺ Νεκπόλεως καὶ Ἀγκῶνος. Εὐρίσκεται δὲ εἰς ἀδιάκοπον συναφειαν πρὸς τοὺς λιμένας Τεργέστης, Ἐνετίας, Μεσσήνης, Δαλματίας καὶ Κερκύρας. Ὡς εἶπον ἀνωτέρω πληθὺς προϊόντων ἐξάγεται ἐντεῦθεν. Τούτοις προστίθενται καὶ τὰ προϊόντα τῆς ἐγγχωρίου ἀκμαίας βιομηχανίας. Ῥοσόλι, σακχαρωτὰ, κλειδοκύμβαλα, ὄργανα, κάτοπτρα, κηρία, κλπ. Οἱ κάτοικοι τοῦ Βαρίου θεωροῦνται οἱ καλλίτεροι καὶ τολμηρότεροι ναυτικοὶ τῶν λοιπῶν κατοικῶν τῆς δυτικῆς Ἰταλίας καὶ ἐξάγουσι τὰ προϊόντα τοῦ τόπου δι' ἰδίων πλοίων.

Ἄκρα ἡσυχία καὶ ἀκμάτος δραστηριότης χαρκιτηρίζουσι τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως ταύτης, δυναμένης νὰ ὀνομασθῇ «μέγα βιομηχανικὸν καὶ ἐμπορικὸν κατάστημα, μὲ τινὰς στρατιώτας, μὲ περισσοτέρας ἐκκλησίας, μὲ ἀκόμη περισσοτέρους ἁγίους καὶ μὲ ἐν καλὸν θέατρον».

Ἡ ἀποψὶς τῶν πέριξ ἐκ τοῦ καταστρώματος τῆς Χαρυόθειας εἶναι γραφικωτάτη· ἔχει τι τὸ καθιστῶν αὐτὴν παρεμφερῆ τῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Εὐτυχεῖς αἱ χῶραι αἱ περικλείουσαι τοιαύτας πόλεις! Ἐλπίζω ὅτι θὰ ἴδωμεν ἀλλήλους αὐριον εἰς Ἀγκῶνα.

Ζ'.—Ὁ ΦΙΑΟΣ ΜΟΥ ΙΑΤΡΟΣ

Ἐν πλῆ, τῇ 2 Μαρτίου 1882. Πρωῖα,

Εἶχον εὐχηθῆ προχθὲς εἰς τὴν τύχην νὰ μοι δώσῃ ἕνα τινὰ συμπλωτῆρα, οἰονδήποτε. Αὕτη δὲ εὐμενὴς πρὸς ἐμὲ, ὡς φαίνεται ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ὠραίου τούτου ταξειδίου μου μέχρι τοῦδε τοῦλάχιστον, δὲν παρεῖδε τὴν εὐχὴν μου, ἀλλ' ἐξετέλεσεν αὐτὴν μετὰ τινος τροποποιήσεως ἐπὶ τὸ βέλτιον· διότι ἀντὶ ἀπεχθοῦς καὶ πληκτικοῦ, ὡς ἐζήτησα ἐγὼ τὸν συμπλωτῆρά μου, προσῆλθε χθὲς τὸ ἑσπέρας, ἐκ Βαρίου ἐπιβιβασθεὶς, εἰς ἀξιόλογος κύριος, ἴνα διακλύψῃ τὴν μονοτονίαν τοῦ ταξειδίου μου. Ἦτο — καὶ λέγω ἦτο, διότι δυστυχῶς δὲν εἶναι πλέον — Ἰταλὸς ἱατρός. Μόλις ἐκάλθησε, καὶ πρὶν ἔτι προφθάσῃ νὰ πῆ τὸ ζητηθὲν cognac, ἐπεζήτησε τὴν

γνωριμίαν μου μετὰ μεγάλης ἐλευθερίας καὶ οἰκιοῦτος, ὡς ἂν εἴμεθα ἀρχαῖοι φίλοι, μὴ ἰδόντες ἀλλήλους ἀπὸ τίνος. Μοὶ ἔδωκε τὸ ἐπισκεπτήριόν του, μοὶ εἶπεν ὅτι εἶναι ἰατρός, ὅτι ἐκλήθη δι' ἰατρικὴν ἐπίσκεψιν εἰς Viesti, (τὸν πρῶτον μετὰ τὸ Βάριον σταθμὸν τοῦ ἀτμοπλοίου) μοὶ ἔδειξε τὸ τηλεγράφημα δι' οὗ ἐκλήθη, μοὶ τὸ ἐξήγησε μοι ἀ-μοτ εἰς τὴν γαλλικὴν μετὰ λεπτομερειῶν καὶ σχολίων, ὡς νὰ ἦτο τὸ θέμα τοῦ μαθήματός μας, μοὶ εἶπε ποῦ ἐσπούδασε, τί ἔμαθε καὶ τί δὲν γνωρίζει ἀκόμη, μοὶ εἶπε ποῦ ἐταξείδευσε, ἄχρι τοῦδε καὶ ποῦ δὲν ἠδυνήθη νὰ ταξείδευση καὶ ποῦ μέλλει νὰ ταξείδευση εἰς τὸ μέλλον· μοὶ εἶπεν, ὅχι δὲν μοὶ εἶπεν, ἀλλὰ μὲ πρόεκάλεσε νὰ μαντεύσω, τὴν ἡλικίαν του· εἶπον 35· ἦτο 37 ἐτῶν. Μοὶ εἶπε πᾶν ὅ,τι δύνηται νὰ λεχθῆ μετὰξὺ δύο τόσων στενῶν φίλων, οἷοι εἴμεθα ἡμεῖς ἀπὸ δύο ἤδη λεπτῶν τῆς ὥρας, διότι ἐν τόσῳ διαστήματι ἐλέχθησαν πάντα.—Ἐννοεῖτε πόσον εὐχαριστήθην καὶ ἐγάλασα, ὡς γελῶ ἔτι καὶ εἰς τὴν ἀνάμνησιν τοῦ καλοῦ ἐκείνου φίλου. Ἐπειτα ἦλθεν ἡ σειρὰ μου· ἡ ἀκριβῶς εἶπεῖν, μοὶ παρεχώρησεν αὐτὴν ἐκεῖνος. Ἐλαβε τὸ ἐπισκεπτήριόν μου, ἀνέγνω γεγωνυῖα τῆ φωνῆ δις καὶ τρίς καὶ πεντάκις τῶνομά μου μέχρις ἐντελοῦς ἀποστηθίσεως· εἶτα τὸ ἐσχολίασε, σημειώσας ἐπ' αὐτοῦ τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον τῆς συναντήσεως ἡμῶν, τὸν τόπον τῆς κατευθύνσεώς μου, τὸν σκοπὸν τῆς μεταβάσεως κλπ. ἐζήτησε δὲ παρ' ἐμοῦ νὰ γράψω ἐλληνιστὶ τὸ ὄνομα τῆς Χαρυβδέως καὶ ἐκ τούτου λαβὼν ἀφορμὴν μοὶ ἠρίθμησεν ἐν πρὸς ἐν τὰ ἐν Ἰταλίᾳ σωζόμενα ἐλληνικὰ ὀνόματα, καὶ μοὶ ἐξέθηκε λίαν ἀκριβῶς καὶ μετὰ πλήρους γνώσεως τῆς ἱστορίας τὴν ἀρχὴν τῆς κατοικίσεως τῆς Ἰταλίας ὑπὸ τῆς Πελασγικῆς φυλῆς καὶ τὸν ἀποικισμὸν εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους διαφόρων ἐλληνικῶν φύλων εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἰταλίας. Ἐν γένει δὲ, πλὴν τοῦ εὐαρέστου καὶ χαριέντος χαρκατῆρος αὐτοῦ, ἦτο καὶ καλῶς μεμορφωμένος. Παρὰ τῶν τοῦ πληρώματος ἔμαθον ὅτι θεωρεῖται εἰς τῶν καλλιτέρων ἰατρῶν τῶν περίξ.

Ἐπὶ τέλους ἀπεχωρίσθημεν μετὰ τίνος συγκινήσεως, ἵνα κοιμηθῶμεν, καὶ δὲν ἐπανίδομεν πλέον ἀλλήλους! Ἀπέβη ὁ καλὸς ἰατρός μου εἰς Viesti κατὰ τὴν νύκτα. Πολλὴν ὁμοιότητα εἶρον ἐν τῇ συναντήσῃ αὐτοῦ πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Jules Verne ἀναφερόμενον εἰς τὸ ὠραῖον διηγημὰ του «Τὰ τέκνα τοῦ Γράντ, ἢ ἡ Νότιος Ἀμερικὴ καὶ ἡ Αὐστραλία» ἀφηρημένον, τὸν διασκέδασαντα τὸ πλήρωμα κατὰ τὸ ἀνιαρὸν ἐκεῖνο ταξείδιον.

Ἡ προσέγγις τοῦ Viesti ἐγένετο, ὡς εἶπον, ἐν καιρῷ νυκτός. Σήμερον πρὸ τῆς 8ης πρωϊνῆς ὥρας ἐφθάσαμεν εἰς Tremiti. Εἶναι δὲ τοῦτο νῆσος, χρησιμεύουσα διὰ φυλακὰς καταδίκων. Εἶναι εἰδὸς τι Παρκαπόλας τοῦ Αἰγαίου πελάγους· μακρὰν τῆς ξηρᾶς, ἔρημος, σχεδὸν ἀνυδρος, μόνον διὰ τοιοῦτον σκοπὸν ἦτο κατὰλληλος. Ὁ τρίτος ἀξιωματικὸς τῆς Χαρυβδέως * Giuseppe Lobianco ἐξεληθὼν παρέδωκε τοὺς ταχυδρομικοὺς ἀκκούς, δι'

αὐς καὶ μόνους προσεγγίζει τὸ ἀτμόπλοιον. Ἐκατοντάς τῶν ἀθλίων τούτων καταδίκων κατοίκων τοῦ Tremiti ἀναμένει καὶ ὑποδέχεται τὴν λέμβον ἐπὶ μικρᾶς προκυμαίας. Ἡ λέμβος ἐπανῆλθε ταχέως μετὰ τοῦ ἀξιωματικοῦ καὶ ἡ Χαρυβδὶς στραφεῖσα ἔλαβε τὴν πρὸς τὸν Ἀγκῶνα πορείαν καὶ πλέει νῦν ὀλοταχῶς πρὸς αὐτήν.

Η'.—ΣΚΕΨΕΙΣ

Ἐν πλῆ αὐθημερὸν ἐσπέρα.

Καὶ πλέει, καὶ πλέει ἀκαταπαύστως καὶ ἀκαμάτως δι' ὅλης τῆς ἡμέρας, ἀλλ' εἰσέτι δὲν ἠδυνήθη νὰ διανύσῃ τὴν χορδὴν τοῦ ἀπεράντου τόξου, τοῦ μετὰξὺ Tremiti καὶ Ἀγκῶνος. Χρειαζόνται πρὸς τοῦτο, ὡς βλέπω εἰς τὸν χάρτην, 13 ὥραι. Εἶμαι βεβαίωτος ὅτι μικροῦ ἐδέησε νὰ λησμονήσῃ ἡ Χαρυβδὶς ὅτι εἶναι πλοῖον, ταξείδευον ἐν ἀναπεπταμένῳ πελάγει καὶ ὑποκείμενον εἰς ὅλας τὰς τύχας αὐτοῦ· καὶ δὲν θὰ εἶχεν ἀδίκον νὰ ὑποπέσῃ εἰς τοιαύτην ἀπάτην, ἄφου ἐπὶ πέντε ἤδη ἡμέρας ταξείδευουσα οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἀνάπαλιν οὐδὲ ἂν ἐλαφρὰν ταλάντευσιν ὑπέστη. Μόνον δὲ σήμερον, περὶ τὴν μεσημβρίαν, πνεύσαντος ἐπὶ μικρὸν μετροῦ βορείου ἀνέμου, ἐκινήθη ὀλίγον, ἀλλὰ τόσον μόνον, ὥστε νὰ αἰσθανθῶμεν ὅτι δὲν πλέομεν ἠγκυροβολημένοι! Κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν, 6 μ. μ. προσεγγίζομεν εἰς τὴν ξηρὰν, καὶ διακρίνω τὰ ὠραῖα βουνὰ τῆς Ἰταλίας, ὧν τὰ μὲν, τὰ ὑψηλότερα, εἰσὶ χιονοσκεπῆ, τὰ δὲ δασσοτέγεστα καὶ θερπνά.

Ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐφημίσθησαν ἀπὸ τῆς βαθυτάτης ἀρχαιότητος δικτηροῦσαι βεβαίως καὶ δικαίως ἄχρι τοῦ νῦν τὴν φήμην ταύτην, ὡς δύο τῶν ὠραιοτέρων χωρῶν τοῦ κόσμου. Ὁ Θεὸς, ἵνα πλάσῃ ταύτας τόσῳ εὐαρέστους καὶ καλὰς, ἔπλασεν αὐτὰς τελευταίας. Τοῦλάχιστον οἱ γεωλόγοι καὶ φυσιοδίφαι, οἱ ἀναγινώσκοντες τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν βιβλίον τῆς φύσεως, βεβαιοῦσιν ὅτι οὐ μόνον ἐπλάσθησαν τελευταῖαι, ἀλλὰ καὶ ὅτι εἰσέτι δὲν ἐπερατώθη ἡ δημιουργία αὐτῶν. Ἀπόδειξιν δὲ τούτου φέρουσι τὰς ἀναδύσεις καὶ καταδύσεις τῶσων τόπων, τὴν ἀπαύστου ἐνεργείαν τοῦ Βεζουβίου καὶ τῆς Αἴτνης, τὴν ὑποδοήθησιν εἰς ταῦτα τῶν ἠφαιστειῶν τῆς Δήλου καὶ τῆς Θήρας, τοὺς διαρκεῖς καὶ, οἷον εἶπεῖν, δημιουργικοὺς σεισμοὺς τῆς Κεφαλληνίας, Λευκάδος, Ἀμφίσσης καὶ Κορίνθου. Τούτοις δυναμέθη νὰ προσθέσωμεν καὶ τὸν ἤδη ἐνιαύσιον σεισμὸν τῆς Χίου καὶ τὴν περιέργον ὑπὸ φυσιολογικὴν ἔποψιν κατάστασιν τῶν ὑδάτων τοῦ Αἰτωλικοῦ.

Δηλαδή ὡς νὰ μὴ εἶναι εὐχαριστημένος ὁ Θεὸς καὶ ἐκ τῆς νῦν ὠραίας καταστάσεως τῶν χωρῶν τούτων, ἀλλὰ νὰ θέλῃ διὰ τῶν τοιούτων καὶ τηλικούτων ὑποχθονίων φυσικῶν ἐνεργειῶν νὰ καταστήτῃ αὐτὰς ὠραιοτέρας, νεαρωτέρας, πιθκνόν.

Θ'. ΑΓΚΩΝ (ANCONA)

Ἐπὶ τῆς «Χαρούδδωος». Μεσονύκτιον.

Καὶ τέλος πάντων ἐφάνη ὁ Ἄγκων, ἀλλὰ μόνον διὰ τῶν φανῶν αὐτοῦ. Πρὸ πολλοῦ εἶναι ἤδη νύξ καὶ οὐδὲν φαίνεται· διὰ τοῦτο οὐδ' ἐσκέφθην νὰ ἐπισκεφθῶ αὐτόν· ἀλλ' οὐδ' ὑμεῖς — φρονῶ — ἔχετε δεδίκαιολογημένην ἀξίωσιν νὰ περιγράψω ἢ καὶ νὰ σημειώσω τι περὶ αὐτοῦ. Ἀλλὰ θὰ ἦτο ἀπρεπὲς ἂν παρηργόμεθα ἀπαρτηρητὴ ἑλληνικωτάτην πόλιν, διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι ἐν ἀτμόπλοιοι καταπέλευσεν εἰς τὸν λιμένα αὐτῆς ἐν καιρῷ νυκτός. Δὲν εἶδον τὸν Ἄγκωνα ἰδίως ὄμμασιν, ἀλλ' εἶδον αὐτὸν τοσάκις ἐν τῇ ἱστορίᾳ· ταύτην δὲ συμβουλευόμενος σημειῶ περὶ τῆς πρὸ ἐμοῦ πόλεως τὰ ἐξῆς:

Εἰς Ἑλλην γεωγράφος καὶ εἰς Ῥωμαῖος ἱστορικός, ὁ Στράβων καὶ ὁ Πλίνιος, ἀναφέρουσιν ὅτι ὁ Ἄγκων ἐκτίσθη τῷ 400 π. Χ. παρὰ Συρακουσίων, φευγόντων τὸν τύραννον Διονύσιον. Ἡ θέσις αὐτοῦ ἦν, ὡς εἶναι καὶ σήμερον τὰ μάλα πρόσφορος πρὸς ἐμπορίαν· ἰδίᾳ ὅμως ἐφημίζετο διὰ τὴν ἐν αὐτῷ κατασκευαζομένην πορφύραν. Εἰκάζεται, ἐλλείψει ἐδροκίτρων πληροφοριῶν ὅτι ἐκηρύχθη ρωμαϊκὴ ἀποικία περὶ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀ. Λυβικοῦ πολέμου. Ἠκολούθησεν ὅλας τὰς τύχας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ καὶ ἔπειτα τοῦ Βυζαντικικοῦ βασιλείου, μέχρις ὅτου ὁ βασιλεὺς τῶν Λογγοδάρδων κυριεύσας αὐτὸν ἀπέστειλεν ὡς διοικητὴν μαρκησίον τινα (Marche d' Ancona), ἐξ οὗ προῆλθε κατὰ παραφθορὰν τὸ παρὰ τοῖς εὐρωπαϊοῖς ὄνομα αὐτοῦ τε καὶ τῆς περὶ αὐτὸν ἐπαρχίας. Τῷ 989 ὁ Ἄγκων ἠλώθη καὶ ἀπετεφρώθη ὑπὸ Σαρακηνῶν· ἀλλ' ἀνακτισθεὶς ὑπὸ τῶν κατοίκων ἔμεινεν αὐτοδιοίκητος μέχρι τοῦ 1532, ὅτε Λουδοβίκος ὁ Γονζάγας ἠνωσεν αὐτὸν μετὰ τοῦ παπικοῦ Κράτους. Τῷ 1797 κατεσχέθη ὑπὸ τῶν Γάλλων, οἵτινες ὅμως μεθ' ἠρωϊκῆν ἀντίστασιν παρέδωκαν αὐτὸν εἰς τοὺς Ρώσους, ἐν ἔτος πρὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ αἰῶνος τούτου. Ἀλλ' οἱ Αὐστριακοὶ παρέδωκαν αὐτὸν πάλιν τοῖς Γάλλοις τῷ 1801, οὗτοι δὲ τῷ Πάπᾳ μετὰ ἐν ἔτος. Ἀλλὰ τὰ δεινὰ αὐτοῦ δὲν ἔληξον ἔτι· τῷ 1831 οἱ Γάλλοι κατέσχον αὐτὸν ἐπὶ ἐπταετίαν, μεθ' ἣν ἀπέδωκαν τοῦτον πάλιν τῷ Πάπᾳ, ὑφ' ἧν διετέλεσεν μέχρι τοῦ 1861, ὅτε ἠνώθη, ὡς γνωστὸν, μετὰ τοῦ κραταίου ἤδη γινομένου βασιλείου τῆς Ἰταλίας.

Ὁ Ἄγκων εἶναι ὄχυρός καὶ εὐλίμενος. Ὁ λιμὴν δὲ αὐτοῦ, εἰς ἧν εἰσέρχονται ἑτησίως ὑπὲρ τὰ 1000 πλοῖα, χρησιμεύει ὡς ἀποθήκη τῶν πραγμάτων τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀνατολῆς καὶ θεωρεῖται εἰς τῶν ἐμπορικωτέρων τῶν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἰταλίας πόλεων. Ἐξάγει ἔρια, σπόρους, ἔλαιον, κάναβιν, ὠμὴν μέταξον, δέρματα, σάπωνα, θεῖον, κασσίτερον καὶ μόλυβδον. Ἐχει τεχνουργεῖα πηνίων, κάλων, σχοινίων, σακχαρώος κλπ·

Ἐχει ὄρατον φρούριον μετ' ἀκροπόλεως, καὶ περιλαμβάνει πρωτοδικεῖον καὶ φυλακὰς ὄχυράς. Μνημεῖα ἀξιοθέατα εὐρίσκονται ἐν αὐτῷ μητροπολιτικὴ ἐκκλησία καὶ δύο ἀψίδες, ἡ μὲν πρὸς τιμὴν τοῦ αὐτοκράτορος Γραϊανου, ἡ δὲ διὰ τὸν Πάπκν Βενέδικτον ΙΔ', ἐπειδὴ ἀμφοτέροι οὗτοι ὑπῆρξαν εὐεργετὰί τῆς πόλεως.

Κατοικεῖται δὲ ὑπὸ 35,000 κατοίκων, ὧν 5000 εἰσὶν Ἰουδαῖοι, διαμένοντες ἐν χωριστῇ συνοικίᾳ.

Τοιοῦτός τις ὁ Ἄγκων, ὃν ἡ Χάρυθδις καταλείπει τῇ 1 μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὄρα, ἵνα πλεύσῃ πλέον εἰς Ἐνετίαν, τὴν ἄλλοτε κραταίαν καὶ νῦν Ὠρκίαν Ἐνετίαν.

Ἐς αὐριον τὰ περὶ αὐτῆς.

Γ'.—ΤΙΝΑ ΑΝΑΞΙΑ ΛΟΓΟΥ

Ἐν πλῆ τῇ 3 Μαρτίου 1882.

Πλέομεν πρὸς Ἐνετίαν, ὅπου θὰ φθάσωμεν μετὰ μεσημβρίαν. Οὐδὲν ἄξιον σημειώσεως συμβαίνει, οὔτε πλοίου συνάντησις. Ὁ καιρὸς ὅμως ἐξακολουθεῖ ὄρασιότατος. Ἐπειδὴ δ' ἔχομεν ὄρασις τινας ἔτι μέχρι Ἐνετίας, ἀς χρησιμοποίησωμεν αὐτὰς ὁμιλοῦντες ἔστω καὶ περὶ ἀναξίων λόγου πραγμάτων. Ἀρχόμεθα ἀπὸ τῆς τραπέζης. Ἡ μονοτονία τῆς παρακαθήσεως περὶ αὐτὴν τῶν τριῶν ἀξιοματικῶν τοῦ πλοίου καὶ ἐμοῦ, δὲν μοὶ φαίνεται πλέον, ὡς πρὶν, δυσάρεστος. Κατέστη ὁ μικρὸς οὗτος κύκλος οἰογενησιακός. Ὁ πλοίαρχος εἶναι ἄνθρωπος καλοῦ καὶ εὐαρέστου χαρακτῆρος· ὁμιλεῖ πρᾶως, ἀλλ' ἐφ' ὅσον προκαλεῖται. Ὁ ὑποπλοίαρχος κ. Giuseppe Claves, ὡς γράφεται εἰς τὸ μετ' οἰκοσήμεου ἐπισκεπτήριόν του, ὁμιλεῖ σχεδὸν πάντοτε, εἶναι ἀείποτε φαεινὸς καὶ γελᾷ σχεδὸν διαρκῶς· οὗτος δ' εἶναι, τοῦλάχιστον κατὰ τὴν ἐμὴν διάθεσιν, ὁ ἰδικίτερος φίλος μου· ὁ ἀνθυποπλοίαρχος οὔτε ὁμιλεῖ ποτὲ οὔτε γελᾷ (πλὴν μίᾳ περιπτώσεως, ἣν θὰ σημειώσω κατωτέρω) οὔτε προσέχει, ὡς φαίνεται, εἰς τὰ περὶ αὐτόν. Ὀμιλοῦμεν ἰταλικὴν γλῶσσαν, ἣν ἐγὼ ἐδιδάχθην κατὰ τὸ ταξίδιον τοῦτο· φαντάζεσθε λοιπὸν ὁποῖαν ἰταλικὴν! ἐν τούτοις συνεννοοῦμεθα. Γελῶσιν ὅμως ἐξ ὅλης καρδίας (καὶ τότε γελᾷ καὶ ὁ ἀνθυποπλοίαρχος) διότι, δὲν ὁμιλῶ καλῶς. Ἀποροῦσι πῶς δὲν γνωρίζω τὴν γλῶσσάν των, ἐν ᾧ αὐτοὶ οὔτε τὴν ἰδικὴν μου, οὔτε τὴν γαλλικὴν, οὔτε τὴν γερμανικὴν ὁμιλοῦσιν. Ὁ ὑποπλοίαρχος εἰς ἕκαστον εἶδος φαγητοῦ μ' ἐρωτᾷ πῶς λέγεται ἑλληνιστὶ καὶ εἶναι ἕτοιμος νὰ γελᾷ εἰς πᾶσαν ἀπάντησίν μου. Ἐν γένει δ' εἶπεῖν διήλθον ὅλας ταύτας τὰς ἡμέρας λίαν εὐαρέστως μετ' αὐτῶν. Παρέλιπον δὲ νὰ σημειώσω ὅτι πολὺς γίνεται μετὰξὺ αὐτῶν λόγος perchè io sempre scrivo—διότι πάντοτε γράφω.

Σήμερον τὴν πρῶταν εὐρέθησάν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος (ὡς εὐρίσκονται

κατὰ πᾶσαν πρῶτον τοῦ Αὐγούστου ἀγέλαι ὀρτύγων ἐπὶ τῆς νήσου Σπετσῶν) οἰκογενεαί τινες Ἰταλῶν φερσοίκων ἀοιδῶν μετὰ πλήρους πανοπλίας τῶν συνήθων αὐτοῖς μουσικῶν ὀργάνων, ἐν οἷς διαπρεπῆ κατέχει θέσιν ὁ ἀσκάς. Νομίζω ὅτι ἡ γρακία θλακμηπόλος, ἡ κατὰ τὰ στεῖρα πολλῶν ἐπιβυκτῶν ταξείδια λαμβάνουσα τὴν θέσιν κυρίας, αὐτὴ νομίζω ὅτι ὑπεκίνησε πρὸ μικροῦ διὰ τῶν λοιπῶν θλακμηπόλων τὸ ἔστυκ. Καὶ ἰδοῦ, ταύτη τῇ στιγμή καίζουσι ταχθέντες κατὰ σειράν, οἱ ἀαῖδοι τὰ γνωστὰ ἡδυμελῆ ἰταλικὰ τεμάχια.

ΙΑ'—ΕΠΙΤΡΟΧΑΔΗΝ

Αὐθημερόν μ. μ. παρὰ τὴν Ἑνετίαν.

Ἦδη ἀπὸ μικροῦ τὸ πᾶν περὶ ἡμᾶς προδίδει τὴν προσέγγισιν τῆς πόλεως ἐκείνης δι' ἣν πᾶν ἐπίθετον εἶναι ἐξίσου κατὰλληλον ὅσῳ καὶ ἀκατάλληλον. Ἑνετία! . . . Ἑνετία! Τὸ ὄνομα τοῦτο ὑπῆρξεν ἐπὶ αἰῶνας ὅλους ταυτόσημον τῇ καλλιῳγῇ, ἰσοβαρὲς τῇ ἰσχύϊ καὶ συνώνυμον τῷ τρόμῳ.

Ἄλλ' ἰδοῦ καὶ ἡ Χάρυβδις, ὡς εἰ τρομάζουσα πρὸ τῶν στενοποριῶν τῆς θαλάσσης, δι' ὧν πρέπει νὰ πλεύσῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἑνετίας, ἀνακόπτει τὸν πλοῦν καὶ βρυχάται διὰ τῆς ἀτμοσύριγγος. Ἀκάτιον προσεγγίζει, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀναβάνει εἰς τὸ πλοῖον γέρον ἡλιοκχῆς ναύτης. Εἶναι ὁ πλοηγός, εἰς δὲ ὁ Κυβερνήτης παραδίδει τὴν διεύθυνσιν τοῦ σκάφους. Δὲν δύναμι νὰ περιγράψω, δὲν προφθάνω ν' ἀριθμήσω διὰ πόσων καὶ ὁποίων στενῶν διαπλέει εὐστρόφως τὸ σκάφος τοῦτο. Τὸ πλήρωμα, οἱ ἀξιωματικοὶ αὐτοί, οἱ ὀλίγοι ἐπιβάται, πάντες προσηλώθησαν οἱ μὲν ἔνθεν οἱ δὲ ἔνθεν εἰς τὰ παρκαπετάσματα τοῦ πλοίου καὶ θεῶνται ἀπλήστως τὰ πέριξ.

Ἐπὶ δύο νῦν ὥρας πλέομεν ἐν τῷ στενῷ, καταλείποντες δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τεναγῶδη ἐδάφη, νησίδια κατὰ μίαν σπιθαμὴν ὑπερέχοντα τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, πάλους σημειοῦντας τὰ μέρη τῆς ἀκινδύνου διαπορήσεως, γεφύρας, κτίρια, πλοῖα, μέγαρα.—Φθάνομεν εἰς τὸ κέντρον. Ἰδοῦ ὁ περιώνυμος ναὸς τοῦ Ἁγίου Μάρκου, δεξιόθεν αὐτοῦ ἡ διαβόητος γέφυρα τῶν στεναγμῶν, ἀριστερὰ τὸ βασιλικὸν ἀνάκτορον, καὶ ὑπεράνω πυραμιδοειδῆς ὑπερῦψηλος ὀβελίσκος, οὗ ἡ κορυφή ἐπιβλέπει ἄπασαν τὴν Ἑνετίαν. Προχωροῦμεν ἔτι καὶ φθάνομεν εἰς τὸ ὠρισμένον μέρος. Ἡ Χάρυβδις ἀγκυροβολεῖ καὶ ἐπιτρέπεται ἡ ἀπόβασις εἰς τὴν περιώνυμον πόλιν.

Ἐνταῦθα ἐγκαταλείπω ἐξ ὀλοκλήρου πᾶν ὅ,τι ὕλικῶς μὲ συνδέει μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Χάρυβδις, ἀπὸ Πειρικῶς ὀρυθηθεῖσα, εἶναι δι' ἐμὲ οἶονεὶ ἐπέκτασις τις τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους. Ἐπὶ τοῦ καταστρώματος αὐτῆς ἔβλεπον ἐπὶ ἐξ ἡδὴ ἡμέρας τὰ ἔχνη τῶν προσφιλεστέρων μοι οἰκείων καὶ φίλων. Ἀπὸ τῆς ἐτέρας τῶν ἀγκυρῶν αὐτῆς κρέμονται ἔτι φύκη ἀνασπασθέντα ἐκ τοῦ θυθοῦ τοῦ λιμένος τοῦ Πειρικῶς. Ἐν αὐτῇ πίνω ἔτι ὕδωρ

ἑλληνικῆς πηγῆς. Νῦν ἐγκαταλείπω τὴν Χάρυβδι καὶ μετ' αὐτῆς ἀποχαιρέτῳ καὶ ἐντεῦθεν τελευτῶ τὴν πατρίδα μου.

Ἄλλ' ἰδοῦ, πρέπει νὰ ἀποθέσω ἔτι τι ἐνταῦθα. Τὰ ὠρολόγια τῆς πόλεως σημαίνουσι τὴν τετάρτην μ. μ. ὥραν, ἐνῶ τὸ ἐμὸν κατὰ τὸ ἀστεροσκοπεῖον τῶν Ἀθηνῶν δεικνύει τὴν πέμπτην σχεδόν. Πρέπει νὰ χωρισθῶ καὶ τῆς ἀναμνήσεως ταύτης. Κανονίζω λοιπὸν τὸ ὠρολόγιόν μου καὶ ἀποβιβάζομαι.

ΙΒ'—ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΝ ΕΝΕΤΙΑ

Ἐν Μονάχῳ τῇ 3 Μαρτίου 1882

Ἐκ τοῦ Ξενοδοχείου Reinischerhof, ἑσπέρα.

Πρὸ τινῶν ὥρῶν ἔφθασα ἐνταῦθα ἐξ Ἑνετίας μετὰ 16 ὥρων πορείαν διὰ τοῦ σιδηροδρόμου. Ἐλπίζω ὅτι δὲν ἔχετε τὴν ὑπερβολικὴν ἀξίωσιν νὰ περιμένετε περιγραφὴν τῆς πόλεως ἐκείνης παρ' ἐμοῦ, ὀλίγας μόνον ὥρας διατρίψαντος ἐν αὐτῇ. Ὁραία, μεγάλη θαυμαστὴ καὶ ὅλως ἰδιοφυῆς ἡ πόλις αὕτη, δὲν περιγράφεται εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν ὑπὸ τοῦ τυχόντος. Διὰ τοῦτο οὐδὲ λέξιν ἐπιχειρῶ νὰ χαράξω.

Δὲν θὰ παρκαίπω ὅμως νὰ προσθέσω ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ ἑλληνικὸν μέρος ἐν αὐτῇ. Ὁ ἐκεῖ Ἕλληνας πρόξενος κ. Π. Τυπάλδος Φορέστης, ὁ λίαν ἐπαξίως ἀντιπροσωπεύων διὰ τῆς προσωπικῆς βεβαιότητος καὶ ἀξίας αὐτοῦ τὸν ἑλληνισμόν, ἔσχε τὴν εὐγενῆ καλωσύνην, ὅτε ἔλαβον τὴν τιμὴν νὰ ἐπισκεφθῶ αὐτὸν, νὰ μὲ ὀδηγήσῃ αὐτοπροσώπως εἰς τὸν ναὸν καὶ τὸ σχολεῖον τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος ἐν Ἑνετίᾳ.

Ἡ Ἑλλὰς ἰσχύουσα ἔτι καὶ ὑπάρχουσα ἐν τῷ Βυζαντικῷ βασιλείῳ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς κραταιώσεως τῆς ἐνετικῆς δημοκρατίας, ἐπέδρασε πῶς ἐπ' αὐτὴν τοῦλάχιστον οἱ κατὰ καιροὺς Δόγαι δὲν παρεῖδον ὅτι οἱ Ἕλληνες ναῦται, ἐμπειρότατοι καὶ εἰδικώτατοι τυγχάνοντες, ἠδύναντο νὰ ὦσι χρήσιμοι αὐτῇ. Ἀφ' ἐτέρου δὲ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἰσχυσαν ὥστε νὰ ἐπιβληθῶσιν ἀπρόσκλητα καὶ εἰς τὴν Ἑνετίαν, ὡς καὶ εἰς ὅλον τὸν λοιπὸν τότε κόσμον. Διὰ τοὺς λόγους λοιπὸν τούτους πολλὰ χιλιάδες Ἑλλήνων ἐγκατεστάθησαν ἐκεῖ καὶ ἔζων ἐν εὐημερίᾳ. Ἡ δημοκρατικὴ δὲ, παρὰ τὴν δεδηλωμένην θέλησιν τοῦ Πάπα καὶ τὴν ἀμετάτρεπτον ἐπιμονὴν αὐτοῦ, ἀνεγνώρισε καὶ Ἑλληνας ἀρχιερεῖς ἐν Ἑνετίᾳ. Ἦδη ἡ κραταιὰ βασιλίς τῶν θαλασσῶν ἀπὸ τοῦ 1579 αἰῶνος ἀρχομένου (1514 μ. Χ.) ἐπέτρψε τοῖς ἐκεῖ οἰκοῦσιν Ἕλλησι ν' ἀγοράσωσι γῆπεδον καὶ ἀνεγειρώσιν ναόν. Τῷ δὲ 1579 ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀρχιεπίσκοπος Φιλανδελφείας» Γαβριὴλ ὁ Σεβῆρος ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ἐν Ἑνετίᾳ. Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Μονεμβασίᾳ, ἐκ περιβλέπτου οἰκογενείας, τῷ 1541. Ἐσπούδασεν ἐν Παταύῳ τῆς Ἰταλίας νείος ἔτι ὢν. Ἦστερον δὲ προεχειρίθη εἰς ἀρχιερεῖα διὰ τὸν θρόνον τῆς ἐν Λυδίᾳ Φιλανδελφείας. Ἐλ-

ὄν ὅμως δι' ἄλλας ὑποθέσεις του εἰς Ἑνετίαν, παρεκλήθη καὶ συνήνεσε νὰ παραμείνῃ ἐκεῖ ἕσσει. Σημειώσατε ὅτι εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ αὐτὴ ἡγερουσία τῆς δημοκρατίας, παρακαλέσασα διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ αὐτῆς τὸν Πατριάρχην νὰ ἐνδώσῃ τοῦτο δὲ ἕνεκα τῆς ὁμοιοσημένης ἀξίας καὶ ἀρετῆς τοῦ Γαβριήλ. Ἐκτοτε διὰ πολὺν χρόνον ἴσχυσεν ὁ ἀρχιεπισκοπικὸς θρόνος τῆς Ἑνετίας ἐπὶ τοῦ ΒΑ μέρους τῆς ἐλληνικῆς χερσονήσου.

Ἐὰν ἐκτείνω τὸν λόγον περὶ τούτου, ἀλλ' ὅμως θεωρῶ τοῦτο καθήκον, διότι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἀπαντῶμεν τὴν Ἑλλάδα ἀξίως λόγου ἀντιπροσωπευομένην ἐν σπουδαιοτάτῳ κέντρῳ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσχύος. Οἱ Ἕλληνες, λοιπὸν, τότε ἴσχυσαν ἐν Ἑνετίᾳ καὶ ἀνῆλθον κατ' ἀριθμὸν μέχρι 12,000 ἐν αὐτῇ. Ἐκτισαν, ὡς εἶπον, ναὸν, ἴδρυσαν σχολεῖα, νοσοκομεῖον καὶ ἐλληνικὸν τυπογραφεῖον, ὅπερ, ὡς οὐδεὶς ἀγνοεῖ, ὑπηρετήσῃ σπουδαιοτάτα τὸν ἐλληνισμὸν μέχρις ἐσχάτων. Τίς ἐξ ὑμῶν δὲν ἐκράτησέ ποτε ἀνὰ χεῖρας βιβλίον, ἂν μὴ πολλὰ, ἐν τούλάχιστον, τυπωθὲν ἐν τῷ «ἐν Ἑνετίᾳ τυπογραφεῖῳ τοῦ ἀγίου Γεωργίου» ;

Αὐτηρὸν εἶναι ὅτι σήμερον ἡ ἐν Ἑνετίᾳ ἐλληνικὴ ἀποικία ἐσμικρύνθη μέχρι τοῦ ἐξηκοστοῦ τοῦ πάλαι ἀριθμοῦ αὐτῆς. Μόλις 200 ψυχαὶ ἐν ὄλῳ οἰκοῦσιν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Καὶ ἐν τούτοις δικτηροῦσιν ἐκεῖ σχολεῖον ἀρρένων, παρθενωγῶγεῖον, νοσοκομεῖον καὶ τὸ τυπογραφεῖον. Πλὴν τοῦ κ. προξένου, ὅστις παντὶ σθένει συγκρατεῖ ἐνταῦθα ὅ,τι ἐλληνικὸν, ὁ ἀξιότιμος κ. Μάρκος Δ. Ζερβὸς, γραμματεὺς τοῦ ἀδελφάτου τῆς ἐλληνικῆς κοινότητος, ἐργάζεται ἀκαμάτως πρὸς προαγωγὴν τῶν συμφερόντων τοῦ ναοῦ καὶ τῶν σχολείων καὶ τῶν λοιπῶν παραρτημάτων. Ἔσχε τὴν καλωσύνην νὰ μοι δεῖξῃ τὰ εἰς χεῖρας αὐτοῦ ἐμπειστευμένα πολύτιμα κειμήλια ἀρχαίας εἰκόνας λαμπρᾶς τέχνης καὶ μεγάλης ἱστορικῆς ἀξίας, σπουδαῖα χειρόγραφα καὶ τὸν πολύτιμον καὶ ἀρχαιότερον ἐκ τῶν γνωστῶν **Χρυσόδουλλον** λόγον, ἐπὶ παπύρου γεγραμμένου, κλπ. Λίαν δ' εὐχαρίστως ἐγνώρισα τοὺς ἀντιπροσωπεύοντας ἐν Ἑνετίᾳ τὸν κληρὸν καὶ τὴν παιδείαν ἀξιοτίμους κυρίους Εὐγένιον Περδικάρην ἀρχιμανδρίτην, τὸν καὶ ἐφημέριον τῆς κοινότητος, καὶ Εὐγένιον Χυτήρην ἱερομόναχον, διδάσκαλον τῆς γλώσσης.

Ἡ ἐκ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ ἐλληνικοῦ τούτου περιβόλου ἐντύπωσίς μου ὑπῆρξεν, ὡς ἐννοεῖτε, ἡ ἐπικρατεστέρη πάσης ἄλλης ἐν Ἑνετίᾳ. Ταύτην δὲ καὶ ἀπεκόμισα ἐκεῖθεν ζωγράψων εὐφρόσυνον.

Τὰ περὶ τοῦ τόπου τούτου, εἰς ὃν ἀπὸ τῆς σήμερον ἐγκαθίσταμαι, εἰς ἄλλοτε.

Κ. Ν. Παπαμιχαλόπουλος

ΚΑΪΝ

[Κατὰ τὸ Ἰταλικὸν τοῦ Franco Mistrali].

Α'.

Ὁ ἰατρός Δ. διηγεῖτο :

«Ἡμῖν νέος ἔτι ὅτε ἀπεστάλην εἰς Ἰνδίας ὡς ἰατρός ἐπὶ τοῦ πολεμικοῦ πλοίου ἡ *Μήδεια*. Μετ' ἐμοῦ συναπῆλθον δύο νέοι ἀξιωματικοὶ, ὁ Ἀρθούρος καὶ ὁ Ἑρνέστος. Τοὺς συνεπαύτιζεν ἡ ἀνατροφή, ἡ ἡλικία, ὁ χαρακτήρ. Ἠγαπῶντο πλέον ἢ ἀδελφοὶ, ὡς φίλοι. Συνέπιπτεν ἐκ παραδόξου τῆς φύσεως ἰδιοτροπίας νὰ ἔχωσι καὶ τοὺς αὐτοὺς τοῦ προσώπου χαρακτήρα, τὴν αὐτὴν τῆς μορφῆς ἔκφρασιν. Θὰ τοὺς ἐξελάμβανες ὡς διδύμους.

Ὁ Ἑρνέστος ἐγκατέλιπεν ἐν τῇ πατρίδι του δύο ἴσα προσφιλεῖς ὑπάρξεις—γέροντα πατέρα, καὶ ἀξίεραστον κόρην σύντροφον τῶν παιδικῶν του χρόνων. Ὁ Ἀρθούρος, ὄρφανός, οὐδένα ἐγνώριζεν, οὐδένα ἠγάπα.

Ἦσάν οἱ ταρχάδεις ἐκεῖνοι καιροὶ καθ' οὓς ἡ σημαία τῆς δημοκρατίας διεξῆγε πεισματῶδη ἀγῶνα κατὰ τοῦ ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ. Πρὸ τοῦ Brest συνητηθήμεν μετ' ἐχθρικοῦ πλοίου.

Ἡ *Μήδεια* μικροτέρα τὸ σκάφος, ἀτελεσττέρα τὸν ὄπλισμόν, ἐξεπλήρωσε τὸ ἑαυτῆς καθήκον ἡρωϊκῶτατα.

Ἐπῆλθε φοβερὰ σύγκρουσις, αἱματηρὰ διαμάχη, ἀλλὰ μετὰ μικρὸν ἡ ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ πλοίου ἀνύψωσις τῆς γαλλικῆς σημαίας ἐπιστοποίησε τὸν νικητὴν. Ἄλλ' ἦτο νίκη ἀληθῶς Καδμεια.

Ἐν μέσῳ τῶν τεθραυσμένων ἡμῶν ἰστίων, τῶν νκυτῶν, τῆς γενικῆς ἐκείνης καταστροφῆς, ὁ Ἀρθούρος καὶ Ἑρνέστος ἦσαν οἱ ἀληθεῖς ἥρωες.

Τὸ ἐπὶ τῆς παραλίας πλῆθος ὑποδέξατο ἡμᾶς ἀποβιβαζομένους μετὰ φρηνητιῶδων ζητωκραυγῶν.

Τὸν πλοίαρχον θανόντα κατὰ τὴν ναυμαχίαν διεδέχθη εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς *Μηδείας* ὁ Ἑρνέστος.

Οἱ βαθμοὶ τοὺς ὁποίους προσπορίζει ἡ δόξα, εἶνε οἱ πολυτιμώτεροι βαθμοί. Ὁ Ἀρθούρος ἐγένετο τοῦ φίλου του κυβερνήτου, ὑπασπιστής.

Ἡ *Μήδεια* ἐπανορθωθέντος τοῦ βλαβέντος σκάφους τῆς, ἐπανέλαβε τὸν πρὸς τὰς Ἰνδίας διακοπέντα πλοῦν τῆς.

Εἰς τὰ ἀπομεμακρυσμένα ἐκεῖνα παράλια τοῦ ὠκεανοῦ, τὸ πλήρωμα τῆς *Μηδείας* δὲν διέψευσε τὸ ἡρωϊκὸν παρελθόν του. Ὑπὸ τὴν καρτερικὴν τῶν ἀδελφωμένων ἐκείνων φίλων ὀδηγίαν, ἐπετέλεσεν ἡρωϊκῶς ἀληθῶς κατορθώματα.

Παράδοξος ἡ περιστροφή τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων!

Ὁ Ἀρθούρος ὁ μόνος καὶ ἀχώριστος τοῦ Ἐρνέστου ἀδελφὸς προέδιδεν ἀπὸ τινος ἐνδόμυχον ψυχικὴν πάλην.

Ἦτο ἄρα γε φθόνος πρὸς τοῦ Ἐρνέστου τὸ ἄξιωμα; Φθονεῖ τις τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ;

B'

Ἐπρόκειτο νὰ προσβάλωμεν ἰσχυρῶς ὠχυρωμένον φρούριον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκυμάτιζεν ἡ ἐχθρική σημαία.

Ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν φιλοτιμία μᾶς ἐπέβλαλλε τὸ καθήκον νὰ ἀνακητήσωμεν κανονοστοιχίαν ἣτις περιέπεσεν εἰς τοῦ ἐχθροῦ τὰς χεῖρας, διότι τοὺς ἀνδρας ἐμάστισεν ἡ πείνα.

Ἡ Μήδεια ἔμελλε νὰ προσβάλη ἀπὸ τῆς θαλάσσης· ἐκκτὸν ἄνδρες τοῦ πληρώματος ἐν οἷς καὶ ἐγὼ, ἀπὸ τῆς ξηρᾶς, ὁπότε ἐπὶ τινος ἐπάλξεως ἤθελε φανῆ ἡ γαλλικὴ σημαία.

Οἱ δύο φίλοι ἐπεφύλαξαν εἰς ἑαυτοὺς τὴν δόξαν, ἵνα τὴν ὑψώσωσιν αὐτοί.

Ἀμέσως ἐπελήφθησαν τοῦ ἔργου.

Ὁ Ἐρνέστος ἤγειτο μετὰ τῆς σημαίας, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Ἀρθούρου, ἐν τῇ κρημνώδει ἐκείνῃ ἀτραπῷ κάτωθεν τῆς ὁποίας ἔχαινε φοβερὸν βράχθρον.

Ὁ Ἐρνέστος ἐλάλει περὶ τῆς Βέρθας του, τῆς νέας κόρης ἣτις τὸν ἀνέμενεν ἀνυπομόνως ἐν Brest· ἐλάλει περὶ τοῦ εὐέλπιδος καὶ εὐτυχοῦς μέλλοντός του. Ὁ νοῦς τοῦ ἀνδρείου ναύτου μακρὰν τῆς πικριδος, τοῦ γέροντος πατρὸς, τῆς προσφιλοῦς μνηστῆς, ἵπτατο ἐν τῇ ἀβεβασία ἐκείνῃ ἐρήμῳ, πρὸς πάντα ταῦτα μετ' ἀγάπης.

Ὡ! ἔλεγε, πόσον θὰ ἦμαι εὐτυχῆς, ὅταν πεφίμισμένος ἐπανέλθω καὶ ἀναπαυθῶ μετὰ τοῦ ἀγγέλου ἐκείνου, παρὰ τὴν ἐστίναν τοῦ οἴκου μου. Ἀλλ' ἀκριβῶς τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ διήρχοντο τὸ ἀποκρημότερον μέρος τῆς ἀτραποῦ. Μία παρέκκλισις, καὶ ἔχανετό τις εἰς τὸ χάος.

Ὁ μονόλογος τοῦ Ἐρνέστου ἐξῆψεν ἐν τῷ Ἀρθούρῳ πάντα τὰ βδελυρὰ αἰσθημάτα ἅτινα πρὸ τινος ὑπέκρυπτε—τὸν φθόνον, τὸ μῖσος, τὴν φιλοδοξίαν.—

Οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐπληρώθησαν αἵματος.

Προσποιηθεὶς ὅτι ἤθελε νὰ στηριχθῆ ταχύων τὸ βῆμα, ἔτεινε τὴν χεῖρα ἵνα λάβῃ τὴν χεῖρα τοῦ φίλου του. Ἐκεῖνος εἰς τὴν αἰφνυδίαν καὶ ἄτακτον ταύτην κίνησιν, ἐστράφη, τὸν εἶδε, καὶ ἔφριξεν ἐπὶ τῇ ἐξηγρωμένῃ καὶ ὠχρᾷ μορφῇ τοῦ Ἀρθούρου. Ἡθέλησε νὰ ὀπισθοδρομήσῃ, ἀλλ' ἀπολέσας τὴν ἰσορροπίαν ἐκλονίσθη καὶ κατέπεσεν, ἐκβάλλων ἀγρίαν κραυγὴν.

Ἐδράξατο τοῦ πρώτου τυχόντος ἀσθενοῦς κλάδου· τὸν ἔλαβε δι' ἀμφο-

τέρων τῶν χειρῶν. Μῖς στιγμῆς βοήθεια, κατὰ τὴν ὁποίαν ἠδύνατο ὁ Ἀρθούρος νὰ τὸν σώσῃ.

Ὁ Ἀρθούρος ἔξω ἑαυτοῦ ἐπάλαισεν ἐπὶ μίαν στιγμὴν μετὰ τῆς συνειδήσεώς του, τῆς συνειδήσεως ἐκείνης, ἣτις, καὶ τοὺς καταχθονιοτέρους κακούργους ἐνόησε ταλαντεύει, καὶ ἔτεινε τὴν χεῖρά του πρὸς τὸν πεσόντα. Ἀλλ' ἐνίκησεν ὁ δαίμων τῆς κακίας. Ἀπέσυρε τὴν χεῖρά του, καὶ ὠχρὸς, ἠλλοιωμένος, σπικαστικός, μὲ ἀπληγὴ ὀφθαλμῶν, ἐθεώρει ὡσεὶ μηχανικῶς, τὸν Ἐρνέστον διὰ δακρυβρέκτων ὀφθαλμῶν ζητοῦντα βοήθειαν.

Ἦτο στιγμὴ πάλης δεινῆς, τοῦ ἀγαθοῦ δαίμονος πρὸς τὸν δαίμονα τὸν πονηρὸν, ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Ἀρθούρου. Πρὸ τῆς φιλοδοξοῦ φαντασίας του ἐπεφάνη τὸ μέλλον ἐνδοξον καὶ ῥόδινον.

Ὁ λεπτὸς κλάδος μὴ δυνάμενος νὰ ὑποβαστάξῃ πλέον τὸν Ἐρνέστον ἔτριξε καὶ ἐθράυετο κατὰ μικρὸν.

Ἡ φωνὴ τῷ ὑπέλιπεν, ἀντ' αὐτῆς ἐλάλουν κεραινοβολοῦντες οἱ ὀφθαλμοὶ του. Ὁ δυστυχῆς νέος, συνκισθανόμενος ὅ,τι ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς εὐτυχοῦς του νεότητος ἐξέλιπεν, συνήρθησε τὰς ἐξῆς ὑστάτας λέξεις:

— Πάτερ μου, Βέρθα.

Ὁ κλάδος εἶχε θραυσθῆ.

Ὁ Ἀρθούρος ἀπομάζας τὸν ἐπὶ τοῦ μετώπου του στίλβοντα ἰδρῶτα τῆς ἀγωνίας, ἀνέπνευσεν.

Ὁ κύβος εἶχε ριφθῆ, καὶ τὸ μέλλον τῷ ἀνήκει. Ἐλαβετὴν ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Ἐρνέστου πεσοῦσαν σημαίαν, καὶ ἐλαφρότερος σκιᾶς, ἀνῆλθε τὴν ἐπαλξίν. Τὰ χρώματα τῆς Γαλλίας ἔλαμπον ὑπὸ τὸν λαμπρὸν ἥλιον τῶν Ἰνδιῶν.

Μετὰ μικρὸν ἐλαφρὸν καὶ ὑπόλευκον νέφος καπνοῦ ἐξῆλθεν ἐκ τῶν πλευρῶν τῆς Μηδείας. Ἦτο ὁ κρότος τοῦ πυροβόλου τοῦ σημαίνοντος τὴν ἔφοδον.

Ἄμα δοθέντος τοῦ σημείου ἐβαδίσσαμεν πρὸς τὴν ἐπαλξίν ἐφ' ἧς ἔστησεν ὁ Ἀρθούρος, τὴν τρίχρουν ἡμῶν σημαίαν.

Ἀλλὰ τὸν συνηντήσαμεν σπεύδοντα πρὸς ἡμᾶς· ἦτο ὠχρὸς, καὶ ἀγωνιωδῶς ἤσθαινε.

— Νὰ κατέλθωσιν εἰς τὸ βράχθρον δύο ἄνθρωποι καὶ ἰατρὸς, εἶπε, διότι ὁ κυβερνήτης ἐκρημνίσθη. Εἰς ἐμὲ ἐπιβάλλεται τὸ καθήκον νὰ ἀποπερατώσω τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον δὲν ἠτύχησε νὰ ἀποπερατώσῃ ὁ ἀτυχῆς φίλος μου.

Καὶ ἐφελκύσας τὸ ξίφος ἀνεχώρησεν ὡς ἀστραπὴ ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν γενναίων τῆς Γαλλίας τέκνων.

Συμπαλαθῶν δύο ναύτας, κατήλθον ἐγὼ εἰς τὸ μέρος τοῦ βράχθρου τὸ ὁποῖον μοὶ ὑπέδειξεν ὁ Ἀρθούρος. Ἀνεύρομεν τὸν δῦσμοιρον Ἐρνέστον νεκρὸν. Εἶχε τεθραυσμένῃ τὴν σπονδυλικὴν στήλην, τοὺς βραχίονας καὶ

πόδας. Παρκδόξως τὸ πρόσωπόν του οὐδεμίαν ἔφερε πληγὴν, ἀλλ' ἀπετυποῦτο ἐπ' αὐτοῦ, ἡ δὲ δύνη, καὶ αἱ φρικταὶ του ἀγωνίαι. Οἱ ὀφθαλμοὶ του ἀποκρυσταλλωμένοι καὶ ἀνοικτοὶ ἐθεώρουν ἡμᾶς τρομερῶς, τὰ δὲ χεῖλη του ἐν εἰρωνικῇ μειδιᾶματι διαστελλόμενα, ἐνέπνεον φρικτίαςιν.

Ἦτο πλέον ἀργά. Συμπλέκντες ἐκ κλάδων φορεῖον, ἐναπεθέσαμεν εἰς αὐτὸ τὸ ἀμορφονπτῶμα τοῦ κυβερνήτου καὶ τὸ ἐκομίσαμεν ἐπὶ τῆς Μηδείας.

Ὅτε ἀνήλθομεν, ἡ σημαία τῆς Γαλλικῆς θριαμβευτικῶς ἐκυμάτιζεν ἐπὶ τοῦ ἀνκνηθέντος φρουρίου.

Ὁ Ἀρθούρος ἦτο ὁ ἔνδοξος τῆς ἡμέρας νικητής. Ἦλθε πρὸς ἡμᾶς ἐν ἐσχισμένη ἐσθῆτι, παρουσιάζων μελανὸν ἐκ τῆς πυρίτιδας τὸ πρόσωπον καὶ ἀγρίου ἀκόμη τοὺς ὀφθαλμούς. Τὸν ἐνηγκαλίσθημεν ἐνθουσιωδῶς καὶ μετὰ λατρίας. Ἀλλ' αὐτὸς πρὸ τοῦ πτώματος τοῦ Ἑρνέστου ἐγένετο ὠχρότερος. Ἐφαίνετο ὡς ἐκ τῆς μεγάλης συγκινήσεως ὅτι εἶχε ὄλον τὸ αἷμά του συρρεύσει εἰς τὴν καρδίαν.

Δὲν ἠδυνήθη νὰ προσφέρῃ λέξιν τινά, ἔκλινε τὴν κεφαλὴν, καὶ ἐκάλυψε τὸ πρόσωπον. Ἐκλαυσεν ἄρα γε ;

Γ'.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀπεπελούσαμεν μεταφέροντες εἰς Γαλλίαν τὸ πτώμα τοῦ Ἑρνέστου, ἐντὸς βυτίου πεπληρωμένου ἐξ οἰνοπνεύματος, ὅπερ ἐναπετέθη εἰς γεινιᾶζον τοῦ κυβερνήτου Ἀρθούρου δωμάτιον.

Ὁ Ἀρθούρος ὡς ἡμέρα ἐγένετο σκυθρωπότερος καὶ μελαγχολικώτερος.

Παράδοξον! Ἐνόμιζε τις ὅτι ἡ ὁμοιότης τῶν δύο φίλων ὅτε ἀμφοτέρω ἐζῶν, ἦτο καταφανστερὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἑρνέστου. Οἱ ναῦται ἐκπεπληγμένοι καὶ μετὰ δεισιδαιμονίας πικρῆθον τοῦτο.

Ἡ διήγησίς μου εἶνε ἡ ἀληθὴς ἱστορία τὴν ὁποίαν μετὰ τινὰ ἔτη μοὶ ἐνεπιστεύθη αὐτὸς ὁ Ἀρθούρος.

Μιᾶ νυκτὶ—εἶχον παρῆλθαι πολλὰ ἐβδομάδες ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ κυβερνήτου—ἡ θάλασσα τρικυμιωδῶς συνταρξσομένη ἐκλόνιζεν ἰσχυρῶς τὴν Μήδειαν. Ὁ Ἀρθούρος κλεισθεὶς ἐν τῷ δωματίῳ του, ἔλαβε τὸ θάρρος νὰ φυλλομετρήσῃ τὸ χαρτοφυλάκιον τοῦ θανόντος φίλου του.

Ἀνεῦρεν ἐπιστολὴν διευθυνομένην πρὸς αὐτὸν, τὴν ὁποίαν διστάζων ἀπεσφράγισεν.

— Ἀρθούρε, — ἔλεγεν ἡ ἐπιστολὴ ἐκείνη — φοβερὰ δυστυχίας προαίσθησις μὲ ταράσσει. Προσηλοῦμαι εἰς τὴν σκέψιν ὅτι δὲν θὰ ἐπιστρέψω ἐκ τοῦ ταξιδίου τούτου καὶ δὲν θὰ ἐπανιδῶ πλέον τὸν γέροντα πατέρα μου καὶ τὴν ἀγνὴν κόρην, τὴν ὁποίαν ἀναιρεύμενη σύντροφον τοῦ εὐτυχοῦς μέλλοντός μου. Λοιπὸν, ἐὰν πραγματοποιηθῇ, ἡ προαίσθησις αὕτη καὶ ἐπιστρέψῃς σὺ, σοὶ ἐμπιστεύομαι τὰς ὑστάτας μου θελήσεις, τοὺς τελευταίους μου πόθους.

Ἐπανερχόμενος εἰς Γαλλίαν, ἰδὲ τὸν πατέρα μου. Ἴσως ἐν σοὶ ἀνεύρητινὰ παρηγορίαν.

Ἀλλὰ θὰ ἐκπληρώσης καὶ δευτέραν εὐχὴν μου. Ὅ,τι καὶ ἂν σοὶ εἴπω περὶ τῆς κόρης, ἣν ἠγάπησα, εἶνε ὅ,τι γνωρίζεις καὶ σὺ, ὁ πλέον ἡ φίλος, ὁ ἀδελφός μου. Ὁ θεὸς συνταυτίζων ἡμᾶς καθ' ὅλα, μᾶς ἐδώρησε καὶ τὴν αὐτὴν μορφήν. Ἡ ὁμοιότης αὕτη εὐχομαι νὰ ᾖ ἡ βᾶσις τῆς εὐτυχίας σου. Ἡ δὲ ἐκπλήρωσις τῆς εὐχῆς ταύτης θὰ ᾖ ἡ τελευταία ἐνδειξις τῆς πρὸς ἐμὲ ἀγάπης σου. Κατάστησον τὴν Βέρθαν εὐτυχῆ. Ἐγὼ, ἂν οἱ θανόντες αἰσθάνωνται, θὰ ἐπαγρυπνήσω ἐφ' ἡμῶν, θὰ ἀγαλλιῶ ἐπὶ τῇ εὐτυχίᾳ σας.

Χαῖρε, ἀδελφέ μου Ἀρθούρε !»

Ὁ Ἀρθούρος ἔριψε μηχανικῶς βλέμμα ἐπὶ τοῦ κατόπτρου. Φρικτὴ εἰκὼν ! Ἐνόμισεν ὅτι ἐπ' αὐτοῦ εἶδεν ἀντανακλωμένην τὴν μορφήν τοῦ Ἑρνέστου. Ἐκινήθη πρὸς τὸ κάτοπτρον καὶ τὸ φάσμα ἔπραξε τὸ αὐτό ὀπισθοχώρησε, καὶ ἡ σκιὰ τοῦ νεκροῦ τὸν ἐμιμήθη.

Κυριευθεὶς ὑπὸ δεινοῦ τρόμου, ἠθέλησε νὰ φύγῃ. Ἀλλ' οἱ πόδες του ἦσαν ὡσεὶ προσκεκολλημένοι εἰς τὸ ἔδαφος.

Ἀνέστυρεν ὀργίλως τὴν σπάθην, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἑρνέστος ἐξιφούλησεν. Ἡθέλησε νὰ ριφθῇ κατὰ τοῦ κατόπτρου, ἀλλ' εἶδε καὶ τὴν σκιά ἐπιτιθεμένην κατ' αὐτοῦ.

Τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ ὀρμητικώτερον κύμα ἔδωκε βικιοτέραν ὄθησιν εἰς τὴν Μήδειαν, τὸ δὲ περιέχον τὸ πτώμα τοῦ Ἑρνέστου βυτίον, ἀποτόμως κυλισθὲν, συνεκρούσθη κατὰ τῆς θύρας τοῦ δωματίου τοῦ κυβερνήτου, ὄθησεν αὐτὴν βιαίως καὶ παταγωδῶς εἰσῆλθεν ἐν τῷ δωματίῳ.

Ὁ Ἀρθούρος ἐρίφθη κατὰ τοῦ βυτίου μετὰ πυρετώδους ὀρμῆς, ὅπως τὸ ἀπωθήσῃ. Ἐκεῖνο κυλινδούμενον ἐκ τῶν ἀτάκτων κινήσεων τοῦ πλοίου προσέκρουσεν εἰς τὴν θύραν, κατέπιπτε πάλιν μέγρι αὐτοῦ, τὸ δὲ πτώμα τοῦ Ἑρνέστου ἐκτύπα πενθίμως ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν τοιχωμάτων του.

Μικροῦ δεῖν ὁ ἀτυχὴς Ἀρθούρος ἔχανε τὰς φρένας. . . Ἐκβαλὼν ἀγρίαν κραυγὴν, κατέπεσε λιπόθυμος.

Οἱ προσδραμόντες ναῦται τὸν εὖρον ὄλον ὑπὸ τὸ βᾶρος τοῦ ἀπαισίου βυτίου. Προσηλωθεὶς καὶ ἐγὼ, ἐβεβαιώθην ὅτι ἐνόσει δεινὴν τοῦ ἐγκεφάλου διατάρραξιν.

Ἀλλ' ἡ φοβερὰ νόσος ὑπέκυψεν εἰς τὴν ἰσχὺν τῆς νεότητος, μετὰ τινὰς δ' ἡμέρας ὁ κυβερνήτης ἀνέρρωσεν ἐντελῶς.

Δ'.

Ἡ μετὰ τοῦ νεκροῦ φίλου του ὁμοιότης τῆς μορφῆς εἰς συνεχεῖς μετὰ τοῦ συνειδότος του ἐνέβαλεν ἀγῶνας τὸν Ἀρθούρον. Εἰς μάτην ἐπεζήτησε

μεταβλῶν τὸ εἶδος τοῦ ἐνδύεσθαι καὶ τὴν διευθέτησιν τῆς κόμης, καὶ ἐλαττώσῃ τὴν δυστυχή τυχτὴν ὁμοιότητα. Πάντες ἀνεύρισκον ἐν αὐτῷ τοῦ Ἐρνέστου τὴν εἰκόνα. Ἦτο ἡ σικιὰ τοῦ φίλου του, ἥτις πανταχοῦ τὸν ἠκολούθει.

Ἐν τῇ μάχῃ μόνον ἐπανεύρισκε τὴν ζῶν καὶ τὴν ἡσυχίαν. Ἐρρίπτετο λοιπὸν ὅπου μερίζων κίνδυνος, ἡ δὲ ἀνδρεία του, τῆς ὁποίας ἡ φήμη ἐνωρίς ἐφθασεν εἰς Παρισίους, τῷ προσεπόρισε τὸν σταυρὸν τοῦ Λεγεῶνος τῆς Τιμῆς, καὶ τὸν βαθμὸν τοῦ μοιράρχου τοῦ ἐν ταῖς Ἰνδίας Γαλλικοῦ στόλου.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἐπανειλημμένως διὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ναυτικῶν τῷ μετεβίβασε τὴν εὐαρέσκειαν καὶ τὰ συγχαρητήριά του.

Καὶ ὅμως ὁ Ἀρθούρος δὲν ἦτο εὐτυχής! Ὁ φιλόδοξος Ἀρθούρος, ἱκανοποιῶν πάσας τὰς φιλοδόξους τάσεις του, ἔπασχεν.

Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐλάμβανεν ἐκ Γαλλίας ἐπιστολάς ἐσφραγισμένας μελαίνῃ σφραγίδι. Τὰς ἤνοιγεν, τὰς ἀνεγίνωσκε μετὰ δεινῆς ψυχῆς ἀγωνίας, ἔπειτα σχίζων εἰς μικρὰ τεμάχια ἔρριπτεν εἰς τὴν θάλασσαν.

Πόθεν προήρχοντο καὶ τί περιεῖχον αἱ ἐπιστολαὶ ἐκεῖναι;

Τελευτῶντος τοῦ 1812, ἀνεκλήθη εἰς Παρισίους, καὶ παρουσιάσθη ἐν τῷ χορῷ τῆς αὐλῆς παρὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ναυτικῶν τῷ αὐτοκράτορι.

— Κύριε βαρῶνε, τῷ εἶπε ψαύων αὐτοῦ οἰκιακῶς τὸν ὄμον, κατεκτῆσατε πᾶσαν τὴν εὐαρέσκειάν μου. Αὔριον θὰ σὰς ἀνακοινώσω τι. Σὰς εἰδοποιῶ ὅτι θ' ἀναχωρήσητε πάλιν εἰς Ἰνδίας ταχέως. Χαίρετε, κύριε ἀντιναύαρχε.

Βαρῶνος καὶ ἀντιναύαρχος ἐν μιᾷ στιγμῇ ὁ Ἀρθούρος, ἦτο τὸ περιφανὲς σημεῖον ἐφ' οὗ προσηλώθησαν ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ χορῷ πάντων τὰ βλέμματα.

Τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ, ὡχρὰ ἀλλ' ὠραία κόρη, ἔστη μικρὸν πρὸ αὐτοῦ ἐκπληκτος κ' ἐψέλλισε:

— Ἐρνέστε!

Ἦτο τοῦ δυστυχοῦς Ἐρνέστου ἡ Βέρθα, ἥτις ἐνόμισεν ὅτι συνήντα τὸν μνηστῆρά της.

Κ' ἐκεῖνος, συγκεντρῶν πάσας τὰς ἀναμνήσεις του, τὴν ἀνεγνώρισε κ' ἔξαλλος εἶπε:

— Βέρθα!

Τῇ ἐπαύριον ἐξήτει τὴν χεῖρά της παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος,

Γνωρίζετε ὅτι ὁ μέγας Ναπολέων συγκατέβηκε — καὶ τοῦτο δι' ὅσους ἠγάπα — μέχρι καὶ συντελέσεως συνοικεσίων, συζευγύων τὰ τέκνα τῆς νέας εὐγενοῦς στρατιωτικῆς τάξεως μετὰ τῶν τῆς ἀρχαίας μοναρχικῆς εὐγενείας. Ἡ Βέρθα ἀνήκεν εἰς τὴν παλαιὰν γαλλικὴν ἀριστοκρατίαν, ὃ δὲ αὐτοκράτωρ τῇ προσέφερε μετὰ τοῦ ἀντιναύαρχου Ἀρθούρου, ὡς γαμήλιον δῶρον, ἑκατὸν χιλιάδας φράγκων.

Ὁ γάμος ἐτελέσθη ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν, καὶ μετὰ τεσσαράκοντα ὁκτὼ ὥρας οἱ νεόνυμφοι ἀπέπλευσαν εἰς Ἰνδίας.

Ὁ Ἐρνέστος δὲν ἔλεγεν ὑπερβολὴν ὅτι ἡ Βέρθα ἦτο κάλλους καὶ ἀρετῆς ἄγγελος, διότι ὁ Ἀρθούρος ἦτο μετ' αὐτῆς ὄλβιος.

Τὸν οἶκον ἐκεῖνον, ἐφ' οὗ ἐπεδαψίλευεν ὁ Θεὸς τὰς εὐλογίας του, ἐφκίδρυνον μετὰ τινὰ ἔτη δύο χαριέντα τέκνα.

Ε'.

Τὸ 1815 ἦτο ἔτος μεγάλων καταστροφῶν καὶ μεγάλων ἐπανορθώσεων.

Ὁ Ἀρθούρος, φέρων παλαιὸν ἀριστοκρατικὸν ὄνομα, καὶ τοὶ παρμεῖνας μακρὰν τῆς Γαλλίας ξένος πάσης πολιτικῆς πάλλης, συνεκράτησε ζωηρὰν τὴν πρὸς τοὺς Βουρβόνους ἀρχαίαν συμπάθειάν του.

Εἶχεν ἤδη ἐπανεῖθαι εἰς Παρισίους, προήχθη εἰς ναύαρχον, καὶ ἀπελάμβανε πάντα τῆς δόξης καὶ τῆς εὐτυχίας τὰ ἀγαθὰ.

Ὁ ἐπιστέλλων αὐτῷ τὰς ἐπιστολάς, τὰς ὁποίας ἐν Ἰνδίῃ ἐλάμβανε, δὲν ἐλησμόνησεν αὐτὸν ἐπανελθόντα εἰς Γαλλίαν.

Ἴδου ἡ τελευταία, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀρθούρος ἐν Παρισίοις ἀνεγίνωσκε:

«Κύριε Βαρῶνε,

«Ἦτό μοι πεπρωμένον ἐπὶ δεκαετίαν ὄλην καὶ σὰς γράφω, καὶ σεῖς οὐδὲ μιὰς καὶ με ἀξιώσητε ἀπαντήσεως. Ἐπὶ δέκα μακρὰ ἔτη σὰς περιμένω.

«Εἶμαι ἐννενηκοντούτης, ἔχω τὸν ἕνα πόδα ἐντὸς τοῦ τάφου, καὶ ὅμως ἀνακλαμβάνω δυνάμεις, ἔχω τὴν εὐτυχίαν καὶ ζῶ ἀκόμη ὅπως σὰς περιμένω.

«Τέλος πάντων ἐπανεῖθετε εἰς Παρισίους, τέλος πάντων θὰ δυνηθῶ καὶ οὐ σὰς ἴδω, καὶ σὰς ὁμιλήσω.

«Μάθετε ὅμως ὅτι ἐὰν σήμερον δὲν ἔλθετε σεῖς, αὔριον ἔρχομαι ἐγὼ »πρὸς σὰς».

Τὸ κτύπημα τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἐπὶ τοῦ Ἀρθούρου ἦτο κτύπημα κεραυνοῦ. Ὁ ἐτοιμοθάνατος πατὴρ τοῦ Ἐρνέστου τὸν ἐκάλει, ἑκατοστὴν ἴσως ταύτην φορὰν, ἐνώπιον φοβεροῦ δικαστηρίου καὶ ἀμέσως.

Ὁ Ἀρθούρος, καίτοι προβλέπων, ἦτο ἀδύνατον ν' ἀποφύγῃ τὸν κίνδυνον. Ἐξῆλθεν ἐσπευσμένως, βυθίζων πρὸς τὸν πενιχρὸν οἰκίσκον, οὗ τινος τὴν διεύθυνσιν ἐσημεῖον ἡ ἐπιστολή. Ἀνῆλθε τὴν κλίμακα ὑπὸ συγκίνησιν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ καταδίκου, τοῦ ἀνερχομένου τὸ ἰκρίωμα. Οὐχ ἤττον πρὸ τῆς θύρας ἀνεκάλεσε τὸ θάρρος του καὶ ἔκρουσε.

Γηραλέα καὶ τρέμουσα φωνὴ ἀπήντησεν ἔσωθεν.

«Εἰσέλθετε!»

Ἡ καρδίκα τοῦ Ἀρθούρου ἔπαλλε σφοδρῶς.

Εἰσηλθεν ἐντὸς εὐρέως ἀλλὰ πενιχροῦ δωματίου. Οἱ τοῖχοί του ἦσαν γυμνοί, τὸ ἐφώτιζε δὲ μόνη ἡ λάμπις ἀμυδρᾶς λαμπάδος, τοποθετημένης ἐπὶ ξυλίνης παλαιᾶς τρηπέζης.

Ἐντὸς τῶν προσκεφαλαίων μεγάλης ἑδρας ἀνεπαύετο ἡ λευκόθριξ κεφαλή τοῦ γέροντος, οὐτινος ἡ ἰσχνότης παρουσίαιεν αὐτὸν ὡς φάσμα μᾶλλον ἢ ἄνθρωπον. Τὴν σκελετώδη ἐκείνην μορφήν ἐφώτιζεν ἡ λάμπις ξηρῶν κλάδων, καιομένων ἐγγὺς ἐντὸς τῆς ἐστίας.

— Προησθάνομην ὅτι θὰ ἤρχεσθε, κύριε βραῶνε, εἶπεν ὁ γέρων, τὸ ἤξευρα καὶ σὰς ἐπερίμενα. Ἐστέναξες καὶ εἶπε πάλιν· Ἐπερίμενα ἐπὶ τοσοῦτον.

Οἱ λόγοι οὗτοι κατετάραξαν τὸν Ἀρθούρου. Ἀλλὰ, τί ἔχω νὰ φοβηθῶ, ἐσκέφθη, ἀπὸ τὸ φάσμα τοῦτο; δὲν ἤμην μόνος ὅταν ὁ υἱός του ἔπεσεν;

Ὁ γέρων, σιγήσας ἐπὶ μικρὸν καὶ σκεπτόμενος, ἤγειρε βραδέως τὴν κεφαλὴν, καὶ ἀπομακρύνων ἐκ τοῦ μετώπου διὰ τῆς σκελετώδους χειρὸς τὰς μακρὰς καὶ παλλεύκους τρίχας, προσήλωσεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀθούρου τοὺς μελανοὺς καὶ σπινθηροβολοῦντας ὀφθαλμούς του.

— Αὐτὸς εἶνε! αὐτὸς εἶνε! ἐψιθύρισεν ὁ πατήρ τοῦ Ἐρνέστου. Εἶτα δὲ, μετὰ φωνῆς βαθείας καὶ ὡς ἀπὸ τάφου ἐκπεμπομένης ἐξηκολούθησε· Κύριε βραῶνε, σὰς περιμένω δεκαετίαν ὅλην· σήμερον συμπληροῦνται δέκα ἔτη· γνωρίζετε ποία ἡμέρα εἶνε σήμερον;

Καὶ ἡ τρέμουσα φωνὴ τοῦ γέροντος ἀνέλαβε σατανικῆς εἰρωνείας σαρκασμόν.

— Σήμερον; ἀπήντησεν ὁ ναύαρχος ὁ ὁποῖος ἔπασχε δεινῶς.

— Ναὶ σήμερον, κύριε βραῶνε.

— Ἐγὼ δὲν προσέχω πολὺ εἰς τὸ ἡμερολόγιον, ἀπήντησεν ὁ Ἀρθούρου προσποιούμενος τὸν φαιδρόν.

— Λοιπὸν, κύριε βραῶνε θὰ σὰς εἴπω ἐγὼ ποία ἡμέρα εἶνε σήμερον· εἶνε ἡ δευτέρα τοῦ Νοεμβρίου, ἡ ἡμέρα τῶν νεκρῶν.

Ὁ Ἀρθούρος ἠγέρθη βιαίως ἐκ τῆς ἑδρας του, ὡς ἐὰν ἔχιδνα τὸν εἶχε κεντήσει.

— Καὶ σήμερον ἀκριβῶς συμπληροῦνται δέκα ἔτη ἀφ' ἧς ὁ Ἐρνέστος ἀπεβίωσεν.

— Μάλιστα, σήμερον εἶνε δέκα ἔτη, κύριε βραῶνε!

— Τὸ ἐνθυμοῦμαι καλῶς, καίτοι ἀπηξιώσατε πάντοτε νὰ ἀπαντήσητε εἰς πτωχὸν πατέρα ζητοῦντα εἰδήσεις τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ του, τοῦ ἀδελφοῦ σας. Ἐπὶ τέλος ἡ ἐπιθυμία μου ἐξεπληρώθη, εἴσθε ἐπὶ τέλος ἐδῶ, καὶ δύνασθε νὰ ἱκανοποιήσητε τὸν δίκαιον πόθον τοῦ γέροντος, ἐπιθυμοῦντος, πρὶν ἀποθάνη, νὰ μάθῃ παρ' ὑμῶν τὰς τελευταίας ἀγωνίας τοῦ υἱοῦ του. Ἐμπρός, κύριε βραῶνε, διηγηθῆτέ μοι τὸν θάνατον τοῦ Ἐρνέστου, τοῦ ἀδελφοῦ σας!

Ὁ Ἀρθούρος ἦτο ὡσεὶ ἄνακτος· ἀρκυρῆς χεὶρ ἐφαίνετο κρατοῦσα αὐτὸν ἐπὶ τῆς ἑδρας.

Αἰφνης ὁ γέρων λαμβάνει διὰ τρεμούτης χειρὸς τὸ κηρίον καὶ ἐγερθεὶς κατὰ τὸ ἤμισυ, φέρει τὸ φῶς πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ ἀθλίου, τὸν ἀτενίζει ἐπὶ τινα λεπτά, ἐκβάλλει σπαρκατικὴν φωνὴν καὶ τὸ κηρίον πίπτει ἐκ τῆς χειρὸς του. Τὸ δωμάτιον β.θίζεται εἰς τὸ σκότος. Μόνον τὸ πῦρ τῆς ἐστίας ἀναδίδει ἐκ διαλειμμάτων πενθίμους ἀκτῖνας φωτός.

Ὁ γέρων ἐσιώπησε, κατεχόμενος ὑπὸ τὰς ἐντυπώσεις φοβερᾶς ἀνακαλύψεως. Εἶτα διὰ φωνῆς ἀναλαθούσης αἰφνηδίως ἤχηρὸν καὶ νευρώδη τόνον.

— Κάιν! — κραυγάζει — τί ἔκαμες τὸν ἀδελφόν σου;

Ὁ Ἀρθούρος δὲν ἠδύνατο νὰ ἀρθρώσῃ λέξιν.

— Ἀποκρίσου, Κάιν! ἀποκρίσου! Ἴδὲ σεαυτὸν! Καὶ διὰ τῆς σκελετώδους χειρὸς, ἔλαβε τὸν βραχίονα τοῦ ναύαρχου καὶ τὸν ἔφερε πρὸ κατόπτρου, ἐφ' οὗ ἀντηνακλάτο ἡ φλόξ τῆς ἐστίας.

— Ἴδὲ σεαυτὸν, κατηραμένε! Ὁ Θεὸς ἐχάραξεν ἐπὶ τοῦ μετώπου σου τὸ ἔγκλημα τὸ ὁποῖον διέπραξας!

Οἱ χαρακτηριστῆρες τῆς μορφῆς τοῦ Ἀρθούρου εἶχον πράγματι φοβερῶς ἀλλοιωθῆ. Ἦτο ὠχρότατος ὡς κηρός.

Ὁ Ἀρθούρος εἶδεν ἑαυτὸν ἐν τῷ κατόπτρῳ, καὶ ἐξέπεμψε καὶ αὐτὸς ἀπελπιστικὴν κραυγὴν. Ἀνεγνώριζεν ἐν ἑαυτῷ τὸν Ἐρνέστον . . . τὸν ὁποῖον αὐτὸς ἐφόνευσε.

— Κάιν! ἀποκρίθητι! τί ἔκαμες τὸν ἀδελφόν σου; — δὲν τολμάς, ἄθλιε, νὰ ἀπαντήσης εἰς τὸν δικαστὴν σου; ἔστω! Ὁ ἀπαντήσω ἐγὼ ἀναλαμβάνων τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεώς σου.

— Εἶναι λαμπρὰ ἡμέρα εὐκράτου κλίματος· ὁ ἥλιος ρίπτει εἰς τὴν θάλασσαν τὰς χρυσὰς ἀκτῖνάς του . . . Δύο ἄνθρωποι συμβαδίζουσι παρὰ ἀτραπὸν κρημνώδη . . . αἰφνης ὁ εἰς αὐτῶν χάνει τὴν ἰσορροπίαν . . . πίπτει . . . μετεωρεῖται, κρατούμενος ἀπὸ ἀσθενοῦς τινος κλάδου, πρὸ τοῦ βραχάρου. Ὁ ἄλλος δύιαται νὰ τὸν σώσῃ . . . ἀλλὰ δὲν θέλει . . . καὶ ὡς ἄλλος δολοφόνος παρίσταται μάρτυς τῆς συντόμου ἐκείνης σκηνῆς . . . Δὲν εἶνε ἀληθὲς Κάιν; δὲν εἶνε ἀληθὲς; — Δὲν ἔχω ἀποδείξεις . . . Σὺ εἶσαι βραῶνος, ναύαρχος, πλούσιος, ἰσχυρὸς· ἐγὼ δὲ πτωχὸς γέρων, ἀθηνῆς . . . Ἡ πάλῃ εἶνε ἄνισος καὶ θὰ με στείλουν εἰς τὸ φρενοκομεῖον . . . Κάιν! τὸ πρόσωπόν σου θὰ σὲ προδώσῃ αὖριον πρὸ τοῦ εἰσαγγελέως, ὡς σ' ἐπρόδωσε σήμερον πρὸ ἐμοῦ . . . Ὁ Κάιν δὲν κρύπτεται . . . ὁ Θεὸς τὸν ἐστιγματίσεν ἐπὶ τοῦ μετώπου!

Ὁ Ἀρθούρος ἀπώλετο . . . ἐδειλίχ.

— Ναὶ, Κάιν, ἐγὼ θὰ σὲ φέρω εἰς τὸ κακούργιοδικεῖον, θὰ σὲ καταγγείλω, θὰ σὲ συνοδεύσω εἰς τὸ ἱκρίωμα. Θὰ ἴδω τὴν κατηραμένην σου κεφαλὴν καταπίπτουσαν, καὶ κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ζωῆς σου

θὰ ἀκούσης, τελευταίαν φωνήν, τὴν κατάρκην τοῦ γέροντος πατρός! . . .
Καίν! Καίν! Καίν!

Καὶ ὁ γέρον, ὅστις ἐν τῇ ἐξάψει του, ἠπείλει σχεδὸν τὸν Ἀρθοῦρον διὰ τῆς χειρὸς, ἔπεσεν ὡς κεραυνόπληκτος.

Ἦτο νεκρός. Προσβολὴ ἀποπληξίτικῃ ἀπήλλαξε τὸν φονέα τοῦ ἐσχάτου τούτου κινδύνου.

Τί εὐτυχία, ἔ;

Ὁ Ἀρθοῦρος, ἐξελθὼν τῆς οἰκίας ἐκείνης, ἔτρεξε πρὸς τὴν κατοικίαν μου ἐν τρομερᾷ καταστάσει.

Ἡ ὑπηρετήριά μου ἐφοδῆθη βλέπουσα αὐτόν . . . ἐγὼ ὁ ἴδιος ὀπισθοχώρησα· εἶχον πρὸ ἐμοῦ τὴν ὠρχάν μαρφήν τοῦ ἀτυχοῦς Ἑρνέστου οἷα ἦτο πρὶν τὸν κλείσωμεν ἐν τῷ νεκρικῷ βυτίῳ. Παρ' αὐτοῦ ἔμαθον τὰς λεπτομερείας τῆς θλιβεραῦς ταύτης διηγήσεως.

Ἐξήτασα τὴν κατάστασίν του. Ὁ Ἀρθοῦρος εἶχε προσβληθῆ ἐκ μιᾶς τῶν φοικωδεδεστέρων καὶ παραδοξωτέρων ἀσθeneiῶν. Δὲν σὰς λέγω πῶς τὴν ὀνομάζουσι οἱ ἰατροί· ἐγὼ θὰ τὴν ὀνομάζω «σπαραγγμὸν τοῦ Καίν», ἢ . . . τῆς συνειδήσεως.

— Ὑπάρχει θεραπεία; μ' ἠρώτησεν ὁ Ἀρθοῦρος.

— Λυποῦμαι, κ. ναύαρχε—τῷ ἀπεκρίθην—ἀλλ' ἢ ἐπιστήμη οὐδὲν δύναται νὰ πράξῃ.

— Καλῶς εἶπε, καὶ ἀνεχώρησε.

Τὴν ἐπαύριον αἱ πρῶναι ἐφημερίδες ἔγραφον·

— «Τὴν νύκτα ταύτην ὁ βαρῶνος Ἀρθοῦρος Χ . . . ναύαρχος καὶ ἱπποπότης τῆς Λεγεῶνος τῆς Τιμῆς, ἠὲ τοκτόνησεν ἐν τῷ ἄλσει τῆς Boulogne. Ἀγνοοῦμεν τὰ αἷτια τὰ ὠθήσαντα εἰς τοιαύτην ἀπονειομένην πράξιν ἄνωτερον καὶ διακεκριμένον ἀξιωματικὸν τοῦ ἡμετέρου ναυτικοῦ. Ἐγκαταλείπει νεκρὰν σύζυγον, δύο τέκνα, καὶ εὐκλεές ὄνομα».

Ἡθέλησα νὰ ἴδω τὸ πτώμα τοῦ Ἀρθοῦρου.

Εἶχεν αὐτοκτονήσει διὰ δύο βολῶν συγχρόνως, ὥστε τὸ ἔμπροσθεν μέρος τοῦ προσώπου εἶχε παραμορφωθῆ, καὶ ἐγὼ ὑπῆρχον ὁ μόνος τῆς φοικτικῆς ἀσθeneiᾶς του μάρτυς.

— Φοικτὴ τῷ ὄντι ἀσθeneia! — εἶπεν ἡ κυρία Δ. . . Ἀλλὰ πῶς εἶχε μάθει ὁ πατήρ τοῦ Ἑρνέστου τὴν ἡμέραν καὶ τὸν τρόπον τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ του;

— Κυρία—ἀπεκρίθη ὁ ἰατρός—τοῦτο εἶνε μυστήριον, καὶ δὲν εἶνε τὸ μόνον ὅπερ ἀπῆντησα κατὰ τὸ μακρὸν τοῦ βίου μου στάδιον. Ὁ μαγνητισμός . . .

— Ἄχ! ἄχ! ἄχ! ἀνεκαγγάσαμεν σχεδὸν πάντες . . . ὁ μαγνητισμός! . . .

— Εἶνε ἀλήθεια, ὡς πᾶσα ἄλλη, ὅταν οἱ ἀγύρται δὲν τὴν καστρέφου-

σιν—εἶπεν ὁ καλὸς ἰατρός, γινόμενος σοβαρώτερος. Καὶ, ἵνα πεισθῆτε, θὰ σὰς δώσω ἀπόδειξιν τινά.

— Ποίαν;

— Ὅτι μετὰ μῆνα, δὲν θὰ δυνηθῶ νὰ σὰς διηγηθῶ πλέον τίποτε.

— Καὶ διατί;

— Διότι θὰ ἦμαι νεκρός.

— Ἄχ! ἄχ! ἄχ! καὶ τίς σὰς τὸ εἶπε;

— Ὁ μαγνητισμός!

Ἐγελάσαμεν δυσπιστοῦντες.

Μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας . . . ἡ θαλαμηπόλος τοῦ ἰατροῦ, εἰσερχομένη τὴν πρῶϊν εἰς τὸ δωμάτιόν του, τὸν εὔρεν ἀποκοιμηθέντα ἐπὶ βιβλίου.

Ἦτο τὸ περὶ μαγνητισμοῦ σύγγραμμά τοῦ Μέσμερ.

Ὁ ἰατρός ἦτο νεκρός.

Ἡμεῖς δὲ . . . ἐπιστεύσαμεν . . .

Α. Φραβασίλης.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Γινομένης ἐκκαφῆς πρὸς κατασκευὴν ὑπονόμων κατὰ τε τὴν ὁδὸν Ἀθηνᾶς καὶ κατὰ τὴν ὁδὸν Ἀγγέσμου εὐρέθησαν ὑπὸ τῶν ἐργατῶν διάφοροι ἐπιγραφαὶ καὶ ἀρχαῖα λείψανα ὧν τὰ πλεῖστα κατετέθησαν εἰς τὸ ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον τῆς ὁδοῦ Πατησίων.

Καὶ κατὰ μὲν τὴν ὁδὸν Ἀθηνᾶς ἀνευρέθησαν τὰ ἐξῆς.

Στήλη τετραγώνου ἐκ τῶν ἐπιτυμβίων ὕψους 0,60 τοῦ μέτρου, ἐφ' ἧς ἡ ἐπιγραφή

ΤΙΜΟΓΕΝΗΞ
ΠΑΝΑΚΟΥ
ΞΑΡΔΙΑΝΟΣ

Τεμάχιον πλακὸς ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή
ΗΟΡΟΣ

Στήλη στρογγύλη ὕψους 0,50 τοῦ μέτρου καὶ διαμέτρου 0,15 κατὰ τὴν βάσιν καὶ 0,20 κατὰ τὴν κορυφὴν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς

ΝΙΚΩΝ
ΝΙΚΩΝΟΣ
ΑΝΤΙΟΧΕΥΞ

Κιονίσκος μικρός μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς

ΜΗΝΟΦΙΛΑ
ΑΡΜΕΝΙΑ

Ἐπὶ τεμαχίου δὲ πλακῶς

...NANA...

καὶ ἐπὶ δύο πλακῶν

ΙΛΑΡΑ
ΧΡΗΣΤΗ

ΔΗΜΗΤΡΑ
ΧΡΗΣΤΗ

ἐπὶ θραύσματος πλακῶς καὶ ἐπὶ πλακῶς ἀκεραίας

ΗΟΡΟΞ
ΧΩΡΙΟ
ΠΡΩΤΑ
ΡΧΟ

ΟΡΟΞ ΜΝ
ΗΜΑΤΟΣ

ἐπὶ δὲ δύο κιονίσκων

ΕΙΜΑΙΩΝΔΑΞ

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ
ΔΙΟΝΥΞΟΔΩΡΟΥ

ἐπὶ πλακῶς δ' ἐκ κεράμου ἠμρωτηριασμένης

...EMI
ΗΡΑΚΛ...

Εὑρέθη δ' ἔτι ἀνάγλυφον ῥωμαϊκῶν χρόνων φυσικοῦ μεγέθους παριστάν ἄνδρα καθήμενον ἐπὶ ἔδρας καὶ πρὸ αὐτοῦ γυναῖκα ἰσταμένην καὶ τείνουσκαν αὐτῇ τὴν χεῖρα. Ὅπισθεν δὲ τοῦ ἀνδρὸς ἴσταται παιδίον. Εὑρέθησαν δὲ τάφοι ἱκανοὶ μετ' ὀστῶν καὶ χαλκίνων τινῶν ἀντικειμένων.

Ἐν δὲ τῇ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀγχέσμου ἐσκαφῇ εὑρέθη τάφος ἀρχαῖος καὶ ἐντὸς αὐτοῦ τεμάχια κάλπης, ἐπὶ δὲ τῆς καλυπτούσης τὸν τάφον πλακῶς ἡ ἐπιγραφὴ

ΞΟΤΗΡΙΞ
ΜΕΞΕΗΝΙΑ
ΧΑΙΡΕ

Καὶ μικρὰ στήλη μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς

ΑΡΙΞ ΙΑ
ΔΙΟΣΚΟΥΡΙΔΟΥ
ΑΝΤΙΟΧΙΞΑ

Ταῦτα μέχρι τῆς 12 Ἀπριλίου ἔκτοτε δ' εὑρέθησαν καὶ ἄλλαι ἐνεπίγραφοι πλάκες καὶ κιονίσκοι ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ἀνασκαπτομένοις τόποις, ἀλλ' ἀγνοοῦμεν διατί δὲν ἐπετράπη ἡμῖν ὕπως καὶ ἄλλοις ἡ ἀντιγραφὴ.

Ο ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑΝ ΚΟΡΙΝΘΟΝ ΑΝΑΚΑΛΥΦΘΕΙΣ ΑΡΧΑΙΟΣ ΤΑΦΟΣ

Ὁ τάφος οὗτος, κατὰ τὴν λεπτομερῆ ἔκθεσιν τοῦ ἐφόρου κ. Π. Σταματάκη, κεῖται πρὸς ἀνατολὰς τῆς παλαιᾶς Κορίνθου, ἐν τῇ θέσει τῆ καλουμένη κοινῶς *Μεγάλῃ Πύρρα*. Κεῖται δὲ ὁ τάφος πρὸς τὸ μεσημβρινὸν ἄκρον λόφου πρὸς τὴν κλιτὸν αὐτοῦ, καὶ ἀνεκαλύφθη κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, ὑπὸ τῶν κατασκευαζόντων τὴν ἀμαξιτὴν ὁδὸν, οἱ τινες καὶ κατέστρεψαν ὀλοκλήρους σχεδὸν τὰς τρεῖς πλευρὰς αὐτοῦ κατὰ μέγα μέρος σωζόμενας καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων ὑπῆρχον γραφαί. Μόνη διετηρήθη ὀλόκληρος ἡ ἀρκτική πλευρὰ καὶ αἱ ἐπ' αὐτῆς γραφαί. Ὁ τάφος ἦτο θολωτὸς καὶ τετράπλευρος, ἔχων μῆκος 3,52 καὶ πλάτος 2,92. Οἱ σωζόμενοι αὐτοῦ τοῖχοι εἶναι ὑποδομημένοι ἐκ κοινῶν λίθων, κεράμων καὶ ἀμμοκονίας. Ἡ διασωθεῖσα ἀρκτική πλευρὰ μετὰ μέρους τοῦ θόλου, ἔχει ὕψος περὶ τὰ 2,60, τὸ δὲ πᾶχος τοῦ τοίχου εἶναι περὶ τὰ 0,65. Ἀπαντες οἱ σωζόμενοι τοῖχοι κατὰ τὴν ἔσω ἐπιφάνειαν ἔχουσι κονίαμα καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοιχογραφίας μετὰ χρωμάτων διατηρουμένων κατὰ τὸ πλεῖστον. Ἡ ἔσω ἐπιφάνεια τῆς ἀρκτικῆς πλευρᾶς διαιρεῖται διὰ κεχρωματισμένων γραμμῶν δριζοντίων εἰς τέσσαρας διαίρεσεις ἢ χώρας. Ἡ πρὸς τὰ κάτω χώρα ἔχει ὕψος περὶ τὰ 0,95, εἰς δὲ τὸ ἐκ τῶν χωμάτων καθαρισθὲν αὐτῆς μέρος ἐφάνη γραφὴ, ἐν ἣ παρίσταται κανοῦν ἐνέχον ὀπώρας καὶ ἄνθη, πρὸς αὐτὸ δὲ πτηνὰ, ὧν τὸ μὲν τρώγει σταφυλὴν, τὸ δὲ προτείνει τὸ ῥάμφος πρὸς τὸ κανοῦν. Τὸ λοιπὸν μέρος τῆς χώρας ταύτης, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι ἀποκαλυφθέντες τοῖχοι δὲν ἐκαθαρίσθησαν εἰσέτι ἐκ τῶν χωμάτων, ὑγρῶν ὄντων αὐτῶν τε καὶ τῶν τοίχων, ἵνα μὴ ἐπέλθῃ βλάβη εἰς τὰς γραφάς. Ἡ δὲ δευτέρω χώρα ἢ ὑπεράνω τῆς προηγουμένης, ἔχει ὕψος περὶ τὰ 0,70, ἐπ' αὐτῆς δὲ ὑπάρχουσι τρεῖς νύμφαι ἢ κόγχαί, ἐκατέρωθεν τῶν ὁποίων ὑπάρχουσι μορφαὶ ἀνδρῖκαὶ ἰστάμεναι, ἐνδεδυμέναι χλαμύδα καὶ ἔχουσαι ὕψος περὶ τὰ 0,35. Τοιαῦται δὲ μορφὰ ὑπῆρχον τέσσαρες, ὧν αἱ τρεῖς σώζονται, ἡ πρώτη, τρίτη καὶ τετάρτη, βεβλαμμέναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἢ δευτέρω εἶναι ἐντελῶς κατεστραμμένη. Αἱ τρεῖς σωζόμεναι μορφὰ ἔχουσι στάσιν καλὴν καὶ ὁ χρωματισμὸς τῶν διατηρεῖται ἀρκετὰ ζωηρός.

Ἡ δὲ τρίτη χώρα, ἡ ὑπεράνω ταύτης, ἔχει ὕψος περὶ τὰ 0,50. Κατὰ τὸ μέσον αὐτῆς ὑπάρχει γραφὴ περιέχουσα 10 μορφάς, ἐφθαρμένας κατὰ τὸ πλεῖστον. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν μορφῶν διακρίνεται ἐπίμηκές τι σῶμα ἐν εἰδῆ κλίνης, εἰς τῆς ὁποίας τὰ ἄκρα κάθηνται δύο μορφάκι, ὧν ἡ πρὸς δυσμὰς εἶναι λίαν ἐφθαρμένη, ἡ δὲ πρὸς ἀνατολὰς διακρίνεται κάλλιστα. Ὅπισθω δὲ τῆς μορφῆς ταύτης καὶ παρὰ τὴν κλίνην κεῖται ἐκτάδην ἀνήρ γυμνός, ἔχων ἐστραμμένα τὰ νῶτα πρὸς τὸν θεατὴν, καὶ φέρων λευκὸν ἔνδυμα καλύπτον μόνον τοὺς μηρούς. Διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς στηρίζει τὴν κεφαλήν, τὴν δὲ δεξιὰν ἀνατείνει πρὸς τὰ ἄνω καὶ πρὸς τὴν προτεινομένην δεξιὰν ἐτέρας μορφῆς, ἰσταμένης καὶ προσβλεπούσης αὐτήν. Ἐμπροσθεν δὲ τῆς πρὸς ἀνατολὰς καθημένης διακρίνεται πίθος, καὶ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ πίθου ἴστανται δύο μορφάκι, ὧν ὀλίγα μέρη διεσώθησαν. Ἐμπροσθεν πάλιν τῆς πρὸς δυσμὰς καθημένης διακρίνονται ἔχνη δύο ἐτέρων μορφῶν ἰσταμένων.

Ἡ δὲ τετάρτη χώρα, ἡ ὑπεράνω τῆς τρίτης, σῶζει ὕψος περὶ τὰ 0,45, καὶ διαιρεῖται διὰ καθέτων χρωματισμένων γραμμῶν, διακτηρουμένων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, εἰς τετράγωνα. Εἰς τὸ ἄνω μέρος ἐκάστου τετραγώνου διακρίνονται σταφυλαὶ ἀνηρτημέναι.

Ἐπὶ δὲ τοῦ σωζομένου μέρους τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ τάφου σῶζεται μορφή ἰσταμένη ἐπὶ βάρου τετραγώνου, ἐφθαρμένη κατὰ τὸ πλεῖστον· ἐτέρα δὲ μορφή σῶζεται καὶ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ τάφου πρὸς βορειοανατολικὴν γωνίαν, ἰσταμένη καὶ ἐφθαρμένη.

Τὸ ἔδαφος τοῦ τάφου σχηματίζεται ἐξ ἀπλοῦ ἐπιστρώματος ἀμμοκοινίας, ἐντὸς δὲ τῶν ἐπ' αὐτοῦ χωμάτων εὐρέθησαν πλεῖστα τεμάχια ἀνθρωπίνων ὀστέων. Πρὸς τὸ ἕσω μέρος τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ τάφου εὐρέθη ὁ πυθμὴν πωρίνης λάρνικος, ἔχων μῆκος 2 μέτρων καὶ πλάτος 0,67. Μεταξὺ δὲ τῆς λάρνικος καὶ τοῦ τοίχου εὐρέθησαν πλεῖστα τεμάχια μεγάλου ὑαλίνου ἀγγείου καὶ λύχνων πηλίνων. Ἐπίσης δὲ πρὸς τὴν ἀρκτικὴν πλευρὰν τοῦ τάφου εὐρέθη ἕτερον τεμάχιον λάρνικος πωρίνης. Ὁ τάφος οὗτος φαίνεται ὅτι ἐσυλήθη ποτὲ, πιθνατάτα δὲ ἐν πελαιοτέροις χρόνοις καὶ ἴσως κατὰ τὸν μεσαίωνα.

* *
*

Συνεπεῖα τοῦ εὐρήματος τούτου ἀπεστῆλθη εἰς Κόρινθον ὑπὸ τοῦ συμβουλίου τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας ὁ ζωγράφος κ. Λύτρας ὅπως ἀντιγράψῃ τὰς ἐν τῷ τάφῳ τοιχογραφίας. Ἐν τῶν τεσσάρων τοίχων τοῦ περιέργου τούτου τάφου διεσώθη δυστυχῶς ὁ εἰς μόνον, καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὰς γραφὰς μόνου τοῦ τοίχου τούτου ἠδυνήθη ἡ ἀντιγράψῃ ὁ κύριος Λύτρας. Ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν, ὁ τοῖχος οὗτος ὕψος ἔχων δύο

καὶ ἡμισυ περίπου μέτρα καὶ τρία ἡμισυ μῆκος, διαιρεῖται διὰ ταινιῶν εἰς τέσσαρας ζώνας. Ἡ ἀνωτέρα ζώνη, διαιρουμένη εἰς τετράγωνον, περιέχει σταφυλὰς καὶ πτηνὰ τινά. Ἡ δευτέρα, ἡ καὶ σπουδαιότερα πασῶν, παριστᾷ τρεῖς διαφόρους σκηνὰς, ὡς ὑποθέτομεν, μὴ διακοπτομένας ὑπὸ γραμμῶν ἢ ὑπὸ ἄλλης τινὸς διαιρέσεως. Ἡ κυρία ὅμως παράστασις εἶναι ἡ ἐν τῷ μέσῳ, ἣτις παρουσιάζει τὸ συνήθως ἐν ἐπιτυμβίοις λίθοις καὶ ἐν ἀρχαίοις ἀγγείοις παριστώμενον νεκρικὸν συμπόσιον. Τράπεζα φαίνεται ἐν τῷ μέσῳ καὶ περὶ αὐτὴν ἀνακεκλιμένα διάφορα πρόσωπα. Ἐν αὐτῶν εἶναι ἴσως στρατηγός, διότι φέρει περικεφαλαίαν. Ὁ ἀνὴρ οὗτος εἶναι κεκλιμένος καὶ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ἀγκῶνος, ἔχει δὲ τὸ σῶμα γυμνὸν μέχρι τῆς ὀσφύος· τὸ λοιπὸν τοῦ σώματος καλύπτεται ὑπὸ λευκῆς δθόνης. Εἰς τὰ πρόσποδα τῆς κλίνης κάθεται ἕτερος, γυμνός καὶ οὗτος, καὶ μόλις διακρινόμενος, ἀλλὰ μὴ λαμβάνων μέρος εἰς τὸ συμπόσιον. Ἔτερα ἀμυδρῶς διακρινόμενα πρόσωπα φαίνονται ὡς ἐπιτιθόμενα εἰς θρήνου· τοῦτο τοῦλάχιστον προδίδουσιν αἱ βίαιαι κινήσεις αὐτῶν. Δεξιόθεν τῆς σκηνῆς ταύτης φαίνεται ἀμυδρῶς ἀγγεῖον ἢ λέβης, καὶ παρ' αὐτὸν δύο ἄνδρες, ὧν ὁ εἰς ἐπιβάνει διὰ τοῦ ἐνὸς ποδὸς βάρθρον τι, καὶ μία γυνή. Ἀριστερόθεν δύο ἕτεροι ἄνδρες φαίνονται ζωηρῶς κινούμενοι, ἀλλ' ἄδηλον πρὸς ποῖον σκοπὸν. Ἀπαντα τὰ πρόσωπα ταῦτα παρίστανται κατὰ σειρὰν καὶ κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἐν ζωηφόρῳ τινὶ ἀναγλύφῳ.

Ἡ τρίτη σειρὰ περιέχει τρεῖς μικρὰς νύμφας (niches) καὶ εἰς τὰ τρία μεταξὺ τῶν νυμφῶν διαστήματα ἴστανται τρεῖς μορφάκι, αἵτινες διακρίνονται κάλλιον πασῶν τῶν λοιπῶν γραφῶν. Εἰς τὴν τετάρτην καὶ κατωτέραν διαίρεσιν φαίνονται ἐξωφραφημένοι καρποὶ διάφοροι ἐντὸς καλάθων, καὶ πτηνὰ τρώγοντα ἀπ' αὐτῶν ἢ πίνοντα ὕδωρ ἀπὸ ἐτέρων ἀγγείων.

Ὁ κ. Λύτρας ἀντέγραψεν εἰς ἴσον μέγεθος ὀλόκληρον τὸν τοῖχον μετὰ τῶν γραφῶν του, καὶ μετὰ τὸσαύτης γνησιότητος καὶ ἀκριβείας, ὥστε οὐδεμία διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ πρωτοτύπου καὶ τῆς ἀντιγραφῆς. Ὁ κ. Λύτρας, δι' εὐφροσύνης ὑπ' αὐτοῦ ἐπίτηδες ἐπινοηθέντος τρόπου, ἐμιμήθη ἄριστα τὸν τόνον τῶν ἀρχαίων ἐκείνων τοιχογραφιῶν, μετ' ἀκριβείας δὲ ἀπιστεύτου ἀπεικόνισε τὴν φθορὰν καὶ τὸ ἐξίτηλον τῶν χρωμάτων καὶ τὰς ὑπὸ τῆς ἐπιρροῆς τῆς ἀτμοσφαιρᾶς καὶ ἄλλων αἰτίων ἐπενεχθεῖσας βλάβας. Ὑπ' αὐτοῦ ἀντεγράφη καὶ ἡ ἐλαχίστη κηλὶς, καὶ αὐταὶ αἱ ἔργαδες τοῦ τοίχου, καὶ ἡ ἀπουσία ἐνιαχοῦ τοῦ ἀσβεστώματος, ὥστε ὁ βλέπων πιστεύει ὅτι ἔχει ἐνώπιόν του τὰς κατεστραμμένας ὑπὸ τοῦ χρόνου τοιχογραφίας ἐκείνας.

Τὸ ἔργον τοῦ κ. Λύτρα ὀφείλει ἐκτεθῆ μετ' ὀλίγον εἰς μίαν τῶν αἰθουσῶν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, ὅπου ἐκαστος δύναται νὰ μελετήσῃ καὶ θαυμάσῃ τὴν διακοσμητικὴν τῶν ἀρχαίων τέχνην. Ἀρμονία χρωμάτων,

σοφή διάταξις, σύνθεσις και άνετον διάγραμμα είναι τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ένταφίωv τούτων γραφῶν, τῶν μόνων διασωθειῶν εν Ἑλλάδι μέχρις ἡμῶν.

Τὰ ἄνω δύο ἀρθρίδια παρελάβομεν εκ τῆς Παλιγγενεσίας ἔνθα τὸ πρῶτον ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Μκυρογιάννη.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΤΡΙΚΚΑΛΩΝ

ΕΥΤΥΧΟΣ ΗΔΙΞ
ΤΗ ΙΔΙΑ ΣΥΜΒΙΑ
ΜΝΕΙΑΣ ΧΑΡΙΘΝ
ΗΡΩΣ ΧΡΗΣ(ΤΕ
ΧΑΙΡΕ

Ἡ φέρουσα τὰ γράμματα ταῦτα, ἃ εἰσι τῶν μ. Χ. ῥωμαϊκῶν χρόνων, στήλη ἐπιτυμβία, ἣν ἡ Ἡδίστη ἔστησεν ἐπὶ τοῦ τύμβου τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς, ἴστανται τώρα εν τινι δθωμανικῷ νεκροταφείῳ πρὸς Α τῆς πόλεως Τρικκάλων κειμένῳ, ἀγνωθὸν δὲ ἐπὶ τίνος δθωμανοῦ τὸν τύμβον. Τὸ ω τῆς λέξεως ἥρωσ δὲν εἶναι ὡς τὰ λοιπὰ πάντα κεφαλαῖον. Ἡ στήλη εἶναι εκ μαρμάρου ἐγχωρίου· ἔχει δὲ ὕψος τὸ ὑπὲρ τὸ ἔδαφος μέρος αὐτῆς μ. 1,10, πλάτος δὲ 0,60.

2

Πλάξ κολοβὴ εκ μαρμάρου χονδροκόκκου φέρει ἀνάγλυφον εν πλασιῳ ἀνδρα νέον ἔφιππον τέχνης εὐτελεστάτης, κάτωθεν δὲ αὐτοῦ τὰ ἐξῆς ἔμμετρα γράμματα με χαρακτηριστικῶν βυζαντικῶν.

πρὸς γάμον ἐρ
χόμενον και εὐ
στεφάνοις ὕμε
ναίοις ἤρπασεν ἐ
π' ἄδην δ φθονε
ρὸς θάνα(τ)ος
νῦν αὖ θα(λα)μο ..

Τὸ ὕψος τῆς πλακὸς εἶναι 0,63 τοῦ μετ. τὸ δὲ πλάτος 0,40. Κατατέθη δὲ εν τῷ γυμνασίῳ Τρικκάλων.

3

Ἐπὶ βωμίσκου τετραγώνου, οὗ τὸ μὲν ὕψος εἶναι 0,27, τὸ δὲ πλάτος 0,13, ὑπάρχουσι γράμματα δηλοῦντα τὴν ιδρύσασαν αὐτὸν γυναῖκα και τὰς θεὰς αἷς ιδρύθη. Ἐχει δὲ ὁ βωμίσκος ἀετὸν ἐπὶ ἐκάστης πλευρᾶς φέ-

ροντα εν μέσῳ κόκκον ἀναγεγλυμμένον ὡς κόσμημα, και ἐπὶ τῶν ἄκρων ἀκρωτήρια.

Εἶναι δὲ ἀναγλύπτως ἐξεργασμένος φέρων ἐπὶ μιᾶς μὲν τῶν πλευρῶν ὠραίαν κεφαλὴν βοῦς, εκ τῶν κεράτων τῆς ὁποίας καταρρίπτεται ἡ ἐπὶ τοῦ τραχήλου στηριζομένη ταινία Λεσβίου ὄρου. Ἐπὶ δὲ τῆς ἄλλης ῥόδακα, και ἐπὶ τῆς ἄλλης πλευρᾶς ὑάκινθον ἐξάφυλλον οὗ ἄνωθεν εἰσι τὰ γράμματα: Κλεοπάτρα Ἀσκληπίωνος κάτωθεν δὲ τὰ Δημήτρι και Μουρογόνη. Ἴσως ἐκομίσθη εκ πόλεως εν ἣ ἦσαν σύννοκοι ἡ Δημήτηρ και ἡ Κόρη, ἣτις ἀθηστερώς ένταῦθα ὀνομάζονται· ὕπισθεν ἐπὶ τῆς τετάρτης πλευρᾶς φέρει ὀπὴν νεωστὶ πεποιημένην εἶναι δὲ μετ' ἐπιμελείας πεποιημένος κατὰ ῥυθμὸν Ἀωρικόν· φέρει ταινιώσεις κάτωθεν τῶν ἁετωμάτων και εἰς τὴν βᾶσιν. Εἶναι τεθραυσμένος κατὰ τὸ εν τῶν κάτω ἄκρων. Δυστυχῶς παρὰ τῷ χύδην λαῶ ἐπικρατεῖ ἡ μωρὰ ἰδέα ὅτι έντὸς τῶν λίθων ὑπάρχει θησαυρὸς κεκρυμμένος, ἔνεκα τῆς ὁποίας καταφεύγει πολλαίς εἰς τὴν βυζαντικὴν καταστροφὴν τῶν ἀρχαίων κειμηλίων, ὡς συνέβη και ἐπὶ τοῦ βωμίσκου τούτου.

Κωνσταν. Δαμιράλης
γυμνασιάρχης

Ἐν Τρικκάλοις

ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΧΟΛΗ

Συνεδρία τῆς 29]12 Μαρτίου 1882.

Ὁ κ. Καϊλερ καταθέτει σχεδιάσματα διαφόρων μνημείων εν εἷς και ἡ εἰκὼν λεπίδος ξίφους εκ Θήρας.

Ὁ κ. Σβοδόας καταθέτων τὴν περὶ τοῦ Ἀσκληπιείου τῶν Ἀθηνῶν συγγραφὴν τοῦ Girard ποιεῖται λόγον περὶ τινῶν τῶν εν αὐτῇ πραγματευομένων ζητημάτων.

Συνεδρία τῆς 14]26 Ἀπριλίου

Ὁ κ. Γερσιτέτ περὶ τῆς τοποθεσίας και τῶν λεπτομερειῶν τῆς εν Σαλαμῖνι ναυμαχίας.

Ὁ κ. Κιτερίτζκυ περὶ ἀπομιμήσεων τῆς Παρθένου Ἀθηνᾶς ἐπὶ ἐνωτίων εκ Κριμαίας.

Ὁ κ. Ποῦργολδ περὶ τινος εἰς τὸν εν Ὀλυμπίῳ ναὸν τοῦ Διὸς ἀναφερομένης ἐπιγραφῆς.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ὁ ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Καββαδίας ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας εἰς Ἐπίδαυρον, ὅπου προέβη εἰς ἀνασκαφὰς εν τῷ ἐκεῖ θεάτρῳ. Ἡ ἀνασκαφὴ ἤρξατο ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου, ἔνθα

ἀνευρέθησαν δύο ἀγάλματα Ῥωμαϊκῆς ἐργασίας, ὧν τὸ μὲν εἰκονίζει τὸν Ἀσκληπιὸν, τὸ δὲ τὴν Ὑγίειαν. Ἀποπερτωθεῖσιν δ' ἐνταῦθα τῶν ἐργασίων ἡ ἀνασκαφὴ προσέβη ἐν τῷ ἱερῷ, ἔνθα ἦτο ὁ ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὅστις περιεῖχε χρυσελεφάντινον ἀγάλμα τοῦ θεοῦ καὶ ἕτερα ἕξοχα οἰκοδομήματα. Τηλεγραφικῶς δ' ἀνήγγειλεν εἰς τὸ ὑπουργεῖον ὁ κ. Καββαδίας ὅτι εὔρεν ἐνταῦθα ἐντὸς μιᾶς ἐβδομάδος πέντε μικρόσχημα ἀγάλματα, ἐν οἷς πτερωτὴν Νίκην κάλλιστον ἑλληνικὸν ἔργον, ὑπερμεγέθη κεφαλὴν δελφῖνος καὶ ἱκανὰς ἀναθηματικὰς ἐπιγραφάς. Καὶ τῶν ἀγαλμάτων τούτων, ὡς καὶ τῶν ἐν τῷ θεάτρῳ εὑρεθέντων, ἐλλείπουσιν αἱ κεφαλαί, αἵτινες φαίνεται ὅτι κατεστράφησαν ἐπίτηδες ὑπὸ τῶν χριστιανῶν.

— Γενομένων ἀνασκαφῶν ἐν τῷ παρὰ τὴν ἀρόπολιν Λαρίσσης πανδοχείῳ τοῦ κ. Ἀδάμ Ἀνακταμένου εὑρέθησαν πικρὰ τεμάχια ἀγαλμάτων, ἐπιγραφὰι διάφοροι, θεμέλια ἑλληνικῶν καὶ βυζαντιανῶν ναῶν καὶ πλεῖστα ἀγγεῖα, ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς.

— Ὁ ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Σταματάκης ἐνεργῶν ἀνασκαφῶν ἐν Τανάγρα ἀνεκάλυψεν ἱκανοὺς τάφους περιέχοντας πῆλινα εἰδῶλια καὶ ἀγγεῖα. Ἐν ἐνὶ τῶν τάφων τούτων εὑρέθη καὶ πλήρης σκελετὸς θν συσκευῆσας ἀποστέλλει εἰς Ἀθήνας.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Τὸν λήξαντα μῆνα ὁ σύλλογος συνήλθεν εἰς τακτικὴν συνεδρίαν.

Τὰ σχολειακὰ ταμειυτήρια εἰσῆχθησαν ἐκτὸς τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν καὶ εἰς τὴν πρακτικὴν δημοτικὴν σχολὴν τοῦ συλλόγου, ὀρισθείσης εἰδικῆς ἡμέρας καταθέσεως τῆς τρίτης. Παρήγαγον δὲ μέχρι τοῦδε ἀριστα ἀποτελέσματα. Παρουσιάσθησαν δὲ παιδες καταθέται ἐν μὲν τῇ σχολῇ τῶν ἀπόρων παιδῶν 141 καταθέσαντες τὸ ποσὸν δρ. 799.60 ἐν δὲ τῇ πρακτικῇ δημοτικῇ σχολῇ παιδες 218 καταθέσαντες ἐν συνόλῳ δρ. 164, ὥστε τὸ ὅλον τοῦ κατατεθέντος ποσοῦ κατὰ τὸν λήξαντα μῆνα ἀνήλθε σχεδὸν εἰς χιλίας δραχμάς.

Ὁ σύλλογος συνέστησεν ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν μελῶν κκ. Σ. Κ. Σακελλαροπούλου, Στ. Βάλβη, Ν. Γ. Πολίτου, Χ. Ἀννίου καὶ Κ. Γ. Ξένου, ἧτις προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ ἐπιμελητοῦ τῆς βιβλιοθήκης κ. Π. Ι. Φέρμπου, θά φροντίσῃ διὰ ποίων τρόπων δύναται νὰ ἀποβῇ χρησιμωτέρη εἰς τὰ μέλη ἢ βιβλιοθήκη τοῦ συλλόγου.

Συναχθέντος ἐν τῷ συλλόγῳ ὑπὸ τῶν μελῶν ποσοῦ ὑπεροτρακοσίων δρ. ὑπὲρ φιλάνθρωπικοῦ σκοποῦ μήπω πραγματοποιηθέντος ἀπεφασίσθη ὅπως

τὰ χρήματα ταῦτα διατεθῶσι ὑπὲρ τῶν πεφυλακισμένων, ὑπὲρ ὧν ὁ Ἐμπορικὸς καὶ Βιομηχανικὸς σύλλογος προσκάλεσεν ἔρκνον κατὰ τὰς ἐορτὰς τοῦ Πάσχα.

Συνελθόντος ἐν Ἀθήναις τοῦ συνεδρίου τῶν Ἑλλήνων ἱατρῶν ὁ σύλλογος ἐψήφισε τὴν εἰς τὸ ἀναγνωστήριον καὶ ἐντευκτήριον αὐτοῦ ἐλευθέρων εἴσοδον πάντων τῶν μετασχόντων αὐτοῦ. Ἐψηφίσατο δὲ καὶ τὴν παράθεσιν ἀγορτικοῦ γεύματος, τὴν ἐπομένην τῆς λήξεως τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ. Τοῦ γεύματος τούτου δοθέντος ἐν Φαλήρῳ τὴν ἐσπέραν τῆς 10 Ἀπριλίου μετέσχον ἐν συνόλῳ ἱατροὶ καὶ μέλη τοῦ συλλόγου ὡσεὶ 180. Κληθέντες δ' ἔλαβον μέρος οἱ ὑπουργοὶ ἐπὶ τῆς παιδείας, τῶν οικονομικῶν καὶ τῶν ναυτικῶν καὶ πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ τῆς πόλεως. Τὸ ὑπουργεῖον τῶν ναυτικῶν διέταξε φιλοφρονῶς τὴν μουσικὴν τοῦ Ναυάρχου *Μιαούλη*, ὅπως παραστῇ κατὰ τὸ γεῦμα, καὶ τὸν φωτισμὸν τῆς παραλίας δι' ἠλεκτρικοῦ φωτὸς ἕκ τε τῆς ἐπὶ τῶν ὀχυρωμάτων τῆς Καστέλλας συσκευῆς ἠλεκτρικοῦ φωτὸς καὶ ἐκ τοῦ τορπιλλοφόρου *Ψαρρά* εἰδικῶς πρὸς τοῦτο εἰς Φάληρον καταπλεύσαντος.

Τῇ αἰτήσει αὐτοῦ ὁ σύλλογος συνήψε σχέσεις πρὸς τὸν ἄρτι συστάνα ἐν Πειραιεὶ φιλολογικὸν σύλλογον *Ἐλικῶνα*.

Ἡ χῆρα τοῦ ἀειμνήστου Ἰωάννη Κόνιαρη εἰς μνήμην τοῦ συζύγου αὐτῆς καὶ ἐν ὀνόματι αὐτῆς καὶ τῶν θυγατέρων τῆς ἀπέστειλε πρὸς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ συλλόγου τὸ *Journal du Palais* ἐκ τόμων 63 καὶ τὸ *Repertoire* τοῦ *Ledru-Rollin* ἐκ τόμων 12. Ὁ σύλλογος ἀποβλέπων εἰς τὸ σπουδαῖον τῆς δωρεᾶς ἐνῷ ἀφ' ἐνὸς μετ' εὐγνωμοσύνης ἀπεδέξατο τὰ σταλέντα βιβλία ἀφ' ἑτέρου ἀνέγραψε τὴν κυρίαν Πηνελόπην Κόνιαρη μεταξὺ τῶν εὐεργετῶν καὶ ἀπέστειλε τὸ προσήκον διπλωμα.

Μέλος προσφιλές καὶ ἀγαπητὸν τῷ συλλόγῳ ὁ **Κυριακὸς Λαμπρόλλος** ἀπεβίωσε τὸν λήξαντα μῆνα. Ἀπὸ τοῦ 1872 καταταχθεὶς εἰς τὰς τάξεις τῶν ἐπιτίμων μελῶν, εἰργάσθη πάντοτε ὑπὲρ τοῦ συλλόγου καὶ πολλάκις ἐδημοσίευσεν διατριβὰς καὶ ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ. Ὁ σύλλογος ἐψηφίσατο δημοφώνως ἵνα ἐκφρασθῇ ἡ λύπη αὐτοῦ καὶ σταλῶσι συλλυπητήρια τῇ ἀδελφῇ αὐτοῦ.

Γενομένων τῶν ἀρχαιρεσιῶν διὰ τὸ ἀπὸ Σεπτεμβρίου ἀρχόμενον ἔτος τοῦ συλλόγου ἐξελέχθησαν ἐπίτιμος μὲν πρόεδρος ὁ κ. Κωνσταντῖνος Παπαρηγόπουλος, τακτικὸς πρόεδρος ὁ κ. Τιμ. Ἀργυρόπουλος, ἀντιπρόεδροι οἱ κ. κ. Τιμ. Ἀμπελάς καὶ Τιμ. Ἡλιόπουλος γενικὸς γραμματεὺς ὁ κ. Μιχ. Π. Λάμπρος, εἰδικοί γραμματεῖς οἱ κκ. Ἄλ. Ρ. Παγκαθῆς καὶ Ν. Λουριώτης, ταμίας ὁ κ. Σπυρ. Κονοφάος, ἐπιμελητῆς τῆς βιβλιοθήκης ὁ κ. Π. Φέρμπος καὶ διευθυντῆς τοῦ ἀναγνωστηρίου ὁ κ. Γ. Δέρβος.

Ἐξελέχθησαν τακτικὰ ἐνεργὰ μέλη οἱ κκ. Χρ. Μαντζάκος, Δ. Πανᾶς, Δ. Κωμπούρογλους, Μ. Μπουρίδης, Κ. Κουτσαλέξης καὶ Δ. Π. Λάμπρος.

Ἐπίτιμον ὁ αἰδέσιμος κ. J. B. d' Argy και ἀντεπιστέλλοντα οἱ κκ. Δημ.
Τζάννης ἐν Καλάμιας και Π. Μπογδάνος ἐν Λευκάδι.

ΧΡΟΝΙΚΑ

Ἐπιστήμαι και τέχναι.—Ἦρξατο ἐρχομζόμενος και ἐν τοῖς φά-
ροις δ δι' ἤλεκτρισμοῦ φωτισμός. Ἦδη ὁ φάρος ὁ γνωστός ὑπὸ τὸ ὄνομα
Πλανιέ, ἐκ τοῦ βράχου ἐφοῦ ἰδρυται, κείμενος δεκαπέντε χιλιόμετρα μα-
κρὰν τῆς Μασσαλίας, ἀνφοδομήθη ὅλως και ἐν αὐτῷ ἐγκατέστη συσκευὴ
ἤλεκτρικῆς φωτός. Ὁ φάρος ἔχει ἐκλείψεις, φωτίζει δὲ διαδοχικῶς πάντα
τὰ μέρη τοῦ ὀρίζοντος ῥίπτων τρεῖς δέσμες λευκοῦ και μίαν δέσμη ἐου-
θροῦ φωτός. Ἐχει δ' ὕψος 60 μέτρων ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσ-
σης και τὸ φῶς αὐτοῦ εἶναι ὄρατὸν ἀπὸ ἀποστάσεως 50 χιλιομέτρων.

—Ἐν Παρισίοις συνέστη νέον μουσεῖον ἐθνογραφικὸν κληθέν, ἐν ταῖς εὐ-
ρείαις αἰθούσαις τοῦ πρώτου πτωχικῆς τοῦ Τροκαδερό. Ἐν τῷ μουσεῖῳ
τούτῳ περισυνάγονται πανθ' ὅσα περίεργα ἐκόμισαν ἐκ τῶν μετακρυσμέ-
νων ἀκτῶν τῆς Ἀφρικῆς και τῆς Ὠκεανίας ἀκούραστοι περιηγηταὶ ἢ ἐπι-
στημονικαὶ ἐκδρομαί. Ὅπλα πολλὰ και ποικίλα, τύποι ἰθαγενῶν ἀγρίων,
εἰδῶλα, πάντα τὰ χρειώδη τοῦ βίου και τοῦ οἴκου θέλουσιν ἐκτεθῆ ἐν
ταῖς αἰθούσαις τοῦ μουσείου τούτου. Ἰδιαιτέρον τμήμα ἐν τῷ μουσεῖῳ
τούτῳ θέλει περιλάβει και τὰ διάφορα περίεργα τῶν ἀγνώστων ἔτι ἐθνῶν
τῆς Εὐρώπης και πρὸ πάντων τῶν τῆς Ἀνατολῆς και Ἀσίας.

—Τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ παρελθόντος Μαρτίου ὁ Ἄγγλος συνταγμα-
τάρχης Burnaby ἀπεφάσισε νὰ διέλθῃ δι' ἀεροστάτου μόνος τὸν πορθμὸν τῆς
Μάγχης. Τὸ ἀεροστάτον πληρωθὲν ἔβαινε κατ' ἀρχὰς καλῶς, ὅτε εἰς μικρὰν
ἀπὸ τῆς ἀκτῆς ἀπόστασιν βεῦματὰ ἀνέμου ἐναντίου ἐκυλίνδουν αὐτὸ τῆ
δε κάκεισε· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐντελής γαλήνη ἐκράτει αὐτὸ μετέω-
ρον εἰς ὕψος 300 μέχρι 400 μέτρων ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῶν κυ-
μάτων. Ἡ θέσις ἦν σοβρὰ. Ὁ Ἄγγλος συνταγματάρχης ἔρριψε τὸ ἔρμα
και ὑψώθη εἰς ὕψος 3000 μέτρων, ἐκεῖ δ' εὐρῶν τὸν ἀνεμον εὐνοϊκὸν ἔφθα-
σεν εἰς τὰ παράλια τῆς Νορμανδίας και κατῆλθεν εἰς τὰ περίχωρα τῆς
Διέππης, ἀφοῦ ἔμεινεν ὀκτὼ ὥρας κατὰ συνέχειαν ἐν τῇ ἀτμοσφαιρᾷ. Τὸ
ἀεροναυτικὸν τοῦτο ταξείδιον εἶναι τόσῳ μᾶλλον ἀξίον μνείας ἰδικιτέρας
καθόσον ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων δοκιμῶν πρὸς διάδοσιν τοῦ πορ-
θμοῦ τῆς Μάγχης ἐπὶ ἀεροστάτου, οὐδεμίαν ἐπέτυχε καθ' ὅλοκληρίαν.

—Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ παρελθόντος ἔτους οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως
Milwaukee τῶν Ἠνωμένων πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς παρέστησαν μάρτυρες
θεάματος ὅλως νέου δι' αὐτοῦς και ἐν γένει σπανιωτάτου. Εἶδον πίπτουσιν

ἐξ οὐρανοῦ βροχὴν ἰστῶν ἀράχνης, ἣτις ἐφαίνετο προερχομένη ἐκ μεγάλου
ὑψους και ἣτις ἐνιαχοῦ ἦτο τόσον πυκνὴ ὥστε ἐκάλυπτε τὸ κυανόχρουν
τοῦ οὐρανοῦ. Οἱ ἰστοὶ αὐτοὶ εἶχον μῆκος ἐνὸς ἢ πλειόνων μέτρων· ἐνιαχοῦ
δ' ἔφθασαν εἰς μῆκος και μέχρι εἴκοσι μέτρων και ἐφαίνοντο ὅσον ὑψηλὰ
ἠδύνατο νὰ φθάσῃ ὁ ὀφθαλμός. Ἦσαν ἰσχυρότατοι και λευκότατοι, δὲν
παρετηρήθησαν δὲ ποσῶς ἀράχνην πίπτουσαι μετὰ τῆς βροχῆς τῶν ἰστῶν.
Τοιούτου εἶδους βροχὴ παρετηρήθη ἤδη εἰς διάφορα μέρη τοῦ κόσμου. Ὁ
White περιγράφει πολλὰς, μία μάλιστα ἐξ αὐτῶν διήρκεσεν ὀλόκληρον
ἡμέραν και εἶχε τὴν ἑδραν τῆς εἰς τὸ ὑψηλότερον στρώματὰ τῆς ἀτμο-
σφαιρᾶς. Ὁ Δάρβιν ἀναφέρει παρομοίαν βροχὴν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ὁ ἴδιος
εἶδεν ἀναπλέων τὸν Λαπλάταν, εἴκοσι μίλια μακρὰν τῆς ἀκτῆς· πρώτος
δ' αὐτὸς παρετήρησεν ὅτι ἕκαστος ἰστὸς περιεῖχε μικροσκοπικὴν ἀράχνην,
ἣτις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μόλις ἔφθικεν εἰς τὸ ἕδαφος ἤρχιζεν ὑφαίνουσα
νέον ἰστὸν και ἀνελάμβανε πάλιν τὸ ἐναέριον ταξείδιόν τῆς. Ὁ σκο-
πὸς τῶν μεταναστεύσεων αὐτῶν τῶν ἀραχνῶν, ἀν εἶναι μεταναστεύσεις,
εἶναι μυστήριον δύσκολον νὰ ἐξηγησθῇ· ὥστε ἡ φυσικὴ τῆς ἀράχνης ἰστο-
ρία παρέχει ἀκόμη εὐρὴν στάδιον ἐρεύνης και σπουδῆς.

—Ἐν Ἀμερικῇ κατασκευάσθη κανόνιον νέου ὅλως συστήματος. Μέχρι
τοῦδε ὡς γνωστὸν ἢ πυρῖτις ἐτίθετο ὀπισθεν τοῦ βλήματος, ἀλλὰ κατὰ
τὸ νέον τοῦτο κανόνιον ἢ πυρῖτις διανέμεται εἰς ἕνα μέρος ἐν τῷ κανονίῳ
ἐντὸς εἶδους συρταρίου. Τὸ μῆκος τοῦ σωλήνος τοῦ κανονίου εἶναι τοῦλά-
χιστον 25 ποδῶν, τὸ δὲ βλήμα αὐτοῦ φθάνει εἰς ἀπόστασιν 15 χιλιο-
μέτρων.

—Ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν Ἐπιστημῶν τοῦ ἀγίου Φραγκίσκου ἀνεγνώ-
σθη περίεργον ὑπόμνημα περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐν ταῖς ἀμερικανικαῖς
ἐρήμοις, ὅπου οὔτε φρέατα οὔτε πηγὰὶ ἀπαντῶσι, προμηθεύονται οἱ ὀδοι-
πόροι ὕδωρ. Ὑπάρχει εἶδος χελώνης τῆς ζῆρας ἣτις εἶναι μείζων πολὺ τὰς
δικαστάσεις τῶν γνωστῶν εὐρωπαϊκῶν εἰδῶν. Τὴν χελώνην ταύτην ἣτις
πλακᾷται ἐν ταῖς ἐρήμοις συλλαμβάνουσιν, οἱ ὀδοιπόροι και τὴν ἐκδαίρου-
σιν, εὐρίσκουσι δ' ἐν δύο μεμβράναις κειμέναις κάτωθεν τοῦ ὀστράκου
αὐτῆς ὕδωρ καθαρὸν, ὡσεὶ μίαν ὀκάζ. Τὸ ὕδωρ τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ
ὀποῦ ἰσχύου τοῦ γιγαντώδους δι' οὗ και μόνου τρέφεται ἡ χελώνη τῆς
ἐρήμου. Ὁ κάκτος οὗτος περιέχει ὀποὺς ὕδατῶδεις, καίτοι πάντοτε ζῆ και
τρέφεται ἐν τόποις στερουμένοις ὅλως ὕδατος.

*
*

Καλαὶ τέχναι.—Ἀπεβίωσεν ὁ Γάλλος ζωγράφος Ἐρρίκος Λέμαν
Γερμανός· μὲν τὴν καταγωγὴν ἔτε γεννηθεὶς ἐν Κιέλφ τοῦ δουκάτου τοῦ
Ὀλσταίν, ἀλλὰ κατόπιν πολιτογραφηθεὶς Γάλλος και ἐν Παρισίοις τὰς

σπουδᾶς αὐτοῦ ἀναπτύξας καὶ πάντα τὸν βίον διατρέψας. Ἡλικίας 68 ἐτῶν ἤρξατο τὸ πρῶτον τῆς φήμης αὐτοῦ κριθεὶς ἐντίμου μνείας κατὰ τὴν καλλιτεχνικὴν ἐκθεσιν τοῦ 1835, διὰ τῆς εἰκόνας αὐτοῦ ὁ *Товίας* καὶ ὁ *Ἄγγελος* καὶ κατόπιν διὰ τῆς ἐτέρας εἰκόνας αὐτοῦ ἡ κόρη τοῦ *Ἰεφθάε*. Ἀναφέρομεν ἰδιαζόντως αὐτὸν διότι μεταξὺ τῶν ἀπειραριθμῶν πινάκων αὐτοῦ δύο ἐκ τῶν ἐξοχωτέρων εἶναι ἐλληνικῆς ὑποθέσεως ὁ *Λεωρίδας* γραφεὶς τῷ 1849 καὶ εὐρισκόμενος νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Νάντης καὶ ὁ *Προμηθεὺς δεσμώτης* γραφεὶς τῷ 1851 καὶ εὐρισκόμενος ταυτὺν ἐν τῷ ἐν Παρισίοις μουσεῖῳ τοῦ Λουξεμβούργου.

— Ὁ μέγας Ἀμερικανὸς ποιητὴς Φλερὸ Λογκφελλόνου ἀπεβίωσε τελευταῖον ἐν ἡλικίᾳ 75 ἐτῶν. Γεννηθεὶς ἐν Πόρτλανδ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐσπούδασε νομικὰ κατόπιν δ' ἐπεδόθη εἰς τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν ποίησιν. Μεταξὺ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ διακρίνονται ἡ *Ἐδαγγελίνη*, τὸ *ῥῆμα* τοῦ *Χιαβάθα* μεταφραζόμενον ἐλληνιστὶ καὶ ἐν τῷ *Ἐσπέρῳ* τῆς *Λειψίας* καὶ τὸ Ἑλληνικῆς ὑποθέσεως ποίημα *Ἰπερίων*.

— Τελευταίως ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ μελοδράματος τῶν Παρισίων ἐδόθη νέον ἔργον τοῦ διασήμου Γάλλου μουσικοῦ Ἀμβροσίου Θωμᾶ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Παρισιακοῦ Ὁδείου· τὸ νέον ἔργον τοῦ μελοποίησαντος τὴν *Mignon* καὶ τὸν *Ἀμλετ* εἶναι ἡ *Φραγκίσκη* ἡ ἐξ *Ἀριμίτου* κατὰ ποίημα τῶν κυρίων Βαρδιέ καὶ Καρρέ. Τὴν πλοκὴν τοῦ δράματος οἱ δύο διακριμμένοι οὗτοι συγγραφεῖς διεπραγματεύθησαν κατ' ἄλλοῖον ὅλως τρόπον ἢ ὅσον εἶναι ἡμῖν γνωστὴ διὰ τοῦ ὁμωνύμου δράματος τοῦ Σιλβίου Πελλίκου. Ἀρχεται δὲ τὸ δραματικὸν μελόδραμα διὰ προλόγου εἰς δύο εἰκόνας, ἐν τῇ μιᾷ μὲν τῶν ὁποίων κατ' ἀρχὰς ὁ Δάντης μετὰ τοῦ Βιργιλίου εἰσέρχονται εἰς τὸν Ἄδην, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἀνφαίνεται ὁ κύκλος τοῦ Ἄδου ἐν ᾧ εἰσὶν αἱ ψυχαὶ τοῦ Παύλου καὶ τῆς Φραγκίσκης. Τὸ ὑψηλὸν τοῦ δραματικοῦ μέρους ὑπεδοθήθη ἐν τῇ μουσικῇ τοῦ Θωμᾶ μεγαλοπρεπῆς καὶ ὠραίας κατὰ τὰς κρίσεις τῶν Γαλλικῶν ἐφημερίδων. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκτέλεσις ἦν ἀνωτέρα περιγραφῆς, οὐ μόνον ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν αἰοιδῶν, τοῦ χοροῦ καὶ τῶν μουσικῶν ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὴν σκηνικὴν ἔποψιν καὶ μεγαλοπρέπειαν, ἥτις ὁμολογεῖται ἀνωτέρα παντὸς ὅ,τι μέχρι τοῦδε ἐπεχειρήθη ἐν τῇ θεατρικῇ τέχνῃ.

* *

*

Ἀπογραφικά. — Ἐν Γαλλίᾳ ἐν ἡ ὁ πληθυσμὸς κατὰ τὴν τελευταίαν ἀπογραφὴν ἀνέρχεται εἰς 36,905,788 κατοίκους διανενημένους εἰς 36,802 δήμους, 34,593 δήμοι ἔχουσι δημοτικὸν σχολεῖον, 1246 δήμων οἱ παῖδες φοιτῶσι εἰς δημοτικὰ σχολεῖα πλησιοχώρων δήμων καὶ 243 δήμοι στεροῦνται ὁλοτελῶς σχολεῖου. Ὁ ὅλος ἀριθμὸς τῶν δημοτικῶν σχολείων ἀνέρχεται εἰς 73,764 καὶ εἶναι κατὰ 904 μείζων τοῦ κατὰ τὴν

ἀπαριθμήσιν τοῦ 1879. Ἐκ τῶν σχολείων τούτων 26,127 εἶναι παιδῶν, 30,269 κορασίων καὶ 17,368 μικτὰ. 58,800 σχολεῖα ὀνομάζονται λαϊκὰ καὶ διευθύνονται ὑπὸ 45,153 διδασκάλων καὶ 25,563 διδασκαλισσῶν· εἰς ταῦτα δ' ἐφοίτησαν 3.144,938 μαθηταὶ· 19,964 σχολεῖα διευθυνόμενα ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ κλήρου καὶ τῶν μοναχικῶν ταγματῶν ὑπὸ 10,029 διδασκάλων καὶ 39,125 διδασκαλισσῶν εἶχον 1,804,401 μαθητὰς καὶ 2,431,190 μαθητριάς. Ἐπομένως ἔχομεν ὅλικὸν ἀριθμὸν φοιτῶντα εἰς ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν τὰ σχολεῖα ἐν συνόλῳ 7,380,529. Οἱ διδάσκαλοι δὲ καὶ αἱ διδασκαλίσσαι ἀνήρχοντο ἐν συνόλῳ εἰς 119,870 ἐξ ὧν 70,080 πτυχιῶχοι, 49,790 δ' ἄνευ πτυχίου ἀλλὰ κεκτημένοι ἀπλῶς ἄδειαν διδασκαλίας.

— Κατὰ τὴν ἄρτι γενομένην ἀπογραφὴν τοῦ πληθυσμοῦ ἐν Γαλλίᾳ ὁ ὅλος πληθυσμὸς τῶν κατοίκων αὐτῆς ἀνέρχεται εἰς στρογγύλους ἀριθμοὺς εἰς 37,000,000 ἠύξησε δ' ἀπὸ τῆς τελευταίας ἀπογραφῆς τῆς πρὸ πενταετίας γενομένης μόνον κατὰ 389,000, ἀριθμὸν σχετικῶς ἐλάχιστον. Ὁ πληθυσμὸς οὗτος κατὰ γενικὰ ἐξαγόμενα διανέμεται ὡς ἑξῆς.

Ἀνθρώποι ζῶντες ἐκ τῆς γεωργίας	19,500,100
Ὁμοίως ἐξ ἐργοστασίων καὶ οἰκοδομῶν	9,300,000
Ὁμοίως ἐκ τοῦ ἐμπορίου, τραπεζῶν καὶ μέσων μεταφορᾶς	4,200,000
Ὁμοίως ἐξ ἐπιστημῶν, τεχνῶν καὶ ὠρῶν τεχνῶν	1,600,000
Συνταξιούχοι καὶ εἰσοδηματῖαι	2,400,000

 37,000,000

* *

* *

Ἐκθέσεις. — Κατὰ τὴν κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ἐν Παρισίοις γενομένην διεθνῇ ἐκθεσιν τοῦ ἤλεκτρισμοῦ συμφώνως μὲ τὴν ἄρτι δημοσιευθεῖσαν σημείωσιν ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν ταχυδρομείων καὶ τῶν τηλεγράφων μετέσχον ἐκθέται 1764 ἐξ ὧν τοὺς μείζονας ἔσχεν ἡ Γαλλία (937) τοὺς ἡσσονας δ' ἡ Ἰαπωνία (2). Δεκαπέντε κράτη ἔλαβον μέρος εἰς αὐτὴν καὶ ὀνομαστὶ ταῦτα: Γαλλία, Ἀγγλία, Γερμανία, Αὐστρία, Βέλγιον, Δανιμαρκία, Ἰσπανία, Οὐγγαρία, Ἰταλία, Ἰαπωνία, Νορβηγία, Κάτω χῶραι, Ρωσία, Σουηδία, Ἑλβετία. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπὶ πληρωμῇ ἐπισκεφθέντων τὴν ἐκθεσιν ἀνῆλθεν εἰς 673,473, καὶ τὰ μὲν ἔσοδα τῆς ἐκθέσεως ἀνῆλθον εἰς 1,048,417.68 φράγκα, τὰ δ' ἔξοδα εἰς 689,490,84, ὥστε ἔμεινε καθαρὸν περίσσευμα ἐκ φρ. 358,926,84 ὅπερ θὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ἴδρυσιν κεντρικοῦ ἐργαστηρίου ἤλεκτρικοῦ ἐξαρτωμένου ἐκ τοῦ ὑπουργείου τῶν ταχυδρομείων καὶ τηλεγράφων.

— Ἡ Ὀλλανδία προετοιμάζει διεθνῇ γενικὴν ἐκθεσιν διὰ τὸ 1883. Ἡ ἐκθεσις αὕτη θὰ περιλάβῃ πέντε τμήματα 1) τὴν ἐκθεσιν τῶν ἀποικιακῶν

